

**T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**SOSYAL HİZMETLER ÇOCUK ESİRGEME KURUMUNDA KORUNMA
ALTINDA İKEN AİLE YANINA DÖNDÜRÜLEN 6-18 YAŞ
ÇOCUK VE GENÇLERİN DUYGUSAL VE DAVRANIŞ SORUNLARI;
KÜTAHYA İLİ ÖRNEĞİ**

Selvinaz Saçan

**Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı
DOKTORA TEZİ**

**TEZ DANIŞMANI
Prof.Dr. İsmihan ARTAN
Prof.Dr. Neşe EROL**

ANKARA

2010

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı : Prof.Dr.M.Meziyet ARI

(İmza)

Üye:Prof.Dr.İsmihan ARTAN(Danışman)

(İmza)

Üye:Prof.Dr.Neşe EROL(Danışman)

(İmza)

Üye:Prof.Dr.Fatma ALİSİNANOĞLU

(İmza)

Üye: Doç.Dr. Kasım KARATAŞ

(İmza)

ONAY:

Bu tez, Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki tüm jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu Kararıyla kabul edilmiştir.

(İmza)

Prof.Dr.Hakan S.Orer

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Yazar, bu çalışmanın gerçekleşmesine katkılarından dolayı, aşağıda adı geçen kişi ve kuruluşlara içtenlikle teşekkür eder.

Sayın Prof. Dr. İsmihan Artan, tez danışmanım olarak çalışmanın her aşamasında ilgi, desteği, sabrı ve engin hoşgörüsü ile çalışmanın yönlendirilmesi ve sonuçlandırılmasında oldukça büyük katkıda bulunmuştur.

Sayın Prof. Dr. Neşe Erol, tez ortak danışmanım olarak çalışmanın yapılması için tüm samimiyet, içtenlik ve sabrı ile cesaret veren, destekleyen, yüreklendiren çabaları, konuya olan duyarlılığı ve konu ile ilgili yaptığı çalışmalarla oldukça büyük katkılarda bulunmuştur.

Sayın Doç. Dr. Zeynep Şimşek, tüm içtenliği ve özverisi ile yoğun iş temposunun arasında zaman ayırıp araştırma verilerinin analiz edilmesi ve yorumlanmasında oldukça büyük yol gösterici katkılarda bulunmuştur.

Sayın Prof. Dr. Meziyet Arı ve Prof. Dr. Fatma Alisinanoğlu tez izleme komitesinde görev alarak çalışmaya değerli katkılar sağlamışlardır.

SHCEK Genel Müdürlüğü Eğitim Dairesi, Çocuk Hizmetleri ve Gençlik Hizmetleri dairesi çalışmanın yapılmasına onay vermişlerdir.

Kütahya İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü ve bağlı kuruluşlarda çalışan başta İl Müdürü Muhammed Kahraman, Çocuk Yuvası Müdürü Nurten Güler, Ayni-nakdi yardım hizmetlerini yürüten Sosyal Çalışmacı Mustafa Sencer, Bahadır Sarı ve Çocuk Yuvasında görevli Sosyal Çalışmacı Nalangül Özyürek olmak üzere çocuk yuvası personeli ve diğer tüm personel çalışmanın yapılmasında yardımlarda bulunmuşlardır.

Kütahya İl Merkezinde bulunan tüm ilköğretim ve ortaöğretim okulu öğretmenleri verilerin toplanmasına katkıda bulunmuşlardır.

Kütahya İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğünden ayni-nakdi yardım alan tüm aile ve çocuklar ile Yuva ve yurttan kalan çocuklar verilerin toplanmasında katkıda bulunmuşlardır.

Tez çalışmalarım süresince aile bireylerim, arkadaşlarım ve komşularım sonsuz sevgi, anlayış ve sabırla destek olmuşlardır.

ÖZET

Saçan, S. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunda korunma altında iken aile yanına döndürülen 6-18 yaş çocuk ve gençlerin duygusal ve davranış sorunları; Kütahya İli Örneği. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı Doktora Tezi, Ankara, 2010.

Bu araştırmanın amacı, kurum bakımından ayni-nakdi yardımla ailesi yanına döndürülen 6-18 yaşları arasındaki çocukların davranış ve duygusal sorunlarını çoklu bilgi kaynaklarından elde ederek, korunma altında olmayıp ayni-nakdi yardımla ailesi yanında ve yuva-yurtta büyüyen çocuklarla karşılaştırmak, sorunlarla ilişkili faktörleri saptamak ve konu ile ilgili yapılmış bir araştırmaya rastlanmadığından dolayı alandaki bu eksikliği gidermektir.

Araştırmanın örneklemini, Kütahya İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü bünyesinde 6-18 yaşları arasındaki korunma altında olup ayni-nakdi yardımla aile yanına döndürülen 37, ayni-nakdi yardımla ailesi yanında kalan 81 ve yuva-yurtta büyüyen 65 çocuk olmak üzere toplam 183 çocuk oluşturmuştur.

Veri toplama araçları olarak araştırmacı tarafından geliştirilen ‘Aile Bilgi Formu’, ‘6-18 Yaş Çocuk ve Gençlerde Davranış Değerlendirme Ölçeği-CBCL/6-18’, ‘Öğretmen Bilgi Formu-TRF/6-18’, ‘11-18 Yaş Grubu Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği-YSR/11-18’ kullanılmıştır.

Bulgular incelendiğinde; aile yanına döndürülen çocukların Düşünce Sorunları, Dışa Yönelim ve Toplam Problem sorun alanları ailesi yanında kalan ve yuva-yurtta büyüyen çocuklardan anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Gruplar arasında çocukların cinsiyetleri ile sorun alanları arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Aile yanına döndürülen çocukların yaşları ile Düşünce Sorunları, Dikkat Sorunları, İçe Yönelim, Dışa Yönelim ve Toplam Problem sorun alanları arasında anlamlı negatif ilişki bulunmuştur. Ailesi yanında kalan çocukların yaşları ile İçe Yönelim sorun alanı arasında anlamlı pozitif ilişki bulunmuştur. Yuva-yurtta büyüyen çocukların yaşları ile Dikkat Sorunları, İçe Yönelim, Dışa Yönelim ve Toplam Problem sorun alanları arasında anlamlı pozitif ilişki bulunmuştur. Aile yanına döndürülen çocukların korunma altına alınma yaşı ile Düşünce Sorunları, Dışa Yönelim ve Toplam Problem sorun alanları arasında anlamlı negatif ilişki bulunmuştur. Yuva-yurtta büyüyen çocukların korunma altına alınma yaşı ile sorun alanları arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Çocuğun anne-baba öğrenim düzeyinin, baba mesleğinin, anne-baba, akran, kardeş ilişkilerinin ve okul başarısının duygusal ve davranışsal sorunları anlamlı olarak açıklayan faktörler olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile yanına geri dönüş, kurum bakımı, sorun davranışlar.

ABSTRACT

Saçan, S. Problem behaviors of 6-18 year-old children and youngsters who were under the protection of Social Services and Child Protection Agency and sent back to their families; Examples of Kütahya. Hacettepe University Institute of Health Sciences, Ph.D. Dissertation in Child Development and Education, Ankara, 2010.

The aim of this study was to obtain the problem behaviors using caregiver, teacher and youth informants who were 6-18 year-old children who were sent to their families with the financial aid after an institutional care and to compare the results with those of same-aged children from who were grown up by their families with the financial aid not being under protection and those who were grown up institutional care.

The other aim of the study was to identify the related factors and to fill the deficiency in this field. The sample of this study consisted of 37 children who were under protection and sent back to their families with financial aid, 81 children who stayed with their families with financial aid and 65 children who were grown up in institutional care. The total number of children was 183.

“Family Report Form”, “Child Behavior Checklists (CBCL)”, “Teacher’s Report Form (TRF and “Youth Self Report (YSR) were used for data collection.

When findings of the study were analyzed, The children’s who were sent back to their families Thought Problems, Externalizing Problems and Total Problem were higher than the children who stayed with their families and those who grew up in institutional care. There was no significant relation between the gender and problem behavior of the children. There was significant negative relation between the age and Thought Problems, Attention Problems, Internalizing Problems, Externalizing Problems and Total Problem of the children who were sent back to their families. There was significant positive relation between the age and Internalizing Problems of the children who were grown up by their families. There was significant positive relation between the age and Attention Problems, Internalizing Problems, Externalizing Problems and Total Problem of the children who were grown up institutional care. There was significant negative relation between the age when taken under institutional care and Thought Problems, Externalizing Problems and Total Problem of the children who were sent back to their families. There was no significant relation between the age when taken under institutional care and problem behavior of the children who were grown up institutional care. Some factors explaining the problems meaningfully were found. Those factors were parents’ education, father’s occupation, relationships with parents, peer, sister/brother and school success.

Key Words: Turning back to the family, institutional care, behavioral problems

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç ve Varsayım	5
1.2. Sınırlılıklar	8
2. GENEL BİLGİLER	9
2.1. Kişilik ve Kişilik Kuramları	9
2.1.1. Kişilik	9
2.1.2. Sigmund Freud	9
2.1.3. Erik Erikson	12
2.1.4. Davranışsal/Sosyal Öğrenme Yaklaşımı	15
2.1.5. Biyolojik Yaklaşım	17
2.1.6. Bilişsel Yaklaşım	19
2.1.7. İnsancıl Yaklaşım	20
2.1.8. Bağlanma Kuramı	23
2.1.9. Ekolojik Sistem Kuramı	25
2.2. Sosyal Duygusal Gelişim	28
2.2.1. Anne-Baba İle İlişkiler	30
2.2.2. Akran İlişkileri	33
2.2.3. Kardeş İlişkileri	35
2.2.4. Sorumluluk	36
2.2.5. Boşanma	37
2.3. Davranış Problemleri	39
2.3.1. Dışa Yönelim Problemleri	43

2.3.2. İçe Yönelim Problemleri	44
2.4. Aile	47
2.4.1. Türkiye ve Dünyada Aile	48
2.4.2. Aile Kuramları	51
2.4.2.1. Eleştirel Aile Kuramı	51
2.4.2.2. Sistem Kuramı	53
2.4.2.3. Bowen Aile Sistemleri Teorisi	53
2.4.2.4. Genel Model	57
2.4.2.5. Dönüşümsel Aile Modeli	60
2.5. Kuruluş Bakımı	63
2.5.1. Dünyada Kuruluş Bakımı	63
2.5.2. Türkiye’de Kuruluş Bakımı	67
2.5.3. Kuruluş Bakımının Çocuklar Üzerindeki Etkileri	73
2.5.4. Aile Yanına Dönüş Süreci	77
3.BİREYLER VE YÖNTEM	84
3.1. Araştırmanın Evreni	84
3.2. Araştırmanın Örneklemi	84
3.3. Veri Toplama Araçları	85
3.4. Veri Toplama Süreci	89
3.5. Verilerin Değerlendirilmesi	90
4. BULGULAR	91
4.1. Çocuk ve Gençlerin Sosyo- Demografik Özellikleri	91
4.2. Aileye Dönüş Süreci ve Yaşananlar	102
4.3. Sorun Davranışlar	107
5. TARTIŞMA	152
6. SONUÇLAR	193
7. ÖNERİLER	201
KAYNAKLAR	206
EKLER	223
EK 1: Aile Bilgi Formu	223

SİMGELER VE KISALTMALAR

SHCEK	Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
SRAP	Sosyal Riski Azaltma Projesi
ANY	Ayni-nakdi Yardım
CBCL	Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme (CBCL/ 6-18) Ölçeği
TRF	Öğretmen Bilgi Formu (TRF/ 6-18)
YSR	Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (YSR/ 11-18)

TABLOLAR

	Sayfa
4.1.1. Aile yanına döndürülen, ailesi yanında ve yuva-yurtta kalan çocuk ve gençlere ilişkin betimleyici bulgular	93
4.1.2. Aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta kalan çocuk ve gençlere ilişkin betimleyici bulgular	96
4.1.3. Bakım modellerine göre çocuk ve gençlerin cinsiyete göre dağılımları	97
4.1.4. Bakım modellerine göre çocuk ve gençlerin yaş gruplarına göre dağılımları	98
4.1.5. Bakım modellerine göre çocuk ve gençlerin sağlık problemi olma durumlarına göre dağılımları	98
4.1.6. Bakım modellerine göre gençlerin belirttiği yakın arkadaşına sahip olma durumlarına göre dağılımları	99
4.1.7. Bakım modellerine göre çocuk ve gençlerin ebeveyn-bakım verenlerinin belirttiği yakın arkadaşına sahip olma durumlarına göre dağılımları	99
4.3.1.1. CBCL / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının gruplara göre ortalama ve standart sapmaları	108
4.3.1.2. CBCL / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının cinsiyete göre grupların ortalama ve standart sapmaları	110
4.3.1.3. CBCL / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının yaşa göre korelasyonları	112
4.3.1.4. CBCL / 6-18 Yaşları arasındaki aile yanına geri döndürülen ve yuva-yurtta kalan çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının korunma altına alınma yaşına göre korelasyonları	113
4.3.1.5. CBCL / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının anne öğrenim düzeyine göre ortalama ve standart sapmaları	114

4.3.1.6.	CBCL / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının baba öğrenim düzeyine göre ortalama ve standart sapmaları	115
4.3.1.7.	CBCL / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının baba mesleğine göre ortalama ve standart sapmaları	116
4.3.1.8.	CBCL / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının anne-baba ilişkilerine göre ortalama ve standart sapmaları	118
4.3.1.9.	CBCL / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının akran ilişkilerine göre ortalama ve standart sapmaları	119
4.3.1.10.	CBCL / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının kardeş ilişkilerine göre ortalama ve standart sapmaları	121
4.3.1.11.	CBCL / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının okul başarısına göre ortalama ve standart sapmaları	122
4.3.1.12.	CBCL / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının okul yada okul dışında sorun yaşama durumlarına göre ortalama ve standart sapmaları	123
4.3.2.1.	TRF / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının gruplara göre ortalama ve standart sapmaları	124
4.3.2.2.	TRF / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının cinsiyete göre grupların ortalama ve standart sapmaları	126
4.3.2.3.	TRF / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının anne öğrenim düzeyine göre ortalama ve standart sapmaları	129

4.3.2.4.	TRF / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının baba öğrenim düzeyine göre ortalama ve standart sapmaları	130
4.3.2.5.	TRF / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının baba mesleğine göre ortalama ve standart sapmaları	131
4.3.2.6.	TRF / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının okul başarısına göre ortalama ve standart sapmaları	133
4.3.2.7.	TRF / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının uyum düzeylerine göre ortalama ve standart sapmaları	134
4.3.2.8.	TRF / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının öğrenme düzeylerine göre ortalama ve standart sapmaları	135
4.3.2.9.	TRF / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının mutluluk düzeylerine göre ortalama ve standart sapmaları	136
4.3.3.1.	YSR / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının gruplara göre ortalama ve standart sapmaları	138
4.3.3.2.	YSR / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının cinsiyete göre grupların ortalama ve standart sapmaları	140
4.3.3.3.	YSR / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının anne öğrenim düzeyine göre ortalama ve standart sapmaları	142
4.3.3.4.	YSR / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının baba öğrenim düzeyine göre ortalama ve standart sapmaları	144

4.3.3.5.	YSR / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının baba mesleğine göre ortalama ve standart sapmaları	145
4.3.3.6.	YSR / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının kardeş ilişkilerine göre ortalama ve standart sapmaları	146
4.3.3.7.	YSR / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının akran ilişkilerine göre ortalama ve standart sapmaları	148
4.3.3.8.	YSR / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının anne-baba ilişkilerine göre ortalama ve standart sapmaları	150
4.3.3.9.	YSR / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının okul başarısına göre ortalama ve standart sapmaları	151

ŞEKİLLER

	Sayfa
2.1.7.1.	Maslow'un Gereksinimler Hiyerarşisi 22
2.1.10.1.	Bronfenbrenner'in Çevre Yapısı 26
2.5.3.1.	Kuruluş Bakımından Alma Basamakları 77
4.1.1.	Aile yanına döndürülen ve ailesi ile kalan çocuk ve gençlerin ailelerinin Ayni-Nakdi Yardım Projesini öğrenme kanalına göre dağılımları 100
4.1.2.	Ailesi yanına döndürülen ve ailesi yanında kalan çocuk ve gençlerin ailelerinin Ayni-Nakdi Yardım miktarını yeterli bulma durumlarına göre dağılımları 100
4.1.3.	Aile yanına döndürülen ve ailesi yanında kalan çocuk ve gençlerin ailelerinin kurumdan beklentilerine ilişkin dağılımları 101
4.2.1.	Aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin geri döndüğü yere ilişkin dağılımları 102
4.2.2.	Ailesi yanına döndürülen çocuk ve gençlerin ebeveynlerine göre eve döndükten sonra çocuk ve gençlerin davranışlarında meydana gelen değişikliğe ilişkin dağılımları 103
4.2.3.	Aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin aile yanında kalma sürelerine göre dağılımları 104
4.2.4.	Aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin, eve dönmeden önce ailelerinde sorun yaşanma durumuna göre dağılımları 104
4.2.5.	Aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin, eve döndükten sonra ailelerinde sorun yaşanma durumlarına göre dağılımları 105
4.2.6.	Aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin ailelerinde halen yaşanan sorun durumlarına göre dağılımları 106

1.GİRİŞ

Toplumların temel çabası, bireylerin var olan potansiyellerini en üst düzeye çıkararak, daha refah, çağdaş ve uygar bir ortamda yaşamalarını sağlamaktır. Bu amaçla ülkeler, geleceğin yetişkinleri olan çocukların sosyal, duygusal, bedensel ve zihinsel yönden sağlıklı bireyler olarak yetiştirmeleri yönünde gerekli çalışmalar planlarlar.

İnsan yavrusu, canlılar içinde en yoğun bakımla, en ince özenle, en uzun sürede büyüüp olgunlaşan bir varlıktır. Uzun yıllar korunup kollanması, beslenmesi, eğitilmesi, desteklenmesi ve yönlendirilmesi gerekir (174).

Çocukluk dönemi, önemli gelişimsel dönemlerden biridir. Çocuğun gelişme basamaklarında edindiği tüm olumlu nitelikler birikerek onun kişiliğini, dolayısıyla ruh sağlığını belirler. Ruh sağlığı yerinde bir insan, sevip, sevilen, çevresi ile iyi ilişkiler kurup sürdürebilen kişidir. Kendi yeteneklerini geliştirip üretken duruma gelen, sorumluluk taşıyabilen, kendine güveni ve özsaygısı olan bir yurttaş, bir meslek adamı ya da kadını, iyi bir eş, iyi bir ebeveyn demektir (174).

İnsan, doğası nedeniyle aynı zamanda toplumsal bir varlıktır ve bir çok ilişkiler ağı içinde doğar, yaşar ve ölür. Bu ilişkiler başta anne-baba-çocuk olmak üzere kardeş, arkadaş, komşu, iş arkadaşı gibi çeşitlilik gösterir. Çocuğun toplumsal bir varlık olarak tüm bu ilişkiler ağı içerisinde tüm toplumlarda bakılacağı en doğal ve en ucuz ortam ailesi yanıdır. Yüzyıllardan beri çocuğun sağlıklı gelişimi için bebekliğinden itibaren çocuk ile kendisine bakan kişi arasında kurulacak olan sevgi bağının önemi bilinmektedir. Ancak yoksulluk, aile içi sorunlar, anne-babada bedensel, ruhsal ya da zihinsel yetersizlikler, annenin ya da babanın ölümü, ihmal ya da istismar, ergen evlilikleri ya da evlilik dışı doğumlar sonucu terkler gibi pek çok nedenle anne-babalık görevleri yetersiz kalabilmekte ve çocuk korunmasız hale gelebilmektedir. Bu durumda çocuklar devlet tarafından koruma altına alınarak farklı bakım modellerinde büyütülmektedir (61, 62, 107).

Her devletin çocuğun korunma altına alınmasına ilişkin çeşitli kriterleri bulunmaktadır. Bu kriterler ülkeden ülkeye ve o ülkenin sosyal, ekonomik, kültürel yapısına bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir.

Ülkemizde korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili mevzuat 24.05.1983 tarihli 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu yasası ile düzenlenmiştir. Bu yasa korunmaya muhtaç çocuklara "Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtları" aracılığı ile hizmet verilmesini, çocukların iyi bir şekilde korunup yetiştirilmesi için her türlü önlemin alınmasını öngörmektedir (146). 2005 yılında mevzuatta değişiklik yapılarak 0-18 yaş korunmaya muhtaç çocukların kaldığı ev birimleri, Çocuk Evleri olarak mevzuata eklenmiştir (180).

Kuruluş bakımının 1950'lerden sonra çocuk ruh sağlığına olumsuz etkilerinin belirlenmesiyle birlikte, koruyucu aile programları tüm dünyada desteklenerek yaygınlaştırılmıştır (33, 34, 35).

Ülkemizde, çocuk yuvalarında ve yetiştirme yurtlarında korunma altında bulunan ve kuruluş bakımı gören çocuklarla ilgili yapılan pek çok araştırmada, yuva ve yurt çocuklarının ailesi yanında yaşayan çocuklara göre gelişimlerinin geri olduğu, kaygı düzeylerinin yüksek olduğu, uyum düzeylerinin daha düşük olduğu ve bu çocukların, aile yanında yaşayan çocuklara oranla daha sorunlu oldukları görülmüştür (144, 145, 158). Koruyucu aile yanında bakılan çocukların duygusal ve davranış sorunlarına yönelik yapılan araştırmada ise, sorun davranışların görülme sıklığı; koruyucu aile yanında bakılan çocuklarda % 12.9, biyolojik aile yanında kalan çocuklarda % 9.7, kuruluşlarda yaşayan çocuklarda ise % 43.5 olarak saptanmıştır (159).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin Haziran 2001'de yürürlüğe koyduğu Sosyal Riski Azaltma Projesi'nin (SRAP) Kurumsal Gelişim bileşeni kapsamında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun (SHÇEK) politika araştırma, izleme ve değerlendirme yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik 2005 yılında "Çocuk Koruma Sisteminin Değerlendirilmesi" başlıklı bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma sonuçlarına göre; Yuvalardaki çocukların koruma altına alınmasının ilk sırada gelen nedeni yüzde 71,6 ile "ekonomik ve sosyal yoksunluk"tur. Terk nedeniyle koruma altına alınmış çocuk oranı yüzde 25,6'dır. Diğer bir deyişle, yuvalardaki çocukların yüzde 59,6'sının gerekli ortam ve destek sağlandığında biyolojik ebeveynlerinin yanına dönebilecek koşullara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yurtlardaki çocukların koruma altına alınmasının ilk sırada gelen nedeni yüzde 68,1 ile "ekonomik ve sosyal yoksunluk"tur. Terk nedeniyle koruma altına alınmış çocuk

oranı yüzde 19,2'dir. Yurtlardaki çocukların da toplam yüzde 53,4'ünün gerekli ortam ve destek sağlandığında biyolojik ebeveynlerinin yanına dönebilecek koşullara sahip olduğu söylenebilir (180).

Ülkemiz Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini 1990 yılında imzalamış ve Sözleşme 27 Ocak 1995'te 4058 sayılı kanunla 22184 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yasal bir belge konumuna gelmiş ve Sözleşme hükümlerinin uygulamalarının izlenmesi ve koordinasyonu görevi Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumuna verilmiştir. Sözleşmeye göre çocuğun yüksek yararına aykırılığı belirlenmediği sürece çocuk kendi ana-babasıyla birlikte yaşama hakkına sahiptir (Madde 3, 5, 9) ve çocuğun gelişmesi için doğal ortamı oluşturan ailenin toplum içinde kendisinden beklenen sorumlulukları tam olarak yerine getirebilmesi amacıyla sözleşmeyi imzalayan devletler, aileye gerekli koruma ve yardımı yapma ilkesini benimsemişlerdir. Ancak, anne-babası tarafından çocuğun kötü muameleye maruz bırakılması ya da ihmal edilmesi durumlarında ya da ana-babanın birbirinden ayrı yaşaması nedeniyle çocuğun ikametgahının belirlenmesi amacıyla bu tür bir ayrılık kararı verebilir denmektedir (86).

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun, 9. maddesi (b) bendine göre, "öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi için aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek", (d) bendine göre de "yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte güçlük çeken kişi ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde ayni ve nakdi yardımlarda bulunmak amacıyla gerekli hizmet ve programları geliştirmek ve uygulamak" Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumunun görevleri arasında sayılmaktadır (180).

Araştırma sonuçlarına göre; yoksulluk nedeniyle kuruluş bakımında olan çocukların oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yuva ve yurtlarda korunma altında bulunan ve muhtaçlıkları nedeniyle korunma kararı alınarak kuruluş hizmetlerinden yararlandırılmak istenen çocukların korunması, bakımı ve yetiştirilmelerine yönelik hizmetlerin mümkün olduğu ölçüde kendi yaşam ortamlarında verilmesi ile kuruluş bakımına alınan çocukların biyolojik ailelerinin sosyal yardım ve sosyal hizmetlerle güçlendirilerek çocuklarını kuruluş bakımından en kısa zamanda geri almalarına

yönelik çalışmalara öncelik ve ağırlık verilmesi amacıyla 2005-2009 yılları arasında kapsayan “Aileye Destek ve Aileye Geri Dönüş Projesi” başlatılmıştır. Proje kapsamında kuruluşlarda halen korunma ve bakım altında bulunan yaklaşık 20.000 çocuktan, ekonomik nedenlerle korunma altına alındığı belirlenen 12.000 çocuğun, 2005 yılından başlayarak 2009 yılı sonuna kadar aile veya yakınları yanına döndürülmesi planlanmıştır. Proje kapsamında Aralık 2008 tarihi itibarıyla 5727 çocuk ailesi yanına döndürülmüştür (180).

Browne, küçük çocukların kuruluş bakımından alınıp aile yanına yerleştirilmesi süreci için; Farkındalığı Arttırmak, Süreç Yönetimi, Ülke/Bölge Analizi, Kurum Analizi, Hizmetlerin Tasarlanması, Kaynakların Dönüştürülmesinin Planlanması, Çocukların Hazırlanması ve Taşınması, Elemanların Hazırlanması ve Taşınması, Geri Hizmetler, İzleme ve değerlendirme basamaklarından oluşan 10 basamaklı bir model oluşturmuş ve bu model kuruluş bakımında küçük çocukların en yüksek olduğu Çek Cumhuriyeti, Belçika, Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Macaristan, Romanya ve Slovakya’da verilen eğitimde kullanılmıştır (39).

Kuruluş bakımından aileye dönüş çocuğun, ailesinin ve bakım veren kişilerin yaşamında meydana gelen değişimi yönetme gibi büyük ve kompleks bir süreç olarak düşünülmektedir. Bu nedenle çocuğun kuruluş bakımından aile yanına dönme süreci çok dikkatli planlanmalı, çocuk ve aile bu sürece hazırlanmalıdır. Çocuk, aile yanına döndükten sonra da desteklenmeli ve takip edilmelidir (47).

Yapılan bu araştırma ile kuruluş bakımından eve dönüş yapan çocukların aile yapıları, çocuk ve ailelerin yaşadıkları problem alanları, ihtiyaçları, eve dönüş süreci irdelenerek sorun davranışlar için risk etmeni taşıyıp taşımadıkları tartışılmış, bu konuda çalışan uzmanlara ve ulusal kalkınma planlarında aileye, çocuğa yönelik kuramsal ve uygulamalı programların hazırlanarak uygulanması aşamalarında katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Ülkemizde çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında korunma altında bulunan çocuklarla ilgili yapılan araştırmalar, yuva ve yurt çocuklarının ailesi yanında yaşayan çocuklara göre daha fazla davranış ve duygusal sorunlar gösterdikleri doğrultusundadır (144, 145, 158).

Sosyal Riski Azaltma Projesi'nin (SRAP) Kurumsal Gelişim bileşeni kapsamında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun (SHÇEK) politika araştırma, izleme ve değerlendirme yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik 2005 yılında "Çocuk Koruma Sisteminin Değerlendirilmesi" başlıklı bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre yoksulluk nedeniyle kuruluşlarda yaşayan çocukların oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir (180).

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun, 9. maddesi (b) bendine göre, "öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi için aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek", (d) bendine göre de "yoksulluk içinde olup ta temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte güçlük çeken kişi ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde ayni ve nakdi yardımlarda bulunmak amacıyla gerekli hizmet ve programları geliştirmek ve uygulamak" SHÇEK'in görevleri arasında sayılmaktadır (180).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 3. maddesinde; "Her çocuğun, bir aile içinde büyümeye hakkı", 5. maddesinde; "Her anne-babanın, kendi çocuğunu büyütme ve destekleme sorumluluğu" ve 18. maddesinde "Her devletin anne babayı kendi çocuğunu yetiştirebilmesi için gerekli desteği verme sorumluluğu vardır". (86).

Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından yuva ve yurtlarda korunma altında bulunan, muhtaçlıkları nedeniyle korunma kararı alınarak kuruluş hizmetlerinden yararlandırılmak istenen çocukların korunması, bakımı ve yetiştirilmelerine yönelik hizmetlerin mümkün olduğu ölçüde kendi yaşam ortamlarında verilmesi ile kuruluş bakımına alınan çocukların biyolojik ailelerinin sosyal yardım ve sosyal hizmetlerle güçlendirilerek çocuklarını kuruluş bakımından en kısa zamanda geri almalarına yönelik çalışmalara öncelik ve ağırlık verilmesi

amacıyla 2005-2009 yılları arasını kapsayan “Aileye Destek ve Aileye Geri Dönüş Projesi” başlatılmış, kuruluşlarda halen korunma ve bakım altında bulunan yaklaşık 20.000 çocuktan, ekonomik nedenlerle korunma altına alındığı belirlenen 12.000 çocuğun 2005 yılından başlayarak 2009 yılı sonuna kadar aile veya yakınları yanına döndürülmesi planlanmıştır. Proje kapsamında Aralık 2008 tarihi itibarıyla 5727 çocuk ailesi yanına döndürülmüştür (180).

Kuruluşlarda yaşayan çocukların duygusal ve davranış sorunlarına yönelik çalışmalar bulunmasına rağmen, kurum deneyiminden sonra ailesi yanına döndürülen çocukların ruh sağlığına ilişkin hemen hemen hiç araştırma bulunmamaktadır. Türkiye’de de bu konuda yapılmış bir araştırmaya rastlanmadığından dolayı bu çalışmanın temel hedefi, alandaki bu eksikliği gidermektir.

Belirtilen amaçlara yönelik olarak şu sorulara cevap aranacaktır:

1- Aile yanına döndürülen, biyolojik ailesi yanında yaşayan ve yuva-yurtta kalan çocukların duygusal ve davranışsal sorunları arasında bir fark var mıdır?

2- Aile yanına döndürülen, biyolojik ailesi yanında yaşayan ve yuva-yurtta kalan çocukların cinsiyetleri ile duygusal ve davranışsal sorunları arasında bir ilişki var mıdır?

3- Aile yanına döndürülen, biyolojik ailesi yanında yaşayan ve yuva-yurtta kalan çocukların yaşları ile duygusal ve davranışsal sorunları arasında bir ilişki var mıdır?

4- Aile yanına döndürülen, biyolojik ailesi yanında yaşayan ve yuva-yurtta kalan çocukların anne-baba eğitim düzeyleri ile duygusal ve davranışsal sorunları arasında bir ilişki var mıdır?

5- Aile yanına döndürülen, biyolojik ailesi yanında yaşayan ve yuva-yurtta kalan çocukların anne-baba mesleği ile duygusal ve davranışsal sorunları arasında bir ilişki var mıdır?

6- Aile yanına döndürülen, biyolojik ailesi yanında yaşayan ve yuva-yurtta kalan çocukların anne-baba, akran ve kardeş ilişkileri ile duygusal ve davranışsal sorunları arasında bir ilişki var mıdır?

7- Aile yanına döndürülen, biyolojik ailesi yanında yaşayan ve yuva-yurtta kalan çocukların okul başarısı ile duygusal ve davranışsal sorunları arasında bir ilişki var mıdır?

1.2. Sınırlılıklar

Bu çalışma, Kütahya SHÇEK İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü bünyesinde Ayni-nakdi Yardım hizmetinden yararlanan ve kuruluştaki kalan (Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurtları) çocuklar üzerinde yapılmıştır. Dolayısıyla elde edilen sonuçlar, örneklem sınırları içerisinde ele alınmalı ve tüm illerde Ayni-nakdi Yardım alan bireylere genellenmemelidir. Araştırma Türkiye örnekleminde bir proje çalışması olarak yapılabilseydi ayni-nakdi yardım projesinin etkiliği konusunda daha net verilere ulaşılmış olurdu. Araştırmada aile bilgi formu ile çocukların aile yapılarına ilişkin sözel bilgiler elde edilmiştir. Bununla birlikte aile yapısı, işleyişini ölçen ölçekler kullanıldığında bu çocukların aile yapısı ve işleyişine ilişkin daha sağlıklı bilgilere ulaşıldı.

Çalışmanın sınırlılıklarına rağmen en güçlü yanlarından biri, bilgilerin anne-baba, öğretmen ve çocuk gibi, çoklu bilgi kaynaklarından elde edilmiş olmasıdır. Böylece tek bir yetişkinin çocuk için vereceği yanıtların yanlılık düzeyi en aza indirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca yurt dışında ve Türkiye’de kuruluş deneyiminden sonra ailesi yanına döndürülen çocukların ruh sağlığına ilişkin hemen hemen hiç araştırma olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, çalışma bu konuda bir başlangıç çalışması olarak sonraki çalışmalara yol gösterici olacak, alanyazına önemli bir katkı sağlayacak niteliktedir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. KİŞİLİK VE KİŞİLİK KURAMLARI

2.1.1. Kişilik

Psikolojinin en karmaşık ve en kapsamlı konusu kişilik ve benliktir. Gözlenebilir, kendine özgü ölçülebilir davranışlara önem veren psikologlara göre kişilik, her insanda alışkanlıklarının ve davranış sistemlerinin bir toplamıdır. Kişinin daha çok toplumda oynadığı role önem verenler, kişiliği insanın başkaları üzerinde bıraktığı izlenimlerin tümü olarak açıklarlar. Derinlik psikologları, kişiliği insanın çevresine, kendisine özgü uyumunu sağlayan iç güçlerin dinamik bir örüntüsü olarak tanımlarlar (19).

Bütün bu görüşler, dikkate alındığı zaman kişilik; bir insanın bütün ilgilerini, duygularını, tavırlarını, görüş ve düşünce tarzını; davranışlarını ve çevresine kendine özgü uyum biçimini, hatta dış görünüşü gibi çeşitli özelliklerini kapsar. Kısaca kişilik, bir insanı başkalarından ayıran duyuş, düşünüş ve davranış tarzlarının tümünden oluşur (19).

Kişinin duygusal dünyası ile davranışının nedenlerini anlamayı sağlayan kişilik kuramlarına bakmadan davranış sorunlarını ve nedenlerini açıklamak mümkün değildir. İnsan psiko-sosyal ve kültürel bir varlık olduğundan insanın duyuş ve davranışları anlamada ancak biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve kültürel bakış açılarından bir yaklaşımla mümkün olabilecektir. O nedenle kişilik ile ilgili çalışma yapmış belli başlı kuramcılarının kuramlarına değinilecektir.

2.1.2. Sigmund Freud

Freud kişiliği bilinç, bilinç öncesi ve bilinçaltı olmak üzere üçe ayırmıştır. Bilinç, kişinin farkında olduğu düşüncelerini içerir. Bu düşünceler kafamıza yeni düşünceler girdikçe değişir ve eskiler bilincimizden kaybolur. Hatırlayabildiğimiz geniş ve ulaşılabilir bilgi haznesi, bilinç öncesini oluşturur. Düşüncelerimizin büyük

bir kısmı ve psikanalitik bakış açısına göre en önemli kısmı bilinçaltında bulunur. Günlük davranışlarımızın çoğunun altında bilinçaltı malzeme yatar (40).

Sonraları Freud, bu modelin insan kişiliğine sınırlı bir açıklama getirdiğini fark edip buna ek olarak yapısal modeli oluşturmuştur. Bu model, kişiliği benlik (ego), alt-benlik (id) ve üst benlik (süperego) olarak ayırmıştır (40, 97, 141).

Freud, insanın doğduğunda tek bir kişilik yapısının, alt benliğin (id) var olduğunu, ifade etmiştir. Alt-benlik, insanın bencil kısmıdır ve yalnızca kişisel istekleri tatmin etmeye çalışır (18, 40). Alt benlik, insanın doğuştan itibaren sahip olduğu tüm güdülerinin toplamıdır ve temel olarak cinsiyet ile saldırganlık güdülerinden oluşur (141).

Yaşamın birinci yılının sonlarına doğru bebekler, her zaman her istediklerinin olmadığını anlamaya başlarlar (18). Çevresiyle etkileşime geçen iki yaş ve altı çocuklarda, kişilik yapısının ikinci kısmı gelişmeye başlar. Benlik (ego), gerçeklik ilkesine göre hareket eder (40). Yani id'in isteklerinden toplumca kabul edilenlerin bilinç düzeyine çıkmasına izin verir, diğerlerini "bastırma" mekanizmasını kullanarak bilinç altında tutar (97). Freud, insan davranışının, bir gereksinimi karşılanmadığında duyulan gerginliği azaltmaya odaklı olduğunu belirtmiştir (40).

Freud'a göre kişiliğin, 3-4 yaşlarından itibaren gelişmeye başlayan son ögesi Üst benlik (Süper Ego)'dır. Birkaç yıl daha gelişmeye devam eder (18) ve çocuk 5 yaşına geldiğinde kişilik yapısının üçüncü bölümü de oluşur. Üst-benlik, toplumun, özellikle de anne-babaların değer yargılarını ve standartlarını temsil eder (40).

Freud'a göre süperego, vicdan ve ego ideali olmak üzere iki bölümden oluşur. Ego ideali, çocuğun nasıl bir kimse olmak istediğini yansıtır (97).

Toplum kuralları, süper-ego yoluyla kişiliğin bir parçası haline gelir. Güçlü ve gerçekçi bir ego, id'den gelen ve doyum isteyen; cinsel ve saldırgan güdüler daha fazla olmak üzere süper-egonun bazen aşırıya kaçan yasaklamaları arasında sağlıklı bir denge kurabilir (97). Üst-benlik, kişiyi sadece ahlak kurallarını çiğnemekten dolayı cezalandırmaz, aynı zamanda benliğin bir davranışın erdemli ve övgüye değer olup-olmadığına karar vermek için kullandığı idealleri de belirler (40).

Freud insan vücudunda "libido" adını verdiği bir enerji olduğunu ve her bir dönemde libidonun bir vücut bölgesinde odaklandığını savunur. Bunlara da "Psikoseksüel dönemler" adını verir (18).

Gelişim dönemlerinin önemi “saplanma” kavramında yatmaktadır. Freud’un görüşüne göre çocuklar bu psiko-sosyal dönemlerden geçerken bazı zorlukları ve krizleri aşmak zorundadır. Ancak psikolojik olarak işlev görmeye devam edebilmek için bu krizleri aşarken benlik ekonomik davranır ve az miktarda libido kullanır. Çocuklar, dönemlerden birinde sarsıcı bir deneyim yaşadığında orada bol miktarda libido saplanır. Böylece yetişkin enerjinin saplandığı o dönemden kalma bazı özellikler gösterir (40).

Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri

Oral Dönem (0-1 Yaş)

Bütün çocukların geçtiği birinci dönem, Oral dönemdir. Bu dönemde; ağız, dudaklar ve dil, cinsel yönden birincil derecede duyarlı bölgelerdir. Çiğneme, emme ve yeme hazzın temel kaynaklarıdır. Bu hareketler bebeğin gerilimini azaltır (141). Bu sürede memeden kesmeyle ve beslenmeyle ilgili yaşanan ciddi sorunlar, psişik enerjinin saplanmasına ve oral-kişilik özelliklerinin gelişmesine neden olur (40).

Bu dönemde çevresel koşullara ve biyolojik yapıya bağlı olarak, aşırı doyurulma yada aşırı doyumsuzluk içinde kalma yüzünden, çocuğun doğal gelişmesi aksayabilir, sonraki gelişim dönemlerine geçiş zor olabilir. Yetişkin kişide aşırı ağızcılık; oburluk, ağızla cinsel doyum ve aşırı bağımlılık, alıcılık ve edilgenlik baskın olursa bu davranış özellikleri oral saplanma belirtileri olarak yorumlanabilir (126).

Anal Dönem (1-3 Yaş)

Freud’a göre, anal bölge bu dönemde, cinsel yönden en duyarlı bölgedir ve anal kas hareketleri gerilimi azaltır (141). Çocukların tuvalet eğitimi almaya başlamalarının da bu döneme rastlaması tesadüf değildir. Sarsıcı tuvalet eğitimi, burada bir saplanmaya ve anal kişiliğe yol açabilir (40).

Anal dönemde saplanmada, aşırı titizlik, cimrilik, inatçılık, aşırı düzenlilik, kararsızlık gibi özellikler görülür. Bu özellikler en çok obsesif-kompulsif kişilik türünde bulunur (126).

Fallik Dönem (3-6Yaş)

En önemli psiko-sosyal dönem fallik dönemdir. Freud, bu yaşlardaki çocuğun karşı cinsiyetteki anne-babaya karşı cinsel bir çekim hissettiğini söylemiştir (40). Erkek çocukların anneye karşı olan hayranlık duyguları ve buna bağlı yaşanan süreç

Odipal Kompleks olarak adlandırılırken, kız çocukların babaya karşı olan hayranlık duyguları ve buna bağlı yaşanan süreç Elektra Kompleksi olarak adlandırılır (18).

Freud'a göre bu dönem Oidipus Kompleksinin yaşanmasından dolayı kişilik gelişiminde oldukça önemlidir (141). Çocuklar 5-6 yaş dolaylarında karşı cinsiyetteki ebeveyne duydukları isteklerini bastırır ve daha sonra karşıt tepki geliştirme tekniğiyle aynı cinsiyetteki ebeveynle kendisini özdeşleştirirler. Ebeveynlerle özdeşleşme üst-benliğin gelişimiyle de aynı döneme rastlar (40).

Fallik döneme saplanma genellikle kız ve erkeğin yetişkin yaşamda anne-babadan kopamama, bir eş seçememe, anne-babadan ayrılmak gerektiğinde aşırı suçluluk duyma, evlilik yaşamında kendi ailesine aşırı düşkünlük gösterme, aşırı çekingenlik, çabuk suçlanma eğilimleri, cinsel ilişkiden korkma, kaçınma, karşı cinse aşırı eleştiri veya aşırı imrenme, cinsel kimlik sapmaları şeklinde görülür (126).

Latans Dönem (6-11)

Bu dönemde libido vücudun belli bir bölgesine odaklanmamıştır. O nedenle cinsel istekler azalır, entellektüel ve sosyal beceriler gelişir. Freud, fallik dönemde yaşanan cinsel duyguların hatırlanmasından kaçınmak için çocukların karşı cinsten arkadaşlarıyla ilişkiden sakındıklarını, altı yaşından ergenliğin başlangıcına kadar yoğun bir şekilde kendi cinslerinden yaşlılarıyla ilgilendiklerini belirtmiştir (112).

Genital Dönem (11-18 Yaş)

Bu dönemde libidinal enerji tekrar genital organlara döner. Bu dönemde seksüel hayranlık aile dışından birilerine kaymıştır (142). Dönemin ilk yıllarında oral, anal ve fallik çatışmalar tekrar yaşanabilir (18). Hızlı fiziksel gelişme ve buluşma ile içsel cinsel dürtüler artmaktadır. Ergen ebeveynle ilişkilerini düzenlemek, çatışmalarını çözmek ihtiyacındadır (142).

2.1.3. Erik Erikson

Erikson'un kişilik yaklaşımı "benlik psikolojisi" olarak adlandırılır ve benliğin birinci işlevi, bir kimlik duygusu oluşturmak ve bunu korumaktır. Çok sık kullanılan "kimlik bunalımı" kavramının yaratıcısı Erikson'dır. Erikson bu kavramı güçlü bir kimlik duygusunun olmadığı zaman yaşanan kafa karışıklığı ve çaresizlik anlamında kullanmıştır. Kimlik bunalımına genellikle ergenlik döneminde

rastlanmakla birlikte, bu sadece gençlere özgü bir şey değildir. Bir çok orta yaşlı insan da zaman zaman benzer bir süreçten geçebilir (40).

Freud'un kişilik gelişimi tanımları, üst-benliğin ortaya çıktığı dönem olan altı yaş civarında son bulur. Oysa Erikson, kişilik gelişiminin kişinin yaşamı boyunca devam ettiğini belirttiği sekiz aşama olduğunu savunur ve hepsi de kişilik gelişiminde yaşamsal önem taşır (40).

Her dönemde atlatılması gereken bir kriz, bir çatışma bulunmaktadır. İnsanların sağlıklı kişilik kazanmasında bu krizlerin ya da çatışmaların sağlıklı olarak atlatılması önem taşımaktadır. Eğer bir dönemdeki kriz tam olarak çözümlenemezse Freud'un kuramında olduğu gibi kişi o döneme takılıp kalmaz ancak yaşamın daha sonraki dönemlerinde de bu kriz devam eder ve çözümleninceye kadar problem yaratır (141, 142).

Erikson'un Gelişim Aşamaları

Temel Güvene Karşı Güvensizlik (0-1 Yaş)

Yaşamlarının ilk bir ya da iki yılında bebekler tamamen çevrelerindeki insanlara bağımlıdır. Gereksinimi karşılanan bebekler, temelde güven duygusunu oluştururlar. Temel güven duygusu gelişmiş bebek, dünyayı iyi ve yaşanılacak hoş bir yer olarak algılar (141). Ne yazık ki bazı çocuklar bu sevgi ve ilgiyi göremezler, bunun sonucunda da temelde güvensizlik duygusu geliştirirler. Bu tip çocuklar yaşamlarına, içe kapanma kalıbıyla başlar, ne kendilerine, ne de başkalarına güvenirler (40).

Çocuğa çok iyi bakım veren, fakat bakıcılarında aynılık ve süreklilik bulunmayan çocuk yuvalarında en önemli sorun, çocuğun temel güven duygusunun gelişmemesi ya da yıkılmasıdır. Temel güven duygusunun yaşam boyu zayıf oluşu, yetişkin kişide şizoid ya da depresif türden içe kapanma biçiminde görülebilir (126).

Özerkliğe Karşı Utanç ve Korku (1-3 Yaş)

İkinci yılın sonunda çocuklar dünyadaki diğer varlıklara kıyasla kim olduklarını bilmek isterler. Çocukların çoğu bu aşamayı bir özerklik duygusuyla tamamlar. Özerk insanlar, engellerle ve zorluklarla dolu bir dünyada kendi yollarını bulabileceklerine emindir. Çevrelerindeki nesneleri, olayları keşfetme ve etkileme izni verilmeyen çocuklar, utanç ve şüphe duygusu geliştirirler (40).

Utanç duygusu; kimseye görünmemek, yüzünü örtmek, yerin dibine geçmeyi istemek biçiminde algılanır. Utanç duyan kişide, kendine yönelik bir öfke vardır. Utandırma yoluyla eğitim tüm toplumlarda sık görülür. Aşırı utandırma; çocukta kaçamak yapmak, hatalarını gizlemek gibi eğilimlere ya da isyancı bir utanmazlığa yol açabilir. Bu durum, yetişkin yaştaki saplantı kuşkuculuğuna ya da paranoid korkulara kapılma eğiliminin yerleşmesine yol açabilir. Bu evrede çocuk, birbirine karşıt duygu ve eğilimler üzerinde giderek bir denge kurmayı, seçim yapabilmeyi, istenç yetisini geliştirir. Kendi benliğine saygısını yitirmeksizin kendi kendini denetleyebilme duygusundan, özerk benlik, iyi niyet ve onur duygusu doğar. Kendi kendine denetim yapabilme duygusunda eksiklik ve dışardan denetimlerin aşırılığı oranında kuşku ve utanç duyguları yerleşir (126).

Erikson, bu dönemde çocukların bir miktar da olsa utanç ve şüpheyi hissetmelerinin gerekli olduğunu belirtir. Kendinden şüphe duymanın, bazı şeyleri yapmaya hala hazır olmadığını hissetmesine, utanç/mahcubiyet duygusunun ise belli kurallara uygun yaşamayı öğrenmelerine yardımcı olacağını belirtir (18).

Girişkenliğe Karşı Suçluluk Duygusu (3-6 Yaş)

Bu dönem okul öncesi döneme denk gelmektedir. Okul öncesi çocuğu, daha önceki döneme göre daha geniş bir sosyal çevreyle karşılaşır, tüm bu geniş çevre, çocuğun aktif ve amaçlı davranışlar edinmesini gerektirir. Bu dönemde çocuklar, bedenlerinin, oyuncaklarının, davranışlarının ve evcil hayvanlarının sorumluluklarını üstlenmek isterler. Gelişen sorumluluk duygusu girişkenliği arttırır (141).

Kendine oyun arkadaşı arayan, oyunlar ve benzer sosyal etkinlikler düzenlemeyi öğrenen çocuklarda girişkenlik duygusu gelişir. Hedef belirlemeyi, zorluklarla başa çıkmayı öğrenir, başarma isteği ve amaç duygusu oluşur. Girişkenlik duygusu geliştiremeyen çocuklar, bu aşamanın sonunda suçluluk ve geri çekilme duygularıyla boğuşur. Amaçları yoktur ve sosyal ortamlarda pek girişkenlik gösteremezler (40).

Başarıya Karşı Aşağılık Duygusu (7-12 Yaş)

Çocukların çoğu, ilköğretime başladıklarında, başaramayacakları çok az şey olduğunu düşünür. Ancak kısa süre sonra kendilerini diğer çocuklarla notlar, arkadaşları tarafından sevilip-sevilmeme, öğretmenin ilgisi, spor ve diğer oyunlarda kazanma isteği ve benzeri durumlarda rekabet içinde bulurlar. Kaçınılmaz olarak

becerilerini ve yeteneklerini kendi yaşıtlarıyla karşılaştırırlar. Eğer çocuklar başarılı olursa yeterli duyguları gelişir ve böylece toplumun aktif, başarılı birer üyesi olma yolunda sağlam adımlar atarlar. Başarısızlık halinde ise, yetersizlik duygusu ortaya çıkar, ileride üretken ve mutlu olma olasılıkları azalır (40).

Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası (13-18 Yaş)

Ergenlik, yaşamın belki de en zor kısmıdır. Genç erkek ve kızlar, kendilerine tüm zamanların en önemli sorusunu sormaya başlar: “Ben kimim?” Eğer bu soruya başarılı bir şekilde yanıt verirlerse bir kimlik duygusu geliştirir ve kişisel değerleri konusunda sağlam kararlar verirler. Kim olduklarını anlar, bunu kabul eder ve takdir ederler (40).

Yakınlık Kurmaya Karşı Soyutlanma (Genç Yetişkinlik)

Genç erkek ve kadınlar, yakınlık geliştirebilecekleri ve duygusal olarak olgunlaşacakları özel bir ilişki arayışı içine girerler. Eğer genç, daha önceki dönemlerde kimlik sorununu çözümlemiş ise bu dönemde kendi kimliğini kaybetmekten korkmadan diğer insanlarla ilişkiler kurar. Eğer kimlik sorununu çözümlenmemiş ise diğer insanlarla yakınlık kurmayı başaramaz ve duygusal soyutlanmayla karşı karşıya gelirler (18, 40).

Üretkenliğe Karşı Durgunluk (Orta Yetişkinlik)

Erkekler ve kadınlar orta yaşlarına yaklaştıkça yaşamlarının bu dönemine kadar sevmeyi ve paylaşmayı öğrenmişlerse bir sonraki nesli yönlendirmekle ilgilenmeye başlarlar. Böyle bir üretkenlik duygusu geliştiremeyen yetişkinler, yaşamdaki amaçlarını sorguladıkları ve boşluk duygusu yaşadıkları bir durgunluğa girebilirler (43).

Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk (Geç Yetişkinlik)

Geçmiş deneyimleri ve yaşamın bir gün son bulacağını düşünmek, bütünlük ya da umutsuzluk duygusu uyandırır (40). Geçmiş günlerine bakıpta yaşamlarını değerlendiren insanlar ya kendilerini oldukları gibi kabul ederler ya da yaşamlarına bir anlam yükleyemedikleri için umutsuzluk duygusu yaşarlar (90). Kimliğini bulamamış, üretken olamamış kişi, yaşlılığında da huzurlu olmaz ve yaşamını boşa geçirdiğine inanır (126).

2.1.4. Davranışsal / Sosyal Öğrenme Yaklaşımı

Davranışçı bakış açısına göre insan psikolojisinin konusu, insan davranışlarıdır. Davranışçılık yaklaşımı, kökenini Pavlov'un çalışmalarından almış ve Watson, Thorndike ve Skinner tarafından geliştirilmiştir (10). Watson, potansiyel tepki kaynağı olarak kalıtımın varlığını kabul etmekle birlikte davranışın kalıtsal olmadığını ileri sürmüştür. İnsanın çocukluğundan itibaren çevresindeki belli uyarıcılarla belli tepkilerin birleşmesi sonucu koşullanma yoluyla uyarıcı-tepki bağlarının birbiri üstüne dizilmesiyle davranışlarının oluştuğunu (142) ve geçmişte yaşanan çeşitli deneyimlerin, yeni karşılaşılan durumlara verilen tepkilerin özelliklerini şekillendirdiğini belirtmiştir. Böylece yetişkinlik döneminde insanların kişiliğinin birbirinden farklılık gösterdiğini savunmuştur (40).

Davranış kuramcılarına göre insan davranışı, koşullanmaların bir sonucudur (90). Senemoğlu'nun belirttiğine göre, Seligman klasik koşullanma deneylerinde organizmanın çaresiz olduğunu ve çaresizliği öğrendiğini ileri sürmüştür. Organizma, ne kadar çaba harcarsa harcasın, durumu değiştiremeyeceğini öğrenerek pasif kalmakta ve bu pasifliği de tüm istenmeyen durumlara genellemektedir (142).

İnsan davranışının amacı, organizmanın gerilimini azaltmaktır. Açlık, susuzluk gibi fizyolojik, ait olma, sevilme gibi psikolojik güdüler insanı davranışa sevk eder. Zamanla öğrenme yolu ile kazanılan başarıma, üstün olma gibi toplumsal güdülerle de davranışta bulunur. Gerilimi azaltmada başarılı olan davranışların tekrarlanma olasılığı yüksektir. Bu yaklaşım, insanın davranışının en önemli belirleyicisi olarak sosyal ortamı ve sosyal durumları görür. Sosyal durum içerisinde davranışın nasıl ödüllendirileceğini bilen birey, ödüllendirilme olasılığı en yüksek olan davranışı seçer. Bireyi amacına sakin olmak götürecekse sakin olur, saldırganlık ödüllendirilecekse saldırgan olur (10).

Skinner ve Thorndike cezanın, cezalandırılan davranışı ya da alışkanlığı yok etmediğini, sadece baskı altında tuttuğunu, kişiye ne yapmaması gerektiğini gösterdiğini fakat ne yapması gerektiğine ilişkin bilgi vermediğini bildirmişlerdir. Bazı olumsuz davranışlarından dolayı cezalandırılan çocuk, bu davranışlarını değiştirmez, sadece baskı altında tutar ve ceza yok olduğunda tekrar aynı davranışta bulunur (142). Cezalandırmanın bazı olumsuz sonuçları vardır. Bunlar, belirli bir

tepki bastırılmaya çalışılırken başka davranışlarda ceza ile ilişkilendirilebilir (oyuncaklarını kıran çocuk, oyuncak oynamaktan vazgeçebilir). Klasik koşullanma aracılığıyla cezalandırma ile oluşan olumsuz duygular cezalandırmayı yapan insanla özdeşleşebilir. Diğer bir olumsuz etki de istenmedik davranışların örnek alma yolu ile de öğrenilmesidir (dövülen çocuğun dövmeyi öğrenmesi gibi). Cezalandırma, korku, kaygı gibi olumsuz duygular da yaratabilir ve bu duygular uygun tepkilerin öğrenilmesini bile engelleyebilir (40).

1950-1960 yılları arasında davranışçılık kuramının, öğrenmenin sadece klasik ve edimsel koşullanma ile gerçekleştiği savı sorgulanmaya başlamış ve böylece davranışçılık kuramından sosyal öğrenme kuramına geçiş olmuştur. Sosyal öğrenme kuramcıları, davranış-çevre-davranış etkileşimleri kavramını ortaya koymuşlardır. Bu kavram, çevrenin sadece davranışlarımızı etkilediği değil, davranışın da içinde bulunduğumuz çevrenin türünü belirlediğini ve bu durumdan davranışlarımızın etkilendiğini ve halkanın böyle sürüp gittiğini açıklar. Ayrıca insanlar belirli dışsal ödüller olmadan da kendi pekiştirmelerini sağlarlar. Yani içsel, kişisel hedeflere ulaşmak kimse bilmeseydi bile pekiştirici olabilir (40).

Bandura'nın geleneksel davranışçı yaklaşım ile arasındaki temel farklardan biri, insan kişiliğinin bilişsel (içsel) boyutuna yaptığı vurgudur ve yaklaşımına Sosyal-Bilişsel kuram adını vermiştir. Sosyal bilişsel kuramın temel ilkelerinden biri, insanların kendi davranışlarını kontrol edebilme, kendileri hakkında düşünme, yargıda bulunma ve kendilerini yansıtmaya kapasitesine sahip olmalarıdır. Bandura, bireyin kendi ile ilgili bu yargısına öz yeterlilik adını vermektedir. Bireyin öz yeterliliğine ait algısı kendi gerçek yeterliliğini yansıtmayabilir. Algılanan öz yeterlik, bireyin davranışlarını düzenlemede yani etkinliklerinin seçimi, etkinlikte harcayacağı çaba, güçlüklerle karşılaştığında göstereceği tepki, duyacağı kaygı ya da güveni etkiler (142).

Bandura, ilkel hayvanlardan farklı olarak insanların sadece deneme-yanılma yöntemini kullanarak ödül-ceza aracılığı ile doğru yolu bulmadığını, olası sonuçları düşünüp, olasılıkları hesapladıkları, hedefler belirledikleri ve strateji geliştirdiklerini belirtmiş ve buna Kendini Düzenleme adını vermiştir. Kendini düzenleme kendini cezalandırmayı da içerir (40). Bireyin davranışı standartlarına uygunsa birey kendi kendini pekiştirir ve davranışını sürdürür. Bireyin davranışı kendi standartlarına

uygun değilse birey kendi kendini cezalandırabilir ya da davranışını yeniden düzenleyebilir. Bandura, bireyin performans standartları, ulaşabileceğinden çok yüksekse, birey için mutsuzluk kaynağı oluşturacağını yani kendini değersiz hissetme, amaç yokluğu ve depresif reaksiyonlara neden olabileceğini belirtmektedir (142).

Sosyal-Bilişsel kuramın insan davranışı ve kişiliğine yaptığı en büyük katkı, dolaylı ya da gözlemleyerek öğrenmedir. Bandura, öğrenmenin sadece koşullanmalarla değil, başka insanların davranışlarını gözlemleme (taklit) ve duyarak da öğrenilebileceğini savunur. Çocuklar, çok değişik insanların örneklediği davranış modellerinden (anne-baba, kardeşler, arkadaş, televizyon,..vs) öğrenir ve her biri kendine özgü davranış kalıpları geliştirirler (40).

2.1.5. Biyolojik Yaklaşım

Son zamanlarda insan kişiliğinin diğer insan özellikleri gibi evrimsel gelişimin bir ürünü olduğu görüşü de kabul görmeye başlamıştır. Yıllar süren araştırmaların sonucunda Eysenck, bütün özelliklerin üç temel boyutta ele alınabileceğini belirtmiştir. Bu üç boyut; dışa dönüklük-içe dönüklük, nevrotik ve psikotiklik (40).

Eysenck, dışa dönükler ve içe dönüklerin sadece davranışlarının değil, fizyolojik yapılarının da farklı olduğunu öne sürer. İçe dönükler, dışsal bir uyarıcıyla karşılaştıklarında daha çabuk ve güçlü bir tepki gösterir (40).

Eysenck'in modelindeki ikinci ana boyut, nevrotiklik. Bu boyuttan alınan yüksek puan, duygusal davranma eğiliminin göstergesidir. Bu kişiler, çoğu zaman küçük engellemeler karşısında bile güçlü duygusal tepkiler verir, kolay heyecanlanır, öfkelenir ve depresyona girerler. Bu boyutun diğer uçundakiler ani duygusal iniş çıkışlar yaşamazlar (40).

Üçüncü ana boyut, psikotiklik. Bu boyuttan yüksek puan alan kişiler; bencil, saldırgan, mesafeli, soğuk, anlayışsız, başkalarıyla ilgilenmeyen kişiler olarak tanımlanır (40)

Eysenck kalıtımın, kişinin bu üç kişilik boyutunun her birindeki düzeyini belirlemede önemli bir etkisi olduğunu gösteren araştırma sonuçlarına dikkat

çekmiştir. Bu araştırma, her insanın içe dönük ya da dışa dönük olma eğiliminin kalıtsal olduğuna dönük güçlü kanıtlar sunar (40).

Biyolojik yaklaşımda incelenmesi gereken kavramlardan biri mizaçtır. Mizaç, kısmen genetik ve yapısal faktörlerin sonucu oluşan ve yaşamın başında belli davranışsal ve duygusal tepkilerle kendini gösteren davranım şekilleri olarak tanımlanmaktadır (143).

New York'da Thomas ve Chess tarafından ebeveynlerle düzenli olarak yapılan, doğrudan görüşme ve bebek davranışları gözlemlerini içeren uzunlamasına yapılan bir çalışmada, bebeklerin biyolojik ön yatkınlıklarından dolayı belirli tarzlarda davrandıklarını ve bu davranışların ileriki sosyal ilişkilerini etkilediğini bulmuşlardır (143).

Yapılan analizler sonucu mizacın; aktiflik, düzenlilik, yaklaşma-geri çekilme, uyumluluk, tepki eşiği, tepki derecesi, etkilenebilirlik, dikkat süresi ve sürekliliği olarak dokuz boyutunun olduğunu kabul edilmiştir. Araştırmacılar sonuçları gözden geçirerek birlikte küme oluşturmuşlar ve 3 tip çocuk olduğunu tanımlamışlardır. Bunlar;

- 1- Kolay çocuk (Örneklemin % 40'ı): Genellikle neşeli, yeni yaşantılara kolaylıkla uyum sağlayan çocuklar.
- 2- Zor çocuk (Örneklemin %10'u): Günlük rutini düzensiz olan, yeni yaşantıları yavaş kabul eden ve tepkileri negatif olmaya eğilimi olan çocuklar.
- 3- Uyumu yavaş olan çocuklar (Örneklemin % 15'i): Bu çocuklar durgun davranırlar, çevresel uyarıcılara yavaş reaksiyon gösterirler, negatif duygu durumları vardır ve yeni yaşantılarla yüz yüze geldiklerinde yavaş intibak gösterirler (25, 90, 143).

Örneklemin % 35'i bu modellerden hiç birine uymamıştır. Bunun yerine mizaç özelliklerinin karışımı şeklinde özellikler göstermişlerdir (28). Ayrıca alanyazınında tehlikeden kaçınma, değişiklik arama, sosyal ödüllere bağımlılık, içe dönüklük, dışa dönüklük, duygusallık, dürtüsellik, etkinlik ve sosyallik gibi yeni sınıflama şekilleri de bulunmaktadır (143).

Mizaç özellikleri erken bebeklikte uyku, yeme gibi davranışlarda kendini göstermekte, erken çocuklukta ise bu davranışlar, çocuğun problem çözme yetilerine,

ilişki kurma biçimlerine yansıyacak ve bazı çocuklar çok hızlı karar verecek, bazıları temkinli olacak, kimisi çok hızlı kaynaşacak, diğerleri çekingen duracak, bazıları kurallara daha hızlı uyum gösterecek, kimisi ise karşı çıkacaktır. Çocuğun mizacı ne olursa olsun erken dönemde kendisini onu sevenlerin gözünde değerli gören çocuklarda özgüven gelişecek ve bu çocuklar ileriki yaşamlarında daha az zorlanacaklardır (64).

Mizaç, çocuğun hem sosyal hem de akademik gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir. Zor mizaçlı çocukların, ergenlik döneminde davranışsal problem yaşadıkları bir çok araştırma tarafından desteklenmiş ve bu çocuklarda özellikle aile, okul gibi uygun çevre şartları bulamamış olanlarında daha fazla oranda ileti bozukluğu, madde kullanımı, suçlu davranışlar ve depresyon görüldüğü saptanmıştır (143).

Yeni Zelanda'da devam etmekte olan bir araştırmanın sonuçlarına göre 1972-1973 yılları arasında doğmuş bebeklerin 3 yaşındayken huyları ölçülmüş ve üç huy tarzı tespit edilmiştir. Uyumlu çocuklar, öz denetim ve öz güven sergilemiş ve yeni insan ve olaylara yaklaşmakta zorlanmamışlardır. Kontrolsüz çocukların atılğan, huzursuz olduğu ve dikkatlerinin kolay dağıldığı, çekingen çocukların ise, korkak, sosyal etkinliklere katılmakta isteksiz ve yabancıların yanında huzursuz oldukları gözlenmiştir. Araştırmacılar bu çocukların ergenliğe geçiş süreçlerini de izlemişler ve uyumlu çocukların sağlıklı bir yetişkin olduğunu, kontrolsüz çocukların ilköğretim yılları ve ergenlikte; kavga etme, yalan söyleme, kurallara karşı gelme davranışları gösterdiklerini ve bu çocukların genç yetişkin olduklarında; yasalara uyma, iş bulma ve ilişki yürütmede sorunlar yaşadıklarını, çekingen çocukların ise kaygı sorunları yaşadıkları ve yetişkin olduklarında da, fazla sosyal ilişkisi olmayan, depresyona yakın kişiler olduklarını bulmuşlardır (40).

2.1.6. Bilişsel Yaklaşım

George Kelly'nin kişilik yaklaşımı insanoğlunun benzersiz olduğu görüşü ile başlar. Kelly, olayları yorumlamak ve kestirmek için kullanılan bilişsel yapıları, kişisel yapılar olarak adlandırmıştır (40).

Kelly, psikolojik rahatsızlıkların geçmişte yaşanan sarsıcı deneyimlerden kaynaklandığı görüşünü kabul etmez ve insanların psikolojik sorunlar yaşamasının nedeninin yapılandırma sistemlerindeki arızalardan kaynaklandığını öne sürer ve psikolojik sorunların kökeninde kaygının yattığına inanmaktadır. Kişisel yapılandırma çevredeki olayları anlamlandırmada başarısız olursa (bazı durumlarda nasıl davranılacağına kestirilememesi vb.) kaygı yaşanabilmektedir (40).

Aynı insan ve olaylar karşısında insanların farklı tepkilerinin olmasının nedeni kullandıkları şemaların farklı olmasıdır. Çok erken yaştan itibaren insan kim olduğuna dair bilişsel bir temsil geliştirir. Psikologlar bazen bu temsile kendilik algısı adını verir. Kendilik şemaları, kişinin kendisi ile ilgili bilgileri düzenlemek ve işlemek için kullandığı bilişsel kendilik temsilleridir (40).

Davranış, sadece şu anda sahip olunan zihinsel temsillerle yönlendirilmez, bir gün edinilebilecek zihinsel temsiller de bu süreçte etkilidir. Psikologlar bu imgeleri olası kendilikler olarak adlandırırlar. Diğer kişilik oluşumları gibi olası kendilikler de zaman içinde kararlı kalır. Olası kendilikler iki önemli işleve sahiptir. Birinci olarak, olası kendilikler gelecek davranışlar için teşvik oluşturur. İkinci olarak da bireyin davranışının ve yaşamındaki olayların anlamını yorumlamasına yardımcı olur (40).

Olası kendilikler ve yaşanabilecek sorunlu davranışlar arasındaki ilişki, genç suçlular üzerinde yapılan bir araştırmada gösterilmiştir. Bir araştırmada, genç suçluların üçte birinden fazlasının, suçlu olası kendiliği geliştirmiş oldukları görülmüştür (40).

Araştırmacılar, gerçek kendilikleri ve olmak istedikleri kendilikleri arasındaki uyumsuzluğun farkına varan insanların genelde depresyon yaşarken; gerçek ve olmaları gereken kendilikleri arasında çelişki olan insanların kaygı yaşadığını ve bir yetişkinin olmak istediği kendiliği ile olması gereken kendilik ölçümlerinin zaman içinde değişmediğini bulmuşlardır (40).

2.1.7. İnsancıl Yaklaşım

İnsancıl psikologlar, insanı temelde iyi, akılcı, sosyal ve ileri doğru gelişmeye istekli bir varlık olarak görürler. İnsanın gerçekte uyumlu ve iyiye yönelik olduğunu, düşmanlık, kıskançlık gibi eğilimlerin mutlaka kontrol altına alınması gereken,

insana özgü asli, spontan tepkiler olmayıp, sevgi ve güvenlik gibi daha temel isteklerin engellenmesi sonucunda ortaya çıkan tepkiler olduğunu ileri sürmektedirler (10).

İnsancıl bakış, yaşamları olduğu gibi kabul etmeyi öğrenmedikçe asla potansiyelini tam kullanan kişiler olunamayacağını, geçmiş yada gelecek üzerine düşünmenin yararlı olabileceğini, ancak insanların çoğunun zaten yaşanmış veya henüz yaşanmamış olaylar üzerinde düşünerek çok fazla zaman kaybettiklerini, hayatı dolu dolu yaşamının tek yolunun şimdi ve burada yaşamak olduğunu belirtmiştir. Geçmiş deneyimleri insanların davranış ve kişiliğini mutlaka etkiler. Ancak bu olanların olunabilecek şeyleri etkilemesine izin vermek ya da vermemek insanın elindedir. İnsancıl psikologlara göre, kimse kişiyi kendisinden daha iyi tanıyamaz (40).

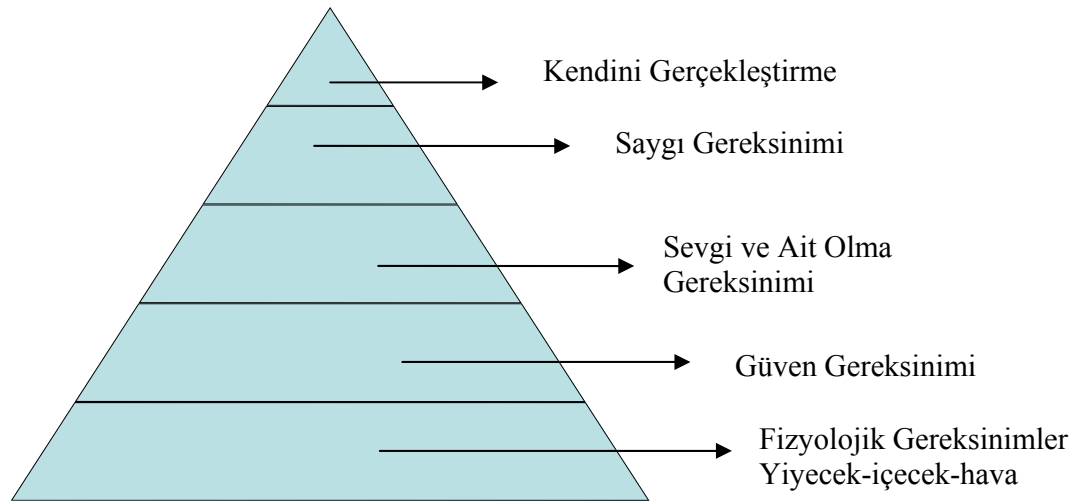
İnsancıl kuramcılar, insanların sadece temel gereksinimlerinin karşılanmasıyla mutlu olmadıklarını belirtmektedirler. İnsanlar gelişimlerini olumlu bir yönde sürdürmeye güdülenmişlerdir. İnsan, kendi başına bırakıldığında, hayatın yükü altında ezilmezse, kendini tatmin eden bir varoluş noktasına doğru ilerler. Carl Rogers bu noktaya, “Potansiyelini tam kullanan kişi” adını vermiştir. Abraham Maslow ise, “Kendini Gerçekleştirme” kavramını kullanmış ve kendini gerçekleştirmiş bir birey olmanın yolunun “olunabilecek her şeyi olmaktan” geçeceğini belirtmiştir (40).

Rogers’ın kuramında, benlik kavramı önemli yer tutmaktadır. Rogers’e göre benlik, insanın kendine ilişkin algılamalarını belirleme şeklidir. İnsan çevreye olduğu gibi değil, algıladığı şekli ile tepkide bulunmaktadır. O nedenle davranışı anlamak için, bireyin içsel bakış açısını anlamak yani çevresini nasıl algıladığını bilmek gereklidir (10).

Benlik kavramı, kişisel duygu ve deneyimleriyle tutarsız olan bir kişi, kendisini gerçeğe karşı savunmak zorunda kalır. Çünkü gerçek anksiyeteyle sonuçlanacaktır. Tutarsızlık artar ve savunma mekanizmaları aşırı şekilde kullanılıp işlemez hale gelirse bu durum, şiddetli anksiyete ya da başka duygusal bozukluk biçimleriyle sonuçlanır. Rogers’ın kuramındaki diğer benlik, ideal benliktir. Herkesin hoşlanacağı kişiliğe ilişkin bir fikri vardır. İdeal benlik gerçek benliğe yaklaştıkça, kişi daha doyumlu ve mutlu olur. İdeal benlik ile gerçek benlik arasındaki kopukluk

arttıkça mutsuzluk da artar ve doyumsuz bir kişilik ortaya çıkar (14). Rogers, tutarsız bilgiyi kendilik kavramıyla bütünleştirmenin nedenini çoğu insanın “koşullu olumlu kabul” ortamında büyümesine bağlamıştır. Bu ortamda çocuklar sadece anne babalarının istediklerini yaptıkları sürece sevildiklerini hissederler. Oysa her çocuk, davranışlarıyla koşullandırılmamış saygıya gereksinim duyar. Koşullu olumlu kabulün bir sonucu olarak çocuklar kendi gerçek duygularını ve isteklerini terk etmeyi ve sadece anne babalarının uygun gördüğü özelliklerini sürdürmeyi öğrenir. Kısacası, kendi zayıflıklarını ve hatalarını inkar ederler. Sonuçta çocukların kendileriyle ilgili bilinçleri ve gelecek potansiyelini tam kullanan yetişkinler olma becerileri gittikçe azalır. Rogers, kişinin başkaları tarafından kabul edilmeyeceği bildiği halde kendi hatalarını kabul etmesi için “koşulsuz olumlu kabul”e ihtiyacı olduğunu ve koşulsuz olumlu kabulün tek kaynağının anne babalar olmadığını, kabul görmedikleri bir aile ortamında büyümüş olmanın, kişinin bütün yaşamını böyle geçireceği anlamına gelmediğini belirtir (40).

Maslow, davranışları gereksinimleri karşılamaya yönelik güdüler olarak tanımlamakta (90) ve kendini gerçekleştiren insanlar için bütün fizyolojik ihtiyaçların ve sosyal-duygusal ihtiyaçların karşılanması gerektiğini ifade etmektedir (18). Maslow gereksinimleri beş ana sınıfa ayırmış ve yaygın olarak bilinen “Gereksinimler Hiyerarşisi” ortaya çıkarmıştır.

Şekil 2.1.7.1. Maslow’un Gereksinimler Hiyerarşisi

Maslow, bu beş aşamalı gereksinimler hiyerarşisinin, gereksinimler ve davranışlar arasındaki ilişkiyi çok genel haliyle ele aldığını ve her aşamadaki gereksinimlerin % 100 karşılanarak bir üst aşamaya geçilmediğini bazen gereksinimlerin kısmen karşılandığını belirtmiş ve kısmen karşılanan gereksinimlerin karşılanma derecesinin, davranışlarımızı ne derece etkileyeceğini belirleyeceğini söylemiştir (40).

2.1.9. Bağlanma Kuramı

Bağlanma, çocuk ve bakım veren kişi arasında gelişen, ilişki kurma, çocuğun bakım veren kişiyi arama ve yakınlık arayışı davranışları ile kendini gösteren, özellikle stres durumlarında belirginleşen, dayanıklı ve devamlılığı olan duygusal bir bağ olarak tanımlanmaktadır. Yaşamın erken dönemlerinden itibaren çevreyle olan etkileşim sonucu gelişir. Bağlanma yalnızca çocukluk ile sınırlı olmayıp yaşam boyunca sürer. İlk temel ilişki olan anne-çocuk ilişkisi, sonraki yaşam dönemlerindeki bağlanmalar için örnek olur (129).

Bebekle ona bakan kişi arasındaki bağlanma düşüncesini ilk olarak ortaya atan John Bowlby'nin (34, 36, 37) bağlanma kuramına göre yenidoğan bebekler, yalnızca onlara bakmaya ve korumaya istekli bir yetişkinin varlığında yaşamlarını sürdürebilirler. Bebekler bakım veren kişi ile etkileşimi sağlamaya yardımcı davranışlar (emme, izleme, gülümseme, ağlama, dokunma) ile donanımlı olarak dünyaya gelirler ve bebeğin doğuştan getirdiği bu özellikleri, bakım veren ile düzenli ve tutarlı bir etkileşim sonucu giderek gelişir.

Bağlanma, stresin hafifletilmesi ile ilişkilidir. Bağlanma ve beyin gelişimi çift yönlü cadde gibidir. Kaliteli çocuk bakımı, bebeklerin beyinleri ve duygusal gelişimlerini koruyucu anahtardır. Stres, kortizon hormonunun seviyesinin yükselmesine neden olur ve bu da beyne potansiyel bir zarardır. Bağlanma ise güçlü bir koruma sağlar (15).

Bağlanma kuramı, gelecekteki ilişkiler ve fonksiyonların çocukluk yaşantısı boyunca biçimlenen bağlanma ilişkileri ve zihinsel yerleştirmeler ile oluştuğunu öne sürer. O nedenle çocukluk dönemindeki bağlanma yaşantıları, yetişkinlik döneminde de devam edecek ve tekrarlanabilecek olması açısından önemlidir (87).

Bowlby (35), çocuğun kişiler arası ilişkiler için bilinçaltında bir model oluşturduğunu belirtir. Eğer çocuk erken dönemdeki ilişkilerinde sevgi ve güven gördüyse, kendini sevmeye değer ve güvenilir bir insan olarak kabul eder. Ancak eğer çocuğun bağlanma gereksinimi karşılanmadıysa, çocuğun kendisiyle ilgili imgesi de zayıf olacaktır. Bowlby “İstenmeyen bir çocuk sadece anne babası tarafından değil, hiç kimse tarafından istenmediğine inanacaktır” der.

Güvenli bağlanma gösteren çocuklar, annelerinin her zaman yanlarında olup, stres durumlarında yardımcı olacaklarından emin olan çocuklardır. Kaygılı-kararsız bağlanma örüntüsü olan çocuklar, çağırdıklarında annenin yanıt vereceğinden ya da yardımcı olacağından emin olamayan çocuklardır. Kaygılı-kaçınan bağlanma örüntüsü olan çocuklar ise annelerinin yardımcı olacağına ilişkin hiç güveni olmayan çocuklardır. Bu bağlanma örüntülerine daha sonra Main ve Solomon tarafından dağınık bağlanma örüntüsü eklenmiştir. Stres ile baş etmede organize bir davranış gösterememe, yabancı durum testinde stereotipik, asimetrik ve zamansız hareketlerin varlığı, donup kalma ya da hareketlerde yavaşlama dağınık bağlanma ölçütü sayılmaktadır (129).

Sonradan yapılan çalışmalarda erken çocuk-anne-baba ilişkisi ve yetişkin bağlanma tarzı arasındaki bağlantının, sadece kuramsal boyutta olmadığını ortaya çıkarmıştır. Aile üyeleriyle olan ilişkileri sorulduğunda, güvenli yetişkinler; anne babalarıyla olan ilişkilerini gayet olumlu, aile ortamını da sıcak ve güvenilir, kaçınmacı insanlar; aile üyeleriyle olan ilişkilerini güvenilmez ve duygusal olarak uzak şekilde tanımlamışlar, kaygılı-kararsız insanlar ise; anne-baba desteğinden pek söz etmemişlerdir (40).

Bazı araştırmacılar, yetişkin bağlanma stilleri ile yetişkin kapasitesi arasında ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Yaşıtlarına göre güvenli bağlananlarda diğerlerine göre daha az anksiyete, kin ve depresyon ile yüksek kendine güven, daha az utangaçlık, kişilerarası güven seviyesinde artış, karşı ve aynı cins ile olan ilişkilerinde daha az güçlük ve daha az memnuniyetsizlik rapor edilmiştir (114).

Bağlanmanın psikiyatrik açıdan önemi büyüktür. Bağlanma ile ilgili sorunlar olduğunda organizma tüm hayatı boyunca zorluk çekebilmektedir. Sağlıklı bir bağlanma sonucunda çocuk kendine ve başkalarına güvenebilecek, dünyayı

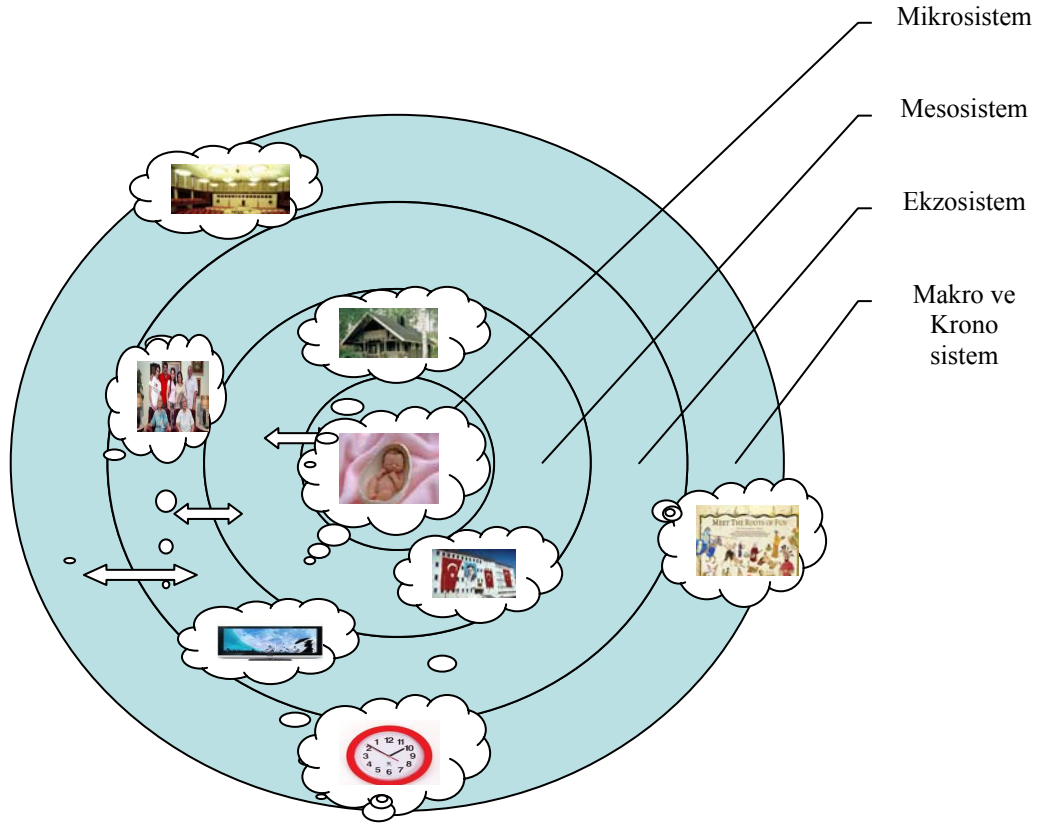
keşfedebilecek ve karşılaştığı hayat değişikliklerine uyum sağlamayı öğrenebilecektir (125).

Okul öncesi dönem çocukları ile yapılan çalışmalarda, anne-babalarının bağlanma tarzları ile evlilik ilişkileri ve anne-baba tutumları arasında tutarlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bağlanma tarzları ve çiftlerin birbiriyle ilişkisi, aile fonksiyonunu, anne-baba çocuk ilişkisini ve çocuğun gelişimini etkilemektedir. Güvensiz bağlanan erkek ve kadınların evliliklerinin, çatışmaya daha meyilli olduğu ve ebeveyn-çocuk ilişkisinin daha az etkili olduğu bulunmuştur. Hatta bu çocukların anaokulu öğretmenleri tarafından içe ve dışa yönelim problemlerinin olduğu bildirilmiştir (122).

Bağlanma tarzları, aynı zamanda ergenlikte psikopatolojiye yol açan faktörlerden bir tanesidir. Yapılan bir araştırmada, psikopatoloji göstermeyen grubun % 73.3'ü güvenli bağlanma tarzına sahipken, psikopatoloji gösteren grubun sadece % 13.3'ünün güvenli bağlanmaya sahip olduğu görülmüştür. Kararsız bağlanan ergenlerin, sorunlarını abartarak ilgi çekmeye çalıştığı, kaçınan ergenlerin ise, sorunlarını görmezden gelmeye meyilli olduğu belirtilmiştir (157).

2.1.10. Ekolojik Sistem Kuramı

Bronfenbrenner'ın kuramı, çocuğun gelişimini etkileyen çevreyi, beş tabakalı sistem içinde sosyo-kültürel açıdan tanımlar. Bu kuram son zamanlarda biyoekolojik sistem kuramı olarak da anılmaktadır (127, 141).

Şekil 2.1.10.1. Bronfenbrenner'in Çevre Yapısı

Bronfenbrenner'in çevre yapısı

1-Mikrosistem: Çocuğun direkt olarak irtibat halinde olduğu yakın çevresini yani aile, okul, komşular veya çocuğun bakım gördüğü kreş veya anaokulunu içerir (26). Bu seviyede çocuğa doğru ve çocuktan dışarı doğru olan çift yönlü bir etki vardır. Mesela bir çocuk anne-babasının inanç ve davranışlarını etkiler, bununla birlikte anne-babanın bu inanç ve davranışlarından çocuk etkilenir. Bronfenbrenner buna, “çift yönlü etki” der ve çevrenin tüm tabakaları arasında bu etkinin olduğunu gösterir (127). Bronfenbrenner, sosyo-kültürel etkiler üzerine yapılan araştırmaların çoğunun mikrosistem üzerinde odaklandığına işaret eder (141).

2-Mesosistem: Çocuğun mikrosistem içinde ki yapılar arasında bağlantı kurmayı sağlayan tabakadır (26). Mesela, çocuğun okul ve aile yaşantıları ilişkisi, iş ve okul ilişkisi, aile ve akran ilişkileri...vs. (127, 141). Gelişimciler çocuğun

gelişiminin tam resmi olan aile, arkadaş, okul,..vs tüm alanlarda davranışlarının gözlenmesinin önemi üzerinde durmaktadırlar (141).

3-Ekzosistem: Çocuğu doğrudan etkilemeyen daha geniş bir sosyal sistemi tanımlayan tabakadır. Bu seviyede çocuk doğrudan bu tabakada değildir fakat kendi sisteminde bu sistemden negatif veya pozitif olarak etkilenir (127, 141). Mesela çalışma hayatı, kadının eşi ve ergenlik dönemindeki çocuğu ile ilişkisini etkileyebilir. Kadının işi seyahat etmeyi gerektirebilir ve bu durum evlilik çatışması ve anne-çocuk ilişkisinin değişimine neden olabilir (141).

4-Makrosistem: Bu tabaka çocuğun çevresindeki en dış tabaka olarak düşünülebilir. Bu tabaka, kültürel değerleri, gelenekleri ve yasaları içerir (26). Makrosistemde olan değişimler sırayla diğer tüm sistemleri etkiler. Çocukların yetişmesinden sadece anne-babaları sorumlu tutan bir kültürel inançta, anne-babalara yardım edilmesine yönelik kaynakların sağlanması konusu daha az muhtemeldir. Anne-babaların çocuklarına karşı olan sorumluluklarını yerine getirme becerisi, çocuğun içinde bulunduğu mikrosistemi aynı şekilde etkiler (127).

5- Kronosistem: Bir çocuğun çevresi ile ilgili olarak zaman boyutu ile ilgili tabakadır. Bu sistem içindeki öğeler, anne-babadan birinin ölüm zamanı gibi dışsal veya yaşla birlikte meydana gelen psikolojik değişiklikler gibi içsel olabilir. Çocuklar büyüdükçe çevrelerinde meydana gelen değişiklikler kendilerini nasıl etkilerse çevreye karşı tepkileri de o ölçüde farklı olur (127). Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkisi konulu yapılan bir araştırmada araştırmacılar, boşanmadan sonraki ilk bir yıl negatif etkinin daha fazla olduğunu ve erkek çocukların kız çocuklara göre daha olumsuz etkilendiklerini bulmuşlardır (83). Toplumdaki sosyo-kültürel değişimlere göre çocuğun yaşamında da değişiklikler olmaktadır. Mesela 20-30 yıl öncesine göre kızlar bugün daha fazla kariyer sahibi olmaktadır. Bu nedenle kronosistem çocuğun yaşamında güçlü bir etkiye sahiptir (141).

Urie Bronfenbrenner'in biyoekolojik kuramı, aileler ve öğrencileri farklı bir bakış açısından bakarak problemlere şaşırtıcı şeffaflıkta bakmayı sağlamıştır. Bronfenbrenner, ekonominin çocuk gelişiminde yarattığı yıkıcı güçten dolayı aile yaşamını tahmin edilemez ve değişken görür. Ekolojik kurama göre, çocuğun en yakın çevresindeki ilişkilerde; ailesinde bozulma olursa çocuğun çevrenin diğer bölümlerini keşfetmedeki aracı olmayabilecektir. Çocuklar çevrelerini tanımada ve

uygun yerlere yönelmede yetişkinlerden onay beklerler. Yetişkin desteğinin olmaması, çocuğun ileriki yaşantısında özellikle adolesan döneminde anti-sosyal davranış, disiplinsizlik ve kendini yönlendirmede yeteneksizlik davranışı olarak kendini gösterir (127).

2.2. SOSYAL DUYGUSAL GELİŞİM

Duygular, her canlıda var olan bir his ve bu hisse özgü belirli düşünce ve hareketlerdir (74). Duygusal gelişim, insanların çeşitli duyguları nasıl kazandıkları ve bu duyguları kendilerine, anne-babalarına ve diğer insanlara nasıl ifade ettiklerini belirlemektedir. Duygular, çocuğun yaşamını sürdürmede, iletişim kurmada ve davranışlarını yönlendirmede önemli olduğu için, sosyal bağların kurulmasında da temel rol oynarlar (74, 90).

Duyguların yaşamı sürdürme ve düzenlemede; uyum, iletişim aracı, güçlü güdüleyiciler ve ahlak gelişiminde doğru yanlış kavramlarının kazanılması gibi pek çok işlevi vardır (90, 141).

Psikologlar duyguları çeşitli şekillerde sınıflamaktadırlar. En çok kullanılan sınıflama şekli; mutlu, enerjik, neşeli olma gibi haz veren ve kaygı, kızgın, suçlu ve üzgün olma gibi haz vermeyen duygulardır (141, 171).

Diğer insanların duygusal ifadelerini yorumlama ve fark etme becerisi birinci yılda gelişir. Yaklaşık 8-10 ayda sosyal ilgi görülür, bebekler aktif şekilde şüpheli durumlarda bakım veren kişiden duygusal bilgi almaya çalışırlar. Yürümeye başladıkları dönem boyunca benlik farkındalığı ve temel duyguları birleştirme becerisi, utanma, çekinme, gurur gibi kompleks duyguların oluşmasını sağlar (25).

Yaşamın ikinci yılının başında çocuk, yürümeye başlamasıyla daha bağımsız olur fakat temelde ilişkisi yine ona bakım veren kişiyledir. Benlik duygusu yerleşmeye başlar ve yapabildikleri arttıkça özgüveni pekişir (64). Yine bu dönemde sosyal kurallar öğrenilmeye başlanır. Bu dönemde çocuğun temel görevi, kendisinden daha güçlü olan bir kişi ile nasıl ilişkide bulunacağını öğrenmesidir. Bu durum çocuğun bir çok yeni deneyimler ve doyumlar kazanmasını ya da anksiyeteleri getirir. Burada anksiyete, çekingenlikten ve başkalarının beğenmemesinden kaynaklanır (168).

Çocuğun sosyal yaşamı, 3-6 yaş döneminde üçüncü büyük değişime uğrar. Zamanının büyük bir bölümünü bir kişi ile birlikte değil bir grup içinde geçirir. Çocuk, bir çok yeni sosyal istemleri ve yeni duyguları ortaya çıkaran anne-baba, kardeş, arkadaş gibi üçlü konumla ilk kez karşı karşıya gelir. Kıskançlık ve rekabet belirir. Bu duyguların şiddeti çocuğun isteklerini erteleyebilme yetisine bağlıdır. Bu dönem çocuğu düşünüp yorum getirebilir. Kendi geleceğinin, bir insan olarak kimliğinin ve anne-babası arasındaki cinsel bağların ayırımına varınca, yeni ve güçlü bir anksiyete kaynağı geliştirir: “Kendi vicdanı.” Çocuklarda ne zaman içlerinde yasaklanmış bir dürtü kabarırsa hemen anne-babalarının sınırlamalarını anımsarlar ve vicdanlarının sesine uyarlar (168).

İlköğretim döneminde mantıksal düşünmenin başlaması çocuğun duygusal yaşamında dengenin oluşmasına yardım eder. Okul yaşantısı ile birlikte kendisini sınıf, arkadaş ve oyun grubu içinde bulur. Bu dönem boyunca çocuğun benlik kavramı, kişilik özellikler ve sosyal karşılaştırmalar içerir. Öz saygı, çocuğun çevresinden edindiği geri dönütler sonucu aşama aşama kendini değerlendirmesi ile oluşur (25).

Çocuğun öz saygısı, çocuğun nitelikleri ile ilgili yetişkin konuşmalarından etkilenebilir. Çocuğun üstün özellikleri ile ilgili konuşmalar çocukta yüksek yeteneği vurgularken, öğrenilmiş yetersizlik düşük yeteneği vurgular. Çevresinden yetenekleri ile ilgili negatif geri bildirim alan çocuklarda öğrenilmiş yetersizlik gelişir. Eğer bu durum herhangi bir değişimden geçmez ise çocukta düşük öz saygı gelişir (25).

Okul döneminde gurur ve suçluluk gibi kompleks duygular kişisel sorumlulukla birleşir. Okul çağı çocukları bir kişinin aynı zamanda birden fazla duyguya sahip olabileceğini fark ederler. Duygularını kontrol etmek için bilişsel stratejileri kullanma becerileri gelişir. Yine bu dönemde olaylara başkalarının bakış açısından bakmayı öğrenirler. Bakış açısı geliştikçe de daha fazla pozitif sosyal beceriler gösterirler (18, 25).

Bu dönemin ortalarında çocuk ahlak kurallarını büyük oranda öğrenir. Çocuğun adaletin dağılımı kavramı değişmeye başlar ve eşitlikten iyilerin yanında olmaya doğru değişir. Okul çağı çocukları, ahlak kuralları ile sosyal düzenlemeler arasındaki ilişkiyi anlamaya başlarlar (25).

Duygusal yönden çocukluk dönemi ile ergenlik dönemi arasındaki en belirgin fark, çocukların öfke, kızgınlık ve sevinç gibi duygularını açık şekilde davranışları ile anında belli etmesi, ergenlerin ise bu duygularını gizlemesidir (109).

Ergenlik döneminin başında büyümenin hızlı oluşu ve hormonal salgılar dönem boyunca ergenin hem duygularında; duyguların yoğunluğunun artması, duygularda istikrarsızlık, aşık olma, mahcubiyet ve çekingenlik, aşırı hayal kurma, tedirgin ve huzursuz olma, yalnız kalma isteği, çalışmaya karşı isteksizlik, çabuk heyecanlanma şeklinde hem de davranış ve tutumlarında belirgin farklılıklar sergilemesine neden olmaktadır (109).

Ergenlik çağının bitimine kadar başarılması gereken gelişim görevleri; kendi kararlarını alma ve bağımsızlığını kazanma, cinsel kimliğini ve değişen sosyal-cinsel rolleri anlama, akranları arasında kabul görme, arkadaşlık, işbirliği ve liderlik yeteneklerini geliştirme, anne-baba ile ilişkilerde çatışan değerleri uzlaştırma, kendi yaşına özgü bir yaşam felsefesi geliştirme, geleceği konusunda kendi isteklerine odaklanma, mesleğini seçme ve onunla ilgili ön hazırlıkları yapma, öz kimliğine ulaşma ve bunu kabullenmedir (103, 130).

Ergenler bu dönemde ahlak gelişimi açısından kendilerine yakın olan bireylerin beklentilerine ve bu bireylerin hangi rolü beklediğine göre davranış gösterirler. Bu anlamda ergenlerin içinde bulundukları sosyal çevre; aile, okul ve arkadaş grubu standartlarının topluma uyması önemlidir (18).

Ergen, toplumda saygınlık kazanmaya gereksinim duyar ve ergenin topluma uyumu, büyük ölçüde bu gereksinimin karşılanmasına bağlıdır (171).

2.2.1. Anne – Baba İle İlişkiler

Anne baba-çocuk ilişkisinin önemli bir yönü otorite-özerklik ikilemidir. Anne- babaların güç konumu ve eğitici-yol gösterici yönleri nedeniyle çocukların anne- babaların isteklerine uymaları beklenir. Çocuklar, genellikle anne-babanın isteklerini yerine getirir, ancak büyüyüp özerklik kazandıkça bazı konu ve durumlarda anne-babanın isteklerine uymamaya ve karşı çıkmaya başlarlar (88).

Anne-babanın ve aile içindeki diğer bireylerin çocukla etkileşimi, çocuğun aile içindeki yerini belirler. Çocuğun aile içinde sevilmesi, güven duygusunu

kazanması ve gelişiminin her yönü ile desteklenmesi sağlıklı bir birey olmasında oldukça önemlidir (88).

Anne-baba-çocuk ilişkisi gerçekte anne-baba tutumlarına bağlıdır. Anne-baba tutumları da öncelikle evlilik ilişkisinin niteliğine, anne-babanın ruh sağlığına, çocuğun istenen bir çocuk olup olmamasına, yaşadıkları toplumun kültürel değerleri ve çocuk yetiştirme stillerine, çocuğun mizaç özelliklerine, anne-babanın kendi çocukluk yıllarındaki deneyimlerine (kendi anne-babalarının tutumlarına) bağlı olarak etkilenmektedir.

Depresif anne-babalar, çocukların disipliniyle ilgili konularda daha gergin olabilmekte ve bu süreç nesiller boyu sürebilmektedir. Bir çok araştırmada yoksulluğun ve ekonomik kayıpların, psikolojik sıkıntılar nedeniyle, tutarlı, destekleyici ve ilgili ebeveynlik kapasitesini azalttığı ve bu şekilde anne-babanın çocuğa karşı davranışı üzerinde kötü etkiler yaratarak çocuğun sosyal-duygusal gelişimini engellediği, buna karşın anne-babanın sahip olduğu sosyal destek ağının, duygusal sıkıntıları ve çocuğu cezalandırma eğilimini azalttığı ve bu şekilde çocuklarda olumlu sosyal-duygusal gelişimi sağladığı bulunmuştur. Makrosistem düzeyindeki sosyo-ekonomik şartlar (sosyal sınıf statüsü, yoksulluk...vs) anne-baba davranışı aracılığı ile çocuğu etkilediği için, ailenin sosyo-ekonomik şartlarını düzeltmek için çaba göstermek önemlidir ve anne-babanın bir miktar sıkıntısını azaltabilir. Fakat daha etkili ebeveynlik becerileri, destek programları sayesinde saplanabilir. Bu tarz destek programları, ailenin sosyal destek ağlarını geliştirebilir, bilgisel ve duygusal destek sağlayarak ebeveynlik becerilerini geliştirebilir. Annenin sosyal destek ağının ve ona sağlanan bilgiye dayalı desteğin, daha iyi çocuk yetiştirmedeki önemi rolü, özellikle babasız, olumsuz sosyo-ekonomik şartlardaki ailelerle yapılan araştırmalar tarafından ortaya konmuştur (96).

Bartholomew ve Horowitz (17) yaptıkları çalışmada, ailesinden yüksek düzeyde sosyal destek algılayan ve bundan doyum sağlayan öğrencilerin günlük yaşamda başa çıkma becerilerinde başarılı olduğunu ve bunları hayata aktarma başarısı gösterdiklerini, aileleriyle geliştirdikleri bağlanmanın akran ilişkilerinde anahtar rol oynadığı sonucunu elde etmişlerdir.

“Rubin ve arkadaşları (Rubin, Lemare ve Lollis,1990) sistem kuramına uygun olarak annenin içinde yaşadığı ortamın, ilişkilerinin, kişiliğinin ve çocuk yetiştirmeye

ilişkin görüşlerinin ve çocuğun doğuştan getirdiği özelliklerin (mizacın) annenin çocuğa davranışını ve anne-çocuk ilişkisini, anne-çocuk ilişkisinin de annenin çocuğa tavrını ve çocuğa öğrettiği toplumsal becerileri, bu becerilerin de çocukların yaşlıları ve öğretmenlerle davranışlarını ve toplumsal kabul düzeyini etkileyeceğini söyler”(88).

Araştırmalarda, ebeveynlerin adolesanların davranış ve aktiviteleri hakkındaki bilgilerinin, adolesanların ebeveynleri ile paylaştıkları kadar olduğu gösterilmiştir. Eğer adolesanlarla ebeveynleri arasındaki ilişki gerilmişse adolesanlar kendileri ile ilgili bilgileri ebeveynleri ile paylaşmayabilmektedirler (102, 147).

Jacobs ve arkadaşları (94) yaptıkları araştırmada, sosyal dünya ve akranlarla ilgili inançlarda ebeveynlerin rolünün çocuklarına olan bakışlarını ve etkileşimlerini etkileyeceğinden dolayı önemli olduğunu bildirmişlerdir.

Bleeker ve arkadaşlarının (30) belirttiğine göre, annelerin cinsiyet ile ilgili geleneksel inançları ve matematik ve fen alanında çocuğun yetkinliği ile ilgili adolesan dönemi boyunca inançlarının, erken yetişkinlik döneminde çocuğun kariyer seçiminin önemli belirleyicisi olduğunu göstermiştir.

Jacobs ve arkadaşlarının (94) belirttiğine göre, Buchanan ve arkadaşları tarafından kısa dönem (1 yıl) uzunlamasına yapılan bir çalışmada ebeveynlerin çocuklarının adolesan dönemi boyunca nasıl davranacağı konusundaki beklentileri ile çocuğun daha sonraki davranışları arasında bağlantı olduğu bildirilmiştir.

Araştırmalar, çocuğun yetişmesi ile ilgili ebeveyn uyumunun erkek adolesanların entelektüel gelişimleri ile kız adolesanların da duygusal ve psikolojik durumlarını ayarlama becerileriyle bağlantılı olduğunu göstermiştir (94, 161).

Bolger ve arkadaşları, ailenin sürekli veya ara sıra maddi güçlük çekmesiyle çocukların saldırganlığı, olumsuz benlik algısı, toplumsal konum ve öğretmen görüşlerine göre anne ilgisi arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Ailenin maddi durumunun anne ilgisi yolu ile çocuğu etkilediği ve özellikle ailesi sürekli maddi sıkıntı içinde bulunan çocukların arkadaşlarıncada daha düşük düzeyde kabul görüp daha saldırgan davranışlara ve olumsuz benlik kavramına sahip olduklarını göstermiştir (31).

Yapılan çalışmalarda, orta çocukluk ve adolesan döneminde, yetkili ebeveynlik ile çocukların yakın ilişki kurma ve psikolojik-davranışsal kontrol

seviyelerinin yüksek olması ve güvenli bağlanma durumları arasında, ihmalkar ebeveyn ilişkileri ile çocukların yakın ilişki kurma ve psikolojik-davranışsal kontrol seviyelerinin düşük olması ve kaçınmacı bağlanma durumları arasında pozitif ilişki olduğu bulunmuştur (99).

2.2.2. Akran İlişkileri

Akran ilişkileri her çağda önemli olsa da ailelerin sayıca küçülmesi, ailedeki çocuk sayısının azalması, okulda geçen yılların artmasıyla günümüzde giderek daha da önem kazanmaya başlamıştır.

Arkadaşlıklar, kişinin özgür seçimleri sonucu gelişir. Çocuklar arkadaşlığa, sadece doyum sağlama için değil aynı zamanda deneyim kazanma amacıyla da gereksinim duyarlar (171).

Akran ilişkilerinin, akranlara duygusal destek sağlamak, birbirlerinin toplumsallaşmalarına yardımcı olmak gibi işlevleri vardır (117). Ayrıca çocuklara sosyal gelişim ile ilgili bir çok ihtiyaçlarını karşılamaları konusunda deneyim ve ortam sağlar. Akranlar ihtiyaç duyulduğunda destek, rekabet, eleştiri kaynağı da olabilmektedirler (45).

Okul dönemine kadar ailesinin değerlerinin etkisinde olan çocuk, okul döneminde akran ilişkileri sonucunda daha başka değerler de olabileceğinin farkına vararak yeni bakış açıları geliştirir ve yaşlıların düşünce ve değerlendirmeleri anne-babalarınınkiler kadar önem kazanır. Kendi duygu, düşünce ve tutumlarını arkadaşlarınınkilerle karşılaştırmak ve onların da duygu ve düşüncelerini öğrenmek için bu dönemde akranlar arası konuşmalarda dedikodu önemli bir yer tutar (18, 88). Bu dönem çocuklarında kolay etkilenme görüldüğünden bazen arkadaşlarından kolayca etkilenebilir ve arkadaşları bazı şeyleri baskıyla kabul ettirebilir ve yaptırabilirler (18).

Okul döneminin sonlarına doğru ortak ilgilere sahip çocuklar tarafından akran gruplarının oluştuğu görülür. Bir gruba ait olma, çocuğa sadece arkadaş ve eğlence sağlamakla kalmaz, aynı zamanda ona gurur ve statü duygusu verir. Çocuğun arkadaş grubu, onun genellikle diğer bireylere ve sosyal yaşama karşı tüm tutum ve davranışlarını içeren sosyal tavırlarını etkiler (171).

Ergenlik döneminde arkadaşlık daha bir önemli hal alır. Gençler, yetişkin değerlerini, yaşamı sorgulamaktadır ve yaşlılar arası konuşmalarda bu konuya odaklanır. Bu dönemde genellikle anne-babalar dahil tüm yetişkinler nasihat eden kişi pozisyonunda iken arkadaşlar, ortak ilgileri, giyim tarzları ile onları anlayan kişilerdir. Arkadaşlar arası konuşmalar genellikle kişilerin kendi duygu ve düşüncelerine ilişkin açıklamaları içerir. Bu dönemde duygular reddedilmez, duygu ve mantık aynı anda göz önüne alınmaya çalışılır. Bu dönemdeki arkadaşlıklarda güven, sadakat ve karşılıklı anlayış çok önemlidir. Arkadaşlarına kendileri de özgürlük isteyebileceklerinden daha az sahiplenici davranırlar (18, 88).

Güvenli bağıllık ilişkisi olan çocukların diğerlerine kıyasla arkadaş ve yetişkinlerle ilişkilerinde daha yüksek toplumsal beceri sergiledikleri, güvenli bağıllık ilişkisiyle arkadaş edinme kolaylığı arasında bir ilişki olduğu ve bağıllık ilişkisinin çocuğun tartışmaya yaklaşım biçimi yoluyla etkisini gösterdiği bulunmuştur (88).

Akran ilişkileri zayıf ve yetersiz olan çocukların yaşamlarının sonraki dönemlerinde, psikolojik ve sosyal alanlarda güçlükler yaşamaya yatkın oldukları ve akademik başarısızlık yaşadıkları bulunmuştur. Bu güçlükler; okul başarısızlığı, şiddet, psikopatoloji, suça eğilim, içe ve dışa yönelim sorunları ile sosyal uyum problemleri olabilmektedir (45, 81, 110).

Ergenlik öncesi arkadaş ilişkilerinin niteliğinin yetişkinlikteki aile ilişkilerinin niteliğini, kişinin kendilik değerini ve mutluluk düzeyini belirlediği ortaya çıkmıştır (88).

Ergenlik döneminde yakın arkadaşlıkların gençlerin kendilerini tanıma, birbirlerinin istek ve ihtiyaçlarına duyarlı olma ve dönemin sorunlarıyla daha kolay baş edebilme gibi pek çok yararı vardır (18).

Destek verici arkadaşlıkların varlığının toplumsal kabul, okul başarısı, kendilik değeri ve toplumsal uyum ile ilişkili olduğu görülmektedir (88).

Woodward ve Fergusson (169), dokuz yaş çocukların akran ilişkilerindeki problemlerin derecesini ve 18 yaşından sonra karşılaşacağı başarısızlık ve işsizlik risklerini incelemişler ve ilk akran ilişkilerinde problem dereceleri yüksek olanlarla düşük olan çocukları karşılaştırmışlardır. İlk akran ilişkilerinde problem derecesi

yüksek olanların işsizlik ve başarısızlık riskinin diğerlerinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Helsen ve arkadaşları (82), 12-24 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada aile ve arkadaşların sosyal desteği arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmada, arkadaş desteğinin algılanan ailesel desteğin seviyesine bağlı olduğu, yüksek ailesel desteğin arkadaşsal desteğin olumlu etkisini arttırdığı, düşük ailesel desteğin ise arkadaşsal desteğin olumsuz etkisini arttırdığı görülmüştür.

2.2.3. Kardeş İlişkileri

Kardeşler arasındaki ilişki, aile bireylerinin insanın hem kendince hem de başkalarınca tanımlanan toplumsal kimliğinin bir parçası olması ve kişilerin daha sonraki yaşamlarında diğer ilişkilerine temel oluşturması açısından önemlidir (18, 88).

İnsanların başkalarınca değerlendirilmesi anne-baba ve kardeşlerinin olumlu ve olumsuz davranışlarından etkilenebilmektedir. Günümüz modern toplumlarında bile bireyler aile üyelerinin yaptığı iyi veya kötü eylemlerinden etkilenebilmektedirler (88).

Kardeşler arasındaki ilişki, aile bireylerinin insanın hem kendince hem de başkalarınca tanımlanan toplumsal kimliğinin bir parçası olması ve kişilerin daha sonraki yaşamlarında diğer ilişkilerine temel oluşturması açısından önemlidir (18, 88). Kardeşler arasında iyi ilişkilerin olması, aile içinde meydana gelebilecek boşanma, ölüm, işsizlik gibi olumsuz olaylarda sosyal destek işlevi görmektedir. Kardeşler, birbirini korumayı bildikleri kadar birbirlerini kızdırmayı da iyi bilirler. Dayanışmanın yanında çekememezlik, kıskançlık da görülür. Hem işbirliği hem de rekabet vardır (18). Kardeşler arasındaki bu rekabet, tamamen anne-babanın gözüne girmeye yöneliktir. O nedenle kardeş ilişkilerinde anne-babanın rolü oldukça önemlidir. Anne-babanın çocuklarına karşı ilişkileri de çocuğun mizacından, doğuş sırasından, cinsiyetinden, istenilen çocuk olup olmamasından, evlilik ilişkisinden, ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı ve ailenin yaşadığı sosyal çevrenin niteliğinden etkilenecektir.

Okul döneminde de kardeşler arasındaki ilişki önemlidir. Fakat bu dönemde kardeş ilişkilerinde, arkadaş ilişkilerinin ağır basması, diğer kardeşin yaş,cinsiyet, mizaç özellikleri, sağlık durumu,..vs ve anne-babanın tavrına bağlı olarak kıskançlık ve kendini dışlanmış hissetme görülebilir (18).

Ergenlik döneminde gençlerin arkadaş sayısı arttıkça ve özel arkadaşlıklar kuruldukça kardeşlerine ayırdıkları zaman da azalır. Bazı ailelerde arkadaş bulmakta sorun yaşayan ergenlerin kardeşlerine yöneldiği de görülmektedir (18).

Yakın bir kardeş ilişkisine sahip olmak, okulda yeterince arkadaş edinmemenin olumsuz etkilerini bir ölçüde giderebilir (53) ve kardeşler öneri ve rehberlik kaynağı olarak işlev görebilirler (154, 155). Kardeş ilişkisinin kalitesi, ergenlerin sadece akran ilişkilerini değil genel anlamda uyumlarını da etkilemektedir (149). Kardeşler arası yaş ve cinsiyet farklılıkları da ilişkileri değişik yaşlarda ve devirlerde farklı biçimde etkileyebilmektedir (88).

Yapılan bir araştırmada, annesiyle güvensiz bağlılık ilişkisi olan küçük çocukların güvenli bağlılık ilişkisi olanlara göre annenin büyük çocukla oynamasına daha fazla tepki gösterdiğini, güvenli bağlılık ilişkisi olan büyük çocukların ise güvensiz olanlara göre annenin yokluğunda kardeşlerini daha fazla rahatlatmaya çalıştıklarını, büyük çocuğun güvenli bağlılık ilişkisi olduğunda küçük çocuğun annenin yokluğuna daha az ağladığı ve her iki kardeşin de güvensiz olduğu durumlarda ise, büyük çocuğun küçük çocuğa karşı daha saldırgan davrandığı bulunmuştur (88).

2.2.4.Sorumluluk

Sorumluluk duygusunun kazanılması çok uzun yıllar almakta ve pek çok deneyim gerektirmektedir. Sorumluluk duygusunun gelişimi için çocukların gelişim düzeylerine uygun görevlerin okul öncesi dönemden itibaren verilmesi önemlidir. Çocuğa görevler verilirken verilen görevin zorluk derecesine göre zaman verilmeli ve ne istendiği açık bir dille anlatılmalıdır. Sorumluluğun öğrenilmesi sürecinde çocuklar pek çok başarı ve başarısızlık da yaşamaktadırlar (18). Önemli olan olumuz deneyimlerden yılmama ve tekrar denemenin gerekliliğinin anne babalar tarafından anlatılması ve çocukların bu konuda anne babaları tarafından desteklenmesidir.

2.2.5. Boşanma

Evlilik, iki yetişkin birey arasındaki sosyal olarak kabul edilen ve onaylanan cinsel birliktelik olarak tanımlanabilir (72).

Evlilik doyumu, insan yaşamında önemli bir rol oynamakta ve evli bireylerin psikolojik sağlığını yakından etkilemektedir. İyi giden bir evlilik, diğer insan ilişkilerine göre daha fazla kişilerin özel olma ve güvenlik ihtiyaçlarını karşıladığı gibi, evliliğin talihsiz bir biçimde kötü, yıkıcı olması psikolojik açıdan kişileri harap etmektedir (116).

Pruett ve diğerleri (135), ölüm nedeniyle ailenin parçalanmasının doğal ve değiştirilemeyen bir olgunun sonucu olduğunu ve çocukta boşanmaya göre davranış problemlerine daha az rastlandığını belirtmiş ve boşanma nedeniyle parçalanmış aileye sahip çocuklarda saldırganlık, inatçılık, kendini suçlama, içe kapanma ve okula isteksizlik reaksiyonlarının görüldüğünü ortaya koymuştur.

Evlilik ilişkisi uyumlu ve mutlu olan çiftler, çocuklarına karşı kabul eden, sevecen bir tutum benimseyip çocuklarıyla iyi bir ilişki ve diyalog içine girebilirler. Buna karşı evliliği uyumsuz ve mutsuz olanlar ise böyle bir ilişki kurmakta zorluk çekebilirler. Eşler, aralarında yaşadıkları olumsuzlukları çocuklara da yansıtılabilmekte; onlara karşı ilgisiz ya da baskıcı, reddedici ya da koruyucu tutum içine girebilmektedirler (50).

Boşanma bir olay değil, uzun zaman alan bir süreçtir. Boşanmadan sonraki ilk iki ile dört yıl arası ve özellikle ilk iki yıl gerginliklerin yaşandığı özel bir zamandır. Bu yıllarda çocuklar tipik bir şekilde daha asi, daha negatif, daha agresif veya depresif veya kızgın olabilmektedirler. Eğer okul çağında iseler, okul performansları bir müddet düşmektedir. Aynı şekilde çocuklar gibi ebeveynlerde de benzer davranış değişiklikleri görülmektedir. Yetişkinler değişen ruh hali, iş yerinde problemler veya sağlık problemleri göstermektedirler. Daha az otoriter, hatta reddedici davranışlar şeklinde anne-baba tutumları da değişebilmektedir (83). Özellikle tek ebeveynler, çocuklarının davranışlarını daha az gözlemekte ve tekrar evleninceye kadar daha izin verici olabilmektedirler (21).

Bazı aileler boşanma nedeniyle taşınmak zorunda kalırlar veya anne ya da babanın çocuğa bakabilecek durumu olmadığı zaman çocuklar korunma altına

alınabilmektedirler. Bu durum, çocuğun evinden, alışık olduğu çevreden ve okulundan ayrılması anlamına gelir. Bazen de çocuklar kardeşlerinden ayrılmak zorunda kalabilmektedirler. Çocukların yaş, cinsiyet ve kişilik özelliklerine göre boşanma olayına tepkileri de çok farklı olabilmektedir.

Boşanmadan erkekler kızlara göre biraz daha fazla negatif etkilenmektedirler. Fakat adolesanlar arasında yapılan bir çalışmada (21) boşanma olayından kızların erkeklere oranla aynı hatta biraz daha fazla negatif etkilendikleri görülmüştür. Son yıllarda yapılan araştırmalarda (172) hem kızların hem de erkeklerin aynı derecede etkilendiği görülmüştür.

Okul öncesi dönem çocukları, boşanmadan kendilerini sorumlu tutabilir, kafaları karışıp şaşırabilir ve tekrar bağımlılık dönemi yaşayabilirler. Yetişkinlere adeta yapışabilirler ve bu durum onların girişimciliklerini engelleyebilmektedir (18).

Okul dönemindeki çocuklar, evlilik ne kadar mutsuz olursa olsun boşanmaya şaşırırlar. Bu yaş grubu çocuklar, gelecek hakkında kaygılanabilir, kendilerini suçlu hissedebilir, anne babalarına kızgınlık duyabilirler. Okul öncesi döneme göre bu yaş grubu çocuklar duygularını kontrol edebilirler (18).

Ergenlik dönemindeki çocukların boşanmaya, suç işleme veya depresyona girme gibi tepkiler verdikleri görülür. Bu dönemde terk edilme, fakirlik gibi daha gerçekçi korkuları vardır. Ebeveynleri suçlama, okulda dikkat eksikliği görülebilmektedir (18).

Araştırmalar boşanmış aileden gelen çocuk ve yetişkinlerin uzun dönemde psikolojik problemler, uyum problemleri, daha fazla okul güçlükleri yaşadıkları ve çocukların yaşamlarının ileriki dönemlerinde daha fazla boşanma yaşadıkları konusunda hem fikirdirler (21).

Boşanmadan sonra her iki ebeveynin hayatını tekrar başarılı şekilde organize edebilmesi, çocukların iyi gelişimleri için oldukça önemlidir (116).

Tek ebeveynli ailelerin yüz yüze kaldıkları sorunları; ekonomik sorunlar, boşanma sonrası ortaya çıkan rol değişimleri ve sosyal destek ağlarının zayıflaması olarak üç grupta toplamışlardır (28). Boşanma sonrası ortaya çıkan bu psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunlar aileleri çoğunlukla büyük bir bunalımın içine sokmaktadır.

Boşanmadan sonra eşlerin yalnız kalmaları ile her iki kişi için var olan sosyal destek büyük oranda kaybolmaktadır. Kaybolan bu sosyal destek ile kişi genellikle benliğini, kişisel değerlerini ve inançlarını sorgulamakta ve bu durum kişide yalnızlık hissine neden olmaktadır. Kaybedilen sosyal desteğin kişilerin kendi sosyal çevrelerinden (komşu, arkadaş, akraba) almaları çok önemlidir fakat yeterli değildir. Bu ilişkilerin kalitesi de çok önemlidir. Bazen geniş aile üyeleri tek ebeveynin ekonomik sorunlarını çözebilmekte fakat özgürlüğü kısıtlayıcı özelliği ile stresin artmasına neden olabilmektedir (11).

Çocuklar, boşanma olayından sonra ebeveynlerinden birini görme imkanını ki bu genellikle babadır, kaybetmeleri ve bu duygu ile baş etmelerinin yanı sıra gelirin azalması ile alışkın olduğu yaşam standardının bir anda düşmesiyle de baş etmek zorunda kalmaktadırlar. Çocukların tüm bu duygularla sağlıklı şekilde baş edebilmesi, boşanma sonrası sosyal destek sistemlerinin olması ve bu sistemlerin çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarını karşılayabilme derecesi ile ilintilidir (46).

Amerika'da aile mahkemeleri, boşanmaya geçişte anne-baba ve çocuklara yardım etmek ve desteklemek için önleme programları uygulamışlar ve bu önleme programlarının boşanmadan sonra çocukları, boşanmanın negatif etkilerinden koruduğu ve anne-baba arasındaki ilişkiyi geliştirdiği sonucuna varmışlardır (43).

2.3. DAVRANIŞ PROBLEMLERİ

Yaşamın erken yıllarında her dört veya beş çocuktan biri normal dışı davranışlardan birini gösterebilmektedir. Erken dönemde başlayan problemlerin ergenlik döneminde yükselerek devam etmesi nedeniyle bu tarz çocuklar için risk faktörlerini araştırma gereksinimi duyulmuş ve yapılan araştırmalardan risk faktörleri olarak; ebeveynlerin depresif olması, boşanmış aileye sahip olma, istismar edilmiş olma tespit edilmiştir (20).

Tedavi edilmeyen ruh sağlığı problemleri sadece çocuklarda değil, onlara bakan herkeste üzüntüye neden olmakta, yetişkin yaşamında da sorunlar devam etmekte veya daha kötüye gitmekte ve gelecek neslin ve onların çocuklarının mutluluğunu ve sağlığını etkilemektedir (167).

Antisosyal davranış, yaşamın erken yıllarında bir gelişim özelliği olarak başlamakta ve sıklıkla ergenlikte ve yetişkinlikte devam etmektedir. Antisosyal davranış gösteren çocukların ailelerinin, sert ve tutarsız disiplin uygulayan, çocuğun aktivitelerini gözleme ve rehberlik etme becerisi zayıf, düşük ebeveyn becerisi gösteren aileler oldukları bulunmuştur (128).

Antisosyal davranışın sadece ebeveyn davranışı ile değil, çocuğun ebeveynine bağlanma durumu ile de bağlantılı olduğu bulunmuş ve adolesan döneminde, dışa yönelim problemlerinin ebeveyn tutumu ile çocuğun ebeveynine bağlanma düzeyinin önemli olduğu bildirilmiştir (32).

Patterson ve arkadaşlarının belirttiğine göre, işsizlik, aile içi şiddet, ebeveyn uyuşmazlığı ve boşanma gibi aileye etki eden stresörler genel olarak çocuğun kendini düzenleyememe (71, 83, 128, 138) ve suç işleme (65) davranışını etkilemektedir.

Pettit ve arkadaşları (131), çocuğun cinsiyeti ve daha önceki kendini düzenleme seviyesinin psikolojik kontrol ve kendini düzenlemede önemli rolü olduğunu bildirmiştir. Mesela psikolojik kontrolü fazla olan kızların adolesan dönemi öncesi ve sonrasında anksiyete ve depresyon seviyeleri daha yüksektir. Petit ve arkadaşları tarafından yapılan bir başka araştırmada (132) bir kuşakta olan depresif sorunların ikinci kuşağa geçtiği fakat üçüncü kuşakta etkili olmadığı, hem birinci hem de ikinci kuşakta sorun olduğunda üçüncü kuşağın İçe Yönelim ve Anksiyete/depresyon sorun alanı açısından daha büyük risk altında olduğu bildirilmiştir.

Mills (119), yapılan araştırmalarda erken yaşlarda fiziksel istismar gören çocukların daha fazla saldırganlık ve iş birliğine uymayan davranışlar gösterdikleri, okul öncesi yaşlarda ihmal edilen çocukların ise, daha çekingen olduklarını bildirmiştir. Evde istismar edilen çocukların ise daha fazla depresyon, anksiyete ve düşük benlik saygısına sahip oldukları ve okulda kabadayılık davranışları gösterdiklerini bildirmiştir.

Son araştırmalar, çocuklar ve gençler arasında özellikle intihar girişimi, depresyon, anoreksiya nervroza ve alkolizm gibi psikiyatrik bozukluklarda sürekli bir artış olduğunu göstermektedir (167).

Anksiyete bozuklukları, çocukluk duygusal bozuklukları arasında en yaygın olanıdır. Araştırmacılar depresyonu olan veya depresyonu olmadan sadece anksiyete

bozukluğu yaşayan ebeveynlerin çocuklarında somatik yakınmalar ve kaygı bozuklukları prevalansını yüksek bulmuşlardır. Ebeveyn anksiyete duyarlılığı ile çocukluk dönemi anksiyete bozuklukları arasında güçlü bir bağ vardır. Bunun yanında aile içi çatışma da çocuk anksiyetesi ile bağlantılıdır. Anksiyete duyarlılığı, çekingenlik gibi mizaç özellikleri, genetik yapı ile çocuğa geçmekte ve yaşamın erken yıllarında, ebeveyn-çocuk bağlanma derecesi, ebeveyn-çocuk ilişkisi ve ebeveynin zor mizaçlı çocuğun bakımı ile ilgili zorlukları gibi etkilerle birlikte ortaya çıkmaktadır (51).

Çocukluktan ergenliğe geçiş sürecinde, davranış problemi olarak düşünülen gelişimsel değişikliklerin önemli olduğu, bu dönemde çocukların ve ebeveynlerinin belirttiği sorun davranışların eşit düzeyde olduğu, fakat daha sonraki dönemlerde belirtilen sorun davranışlarda farklılık olduğu bildirilmiştir (162).

Çocukluk psikopatolojileri alt grupları olan iki ana grup altında incelenmektedir. Bunlar; dışa yönelim ve içe yönelim problemleridir. Dışa Yönelim problemleri; davranış problemleri olarak tanımlanan ve dikkat eksikliği ve hiperaktivite, saldırganlık veya kurallara karşı gelme ve suç işleme gibi kişi, aile, okul ve sosyal çevreye karşı olan dışa doğru yönelen, normalden sapan davranışları içerir. İçe Yönelim problemleri ise, duygusal bozukluk olarak isimlendirilir ve depresyon, anksiyete, sosyal içe dönüklük, somatik yakınmalar gibi içe doğru yönelen davranışları içermektedir (20, 162, 167).

Ergenlik sonrasında kızlar, erkeklere göre içe yönelim problemlerini daha fazla, ergenlik öncesi erkekler de, depresyon belirtilerini kızlara göre daha fazla bildirmişlerdir. Kızlarda, ergenlik döneminin başından sonuna doğru depresyon seviyesinin arttığı, bir çok araştırmada da erkeklerin daha fazla anti sosyal ve saldırgan davranışlar gösterdiği ve anti sosyal davranışlardaki cinsiyet farkının, adolesan dönemi boyunca geçici olarak kaybolduğu bildirilmiştir (120).

Çocuklar ve adolesanlarla yapılan uzunlamasına çalışmalarda (80) depresyon, saldırganlık gibi içe yönelim ve dışa yönelim problemlerinin stresle bağlantılı olduğu bulunmuştur.

Araştırmalarda çocuk ve adolesanların çeşitli stresörlere maruz kaldığı ve bu stresörlerin çoğunluğunun okul ile bağlantılı stresörler olduğu daha sonra ebeveynle, kardeşlerle ve akran çatışması gibi bireysel stresörlerin geldiği ve olumsuz başa

çıkma sitili kullanımının çocuklar ve adolesanların psikolojik gelişimleri için risk faktörü olduğu bildirilmiştir (80).

Hampel ve Petermann (80) tarafından 8-13 yaş grubu çocuklarla yapılan araştırmada erkek ve kız adolesanlar ve bunun yanı sıra kızlar tüm yaşlarda olumsuz başa çıkma stratejilerinden yüksek, olumlu başa çıkma stratejilerinden düşük puan almışlardır. Erken adolesan döneminde kızların yaygın stresörlerle başa çıkmada olumsuz başa çıkma stratejilerini kullanmayı (derin düşünceye dalma, saldırganlık gibi) arttırdıkları, olumlu başa çıkma stratejilerini kullanmayı (Dikkatini başa yöne yönlendirme, kendini pozitif yönlendirme gibi) azalttıkları gözlenmiştir.

Çocukların göstermiş oldukları davranış problemleri konusunda çocuk ve ebeveynlerin görüşleri ile ilgili yapılan araştırmalarda, sıklıkla çocuk ve ebeveynlerin davranış problemi sayısı ve çeşidi hakkında aynı fikirde olmadıkları saptanmıştır (1, 165).

Achenbach (7), çoklu bilgi kaynaklarından elde edilen bilgilerin birbirinin yerini tutmayacağı, bu bilgilerin spesifik bilgiler olduğu ve çocuk ve adolesan psikopatolojilerini değerlendirmede tek bir standardın olmadığını bildirmiştir.

Çocukluk çağı sorunlarında çocukların sorun davranışlarının belirlenmesinde, çocuk için form dolduran kişinin görüşleri alındığından çocuklara yapılacak müdahalede bu durumun dikkate alınması önemlidir. Bazen çocukların ebeveynlerinden daha fazla problem davranış bildirdikleri bulunmuştur (16).

Ebeveynlerin ve çocukların problem davranışları belirtmeleri arasındaki uyumayı değerlendirmede (151) ilişki, 6-11 yaş çocuklarında, 12-19 yaşa göre daha yüksek bulunmuştur. Aynı zamanda dışa yönelim puanlarının içe yönelim puanlarına ilişkisi daha yüksek bulunmuştur (162).

Toplumsal örnekleme yapılan çalışmalarda adolesanlar, ebeveynlerine göre daha fazla problem davranış bildirmişlerdir. Klinik örneklem çalışmalarında ise adolesanlar, ebeveynlerine göre daha az problem davranış bildirmişlerdir (152, 153, 162, 165).

Çocuk ve ebeveynlerin problem davranışları belirtmelerindeki farklılık, kısmen de olsa ebeveyn niteliğini yansıtabilmektedir. Ebeveyn, çocuğun mizacı veya kişiliğini zor buluyorsa bu bakış açısı ile çocuk ile ilgili daha fazla problem davranış

bildirebilmekte, çocuğun mizaç ve kişilik özelliği ile ilgili pozitif duygulara sahipse, çocuğun davranışlarını daha olumlu görebilmektedir (16).

Youngstrom ve arkadaşları (173), bakım verenin depresyon veya stresinin olmasının adolesan ve bakım verenlerin belirttikleri problem davranışlar arasındaki farkı arttırdığını belirtmiştir. Benzer şekilde Berg-Nielsen ve arkadaşları (22), annenin depresyonunun olmasının adolesan ve annenin belirttikleri problem davranış arasındaki farkı arttırdığını göstermiştir. Barker ve arkadaşları (16) annelerin depresyon seviyeleri arttıkça adolesanlarla ilgili adolesanların kendileri için belirttiklerinden daha çok problem davranış bildirmişlerdir.

Adolesan ve ebeveynlerin bildirdikleri problem davranışlar arasındaki fark, ebeveyn-adolesan ilişkisinin duygusal açıdan uzak veya iletişimin negatif olduğu zaman ortaya çıkabilmektedir (16).

Berger ve arkadaşları (23), güvensiz-kaygılı bağlanma stillerinin problem davranışları bildirimde anne-adolesan, adolesan-baba arasındaki farklılığı arttırabileceğini göstermiştir.

2.3.1. Dışa Yönelim Problemleri

Dışa yönelim problemleri, tartışmacı, kabadayı, aşırı hassasiyet (hırçınlık), tehditkar davranışlar gibi antisosyal veya saldırgan davranışları kapsar. Dışa yönelim problemlerinin en açık tipi, suç işleme ve anti sosyal davranıştır. Dışa yönelim problemi olan çocukların öfke patlamaları, fiziksel veya sözel olarak diğer kişilere karşı saldırı davranışları vardır (20).

Dışa yönelim problemleri, saldırgan, karşı gelen ve yıkıcı davranışlardan dolayı sıklıkla öğretmenler için büyük problemlere neden olmaktadır. Okul çağı çocuklarda ve erken adolesanlarda erkeklerde daha fazla olmak üzere oldukça yaygındır (167).

Dövüşme, başkalarını tehdit etme, aldatma, yalan söyleme veya çalma gibi antisosyal ve suç davranışlarının çoğu adolesanlarda olduğu gibi 4-5 yaş çocuklarında da vardır, ancak adolesanlarda biraz daha ciddi, öldürücü ve süreklilik gösterir. Her yaşta erkekler, kızlardan daha fazla bu davranışları göstermektedirler (20). Bu problemler, çoğunlukla yoksulluk ve işsizlikle bağlantılı kötü ev koşulları

ve sosyal çevreye sahip ve genellikle şehrin kenar mahallelerinde daha sıklıkla görülmektedir (167).

Yapılan bir araştırmada (20), sekiz yaşında saldırgan davranışları olan çocukların aynı yaşta daha az saldırgan olan çocuklara göre yetişkinlik dönemlerinde daha fazla antisosyal veya zarar verici davranışlar gösterdikleri bulunmuştur.

Geçmişte bilişsel mekanizmanın her türlü saldırgan davranışı yönlendirmede etkili olduğu, şimdiki araştırmalarda ise bazı saldırganlık tiplerinde bilişsel mekanizmaların etkili olduğu bildirilmiştir. Werner ve Nixon (166) tarafından yapılan araştırmada, saldırganlıkla ilgili belirli inançların ilişkisel ve fiziksel saldırganlıkla ilişkili olduğu bildirilmiştir.

Davranış bozukluklarının nedeni çevresel etmenler olarak görülmektedir. Bir araştırmada çocuklardaki saldırgan davranışlara, erken dönemlerde anne-baba tutumundaki hatalar ile aile içinde çocuğun saldırgan davranışını pekiştirici davranışların neden olduğu gösterilmiştir. Çocuğun gelecekte davranış bozukluğu yaşayıp yaşamayacağını tahmin etmek için sadece çocuğun tüm çevresi ile ilgili bilgi yetmez, aynı zamanda çocuğun mizacı, koruyucu faktörler (anne sevgisi, bağlanma tarzı), sosyal becerilerinin olup olmaması ve akran kabulünün derecesinin bilinmesi de önemlidir. İlköğretimin ilk dönemlerinde akranları tarafından reddedilen çocukların, adolesan ve yetişkinlik dönemlerinde davranış bozukluğu geliştirme riski daha yüksektir. Reddedilen çocukların gruba, çeteye eğilimleri fazladır ve gruptaki çocuklardan her biri diğerinin antisosyal davranışını desteklemektedir (20).

2.3.2. İçe Yönelim Problemleri

Çocukluk döneminde içe yönelim problemleri; aşağılık duygusu, çekingenlik, sosyal içe dönüklülük, anksiyete, aşırı duyarlılık, ağlama, kronik üzgünlük ve depresyon gibi çeşitli özelliklerle daha genel bir bozukluk olarak görülmektedir (167).

Birçok çocuk, gelişimlerinin bazı dönemlerinde korku geliştirirler fakat bu korkular geçici ve kontrol edilebilir düzeydedir ve yaşla birlikte korkuların türü de değişir. Bununla beraber devam eden inatçı korkular, yaşamın stresli olağan olayları

karşısında çocuğun yeni durumlara kolayca ve başarılı şekilde uyma kapasitesini azaltmaktadır (167).

Anksiyete, gerilimin yükseldiği durumlarda bilinçli olarak yaşanan veya hissedilen günlük yaşamın bir parçası olan duygudur. Fakat bazı durumlarda anksiyete kişinin kontrolünden çıkabilmekte ve gerçek dışı durumlarda bile hissedilebilmektedir. Normalden fazla yaşanan anksiyete duygusu; kendini berbat hissetme, korku ve alarmda hissetme duygusu, alt ıslatma, diyare, mide bulantısı ve uyku bozukluğu gibi psikolojik bozuklukları içerir. Dolaylı olarakta çocukta, davranışta gerileme veya bazen çok şiddetli tepki gösterme şeklinde görülebilir. Anormal anksiyete, düşük okul başarısına ve dalgınlık gibi fiziksel septomlara neden olabilmektedir Bu çocuklar, birçok değişiklikten korunma ihtiyacı hissederler ve daha etkili başa çıkma becerilerini geliştirmede yardıma ihtiyaç duyarlar (167).

Depresyon, adolesan döneminde oldukça yaygındır ve genç çocuklar arasında da olabilmektedir. Thomas Achenbach ve Michael Rutter'in yaptıkları büyük çalışmada erken adolesan döneminde ki çocukların yaklaşık %10'u, adolesanların % 40'ı ebeveynleri ve öğretmenleri tarafından berbat, mutsuz, üzgün veya depresif olarak tanımlanmıştır. Adolesanlar, kendilerini ise ebeveynleri ve öğretmenlerine göre dikkat çekici şekilde daha az depresif olarak tanımlamışlardır. Erken adolesan dönemi boyunca kızlar, erkeklere göre daha yüksek depresyon seviyesine sahiptirler (20).

Doyle ve arkadaşları (49) tarafından yapılan çalışmada, psikolojik kontrolün genç adolesanların gereğinden fazla kendini kontrol etme ve özellikle içe yönelim problemlerinin artmasına neden olduğu bildirilmiştir.

Ebeveynin depresyon seviyesi, anne-baba çocuk etkileşimini etkileyeceği için çocukluk depresyonlarında etkilidir. Depresif annelerin çocuklarıyla güvensiz bağlanma gerçekleştirdiği saptanmıştır. Buna karşın depresif ebeveynlerin % 60'nın da çocuklarının depresif olmadığı da görülmüştür. Ebeveyn de kısa süreli depresyon olması veya hafif derecede olması çocuğu korumaktadır. Ailenin dışarıdan duygusal ve ekonomik destek görmesi de çocuğu koruyan faktörlerdendir. Ebeveynin depresif olması dışında aile yaşantılarındaki stresin; aile içi çatışma, iş stresi, düşük gelir, işi kaybetme veya aile parçalanması gibi diğer şekilleri de çocuğun depresif belirtileri göstermesini sağlayan risk faktörleridir. İlkokul döneminin ilk yıllarında akran grubu

tarafından izole edilmenin daha sonraki yaşlarda içe yönelim problemlerinin oluşması ile bağlantılı olduğu bulunmuştur. Kısaca akran grubu tarafından reddedilme, dışa yönelim problemleri ile, izole edilme ise, içe yönelim problemleri ile bağlantılıdır (20).

Birkaç stres yaratan olayın aynı zamanda olması negatif etkileri de beraberinde getirir. Aynı anda tek bir stres yaratan olayın olması, çocukta hiç stres yaşamayanlara göre davranış problemlerine, aynı anda birden fazla stres yaratan olayın olması ise çocuğun ciddi semptomlar yaşamasına neden olabilmektedir (20).

Çocuklar strese aynı şekilde cevap vermezler ve aynı şekilde etkilenmezler. Kimi çocuk daha çok etkilenirken kimi çocuk daha az etkilenmektedir. Araştırmacılar zor koşullarda bile umulmadık şekilde dirençli çocuklar ile destekleyici yaşam koşullarında bile hassas, kolay incinebilen çocuklar olduğunu gözlemlemişlerdir. Her çocuk doğuştan bazı hassasiyetlere sahiptir. Güvenli bağlanma, iyi ebeveyn-çocuk etkileşimi, kolay çocuk olma gibi bazı koruyucu faktörler ile yüksek IQ, ve iyi akran etkileşim becerisi gibi bazı destekleyici faktörler çocukların stresten etkilenme derecelerini belirlemektedir (20).

Araştırmalar okulun, çocuğun akademik başarısı ve duygusal gelişiminde önemli etkisinin olduğunu göstermiştir. Öğretmenler, çocuğun ruh sağlığından kendilerini sorumlu görmeseler de çocuk psikiyatristleri, çocuğun güvenliği ve pozitif yaşantılar sağlama potansiyeli açısından okulun ve öğretmenlerin koruyucu etkisi ve öneminin oldukça farkındadırlar (139).

Son çalışmalar ruh sağlığı problemlerinde erken tanı ve müdahalenin önemine vurgu yapmışlardır. Çünkü erken yıllarda başlayan saldırgan ve yıkıcı davranışlar, ilkökul döneminde de devam etme eğilimi göstermekte ve adolesan döneminde riskli grupta yer almaktadır.

Nelson ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada (121), utangaç gençlerin utangaç olmayan akranlarına göre içe yönelim problemlerinin (depresyon ve anksiyete seviyelerinin yüksek olduğu, kendine saygı seviyelerinin düşük olduğu) daha fazla dışa yönelim problemlerinin az olduğu ve fiziksel görünüş, sosyal kabul ve romantik ilişkiler konusunda kendileri ile ilgili negatif algılarının olduğu bulunmuştur. Ayrıca bu gençlerin ebeveynleri ve arkadaşları ile ilişkilerinin zayıf olduğu bildirilmiştir.

Anthony ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada (12), sınıf ortamında yapılan erken müdahalenin küçük çocukların gelişimsel veya kötüye giden duygusal ve davranış problemlerinin önlenmesinde anahtar rol oynadığı bildirilmiştir. Kellam ve arkadaşları (100,101), sınıf ortamının çocukların saldırgan davranışlarında etkisi olduğunu, birinci sınıfta saldırganlık seviyesinin yüksek olmasının erkek çocukların, daha sonraki sınıflarda daha saldırgan davranışlarda bulunması için risk faktörü olduğunu, birinci ve ikinci sınıfta tüm sınıfa uygulanan müdahale programlarının saldırganlık/içe kapanıklık davranışını azaltacağını ve çocukların daha sonraki sınıflarda da olumlu davranışlarına devam edeceklerini bildirmişlerdir.

2.4. AİLE

Aile; yetişkin üyelerinin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlendiği, birbirine akrabalık bağıyla bağlı insanlar grubudur (72).

Aile yapılarındaki değişiklikler, yetişkinler ve çocuklar üzerinde kaygıya neden olmanın yanında, kaynaklara ulaşılabilirlikte değişimi, çatışmaların artmasını, yeni aile rollerine uyumu ve ikametgah ile ilgili değişimleri de içerir (136).

Sosyal değişimin son derece hızlandığı günümüzde aileye bakış açısı ve tanımı da hızla genişlemektedir. Yeni tanım, ailenin temeli olarak sadece kan bağı, hane paylaşma ya da yasal sözleşmeler yerine üyeler arasındaki daha kişisel/psikolojik bağlara vurgu yapmaktadır (78).

Aile ve çocuk özel ihtisas komisyonu raporu (2001) aileyi, bireylerin cinsel, psikolojik, kültürel ve ekonomik gereksinimlerini karşılama, topluma uyum ve katılımlarını sağlama işlevleri ile tanımlar ve sorumlu görür (78).

Aile bugün eşit derecede saldırıya uğramakta ve savunulmaktadır. Kadınları baskı altında tuttuğu, çocuklara kötü davrandığı, nevrozu yaydığı ve cemaati engellediği için suçlanmaktadır. Ahlakı yücelttiği, suçu önlediği, düzeni koruduğu ve uygarlığı sürekli kıldığı için ise övülmektedir. Aile, bir kişinin umarsızca kaçmaya veya özlemle sığınmaya çalıştığı bir yerdir. Bazıları için aile sıkıcıdır, boğucudur ve izinsiz zorla içeri girmiştir, diğerleri için ise müşfik, şefkatli ve içtendir (134).

İnsan tek başına doğmuş olmasına rağmen tek başına yaşayamayan bir varlık olduğundan kendisine verilen yaşam hakkı, başlangıçta en küçük toplumsal kurum

olan aile içinde sürdürülebilmektedir. Çocuğun, sosyal-duygusal ve fiziksel gelişiminde, biyolojik miras kadar çocuğun birlikte yaşadığı ailesi ve yakın çevresi de etkin rol oynamaktadır. Çocuğun içinde yetiştiği aile ve yakın çevre özellikleri, yaşadığı toplumun kültürel özelliklerinden etkilenmektedir. Bu nedenle çocuğun doğumundan itibaren içinde yetiştiği ailenin kültürel yapısı ve aile ile ilgili kuramlara bakmadan sadece çocuğun davranışlarıyla çocuğu değerlendirebilmek ve çözüm arayışına girmek mümkün değildir.

2.4.1. Türkiye ve Dünyada Aile

Her toplumun kendine özgü sosyo-kültürel değer yargıları vardır ve bunlar bir toplumdan diğerine değişiklik gösterir. Bu değer yargıları toplumun en küçük birimini oluşturan aileleri etkiler.

Japon ve Amerikan çekirdek aileleri arasında göze çarpan en belirgin farklılık, çocuk gelişimine aile üyelerinin duygusal çizgisinin önemli etkilerinin olmasıdır. Japonya’da anne-bebek beraberliği varken, Amerika’da eşler arasındaki beraberlik daha yoğundur. Amerikan kültüründe benlik güvenliği vardır. Bunlar öncelikle temel ve güçlü kavramlardır. Nüfusun çoğunluğu bu görüşü savunduğundan aileler de benimsemiştir (111).

Amerikan kültürünün yapı taşlarından birisi de bireyselliktir. Amerikan kültürünün aksine diğer kültürlerin çoğunda, birbirine bağlı, diğerleri ile ilişkilere önem veren özellikler bulunmaktadır. Batılı olmayan çeşitli kültürlerde çocuklar ile etkileşim ve anlayışı içeren uygulamalarda, inançlarda “birbirine bağlılık”ın anahtar rol oynadığı saptanmıştır (96).

Amerika’da bağımsızlık (bireyci) modelinin desteklenmesine karşın aile ve insan ilişkilerinde hem özerk hem de ilişkisel bir benliği kapsayan karşılıklı duygusal bağlılık modelinin değeri kabul edilmiş ve bu modele doğru bir arayış başlamıştır (96).

Batı toplumlarında ailenin, bebeklik ve çocukluk döneminde bireyi koruma, besleme, büyütme ve sosyalleştirme işlevleri öne çıkarken, ergenlik döneminde ise bunların yerini destek ve yol gösterme işlevleri almaktadır. Batı-dışı ve geleneksel toplumlarda ise, ailenin bireyi koruma, kollama işlevleri özellikle duygusal ve

ekonomik boyutları ile ön plana çıkmakta ve çok daha uzun sürmekte hatta kolay kolay kesintiye uğramamakta, salt yön değiştirmektedir (78).

ABD’de yaşayan tüm çocukların sadece yarısının biyolojik aileleri ile birlikte yaşadığı tahmin edilmektedir. Tüm çocukluğunu biyolojik ailesi ile geçirenlerin sayısı oldukça azdır. Genelde, tek ebeveyn, üvey ebeveyn veya annenin tekrar evlenmediği ve büyükanne-büyükbaba ile birlikte yaşadığı geniş ailelerin sayısı gittikçe artmaktadır. Diğer endüstrileşmekte olan ülkelerde de tek ebeveynli aileler daha az yaygın olmasına rağmen sayıları gittikçe artmaktadır (21).

Yapılan araştırmalarda her iki ebeveyni ile yaşayan çocuklara göre tek ebeveyni ile yaşayan çocukların başarı ortalamalarının daha düşük olduğu, iki kat daha fazla okulu bıraktığı ve 20 yaşından önce bebek sahibi olduğu ve iş devamlılıklarının daha az olduğu bulunmuştur. McLanahan, bu tür problemlerin her iki ebeveyni ile yaşayan çocuklarda da olabileceğini, fakat tek ebeveynli olan çocuklarda risk faktörünün arttığını ifade etmekte ve risk faktörünün artma nedenini şöyle açıklamaktadır. Amerikan verilerine göre boşanmadan sonra kadınların gelirlerinin ortalama % 40-50 oranında azaldı, eğer kadın tekrar evlenmediyse ekonomik açıdan zor duruma düştüğü, bu durumun ebeveyndeki stresi arttırdığı, çocuğun ekonomik ve duygusal destek almasını azalttığı ve böylece risk oranını arttırdığını belirtilmiştir. Tek ebeveyn için tekrar evlenmek tüm problemleri çözmemektedir. Üvey bir ebeveynin aileye eklenmesi ile ekonomik zorluklar azaltılabilmekte fakat çocuklar için duygusal ve zihinsel riskler ortadan kalkmamaktadır (21).

Aile, Türkiye’de değişmekte olan toplumsal kurumların en güzel örneklerinden biridir. Toplumun iş olanakları, çalışabilir nüfusun artış hızına ayak uydurabilecek bir düzeyde yükseltilememektedir. Çalışabilir nüfus ile iş olanakları arasındaki dengesizliğin sonucu, açık ve gizli işsizlik biçimde ortaya çıkmaktadır. Halkın eğitim düzeyi çok düşük ve toplumun eğitim olanakları son derece sınırlıdır. Buna karşılık, nüfusun eğitime ilişkin beklentileri oldukça yükselmiştir ve bugün de hızla artmaktadır. Böylece eldeki kaynaklarla karşılanması olanağı bulunmayan büyük bir eğitim isteği ortaya çıkmıştır. İstekler ve olanaklar arasındaki bu dengesizlik, önemli bir toplumsal sorun oluşturmıştır (106).

Ailenin yapısı ile işlevleri ayrı hızlarda değişmektedir. Bir başka deyişle yapı, işlevlerden daha hızlı olarak farklılaşmaktadır. En çok sanayileşmiş bölgelerde bile çağdaş çekirdek aile yapısı, geleneksel geniş ailenin işlevlerinden bir kısmını korumaktadır (106).

Gelişmekte olan ülkelerde, ailenin yaşadığı krizler karşısında mutlak ve göreceli bir aile yoksulluğu yaşanmaktadır. Türkiye nüfusunun yaklaşık % 15'i "göreceli yoksulluk", % 1.36'sı "gıda yoksulu"(açlık sınırının altında), % 27'si ise "gıda ve gıda dışı" yoksulluk sınırının altındadır. Aile yoksulluğu, ailenin bir çok alanda rol, işlev ve taleplerinin yerine getirilmesini engellemektedir. Bu olgu, aileyi sadece maddi yaşam alanında değil diğer bir çok alanda da sorunlarla karşı karşıya bırakmakta, aile içi çatışmalara, kopmalara ve değerlerin yıpranmasına zemin hazırlamaktadır (178).

Kent yoksulluğu, dünyada sanayi devriminden sonra kentleşme sürecinde ortaya çıkmış çok boyutlu ve karmaşık bir olgudur. Türkiye’de 1950’lerden itibaren başlayan ve değişik dinamiklere göre süregelen göç hareketlerine bağlı olarak ortaya çıkan kent yoksulluğu zaman içinde artmaya başlamıştır (178).

Kent yoksulluğundan en yoğun etkiye maruz kalan ve toplumun çekirdeği olarak kabul edilen “aile kurumu” dur. Aile bireylerinin rol ilişkilerinin değişimi, aile içi şiddetin artması, çocuğun ihmali ve istismarı (sokakta çalışan çocuklar, sokak çocukları, suça itilen çocuklar, çocuk işçiliği, korunma altındaki çocuklar), aile bağlarının zayıflaması, kadınların yük ve sorunlarında artış, ailenin çözülmesi, yaşlı ve özürlülerin bakım sorunları, kötü alışkanlıkların artması, yaşam kalitesinin düşmesi vb. sorunlar kent yoksulluğunun aile üzerindeki olumsuz etkilerine örnek olarak verilebilir (178).

2006 yılında Aile Araştırma Kurumu tarafından Türkiye’de 12 bölgede “Aile Yapısı” konulu araştırma yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; hanelerin % 6’sının tek kişilik, % 80,7’sinin çekirdek aile, % 13’ünün geniş aile ve %0,3’ünün diğer hane halklarından oluştuğu bulunmuştur (178).

Çocuklarla ilgili görüşlere bakıldığında, sırasıyla, çocuğun yaşlılıklarında anne-babasına bakması, her ailenin ekonomik durumuna göre çocuk sahibi olması gerektiği, çocuğun eşleri birbirine yakınlaştırdığı görüşü, çocuğun büyüdükçe anne babasına maddi katkı sağladığı, çocuğun annenin sosyal, eğitim, iş hayatını olumsuz

etkilediği görüşü, soyun devamını erkek çocuğun sağladığı, çocuk sahibi kadının çocuk sahibi olmayana göre daha itibarlı olduğu, erkek çocuğun annenin itibarını arttırdığı görüşleri yer almaktadır (178).

Gençlerin anne-babaları ile yaşadıkları sorunlara bakıldığında, en önemli sorunun harcama ve tüketim alışkanlıkları ve arkadaş seçimlerinin geldiği görülmektedir. Anne-babaların gençler ile yaşadığı sorunlara bakıldığında ise, arkadaş seçiminin birinci sırada, harcama ve tüketim alışkanlıklarının ikinci sırada yer aldığı görülmektedir (178).

2.4.2. Aile Kuramları

2.4.2.1. Eleştirel Aile Kuramı

Aile kuramlarının temelde aileyi açıklamakta yetersiz kaldıklarından hareketle yola çıkan Poster, bu boşluğu doldurmak amacıyla önerdiği aile kuramı modeline farklı bir yaklaşım getirmektedir. Aile kuramlarının ancak ailenin iç psikolojik mekanizmasıyla açıklanabileceğini, temel aile modeli olarak algılanan modern burjuva ailesinin, aslında zaman ve mekan içinde çok sınırlı bir yer işgal ettiğini, aile incelemeleri için temel bir model olarak algılanmaması gerektiğini savunmaktadır (133, 134).

Eleştirel aile kuramı, kendini gözden geçirmekle, kuramın inşa edilmesini ailenin çağdaş durumu çerçevesinde temellendirmekle başlar. Amitai Etzioni, her koşulda ailenin korunmasının değil deyimeneceğini sormaktadır. Bir çok aile çözümlemecisi ailenin bir zamanlar sunduğu duygusal destek koşullarını ve ortamı artık sağlayamadığı sonucuna varmaktadır (133, 134).

Bir çok aile kuramı, yeniden üreme, toplumsallaştırma, cinsellik, iş gücünün yeniden üretimi ve diğerleri gibi aileye özgü bir dizi işlevi sıralayarak bu amacı gerçekleştirmiştir. Aile yalnızca toplum için gerçekleştirdiği işlevlerle değil, kapsadığı ilişkilerin niteliğiyle de ekonomiden farklıdır. Bu nedenle aile kuramı işlevci olamaz (133, 134).

Freudcu psikoloji, aile yapısını duygusal örüntüler itibarıyla tanımlayan en iyi kategorileri sunmuştur. Oral, anal ve genital devrelere bağlı olarak yorumlanabilecek

ve yaşla cinsiyet hiyerarşilerinin gerçekleştirilebileceği ve yeniden üretilebileceği farklı aile tiplerine özgü otorite ve sevgi örüntüleri vardır. Üç devreye bağlı olarak otorite ve sevginin birleşimi aile tiplerinin ayrılmasını olduğu kadar bunların tutarlılığını çözümlmek için de kuramsal bir model sunar (133, 134).

Sosyal psikologlar, gelişim psikologları ve sosyal bilimlerin diğer ilgili branşları anne-baba-çocuk ilişkisinin sayısız özelliğini incelemiştir. Adlerciler ve diğerleri çocukların doğuş sıralarına bağlı olan konumlarıyla çok ilgilenmişlerdir. Ahlaki gelişmenin devreleri yoğun bir şekilde Piaget ve okulu tarafından incelenmiştir. Bilişsel gelişme, zeka ve öğrenme genelde davranışçıları ve dilcileri de kapsayan bir çok okul tarafından dikkatle araştırılmıştır. Bu araştırma projelerinin her birisi ilk çocukluk dönemi yaşantısı hakkında aile tarihi için bir temel oluşturabilecek değerli bir bilgi kümesini meydana getirmiştir. Bununla birlikte Freudcu model, aile incelemeleri için en geniş kuramsal bazı sağlamaktadır (133, 134).

Antropolojik kuramlar, geleneksel olarak toplumsal dayanışmanın oluşumunda ailenin rolüyle doğrudan ilgili olan sorunlara karşı duyarlıdır (133, 134).

Psikolojik düzeyin yanı sıra aile kuramı diğer iki tür çözümlmeye de ihtiyaç duyar. Bunlar, ailenin günlük yaşamı ve toplumla ilişkileridir. Ailenin günlük yaşamı ve ailenin toplumla ilişkisi hakkındaki bilgi, psikolojik düzeydeki çözümlemenin zeminidir (133, 134).

Her aile yapısının kendi psikolojik örüntüsünü içermesine karşın, sosyolojik olarak aile yapıları toplumsal birimlerle bütünleşme derecelerine göre değişir. Eleştirel bir aile kuramı, ailenin toplumla uyum içinde olmayabileceği varsayımını dikkate almalıdır (133, 134). Poster'ın mevcut aile kuramlarına, ailenin toplumdan görelî kopukluğunu veya özerkliğini aile yapılarındaki duygusal ilişkileri açıklayabilecek psikolojik kuram kullanmadıkları için getirdiği eleştiri son derece yerindedir. Poster, onca kuramsal incelemesinden sonra, önemli aile sorunlarının psikolojik ilişkilerle, ailedeki değişimin bireyin duygusal gereksinimlerindeki değişimlerle yakından ilintili olduğu sonucuna vardığını söyler (78).

2.4.2.2. Sistem Kuramı

Avusturyalı bir biyolog olan Bertalanffy, olayları anlamak için sistem düşüncesini kullanma fikrini ortaya atarak bütün sistemleri etkileyen disiplinleri formüle eden genel bir disiplin anlayışı bulmuş ve ona Genel Sistem Teorisi (GST) adını vermiştir (27).

Bütün sosyal gruplar, ortak amaçlar etrafında ve üyelerinin gereksinimlerini karşılamak üzere oluşmuşlardır. Aileyi; insan üyeler, sosyokültürel yapılar, kişiler arası ilişkiler ve fiziksel çevre bir sistem yapar (113).

Gerçekte yaşayan bütün büyük sistemler alt sistemlerden oluşmuştur. Toplumlari oluşturan alt kültürler ve toplumsal kurumlardır. Kültür grupları da ailelerden (alt sistem) oluşur. Her bir aile de birey ve birey grupları olarak adlandırılan alt sistemlerden (anne-baba-çocuk) oluşur. Her bir birey de kalp, damar, kas, sinir sistemi gibi fiziksel ve id, ego, süperegö gibi psikolojik alt sistemlerden ve alt sistemlerde küçük sistemlerden oluşur (9).

Sistem kuramının başlıca varsayımları ise bütün alt sistemlerin birbirleriyle ve sistemin dışındaki sistemlerle ilişkili olduğu ve ilişkilerin tek yönlü olmayıp çift yönlü olduğudur (88, 104).

Bu kurama göre ilişkiler, bireyin bilişsel ve duygusal gelişim düzeyi, aile bireyleri arasındaki ikili, üçlü ve daha çok sayılı ilişkiler, çocuğun okul, oyun grubu, anne-babanın iş yeri gibi aile dışındaki gruplar, çocuk ve ana babaların geniş aileyle ilişkileri, ailenin sosyo-ekonomik konumuyla ilgili fiziksel ve toplumsal ortam, değer, tutum ve alışkanlıkları, içinde yaşanılan ülkenin koşul, değer, norm ve tarihsel değişimi bağlamında düşünülür (88).

Aile sisteminde özellikle giderilmesi beklenen gereksinimler; duygusallık, yakınlık, bağlılık, güven, şefkat, vb. başka sosyal kurumlarda karşılanamayacak türden ve derecedeki özel ve psikolojik olanlardır (78).

2.4.2.3. Bowen Aile Sistemleri Kuramı

Bowen aile sistemleri kuramı, aileyi duygusal birim ve bu birim içindeki karmaşık etkileşimi tanımlamak amacıyla kullanan sistemler olarak gören bir

davranış kuramıdır. Aile üyelerinin güçlü duygusal bağlarının olması ailenin doğasında vardır. Aile üyeleri birbirlerinin düşünceleri, duyguları ve davranışlarından o kadar çok etkilenirler ki sanki aynı duygusal durum altında yaşıyor gibi görünürler ve bundan etkilenirler. Üyeler birbirlerinin ihtiyaçları, beklentileri ve üzüntülerine tepki gösterme, destekleme, onaylama ve dikkat etmeye özen gösterirler. Bir kişinin fonksiyonundaki değişiklik, muhtemelen diğer kişilerin fonksiyonlarındaki değişiklikleri de beraberinde getirir. Aileler birbirlerine bağlı olmalarının derecesinde de farklıdır (179).

Aile Sistemleri Kuramı, psikodinamik yönelimli yaklaşımlar ile sistem yaklaşımları arasında bir köprü olarak görülebilir (48).

Dr. Murray Bowen, birbirine bağlı sekiz kavramdan oluşan bu kuramı oluşturan bir psikiyatristtir. Bowen bu kuramı, aile araştırmalarından elde ettiği bilgi ile insan türünün geçirdiği evrimsel değişimlerin sonucundan elde ettiği bilgileri bütünleştirerek oluşturmuştur (179).

Üçgenler (Triangels): Bir üçgen, üç kişilik bir ilişki sistemidir. Üçgen en küçük sabit bir ilişki sistemi olduğundan dolayı daha büyük duygusal sistemlerin temel ilkesi olduğunu düşündürür. İki kişilik sistem, üçüncü bir kişinin katılımından önce küçük gerginlikleri tolere etmeyi gerektirdiğinden değişkendir. Bir üçgen çok fazla gerginlik içeriyorsa birbiri ile bağlantılı, aileden akrabalara yayılması gibi bir seri üçgene bu yayılır (179). Üçgenleme, güçlü bir alt sistemdir ve iki kişilik koalisyonda denge bozulunca bir üçüncünün aralarına çekilmesi ile oluşur. Yani üçüncüye verilen görev, dengenin yeniden sağlanması amacıyla. Nitekim ikilinin baskı altındaki dönemlerinde, üçüncü üye onların stresini giderme işlevini görürse de, diğer zamanlarda kendini bu üçgenden dışlanmış hisseder (78).

Emosyonel üçgen, sistemdeki üçüncü bir kişinin katılımı ile oluşabileceği gibi; herhangi bir konu, mesleki başarılar, avukat, terapist ya da evlilik dışı bir ilişkide üçüncü uçta olabilir (48).

Benlik Ayrışıklığı (Differentiation Of Self): Aileler ve diğer sosyal gruplar, diğer insanların duygu, düşünce ve davranışlarını büyük ölçüde etkiler ve etkilenirler. Fakat bu etkilenmede bireysel farklılıklar rol oynar. Gruplar ve bireyler arasındaki bu farklılıklar kişilerin benlik ayrışıklığı seviyesini yansıtmaktadır.

Dürtüsel olarak ilişkileri yönlendiren birliktelik ihtiyacı ve bireyselleşme ihtiyacı arasındaki dengenin kurulabilmesi, farklılaşma düzeyine bağlıdır. Farklılaşma düzeyinin düşük olması, emosyonel sistemin hakim hale gelmesi ve birliktelik ihtiyacının artması ile kendini göstermektedir (48).

Her insan topluluğu, benliği iyi ayırmış, ayırmamış ve iki seviye arasında değişik derecelerde ayırmış benliğe sahip bireylerden oluşur. Sonuç olarak aileler ve diğer gruplar üyelerinin ayrışıklık seviyelerine bağlı olarak duygusal bağlılık, bağımlılık yoğunlukları farklı olan bir topluluk oluştururlar (179).

Bowen'ın benlik ayrışıklığı kuramı, aile sistemi içinde bir yansıtma süreci olarak ortaya çıkar. Ayrışıklık, sağlıklı gelişim ve hem aile içinde hem de aile dışında ki yakın ilişkilerde çok gerekli görülür. Ayrışıklık, duygusal ve zihinsel süreçler arasındaki farka vurgu yapar ve kişinin bireysellik ve beraberlik içeren ilişki sistemini yönetme becerisidir. Bu ayrımlaşma olduğu zaman bireyler, anne babalarıyla arkadaşları gibi eşit güçte iyi ilişkiler kurarlar (122).

Çekirdek Aile Duygusal Sistemi: Çekirdek aile duygusal sistem kavramı, aile içinde gelişen problemlerin çözülmesi olarak dört temel ilişki modeli ile açıklanır. Modellerde insanların tutum ve inançları rol oynar fakat bu tutum ve inançları yönlendiren güç, duygusal sistemin bir parçasıdır. Modeller çift ebeveyn, tek ebeveyn, üvey ebeveyn ve diğer çekirdek aile biçimlerini açıklar (179).

Klinik problemler ve semptomlar genellikle aile gerilimlerinin çoğaldığı ve uzun sürdüğü dönemde gelişir. Gerilimin derecesi, ailenin karşılaştığı strese, bu stresi nasıl tolere ettiğine ve ailenin sosyal destek sistemlerine bağlıdır. Gerilim dört ilişkili modelin bir veya birden fazlasında yükselebilir. Gerilim ne kadar fazla olursa semptomlar o kadar şiddetli olacaktır ve insanların semptomları daha ağır geçirmesine neden olacaktır (179).

Dört temel ilişki modeli:1-Evlilik çatışmaları: Aile gerilimi yükseldiği ve eşlerden biri daha endişeli olduğunda, her bir eş evlilik bağı içinde endişe ve kaygısını dışa vurur. Her biri diğerinin hatası üzerine odaklanır, diğerini kontrol eder ve kontrol edilen de diğerinin kontrol etme çabasına karşı koyar (179).

2-Eşlerden birinin fonksiyonunu kaybetmesi: Eşlerden biri diğerinin düşünce ve davranışları üzerinde kesin bir şekilde baskı oluşturur ve diğeri bu baskıya boyun eğer. Her iki eş de biri daha fazla olmak üzere bu uyumu korumak

için bu düzene uyum sağlar. Bu etkileşim ailede bir problem çıkana kadar her iki eş için rahattır. Aile gerilimi daha fazla yükseldiği zaman ikinci planda olan eş, kendini daha fazla kontrol ederek boyun eğecek ve boyun eğen kişinin anksiyetesi anlamlı şekilde artacaktır. Kişinin anksiyetesini körükleyecek gerekli faktörler ortaya çıktığında da psikiyatrik, tıbbi veya sosyal bozukluklar gelişebilecektir (179).

3-Bir veya daha fazla çocuğun sorunlu (Impairment) olması: Eşler bir veya daha fazla olan çocukları için anksiyete duyarlar. Bu aşırı endişeleri genellikle çocuklarını negatif olarak değerlendirmelerinden veya idealize eden bakış açısına sahip olmalarından kaynaklanır. Ebeveynlerin çocuğa fazla odaklanmaları, çocuğun ebeveynlere daha fazla odaklanmasını getirir. Bu durum çocuğu, ebeveynlerinin beklentileri, ihtiyaçları ve tutumlarına karşı kardeşlerinden daha fazla tepkisel yapar. Bu süreç, çocuğun aileden kişiliğinin ayrımlaşmasını baltalar ve aile gerilimlerine karşı daha kırılgan yapar. Çocuğun anksiyetesi, okul performansını, sosyal ilişkisini ve hatta sağlığını bile etkileyebilir (179).

4-Duygusal uzaklık: Bu model tutarlı bir şekilde diğerleri ile ilgilidir. İnsanlar arasındaki ilişkinin yoğunluğunu azaltır ve bundaki risk yalnızlıktır (179).

Aile Projeksiyon Süreci: Aile projeksiyon süreci, ebeveynlerin duygusal problemlerini bir çocuğa aktarmalarının ilk yolu olarak tanımlanır. Çocuklar problemlerin bir çoğunu ilişkileri aracılığı ile ebeveynlerinden miras alırlar fakat miras aldıkları bu problemler çoğunlukla çocukların, kendi hassasiyetleri, dikkat çekme ve onaylanma ihtiyacı, beklentileri ile başa çıkabilme güçlüğü, birini veya diğerlerini suçlama eğilimi, diğerlerinin mutluluğu için kendini sorumlu hissetme veya kendi mutluluğu için diğerlerini sorumlu görme ve oluşan bir anksiyete durumunda düşünerek veya düşünmeden hareket etme gibi durumlar ile ilişkili bir şekilde yaşamlarını etkiler (179).

Kuşaklar Arası Değişim Süreci (Multigenerational Transmission Process (Mtp))

MTP kavramı, bir çok kuşağın farklılıklarını belirgin kılan, çoluk, çocuk ve ebeveynler arasındaki ilişkilerin ayrımlaşma seviyesindeki farklılıkların nasıl olduğunu anlatır. Bu farklılıkların yarattığı bilgi, ilişkiler yolu ile kuşaklara aktarılır. Bu aktarma, bilinçli öğretme ve otomatik olarak duygusal tepkiler ve davranışlar yolu ile olmak üzere birkaç kanaldan gerçekleşir (179).

Klever'in çekirdek aileler ile ilgili boylamasına yaptığı çalışmada ilk 5 yıllık veriler Bowen'ın kuşaklararası kaynaşmanın çekirdek aile fonksiyonlarına etkisine yönelik hipotezini desteklemiştir (122).

Duygusal Kapanma (Emotional Cutoff): Duygusal kapanma kavramı, insanların ebeveynleri, kardeşleri ve diğer aile üyeleri ile çözümlenmemiş duygusal problemlerinde, o kişilerle duygusal bağı azaltma veya tamamen kesme olarak tanımlanır (179).

Kardeş Pozisyonu: Bowen'ın teorisi Psikolog Walter Toman'nın araştırma sonucu elde ettiği Kardeş Pozisyonu kavramını içine alır. Buradaki temel düşünce benzer kardeş pozisyonunda yetişen kişilerin önemli benzer özellikler göstermeleridir. Mesela; büyük çocukların lider pozisyonda olup, küçük çocukların sıklıkla onları takip etme eğilimlerinin olması gibi. Toman araştırmasında, büyük erkek kardeş ile küçük kız kardeş evliliğinin, büyük erkek kardeş ve büyük kız kardeş evliliğine göre boşanma olasılığının daha az olduğunu bulmuştur (179).

Toplumsal Duygusal Süreç: Toplum, kendine özgü kuşak geçişli süreçlerin, üçgenlerin, duygusal kopmaların, yansıtma süreçlerinin ve farklılaşma-birliktelik ikilemlerinin olduğu bir duygusal sistemdir (48).

Toplumsal duygusal süreç kavramı, bir toplumdaki ilerleme ve gerileme dönemlerinin herhangi bir seviyesinde duygusal sistemin davranışı nasıl yönlendirdiğini açıklar (179).

2.4.2.4. Genel Model

Çiğdem Kağıtçıbaşı, aile değişimini açıklayan genel bir model geliştirmiştir. Bu genel modelin ögeleri, aile sistemi ve aile yapısıdır. Üç değişik biçim içeren bu model, toplum/kültür, aile ve benlik arasındaki işlevsel/nedensel bağları anlamak için kullanılan bir araçtır. Bu model, benliği ailenin içine, aileyi de kültürel ve sosyo-ekonomik çevrenin içine oturtan bağlamsal bir modeldir. Ailenin sosyal özellikleri aile yapısı açısından, psikolojik özellikleri ise etkileşim ve sosyalleşmeyi de içeren aile sistemi açısından ele alınmaktadır (96).

Bu bağlamsal modelde, aileye sistematik olarak yaklaşmış ve ailenin alt sistemleri, ailenin çocuk yetiştirme ve insanlararası ilişkilerdeki sosyalleşme

değerleri ve etkileşim biçimleri olarak belirlenmiştir. Sosyal değişme ve toplumsal gelişme aileyi, yapısında ve sisteminde değişikliklere yol açarak etkiler. Aile yapısı, yapısal ve demografik değişkenleri kapsar ve bu yapısal değişkenler, sosyo-ekonomik gelişmeyle sistematik olarak değişir ve aileyi etkiler (96).

Bu genel model içinde üç model vardır. Bu üç model; Karşılıklı bağımlılık, bağımsızlık ve karşılıklı duygusal bağılıktır (96).

Karşılıklı bağımlılık modeline özellikle ataerkil aile yapısına sahip geleneksel, kırsal toplumlarda rastlanır. Bu tip ailelerin çoğunda çekirdek aile yapısı gözlenmesine karşın çoğunlukla işlevsel-geniş aile özelliği kendini göstermektedir. Yaşlılık sigortası ve benzer sosyal güvencelerin olmadığı topluluklarda, yaşlılar için en büyük güvence kendi evlatlarıdır ve genç yetişkinler, özellikle erkek evlatlar, yaşlı anne-babalarına maddi destek sağlarlar. Bu durum, kuşaklar arası karşılıklı bağlılığın oluşmasına ve erkek çocuğun tercih edilmesine ve dolayısıyla yüksek doğurganlığın oluşmasına neden olmaktadır (96).

Çocukların anne-babaları için yaşlılık güvencesi değeri taşımaları nesiller arasında duygusal ve maddi bağımlılığı içermektedir. Maddi bağımlılık, kentleşme, eğitim gibi artan refah düzeyi ile azalma gösterirken; duygusal bağlılık, bu toplumlarda sosyo-ekonomik değişimden etkilenmemektedir (96).

Kağıtçıbaşı ve arkadaşları tarafından Türkiye'nin de dahil olduğu 9 ülkede yapılan Çocuğun Değeri Araştırmasında (ÇDA), çocukların ekonomik ve psikolojik değerleri öne çıkmıştır. Çocuğun ekonomik değeri, çocuğun büyüdüğünde ailesine maddi katkı sağlamasını içerirken, psikolojik değeri, anne-babanın çocukta bulduğu sevgi, gurur ve çocuğun kendisine arkadaşlık etmesi gibi değerleri içermektedir. Araştırmadan çıkan önemli bir bulgu, az gelişmiş ülkelerde çocuğun ekonomik değerinin ön planda olması, gelişmiş ülkelerde psikolojik değerinin öne çıkması ve geliştirmekte olan ülkelere ise, ekonomik değerden psikolojik değere doğru bir değişimin olmasıdır. Benzer durum, ülke içindeki sosyo-ekonomik bakımdan gelişmiş şehirler ile gelişmemiş olanlar arasında ve kadının çalıştığı, iş ve eğitim düzeyinin arttığı durumlar içinde geçerli olduğu görülmüştür. Türkiye'de ailedeki çocuk sayısının, çocuğun psikolojik değeri ile ters, ekonomik değeri ile doğru orantılı olduğu sağtanmıştır (96).

Karşılıklı bağımlılığın olduğu toplumlarda sosyalleşme değerleri, aile-grup sadakatini ve anne-babaya yatırımı desteklemektedir. Bu tip aile etkileşiminde çocuk yetiştirmede, özerklikten çok denetim içeren itaat ve bağımlılık yaklaşımı önemlidir (96).

Karşılıklı bağımlılık modelinde bağımlılık, kuşaklar boyunca yön değiştirir. Önce çocuk, anne-babaya bağımlıdır sonra yaşlanan anne-baba, genç yetişkin çocuğuna bağımlı olur. Sonuçta ailevi ve kişiler arası ilişkilerde, hem duygusal hem de maddi boyutta bağımlılık görülür (96).

Bağımsızlık modelinde, hem aile bireylerinin birbirinden hem de ailenin diğer ailelerden bağımsız ve ayrılmış olması söz konusudur. Bağımsızlık modeli, kentleşmiş, sanayileşmiş, refah seviyesi yüksek teknoloji toplumunda, karşılıklı bağımlılık modeli ise, kırsal, tarımla uğraşan, düşük refah seviyesine sahip toplumlarda görülür (96).

Bağımsız aile modelinde hem duygusal hem de maddi kaynak aktarımı çocuğa yönelmiştir. Aile yapısı bireyselleşmiş çekirdek ailedir. Kadının eğitim düzeyi ve statüsünün artmasıyla erkek çocuk tercihi ve doğurganlık ve çocuğun ekonomik değeri azalmış ve hatta çocuk ekonomik yük haline gelmiştir. Çocuğun ekonomik değerinin azalmasıyla psikolojik değeri artmıştır (96).

Bağımsızlık modelinde sosyalleşme değerleri ve aile etkileşimi, bağımsız, ayrılmış benlik gelişimini doğurur ve böylece çocuk yetiştirmede denetime daha az yer verilir, özerklik önem kazanmıştır. Bağımsızlık modeli büyük ölçüde Batı ve özellikle ABD orta sınıf ailesini yansıtmaktadır. Bu model, aile ve benliğin içinde bulunduğu kültürel bağlamı oluşturan bireyci dünya görüşü ile bağdaşmaktadır (96).

Sosyo-ekonomik gelişmeyle beraber karşılıklı bağımlılık modelinden bağımsızlık modeline doğru bir değişme olacağı varsayılmaktadır. Fakat yapılan araştırmalarda, sosyo-ekonomik gelişmeyle maddi bağımlılığın azaldığı ama duygusal bağlılıkta bir değişme olmadığı görülmüştür. Bağlılık kültürüne sahip gelişmiş/kentsel bölgelerde akraba ilişkilerini inceleyen başka araştırmalarda, yakın akraba/aile ilişkilerinin nesiller arasında önemini koruduğunu göstermiştir. Böylece karşılıklı bağımlılık ve bağımsızlık aile modellerinde görülmeyen bazı özelliklerin bir araya geldiği yeni bir model; “Karşılıklı Duygusal Bağlılık modeli” ortaya çıkmıştır (96).

Karşılıklı duygusal bağlılık modeli, duygusal alanda karşılıklı bağlılık görülürken, maddi alanda hem birey hem de aile düzeyinde bağımsızlık söz konusudur. Bu model, bağlılık kültürüne sahip gelişmiş ve kentleşmiş bölgelerde daha yaygındır. Bağlılık kültürü görüldüğü için, aile ve diğer akrabalara doğru bir genişleme vardır. Fakat paylaşılan etkinlikler, karşılıklı bağımlılık modelinde görülen ortak tarımsal üretim ve tüketimden farklıdır (96).

Kuşaklararası devam eden duygusal bağlılık, genç yetişkinlerin duygusal yatırımlarını hem anne-babaya hem de çocuklarına yöneltmelerine neden olur. Karşılıklı duygusal bağlılık devam ettiği için, sosyalleşme değerlerinde aile/gruba bağlılık vurgulanır ama aynı zamanda bireysel sadakat ve özerkliğe de yer verilir. Bu tip bir benlik hem ilişkiselliği hem de özerkliği kendi içinde barındırdığından, iki temel insan ihtiyacı olan bağlanma ve özerklik duygusunu karşılamaktadır (96).

Bu modelde çocuğun özerkliği aile için bir tehdit olmaktan çıkmıştır. Bireysel ve grup varlığı bir arada görülmektedir. Bu modelde anne-baba yaklaşımı da bir ucunda denetimin , diğer ucunda özerkliğin olduğu bir boyutun orta noktasına düşer yani orta düzey bir denetim söz konusudur (96).

Vannoy (160), güçlü evliliklerin ancak hem özerklik hem de yakın olabilme özelliklerine sahip insanlar tarafından gerçekleştirilebileceğini bildirmiştir.

2.4.2.5. Dönüşümsel Aile Modeli

Her sosyal grupta olduğu gibi, aile bireylerinin bir arada veya birbirlerine bağlı oluşlarının ortak bir amacı vardır. Bu amaç, bütün üyelerinin gereksinimlerini aynı anda karşılayabilecekleri sosyal, psikolojik, fiziksel, vb. bir ortam yaratmaktır. Amacın ortak olması kaçınılmaz olarak bireysel gereksinimlerin zaman zaman doyurulamaması veya dönüşüme uğraması anlamına da gelir (78).

Bütün sosyal gruplar, ortak amaçlar etrafında ve üyelerinin gereksinimlerini karşılamak üzere oluşmuşlardır. Aile grubunda özellikle giderilmesi beklenen gereksinimler, duygusallık, yakınlık, bağlılık, güven, şefkat, vb. başka sosyal kurumlarda karşılanamayacak türden, derecedeki özel ve psikolojik olanlardır. Aile üyeliğine kabul ediliş yöntemleri son derece özel olduğu gibi, bu üyelikten (aidat vs. ödemeyerek, hatta ölümle bile) psikolojik anlamda kolay çıkılamaz. Bütün bunlar

aileyi, biricik, karmaşık, çok güçlü ve zamana karşı dayanıklı bir sosyal sistem yapmaya yeter. Her sosyal organizasyon gibi ailenin de bir örgütlenmesi/yapılanması vardır. Dönüşümsel aile kuramı için bütün bu ölçütler birlikte var olur ve aile yapı/sisteminde rol oynarlar. Esas olan, ailedeki yapının iç ve dış bağlamlar arasında dengeli etkileşimi sağlamak üzere oluşturduğu örüntüler ve geçirdiği dönüşümlerdir. Ailenin psikolojik yapısı, bireyleri etkili olarak bir arada tutan bütün öğeleri, ortak fantazileri, ritüelleri, sırları, mitleri, dünya görüşünü, vb. içerir (78).

Gerçek bir ailenin, her konuda, her zaman yeterli ve yetkin olmasını beklemek mümkün değildir. Tıpkı bir birey gibi, ailenin de bütünsel olarak daha güçlü, kendine/üyelerine yetebilen yanları ve zamanları olduğu gibi, gereksinimlerini karşılamada yetersiz kaldığı yanları ve zamanları da olur (78).

Aile içinde değişen durumlar ve koşulları anlamak için yardımcı bir kavram olarak aile yaşam döngüsü (family life cycle) kavramı kullanılır. Aile yaşam döngüsü kuramcıları, belirli bazı plato ve geçiş dönemleri olan evrelerden söz ederler. Her ailenin farklı olaylara yüklediği anlam ve dönüşümlerinin biçimi kendine özgüdür. Yani sadece sosyo-demografik ölçütler, bir değişimi tetikleyebilse bile, süreci ve sonucu kestirmek için yeterli olmayabilir (78).

Birey, içinde yaşadığı psikolojik bağlamla karşılıklı bir etkileşim içindedir. Aile içindeki tekrarlanan örüntülerle hem kendi psikolojik yaşamı biçimlenir hem de kendisi ailenin psikolojik bağlamını biçimlendirir. Dönüşümsel aile kuramında, bireyin zengin ve karmaşık bir sistem olarak alınması, dönüşüm için "iç" ve "dış" bağlamla olan ilişkilerde farklılığın, hatta çatışmanın veya gerilimin dönüşüm için gerekli görülmesi bundan dolayıdır (78).

Dönüşümsel aile modeli, birbirlerini sürekli bir etkileşim ve dönüşüm halinde yeniden-tanımlamakta olan üç grup değişkene karşılık gelir. Bunlar; bağlam değişkenleri, dönüşüm değişkenleri ve ailenin yapısal/sistemik değişkenleridir. Bağlam değişkenleri, hem bireylerin aile bağlamına, hem de ailenin sürekli etkileştiği toplumsal kurumlara ve daha geniş bağlamlara yerleştirilmesinde yardımcı olurlar. Örneğin, iç-bağlam değişkenleri; aile üyelerinin yaşı cinsiyeti, işi, eğitimi, sağlık durumu, aile içindeki yeri ve değeri, inançları, duyguları, düşünceleri ve düşleri, v.b. değişkenlerden oluşur. Dış-bağlam değişkenleri ise sosyokültürel normlar, toplumsal değerler, ekonomik ve politik koşullar, aile, akrabalık/arkadaşlık

ilişkileridir. Dönüşüm değişkenleri ise, ailenin kendi yaşam-döngüsünün getirdiği değişim talepleri, ailenin kendi sistemi içinde oluşan veya dış bağlamından gelen her türlü kriz ve baskılar ve ailenin kendisi için koyduğu hedef ve gelecek beklentileri ile belirlenen yani arzulanan değişimlerdir. Aileler, en çok baskı ve aile krizi zamanlarında, kendilerine özgü çözümleme biçimleri ile yeni yapılanmalara doğru hareket ederler (78).

Yapısal/sistemik değişkenleri, bir prizmanın beş kenarı ile ifade edilirken, açık olan altıncı kenar, yani dönüşüm göstergesidir. Kuramsal olarak prizmanın eşkenar olması ise (ütopik) uyum halini gösterir. Bu beş eksen;

1. İletişim: Evlilik ve aile sistemi içindeki iletişimin açık seçikliği, bireylerin kendilerini açma ve rahatlıkla ifade edebilme davranışları, anlatılan mesajlarla anlaşılabilirliğin tutarlılığı, vb. ile ilgilidir. Doğrusal olarak, iletişimin işlevselliği arttıkça aile sisteminin genel uyumu da artar.

2. Birlik: Döngüsel olarak, aile üyelerinin aşırı kaynaşması kadar aşırı kopukluğu da aile sisteminin genel uyumuna olumsuz etkide bulunur.

3. Yönetim: Döngüsel olarak aile yönetimindeki aşırı katılık kadar aşırı gevşeklik de aile sisteminin genel uyumuna olumsuz katkıda bulunur.

4. Yetkinlik: Evlilikte ve ailede problem çözme gücü, sağlık, amaçların gerçekleştirilmesi, vb. ile ilgilidir. Ailenin yetkinliği arttıkça aile sisteminin genel uyumu da artar.

5. Duygusal bağlam: Ortamın destekleyici, yapıcı olması; sevgi, huzur ve karşılıklı anlayışa dayanması sistemdeki genel uyum ile olumlu ilişkidir (78).

2.5. KURULUŞ BAKIMI

Toplumların geleceği olan çocukların en doğal ortamları olan ailede yoksulluk, aile içi sorunlar, anne-babada bedensel, ruhsal ya da zihinsel yetersizlikler, annenin ya da babanın ölümü, ihmal ya da istismar, ergen evlilikleri ya da evlilik dışı doğumlar sonucu terkler gibi pek çok nedenle anne-babalık görevleri yetersiz kalabilmekte ve çocuk korunmasız hale gelebilmektedir (61, 107). 27 Ocak 1995'te resmi olarak kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesine göre de çocuğun yüksek yararına aykırılığı belirlenmediği sürece çocuk kendi anne-babasıyla birlikte yaşama hakkına sahiptir (Madde 3, 5, 9) ancak, “anne-babası tarafından çocuğun kötü muameleye maruz bırakılması ya da ihmal edilmesi durumlarında ya da anne-babanın birbirinden ayrı yaşaması nedeniyle çocuğun ikametgahının belirlenmesi amacıyla bu tür bir ayrılık kararı verilebilir” denmektedir (87).

Çocuğun aile yanında bakılamadığı durumlarda bu çocuklar “korunmaya muhtaç çocuk” olarak değerlendirilmekte ve devlet tarafından koruma altına alınarak farklı bakım modellerinde büyütülmektedir.

Korunmaya muhtaç çocuklara verilen hizmetlerden en eski ve en yaygın olanı “kışla bakım modeli” olarak da adlandırılan kuruluş bakım hizmetidir. Bu hizmet modelinde 0-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukların korunma, bakılma, bir iş veya meslek sahibi edilme ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirmeleri büyük gruplar halinde sağlanmaktadır. Ayrıca korunmaya muhtaç çocuklara yönelik alternatif bakım hizmetleri olarak; akraba, tanıdık veya komşu gibi herhangi bir ailenin resmi olmayan bakıcılığı, profesyonel koruyucu aile bakımı, evlat edinme, yatılı okullar ile çocukların küçük gruplar halinde yaşamalarının sağlandığı çocuk evleri, sevgi evleri gibi bakım modelleri de mevcuttur (98).

2.5.1. Dünyada Kuruluş Bakımı

Dünyada korunmaya muhtaç çocuklara verilen hizmetler bir değişim sürecinden geçmiştir. İlk dönemlerde gönüllüler tarafından verilen hizmetler, bu alanda profesyonel bakıma ihtiyaç duyulması ile kurumsallaşmaya başlamıştır.

Korunmaya muhtaç çocuklara verilen hizmetlerden en eski ve en yaygın olanı kuruluş bakımı hizmetidir (95, 107).

Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili ilk yasal düzenleme İngiltere’de 1601 yılında çıkarılan “Yoksullar Yasası”dır. Bu yasa ile anne-babaları tarafından bakılamayan çocukların yün tezgahlarında çırak olarak çalıştırılmaları ve evleninceye kadar bakılmaları sağlanmıştır. İngiltere’de başlayan bu hizmet 19 y.y.’a kadar Amerika’da da sürmüştür. 1817 de ABD’de sağırılar, 1831-1832 de Massachusetts Körler, Hertferd 1848 de Massachusetts geri zekalılar okulları açılmıştır. New York “iltica evi” suçlu çocuklara ihtisaslaşmış hizmetler vermeye başlamıştır (9, 76).

ABD’de 1853’te koruyucu aile bakımı gündeme gelmiş, 1909’dan itibaren yoksulluk nedeniyle ailesi yanından alınan çocukların özel yardımlarla kendi ailelerinin yanında bakılmaları teşvik edilmiştir. 1911 yılında ABD’de analık yardımı başlamış, 1919’lu yıllara kadar bir çok eyalette yaygınlaştırılmıştır (9). Bir çok çocuğun yararlandığı bakım kurumları 1920’den önce kurulmuş ve 1940’lara kadar önemlerini korumuş, 1940’lardan sonra bu kurumların değeri giderek azalmıştır.

Çocukların kuruluş bakımında olması adına Doğu ve Orta Avrupa seçkin bir yere sahiptir. Bulgaristan, Rusya ve Romanya’da kuruluşlarda bakılan çocukların oranı 1000 çocukta 10-20 oranla en öndedir. Polonya, Macaristan, Moldova, Litvanya, Estonya’da da 1000 çocukta 5-10 gibi yüksek bir oranda çocuklar kuruluş bakımında bulunmaktadır. Sadece oran olarak değil fiziksel şartlar olarak da bu ülkelerde sorunlar bulunmaktadır. En büyük kuruluşların ve en sağlıksız koşulların bu ülkelerde bulunduğu görülmektedir. Halâ bu bölgelerde 100-300 çocuğun birlikte yaşadığı büyük kuruluşlar bulunmaktadır. Bu kuruluşlarda, ayrılan paranın yetersizliği, ısıtma sorunu, yetersiz beslenme, sağlıksız şartlar gibi sorunlar kaydedilmiştir. Ermenistan, Ukrayna ve Azerbaycan’ da da bu anlamda ciddi sorunlar bulunmaktadır (70).

Bu bölgelerde en rahatsız edici sorun, “yetim” sayısının fazla olmasıdır. Önemli bir gerçek de, Rusyada bulunan yetim olarak adlandırılan çocukların hemen hemen tamamının aslında “sosyal yetim” yani anne ve babası olan çocukların olmasıdır. Bu ülkede yetimhaneler bu çocuklara barınak görevi görmektedirler. Aynı

özellikler ne yazık ki Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Makedonya'da da görülmektedir (70).

Orta ve Doğu Avrupa'daki bir çok ülke, kuruluşlarda kalan çocukların durumlarını geliştirebilmek amacıyla son yıllarda bir çok önemli değişiklikler yapmışlar fakat bazı bölgelerde değişimle birlikte sorunlar daha da büyümüştür. Rusya'da 1990'daki yetim sayısı 49.000'den 2000 yılında 123.000'e yükselmiştir. Kuruluşlara yerleştirilen çocuk sayısında alarm verecek düzeyde artışlar bulunmaktadır. Rusya'da 0-3 yaş arasında kuruluşlardaki çocuk sayısında 1989 yılından beri iki kat artış gözlenmiştir (70).

Rusya'da yapılan istatistiklere göre yetimhaneyi terk eden her yüz yetimden beşinin suç kaydı, yedisinin fuhuş, onunun da intihar girişiminde bulunduğu belirtilmektedir. Geçmiş yıllarda yapılan araştırmalara göre, yuvalarda çocuk hakları ihlalleri ve çocuk istismarlarının defalarca yapıldığı bilinmektedir. Bu çocuklar sadece yuva personeli tarafından değil, bulundukları kuruluş ortamı içindeki arkadaşları tarafından da taciz edilmektedirler (55, 70).

Rusya'da, İnsan Hakları İzleme Komitesinin raporlarına göre büyük kuruluşların yerine koruyucu aile bakımının gelişmesi için yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Büyük yurtları yeniden düzenlemek yerine, koruyucu aile sistemini geliştirmek daha ekonomik görünmektedir (55).

Güneydoğu Avrupa'da (Bosna-Hersek, Türkiye, Arnavutluk, Sırbistan ve Karadağ, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan), kuruluşlarda bulunan çocuk sayısı diğer ülkelerle kıyaslandığında 1000'de 1-3 arasındadır ve bu ülkelerde bulunan sistemler, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki sistemlere benzerlik göstermektedir. En çok görülen bakım modeli, birkaç yüz kişiden oluşan kuruluş bakımındır. Bir diğer önemli özellik, %10 ile okul öncesi çocukların bulunması ve bu çocukların kuruluşlarda beş yıl ve daha fazla kalmasıdır. Kuruluşlara yerleştirilme sebepleri arasında; yoksulluk, parçalanmış aile, çocuk istismarı bulunmakla birlikte koruyucu aile, evlat edinme gibi alternatif uygulamalara pek rastlanmamaktadır. Yunanistan'da ise kuruluşlardaki çocuk sayısı 30 civarında olmakla birlikte diğer ülkelerdeki gibi çok büyük değildir. Okul öncesi çocuk sayısı % 2-3 seviyesindedir ve alternatif bakım çeşitleri daha yaygındır. Bununla birlikte çocukların kuruluşlarda kalış süreleri ve sebepleri hemen hemen aynıdır (70).

Avrupada Güney ve Kuzeyde bulunan ülkeler arasındaki rakamlar etkileyicidir. Örneğin İngiltere, Norveç, İzlanda'da 1000 korunmaya muhtaç çocuk içinde kuruluşlardan yararlanma oranı 1 veya daha azdır. Danimarka, Almanya, Fransa ve Portekiz'de bu oran %0 5-7 dir. İsveç, Finlandiya, İrlanda, Belçika, Hollanda, İtalya, İspanya'da ise bu oran %0 1.5-3 arasındadır. Bu rakamlar genel anlamda o ülkedeki çocuk bakım sistemini tam anlamıyla değerlendirmesine yeterli dayanak sağlamaz. Daha sağlıklı değerlendirmeler için diğer faktörlere de bakmak gereklidir. Örneğin İspanya'da oran düşük olmasına rağmen 30-40 çocuğun barındırıldığı kalabalık yuvalar bulunmaktadır. Danimarka'da ise diğer kuzey ülkeleri ile kıyaslandığında oran %0 6 ile yüksek görülmekte bu ülkede, yüksek kalitede yuvalar bulunmaktadır. Ayrıca 4-8 çocuğa bakılan mini-yuva olarak adlandırılan merkezler bulunmaktadır. Kuzey ülkelerinde hibrid ev olarak adlandırılan aile tipi yuvalar bulunması da önemli bir noktadır (70).

Avrupa'da sosyal devlet nitelikleriyle örnek gösterilen ve refah düzeyleri yüksek olan İsveç ve Norveç'te çocuk koruma servisleri, çocuğun bakım, güvenlik ve gelişimini garanti altına alır. Çocuğun nereye yerleştirileceğine bu merkez karar verir. Merkez, çocuğun nereye yerleştirileceğini anne-babaya bildirmeme hakkına sahiptir. Çocuğu aile bireyleri dışında kimlerle görüşebileceğine de merkez karar vermekte ve gerekli durumlarda anne-babalık sorumluluklarını anne-babadan alabilmektedir (55).

Davranış bozukluğu tanısı alan, devamlı suç işleyen, zararlı boyutlarda madde kullanan çocuk ve ergenler ise "institution" denilen kurumlara alınır. Bu kurumlarda kalma süresi sınırlıdır ve tedavi amaçlıdır (55).

Kuzey İrlanda'da Sosyal Hizmetler Denetçiliği tarafından 1998 yılında Çocuk Bakım Evlerinde, "Çocuk Sorunu" adı altında kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucunda çocuk bakım evlerinde çalışan personelin sorunlu ve sıkıntılı olduğu, resmi eğitim ihtiyaçlarına ek olarak, düzenli gözetim, rehberlik ve uzman desteğine ihtiyaç duydukları bulunmuştur (115).

Birleşik Krallıkta "Çocuk Bakım Olgusu" ile ilgili yapılan araştırma sonuçlarına göre, çocuk bakım sektörünün yüksek çalışan oranı ve daha küçük ünitelere dönüşüm açısından geliştiği, fakat hem yurtlardaki hem de koruyucu aile

yanından ayrılan çocukların eğitim sonuçlarının çok kötü olduğu ve pek çok genç insanın bir yerde sürekli kalamama ve evsizlik sıkıntısı çektiği bulunmuştur (115).

İngiltere’de yuvalarda bakılan çocuk sayısı hızla düşmüştür. 2005 Mart ayı itibariyle en yaygın uygulama 41.700 çocuk ile koruyucu ailedir. Yuvalarda bakılan çocuk sayısının düşme nedenleri olarak, koruyucu aile bakımının tercih edilmesi, konu ile ilgili araştırmaların çokluğu ve yurt birimlerine halkın duyduğu güvenin azalması, yerel yönetim sorumluluğundaki çocuk bakım evlerinin kapatılması, bazı gönüllü derneklerin yurt desteğinden çekilmesi ve yurt birimlerinin kapasitesinin azaltılması sayılabilir (115).

Japonya’da İkinci Dünya Savaşı sonrasında açılan evler, ilk zamanki misyonu ile devam etmektedir. Ancak günümüzde, toplumun geçirdiği büyük değişim ile birlikte bu evlerin aile merkezli yaşam yerleri haline gelmesi için çeşitli programlar ve servisler geliştirilmiş, personel eğitilmiştir (55).

Japonya’da çocuklar için koruyucu aile sistemi öncelik taşımaz, çünkü Japon kültüründe kan bağına çok önem verilir. Bakım ihtiyacı olan çocuklar genellikle yurda alınırlar. Yurda kabul edilen çocuğun ailesinden ücret alınır (55).

2.5.2. Türkiye’de Kuruluş Bakımı

Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetler incelendiğinde Mezopotamya’da yaşayan Sümerlerden, Moğolistan’da yaşayan Hunlara kadar pek çok uygarlığın korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetler verdiği ortaya çıkmıştır. Selçuklular ve Osmanlılar zamanında kurulmuş olan vakıf ve müesseselerde bu konuya önem verildiği görülmüştür (75). Vakıflar aracılığıyla yoksullara, kimsesiz, dul ve yetimlere, sakatlara sosyal yardım yapmak bir gelenek halinde devam etmiş ancak daha sonra devlet, etkisini kaybeden bu kuruluşların yerine yenilerini bulma çabalarına girişmiştir.

1872 yılında, öksüz ve yetim çocukların okutulmasını amaçlayan “Darüşşafaka” kurulmuştur. Hemen ardından 1895 yılında İstanbul’daki kimsesiz ve yardıma muhtaç kişilerin ihtiyaçlarına cevap vermek üzere zamanın Padişahı II. Abdülhamit ve Sadrazam Halil Rıfat Paşa tarafından “Darülaceze” kurulmuştur (105).

Osmanlı Devleti'nin kimsesiz çocuklarla ilgili olarak devlet tarafından organize edilen ilk büyük çapta girişimlerinden biri II. Abdülhamid döneminde kurulan Darülhayr-Ali'dir. Daha önce kimsesiz insanlar için 1895 yılında Darülaceze'yi ve çocuklar için Himaye-i Etfal Hastane-i Ali-si'ni (Şişli Etfal Hastanesi) kuran II. Abdülhamid, bu sefer kimsesiz çocuklar için de bir teşebbüste bulunmuştur. Açılan bu kurumda, kısa sürede 400'den fazla çocuğa hizmet verilmiş ve 31 Mart olaylarından sonra Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ile onun kurduğu Darülhayr-ı Ali de 1909'da kapatılmıştır (123).

Savaş yetimlerinin barındırılması için devlet tarafından organize edilen teşkilat ise "Darüleytamlar"dır. Yetimlerevi anlamına gelen Darüleytamlar resmi olarak 2 Nisan 1917 yılında kurulmuştur. Meşrutiyet döneminin 1913'e kadar en kuvvetli, 1918'e kadar da tek siyasal gücü olan İttihat ve Terakki'nin I. Dünya Savaşı'nda şehit olan kişilerin çocukları için kurduğu Darüleytamlar dönem boyunca binlerce yetime hizmet vermiştir. Darüleytamlar savaşın sonuna doğru ekonomik sıkıntılar yaşamaya başlamış ve Cumhuriyet döneminde kapatılmıştır (124).

Devletin eli ile kurulan Darülhayr-ı Ali ve Darüleytamlar ve gönüllü teşebbüslerle kurulan Darülacezenin kapasitelerinin kısa sürede dolması sebebi ile korunmaya muhtaç çocuklara hizmet veren bu kurumlar, "kışla bakım modeli"ne uygun olan büyük gruplarda bakım şekline dönüşmüştür. 1921 yılında Ankara'da kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti, Kurtuluş Savaşı sırasında, cephe gerisinde bakacak kimsesi olmayan çocukların bakımı, korunması, yetiştirilmesi yönünde önemli çalışmalar yapmıştır (123).

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin çocuk yuvalarına; annesiz, babasız, muhtaç çocuklarla, sosyal, ahlaki ve ruhi nedenlerden dolayı anne-baba himayesinden yoksun çocuklar alınmıştır. Bu çocuklar yedi yaşına kadar yuvalarda korunmuş, ilkokul çağına gelince de yetiştirme yurtlarına yerleştirilmişlerdir. Erkek çocuklar, ilk okuldan sonra Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sanat okulu veya orta okullara, kız çocuklar da çocuk bakıcısı veya hemşire okullarına yerleştirilmişlerdir. Daha sonra bu okullardan mezun olan kız çocukları, Çocuk Esirgeme Kurumunun yuva ve kreşlerinde görev alarak hayatlarını kazanmış ve yaşamlarını sürdürmüşlerdir (75).

Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin adı 1935 yılında "Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu" olarak değiştirilmiş ve 26.11.1937 tarihli ve 1223 sayılı Bakanlar

Kurulu Kararı ile kamu yararına çalışan derneklerden sayılmıştır. 1949 yılında 5387 sayılı 1.Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Bu kanun, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı'na çeşitli yasal görev ve sorumluluklar vermiştir. Bu kanunla, “Beden, ruh ve ahlak gelişimleri tehlikede olan; ana ve/veya babası belli olmayan ve Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre haklarında korunma kararı alınması zaruri görülen çocukların bakımı, mahkeme kararıyla reşit oluncaya kadar, bu kanun çerçevesinde bakılıp, yetiştirilip, meslek sahibi edilmeleri görevini, Köy İhtiyar Heyetleri, Belediyeler, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı üstlenmiştir. 1957 yılında 5387 sayılı kanun biraz daha genişletilerek 6972 sayılı ikinci Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Bu kanunla korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetler, sosyal hizmetlerin mahalli idari birimleri olan, Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri'nin doğrudan sorumluluğuna verilmiş ve bu hizmetler Milli Eğitim Bakanlığı'nın da katılımı ile yürütölmeye başlanmıştır. Bu kanunda; “Beden, ruh ve ahlak gelişimleri tehlikede olup, ana ve/veya babasız, ana ve/veya babası belli olmayan, ana ve/veya babası tarafından terk edilen, fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri ve uyuşturucu maddeleri kullanma gibi tehlikelere maruz bırakılan çocukların 18 yaşını doldurana kadar korunmaları gerekir” denmektedir. Bu tanımın ışığı altında korunmaya muhtaç çocuklar yaşlarına göre iki ayrı grupta (0-6, 7-18) değerlendirilmiş olup bakım şekilleri de buna göre düzenlenmiştir. Her iki gruptaki çocukların bakımında Belediyeler Kanununun hükümleri gereğince, Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri sorumludur. Bu birliklere 0-6 yaş grubu çocuklar için Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, 7-18 yaş grubu çocuklar için de Milli Eğitim Bakanlığı yardım yapmakla yükümlü olmuştur. 1983 yılında, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Önce Sağlık Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan kurum 1989 yılında Başbakanlığa bağlanmıştır (56).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun dayanağını oluşturan 2828 sayılı Kanun; korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç aile, çocuk, sakat, yaşlı ve diğer kişilere götürölen sosyal yardım ve sosyal refah hizmetlerini modern esaslara bağlamıştır.

Bu esaslar ülkeden ülkeye, toplumdan topluma çeşitlilik göstermektedir. Ülkemizde 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nda korunmaya muhtaç çocuk (KMÇ); beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

- 1- Ana veya babasız, ana ve babasız,
- 2- Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan
- 3- Ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen

4-Ana veya babası tarafından ihmal edilip fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk olarak tanımlanmıştır (146).

Ülkemizde çocuklara yönelik hizmet veren Sosyal Hizmet kuruluşları;

1- 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklara hizmet veren, “Çocuk Yuvaları” (2009 Aralık ayı itibariyle ülkemizde 0-6 yaş grubuna ait 14 yuva bulunmakta ve bu yuvalarda fiilen 541 çocuk bakılmaktadır. 7-12 yaş grubuna ait 49 yuva bulunmakta ve bu yuvalarda 2245 çocuk bakılmaktadır. 0-12 yaş grubuna ait 20 yuva bulunmakta ve bu yuvalarda fiilen 1765 çocuk bakılmaktadır.

2- 13-18 erkek ve kız çocuklara ayrı olmak üzere hizmet veren, “Yetiştirme Yurtları” (2009 Aralık ayı itibariyle ülkemizde 65 erkek (fiilen 3622 genç bakılmakta) ve 47 (fiilen 2196 genç bakılmaktadır) kız yurdu bulunmaktadır.

3- Eşler arası anlaşmazlık, ihmal, yoksulluk, terk ve benzeri nedenlerle sokağa düşerek sosyal tehlike ile karşı karşıya gelen veya sokakta çalışan çocukların veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve geçici süre ile rehabilitasyonlarını ve topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamak amacıyla kurulan gündüzlü ve yatılı hizmet veren “Çocuk ve Gençlik Merkezleri’dir.” (2009 Aralık ayı itibariyle ülkemizde 8 yatılı, 27 gündüzlü, 3 hem yatılı hem gündüzlü hizmet veren toplam 38 Çocuk ve Gençlik Merkezi bulunmaktadır).

Son yıllarda ülkemizde de kurum bakımının çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin anlaşılması ve bir çocuğun sağlıklı gelişiminin aile yanında olabileceğinin anlaşılmasıyla, korunmaya muhtaç çocukların öz ailesi yanında bakılmalarının mümkün olmadığı durumlarda çocuğun öncelikle koruyucu aile, evlat edindirme, ayni-nakdi yardım hizmetlerinden yararlandırılması ilkesi benimsenmiştir. Bahsedilen hizmetlerden yararlandırılamayan çocuklar için ise, bir çok çocuğun

toplu olarak bir çatı altında toplandığı kurum bakımına alternatif olarak “**Sevgi Evleri**” ve “**Çocuk Evleri**” Projeleri başlatılmıştır.

Sevgi Evleri, bir site içinde müstakil binalardan (genellikle iki katlı) oluşan evler ve her bir evde 10-12 çocuğun (0-12 ve 13-18 yaş grupları olarak düzenlenen) aile ortamına benzer yapılar ve ilişkiler sistemi içinde barınıp, yaşamlarını sürdürebileceği evlerdir. 2009 Aralık ayı itibariyle ülkemizde 0-12 yaşa ait 13 sevgi evi bulunmakta ve bu evlerde fiilen 1139 çocuk kalmaktadır. 13-18 yaş grubuna ait 5 sevgi evi bulunmakta ve bu evlerde fiilen 209 çocuk kalmaktadır (180).

Sevgi evleri, korunmaya muhtaç çocuklar için ev ortamı sağlamakta fakat aynı sitede bir çok aynı durumda yaşayan çocuktan oluştuğu için çocukların toplumla iç içe yaşamasına bir kısıtlama getirmekte ve toplumdan ayrı bir grup gibi çocukların yaşamalarına neden olmaktadır. Bu evler, site şeklinde yapılmasından ve genellikle şehir merkezindeki alanlarda yeterli büyüklükte boş arazilerin olmamasından dolayı biraz şehir dışına inşa edilmektedir. Bu durum, çocuklar ve toplum tarafından ayrı bir bölge gibi algılanmasına neden olmaktadır. Bu nedenlerle Çocuk Evlerinin, çocukların sosyalleşmeleri ve topluma uyum sağlamaları açısından daha yararlı model olduğu değerlendirilmektedir.

Çocuk Evleri, bir evde 6–8 çocuğun barınıp yaşamlarını sürdürebileceği, toplu yaşamın getirdiği olumsuzlukları yaşamadan, arkadaşlık, komşuluk ve mahalle gibi kavramları doyasıya yaşayarak öğrenebileceği, toplumla iç içe yaşamlarının sağlayabileceği bir apartmanda bir veya en fazla iki dairenin bu amaçla kullanıldığı evlerdir. Çocuk Evleri olarak her ilin sosyal-kültürel ve fiziksel yapısına göre çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerde, tercihen il merkezinde, okullara ve hastanelere yakın, bağış olarak alınan ve özellikle lojman olarak kullanılan apartman dairesi veya müstakil daireler seçilmektedir. Bu evlerde bir ev ortamı yaratılarak 0-18 yaş grubu 6-8 çocuğun bedensel ve psiko-sosyal gelişimleri, eğitimleri ve bir meslek sahibi olarak topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmeleri sağlanmaktadır. ‘Grup evleri projesi’ adı altında Ankara ilinde faaliyete geçen bu evler grup evleri olarak tanımlanmakta iken, 01.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 26. Maddesi ile SHÇEK Kanunun 3 Maddesinin (e) bendine eklenen 11 numaralı alt bent ile Çocuk Evleri olarak tanımlanmıştır. Kanunda Çocuk Evleri; 0-18 yaşlar

arasındaki korunmaya muhtaç çocukların kaldığı ev birimleri olarak yer almıştır (180).

İlk çöcukevi, Ankara İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü ve Çevre Eğitim Sağlık Sosyal Yardımlaşma Vakfı işbirliği protokolü ile 2000 yılında Ankara İlnde açılmıştır. Uygulamanın son derece başarılı olması, sağlıklı, kendine güvenli, kendisiyle barışık çocukların yetişmesi sonucu bu hizmet 2005 yılı içerisinde yaygınlaştırılmaya başlanmıştır. Ayrıca çocuk evlerinin yaygınlaştırılması için kamu ve gönüllü kuruluşlar ile işbirliği protokolleri yapılmıştır. Halen ülkemizde 2009 Aralık ayı itibariyle 0-12 yaş grubuna hizmet veren 122 çocuk evi bulunmakta ve bu evlerde fiilen 705 çocuk kalmaktadır. 13-18 yaş grubuna hizmet veren 38 çocuk evi bulunmakta ve bu evlerde fiilen 233 çocuk kalmaktadır (180).

Ayni-Nakdi Yardım; Yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını asgari seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişilere ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde ayni ve nakdi yardım yapılmaktadır. **Ayni Yardım;** Yiyecek, giyecek, yakacak, kırtasiye, tıbbi araç-gereç ile rehabilitasyon amaçlı protez araç-gereçleri gibi sosyal inceleme raporuyla müracaatçının ihtiyacına göre verilecek mal ve malzeme yardımını, **Nakdi Yardım;** Müracaatçının sosyal inceleme raporu sonucunda belirlenen ihtiyacına göre verilecek para yardımını ifade etmektedir (146).

Kuruluş bakımındaki çocukların korunma altına alınma nedenlerinin başında, ailelerin ekonomik yetersizliklerinin olduğu görülmektedir. Sosyal yardımların en önemli fonksiyonu; Kurum' un öncelikli hedef grubu olan korunmaya muhtaç çocuk, engelli ve muhtaç yaşlıların kuruluş bakımına alınmasına esas oluşturacak nedenin ekonomik yoksunluk olması halinde, bu kişilerin korunma altına ya da kuruluşa alınmadan sosyal yardımla desteklenerek ailenin parçalanmadan bir arada yaşamasına imkan sağlanmasıdır. Kuruluş bakımına alınan çocukların ise, öz ailelerinin sosyal yardım ve sosyal hizmetlerle güçlendirilerek çocuklarını kuruluş bakımından en kısa zamanda geri almalarına yönelik olarak ayni-nakdi yardım bağlanmaktadır (146, 180).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin Haziran 2001'de yürürlüğe koyduğu Sosyal Riski Azaltma Projesi'nin (SRAP) Kurumsal Gelişim bileşeni kapsamında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun (SHÇEK) politika araştırma, izleme ve değerlendirme yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik "Çocuk Koruma

Sisteminin Değerlendirilmesi” başlığı altında bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre;

Yuva ve yurtlarda kuruluş bakımı altındaki çocukların yüzde 35,1’i kız yüzde 64,9’u erkek iken, bu oranlar ANY desteğiyle kurum bakımından aile yanına döndürülenlerin yüzde 28,9’u kız ve yüzde 70,8’si erkektir. Koruyucu aile yanına yerleştirilmiş olanların ise yüzde 70,5’i kız ve yüzde 29,5’i erkektir. Kuruluş bakımından aile yanına döndürülen çocuklar arasında, 13-15 yaş diliminin daha yukarı yaş dilimleriyle karşılaştırıldığında görece bir ağırlığı vardır. Kuruluş bakımı altındaki çocuklar arasında bu yaş diliminin payı yüzde 34,5 iken, ANY desteğiyle kuruluş bakımından döndürülen 6 yaş üzeri çocuklar arasında bu oran yüzde 38,6’ya yükselmektedir. Koruyucu ailelerin ilgisinin ise, 0-6 yaş grubunda yoğunlaştığı, yaş yükseldikçe bu ilginin azaldığı görülmektedir (180).

Yakın zamana kadar yoksullara daha çok para vererek sorunun çözülebileceği ve yeni programlara ihtiyaç olmadığı düşünülmekte iken, artık maddi desteğin tek çözüm olmadığı, yanında daha başka hizmet ve yaklaşımlara gerek olduğu anlaşılmıştır (108).

Sosyal yardım sisteminin sosyal güvenlik sistemindeki boşluğu doldurması açısından önemli yararı olmakla birlikte, kişileri tembelliğe teşvik ettiği gibi sakıncaları olduğu (44) ve bazı kişilerce sistemin istismar edildiği iddia edilmektedir (108).

2.5.3. Kuruluş Bakımının Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Korunmaya muhtaç çocuk olmak, çocukta bazı yaralar bırakmakta, çocuğun fiziksel, sosyal ve zihinsel gelişmesinde gecikmelere ek olarak, anksiyete, içe kapanma, pasiflik, agresif tutumlar ve anti-sosyal davranışlara eğilim gibi olumsuzluklara da yol açabilmektedir (70).

Kuruluşların çocukların bedensel, ruhsal ve bilişsel gelişimleri üzerindeki etkisi 1940’lı yıllarda Spitz (33, 55, 73, 137) tarafından gözlenmiştir. Spitz, çocuktaki fiziksel ve bilişsel gecikmeyi önlemede anne varlığı ve uyarısının çok önemli olduğunu önemle vurgulamıştır. Daha sonraki yıllarda doğrudan kuruluş bakımı altındaki çocuklarda yapılan araştırma ve gözlemlerde bu çocukların zihinsel,

sosyal, bedensel ve duygusal açıdan olumsuz yönde etkilendiğini ortaya koymuştur. “Bükreş Erken Girişim Projesi” başlığı altında Bükreş’te yapılan araştırmalarda (175), kuruluşlarda büyüyen çocukların, aileleri yanında yetişen çocuklara göre gelişimsel bakımdan çok belirgin düzeyde geri kaldıkları, koruyucu aile yanına verilen çocukların gelişimsel açıklarını büyük bir hızla kapatarak aile yanında yetişen yaşıtlarına kısmen yetiştirdikleri ve koruyucu aile yanına verilme ne kadar erken yaşta olursa, açığın o kadar iyi kapandığı gösterilmiştir.

Yapılan araştırmalarda (24), korunma altındaki çocukların büyük çoğunluğunun kurumdan hiçbir eğitim belgesi olmadan ayrıldığı, bir çoğunun işsizlik, evsizlik, suç işleme ve fuhuşa sürüklenme gibi büyük risklerle karşı karşıya kaldıkları belirtilmiştir.

Yapılan araştırmalarda (163) kuruluş deneyimi olan bireylerin, iyi sosyal statü elde etme konusunda başarısızlık yaşadıkları ve özellikle erkeklerde işsiz kalma oranlarının yüksek olduğu saptanmıştır.

Fletcher-Campbell ve arkadaşları (69) düşük akademik başarının nedenleri olarak, çocukların bakım altına alınmadan önceki eğitimsel güçlükleri, öğretmenlerin çocukların başarıları ile ilgili beklentilerinin düşük olması, sosyal çalışmacı ve bakım verenlerin çoğunun eğitime öncelik vermemeleri, korunma altındaki çocukların öğrenme güçlüklerinin olacağına dair yanlış inanışlar ve çocukların bakım yerlerinin ve dolayısıyla okullarının değişmesi, sürekliliğin olmaması vurgulanmıştır.

Korunma altındaki çocukların akademik başarıları ile ilgili yapılan bir araştırmanın (24) tüm sonuçları tutarlı bir şekilde eğitimsel başarıda aile gelirinin önemli olduğu yönündedir. Ancak araştırmacılar tek başına geliri yeniden düzenlemenin problemi kısmen düzelttiğini, ekonomik yardımın yanında sosyal ve eğitim desteğinin önemli olduğu, bu yardımın yüksek okula kadar devam etmesi gerektiği bildirilmiştir (29).

Çocuklar üzerinde bakım ortamlarının etkisi ile ilgili yapılan bir başka araştırmada (137), kuruluş bakımında ve koruyucu aile yanında yaşayan iki grup karşılaştırılmış ve kuruluş bakımı altında yaşayan çocukların daha fazla hiperaktivite ve dikkat eksikliği gibi sorunlara eğilimli oldukları saptanmıştır.

Yunanistan’da öğretmen değerlendirmesine göre kuruluşlarda ve aile yanında yaşayan 9-11 yaş grubu çocuklarla karşılaştırmalı bir çalışma (164) yapılmıştır.

Çalışmada öğretmenler, kuruluşlarda yaşayan çocuklarda daha fazla ruhsal sorun olduğunu bildirmişlerdir.

15-18 yaş grubu ailesi yanında ve yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin umutsuzluk düzeylerinin karşılaştırıldığı bir çalışmada (156), yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin umutsuzluk düzeylerinin, ailesi yanında kalan ergenlerden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırmada sosyo-demografik özellikler açısından ailesi yanında kalan ergenlerin, umutsuzluk düzeyine, anne-babanın eğitim durumu, babanın çalışması, gelir düzeyi ve gencin sınıftaki başarısının etkisinin anlamlı olduğu, yetiştirme yurdundaki gençler için yaş, sınıf, aileyi görme sıklığı ve sınıf başarısının anlamlı etkisinin olduğu saptanmıştır. Aynı çalışmada yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin umutsuzluk düzeyine cinsiyet, anne-babanın hayatta olması, biyolojik ebeveyninin olması ve ebeveynlerinin birlikte yaşaması, eğitim durumları, çalışma durumları ve kardeş sayılarının anlamlı etkisinin olmadığı saptanmıştır.

Adana İlinde 7-18 yaş grubu çocukların davranış sorunlarının incelendiği bir çalışmada (13), 7-12 yaş grubu için özel eşyaya sahip olma, izne gitme durumu ve izne gitme sıklığının , 13-18 yaş grubu için ise kuruma geldiği yer ile (yakın akraba veya başka kuruluş ve bilinmeyen) kalınan kurumun niteliğinin davranış sorunlarını etkilediği saptanmıştır. Aynı araştırmada çocuğun kuruma geliş yaşı ve kurumda kardeşinin olma durumu ile davranış sorunları arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Fakat altı yaştan önce kurum bakımına gelenlerin davranış sorunu puan ortalamaları altı yaştan sonra gelenlerden daha yüksek saptanmıştır.

Sosyo-ekonomik düzeyi düşük, ailesi yanında ve yetiştirme yurdunda kalan on yedi yaş grubu gençlerin kendini kabul düzeylerinin saptanmasına yönelik yapılan araştırmada (79), kurumda kalan gençlerin kendini kabul düzeylerinin ailesi yanında kalan gençlerden daha düşük olduğu saptanmıştır. Kurumda kalan gençlerin kurumda kalış süreleri ve kuruma alınış nedenleri ile kendini kabul düzeyleri arasındaki ilişkinin önemsiz olduğu bulunmuştur.

Zocolillo ve arkadaşları (176) çocukluğunu kuruluşlarda geçirenlerin, kendileri ile aynı sosyo-ekonomik sorunlara sahip çevrede ailesi yanında yetişen çocuklara göre yetişkinlikte daha fazla ve yaygın sosyal işlev bozukluğu gösterdiklerini bulmuşlardır.

Verilen hizmetlerin çocuk gözüyle değerlendirilmesi amacıyla Atatürk Çocuk Yuvası ile Barbaros Çocuk köyünde yapılan karşılaştırmalı çalışmada (2004), kışla bakım modeline uygun olan Atatürk Çocuk Yuvasında çocukların bu hizmetten orta düzeyde memnun olduğu, küçük gruplarda bakıma örnek olan Barbaros Çocuk Köyünde ise çocukların verilen hizmetten dah fazla memnun olduğu görülmüştür (77).

Korunma altındaki çocuklar, aile parçalanması, yoksulluk, düşük ebeveyn desteği, kötü muamele görme gibi oldukça dezavantajlı gruptan gelmektedirler. Bu durum çocuğun akranlarına göre daha fazla özel eğitim ihtiyacı ve düşük eğitimsel başarıyı beraberinde getirmektedir (24). Bu nedenle çocuk korunma altına alındığında unutulmaması gereken önemli noktalardan biri, zaten o tarihe kadar büyük olasılıkla aile ile duygusal bağlarının zedelenmiş, kötüye kullanılmış, ihmal edilmiş veya benzeri durumlarla çocuğun karşılaşmış olduğu ve yeni bir çevrede, yeni insanlarla ilişkide bu olumsuzlukları yenebilmesi konusudur (55).

Bir süre çevresinden uzaklaşması gereken (örn. suça yönelmiş), sorunları aile ortamından kaynaklanan, psikolojik tedavi ve özel eğitim ihtiyacı olup yaşlılarıyla birlikte yaşantı yoluyla rehabilite edilecek çocuklar ile kuruluş bakımında olup ailesine olan bağlılığı ve yaşı nedeniyle başka bir aileye yaşanamayacak olan çocuklar için kuruluş bakımının yararlı olduğu görülmüştür. Kuruluşun düzenliliği, sağlamlığı, sürekliliği ve kararlılığı bu tarz çocuklar için ihtiyacı olan güven ve desteği sağlamaktadır (107).

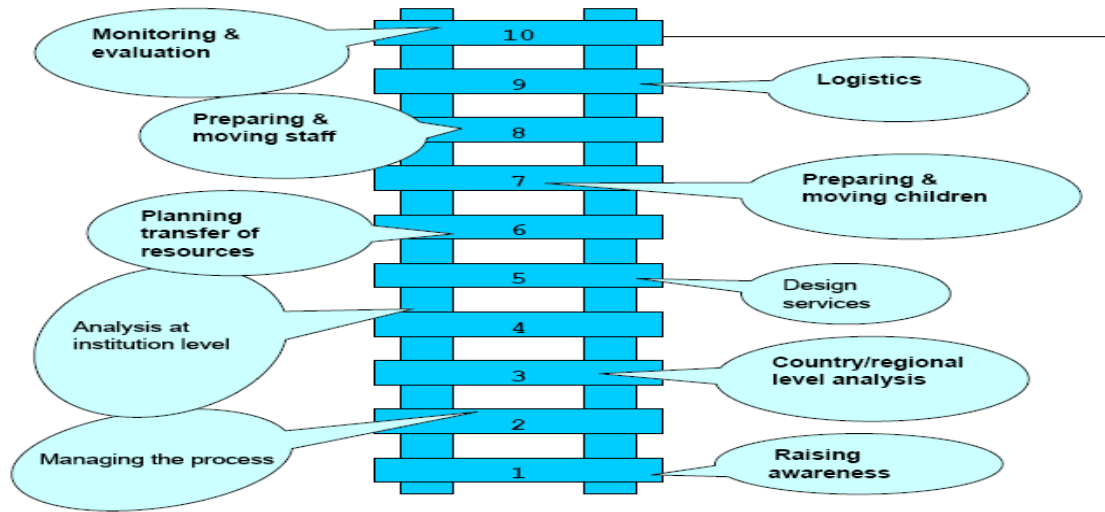
Bazı çocuklar biyolojik ailelerinde fazla örselendikleri zaman bu çocukları bir başka aileyle yakın ilişki içine sokmak çocukta, üzüntü, mutsuzluk kaynağı olabilmekte ve olumsuz davranışlarını geri getirebilmektedir (107).

Kuruluş uygun ve yeterli fiziksel yapı ve ihtisaslaşmış personele sahip olduğunda çocukların özel ihtiyaçlarını karşılayabilmekte, düzenlenen özel rehabilitasyon programları ile çocuk, kuruluştaki yaşadığı dönemde gözlem, teşhis ve tedavi olanaklarından daha fazla yararlanabilmektedir (107).

2.5.4. Aile Yanına Dönüş Süreci

Kuruluş bakımından aileye dönüş çocuğun, ailesinin ve bakım veren kişilerin yaşamında meydana gelen değişimi yönetme gibi büyük ve karmaşık bir süreç olarak düşünülmektedir. Yer değişikliği çocuklar için oldukça travmatik olabilmektedir. Kuruluş bakımındaki çocukların bir çoğu, birkaç kez yer değişikliği yaşayabilmekte ve kendine güven duygusu ile öz saygıları bu durumdan olumsuz etkilenebilmektedir. Açıklama yapılmadan yapılan yer değişikliklerinden dolayı çocukların yetişkinlere güven duymaları zorlaşmaktadır (47).

Browne, küçük çocukların kuruluş bakımından alınıp aile yanına yerleştirilmesi sürecinde 10 basamaklı bir model oluşturmuştur. Modelin orijinal grafiği Şekil 2.5.3.1’de verilmiştir.

Şekil 2.5.3.1. Kurum bakımından alma basamakları

Browne, K. (Çev. Altınoğlu Dikmeer, İ.)(39).

1.Basamak : Farkındalığı Arttırmak

2.Basamak : Süreç Yönetimi

3.Basamak : Ülke/bölge Analizi

4.Basamak : Kuruluş Analizi

5.Basamak : Hizmetlerin Tasarlanması.

6.Basamak : Kaynakların Dönüştürülmesinin Planlanması.

7.Basamak : Çocukların Hazırlanması ve Taşınması.

8.Basamak : Elemanların Hazırlanması ve Taşınması.

9.Basamak : Geri Hizmetler

10.Basamak: İzleme ve Değerlendirme.

1. Basamak. Farkındalığı arttırmak: Çocukları kuruluş bakımından alma sürecinde, süreçle ilgili çocuklar, ebeveynler, kuruluş personeli, halk, meslek örgütleri ve hükümetin, kuruluş bakımının olumsuz etkileri ve çocukların ailelerinin yanına döndürülmesinin amacı hakkında bilgi sahibi olmaları oldukça önemlidir. Bu gruplar, yeterince bilgi sahibi olmadıklarında, çocukların kuruluş bakımından alınması sürecinde sıkıntı yaşanabilmektedir.

2. Basamak. Süreç Yönetimi: Süreç yönetimi, hedef belirleme ve hedefe uygun planlama yapmayı kapsar. Kuruluş bakımını sonlandırma hedefi ile ilgili planlama yapılırken, kuruluş bakımında olan çocuklara alternatif bakım ortamları sunma ve yeni başvuruları önleme çalışmalarına öncelik verilmeli ve çok gerekmedikçe kuruluşa yeni çocuk kabul edilmemeli ve kuruluştaki kalış süresi azaltılmalıdır.

3. Basamak. Ülke / bölge analizi: Öncelikle ülkede kuruluş bakımına alınan çocukların sayısı, yaşı, cinsiyeti, kuruluşa geliş nedenleri, sağlık ve öğrenim durumu, kuruluşa bırakılış şekli, biyolojik ebeveynlerinin son durumlarına ilişkin bilgiler, kuruluşun bulunduğu illerin sosyo-kültürel ve demografik özellikleri ve kuruluşlara ait çocuk-personel sayısı ve niteliği gibi bilgiler ile alternatif hizmet, kaynak ve personel ihtiyacının belirlenmesini kapsamaktadır.

4. Basamak. Kuruluş analizi: Kuruluşun mali durumunun, bir yıl içinde kuruluşa kabul edilen ve kuruluştan ayrılan çocukların sayısının, kabul ve ayrılma nedenlerinin, kuruluştan ayrılan çocukların gönderildikleri yerlerin (biyolojik aile, koruyucu aile, evlat edinme, başka kuruma transfer vb), kuruluştaki kalan çocukların yaş ve cinsiyet dağılımları ile özür durumlarının ve kuruluştaki ortalama kalış sürelerinin belirlenmesini kapsar.

5. Basamak. Hizmetlerin tasarlanması: Anne-bebek hizmetlerinin güçlendirilerek kuruluşa başvurunun önlenmesi. Koruyucu aile, evlat edinme, akraba

yanında bakıma öncelik verilmesi ve kuruluş binalarının yeni hizmetler için kullanımının planlanması.

6. Basamak. Kaynakların dönüştürülmesinin planlanması: Hizmetlerin tasarlanmasından sonra kuruluşun mevcut bütçe ve demirbaşlarını yeni hizmet birimleri için kullanılmasının planlanması.

7. Basamak: Çocukların hazırlanması ve taşınması: Çocuğun taşınmaya yönelik tutumu yeni yaşam biçimine uyumunu etkileyebilir. Bu nedenle çocuklar taşınma öncesinde çok iyi hazırlanmalıdır. Çocuğu hazırlama, üç büyük bileşeni kapsar. Bunlar; yetişkinlerle güven ilişkisi oluşturma, gelişimsel gecikmeleri iyileştirme ve davranış problemlerini belirleme ve çocuğu yeni yere alıştırmadır.

Çocuğa kuruluştan ayrılık nedeni, şekli, olası zamanı yaşına uygun şekilde olabildiğince açık anlatılmalı, gideceği yer (aile, kuruluş vb) önceden tanıtılmalıdır (39).

Çocuğu yeni yerine en iyi şekilde hazırlamak amacıyla yapılacak olan bireysel programda, çocuğun geçmişi, ihtiyaçları ve dileklerine ait net bir resmin oluşturulması gereklidir (47).

8. Basamak: Elemanların hazırlanması ve taşınması: Yeni hizmet biçimi içinde yer alacak ve almayacak elemanların önceden bilgilendirilmesi, kendilerinden ne beklendiğinin açıklanması verimi arttırmak için gereklidir. Belirsizlik korku ve direnci arttırabilir, bu da bakım kalitesini ya da verilecek hizmeti düşürebilir.

9. Basamak: Geri hizmetler: Çocuğun yeni yerleşim yeri tamamen ayarlanmış ve düzenlenmiş olmalıdır, geçici bir yerleşim planı asla olmamalıdır.

10. Basamak: İzleme ve değerlendirme: Her yeni yerleştirmeden sonra ilk üç ay içinde ve sonraki iki yıl boyunca altı ayda bir ziyaretler düzenlenerek çocuk ve aile izlenmelidir (39).

Aile yanına dönüş sürecinde kontrol edilmesi gereken hususlar şunlardır:

- 1- Çocuğun biyolojik ebeveynleri ile ilgili bilgisinin olup olmadığı,
- 2- Çocuğun kurum bakımına alınmadan önce aile içinde ihmal, istismar gibi herhangi bir olayın olup olmadığı,
- 3- Çocuğun geri döneceği aile üyelerine ait adli kaydın olup olmadığı,

- 4- Çocuğun geri döneceği evin fiziksel koşullarının çocuğun minimum fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olup olmadığı,
- 5- Ailenin çocuğu eve götürmeye istekli olup olmadığı,
- 6- Çocuk için bireysel bakım planı geliştirilip geliştirilmediği,
- 7- Çocuk ve aile için bireysel plan ile birlikte paket program geliştirilip geliştirilmediği,
- 8- Çocuk ve ebeveyni arasında sağlıklı bir bağ gözlenip gözlenmediği,
- 9- Çocuğun geri dönüşü ile ilgili bir hazırlık süreci başlatılıp başlatılmadığı,
- 10- Hazırlama sürecinden sorumlu meslek elemanlarına göre, hem ailenin hem de çocuğun geri dönüş sürecine hazır olup olmadığı,
- 11- Kalıcı geri dönüş gerçekleşmeden önce çocuğun en az 3 kez geçici olarak evinde yatılı olarak kalıp kalmadığı,
- 12- Geri dönüş gerçekleştikten sonra çocuğun yeni yerinde gözlenip gözlenmediği,
- 13- Geri dönüş sürecine, ebeveynler ve ailenin geri kalan üyelerinin hazır olup olmadığı,
- 14- Yaş ve bireysel özelliklerine uygun olarak çocuğa geri dönüş sürecinin nasıl ve ne zaman olacağının anlatılıp anlatılmadığı,
- 15- Eve geri dönüşü ile ilgili karara çocuğun katılımının sağlanıp sağlanmadığı,
- 16- Geri dönüş sürecinden sonra çocuğun mevcut kaldığı yeri ile en azından bir süre bağlantısını sürdürebilmesi ile ilgili bir düzenleme yapılıp yapılmadığı,
- 17- Özel eğitim ihtiyacı olan çocuklarla ilgili mevcut durumda aldığı terapötik veya özel eğitim desteğinin devam etmesi ile ilgili bir düzenleme yapılıp yapılmadığı,
- 18- Geri dönüş coğrafi bölge değiştirmeyi gerektirdiğinde, çocuğun okulunu değiştirmek zorunda kalacağından çocuk için uygun okul ayarlanıp ayarlanmadığı,
- 19- Çocuğun ve ailenin kayıtlı olduğu sağlık birimi olup olmadığı,
- 20- Çocuğun devam eden tıbbi ihtiyaçları olduğunda tıbbi ve ilaç tedavisinden nasıl faydalanacağı kontrol edilmelidir (47).

Geri Dönüş Sürecini Değerlendirme Kriterleri:

Kuruluş bakımından aile yanına dönüş yaşayan çocukların yeni yaşamlarına uyum sağlayıp, sağlayamadıklarını değerlendirmede şu kriterler göz önüne alınmalıdır:

- 1-Çocuğun yeni ortama uyum sağlayamamasından kaynaklı problemlerinin olup olmadığı,
- 2-Çocuğun sağlığı ve gelişiminde iyileşmenin olup olmadığı,
- 3-Çocuğun gelişme ve mutluluğu ile ilgili profesyonellerin düşünceleri,
- 4-Çocuğun değişen yaşamı ile ilgili kendi düşünceleri (47).

Çocukların evinden ayrı yaşamalarının uzun dönem etkileri ile ilgili yapılan çalışmalarda, çocuk evlat edinilse veya biyolojik ailesine geri döndürülse bile, anti-sosyal davranışlar gösterdiği bulunmuştur (73, 84, 85).

Yapılan bu araştırmada kuruluş bakımından aile yanına döndürülen çocukların tamamı ayni-nakdi yardım almaktadır. ayni-nakdi yardım işlemleri, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun 9.maddesinin (d) fıkrası ile 26. maddesi'ne göre hazırlanan ayni-nakdi Yardım Yönetmeliği hükümlerine göre yapılmaktadır.

Ayni-nakdi Yardım Yönetmeliğinin 9. 10. ve 11. maddesinde belirtildiği üzere kurumda görevli Sosyal Çalışmacılar tarafından hazırlanacak olan Sosyal İnceleme Raporunda, çocuk ve ailenin durumu (geçmişteki yardım talepleri, daha önce yapılan yardımlar, durumlarındaki değişimler, halihazırdaki özellikleri, kişisel ve aile bilgileri, sosyal koşullar, mahalli imkanlar, ikamet edilen yer ve konut durumunu içeren) değerlendirilerek yardımın yapılıp yapılmayacağı, yardım miktarı, süresi ve şekli (Ayni yardım mı?, Nakdi yardım mı? Yoksa Ayni-nakdi yardım mı?) belirtilir (180).

Madde 12'de "Yönetmelik esaslarına göre korunma kararına bakılmaksızın öncelikle muhtaç çocuklar ile muhtaçlığı tespit edilen kişiler ve aileler faydalanır ve ayni ve nakdi yardım hizmetinden faydalanmak için korunma kararı olması şartı aranmaz", Madde 19'da, "Sürelili yardım edilen kişinin durumu, periyodik olarak takip edilir ve kişinin maddi durumu ile ilgili ayrıntılı bilgi ve belge toplanması yoluna gidilir. Kişinin yardım almadan hayatını sürdürebileceği maddi şartlara sahip

olduğunun tespit edilmesi halinde yardım, bu durumun ortadan kalktığı tarihi izleyen aybaşından itibaren kesilir.” Madde 25’te de “Sosyal Çalışmacılar, yardım talebiyle müracaat eden kişileri ayni ve nakdi yardımlar yanında sosyal hizmet mesleğinin bilgi ve becerisine dayalı “kişiyle çalışma” usulü çerçevesinde yönlendirmek ve kendi kendilerine yeterli hale gelmelerini temin edici rehberlik faaliyetlerinde bulunmakla da yükümlüdür” (180).

Madde 13’te yardımları yapmaya Vali, Kaymakam, İl ve İlçe Sosyal Hizmet Müdürleri yetkili kılınmıştır. Madde 16’da İl ve İlçelerde bir yıla kadar süreli nakdi yardımlar ile sosyal yardım miktarının oniki katına kadar olan geçici nakdi ve ayni yardımları yapmaya İl veya İlçe Sosyal Hizmet Müdürleri yetkili kılınmıştır. Madde 15’te il ve ilçelerde on iki aydan uzun süreli nakdi yardımlar ile sosyal yardım miktarının on iki katını aşan geçici nakdi ve ayni yardımların il veya ilçe sosyal hizmet müdürünün teklifi, valilik veya kaymakamlık oluru ile yapılacağı belirtilmiştir (180).

Yine yönetmeliğin 17. maddesinde okula veya sanat öğrenimine devam eden çocuklara aylık harçlık ve Ocak-Ağustos aylarında ek olarak okul yardımı ile tüm çocuklara Nisan-Eylül aylarında ek olarak giyim yardımı yapıldığı belirtilmiştir.

Madde 17’de Korunma kararlı ya da korunmaya muhtaç statüsünde olup, nakdi yardımla ailesi veya yakınları yanında bakılan çocuklardan okulu, ailesi veya yakınlarına uzak olup ta okula servisle gitmek zorunda olan çocuklara, sosyal inceleme raporunda belirtilmesi halinde her yıl Genel Müdürlük tarafından belirlenen miktarı aşmamak üzere, okula gidiş-geliş yol ücreti karşılığında ilgili olduğu dönemde yardım yapılır ve aynı aileden ikiden fazla çocuk için ödeme yapılmaz. İki den fazla çocuğu olan kişiye sadece iki çocuğu için ödeme yapılır, diğer çocuklar aile yanında bile olsa başka yardım yapılmaz, fakat harçlık, giyim, okul yardımı ile sosyal inceleme raporunda belirtilmesi halinde okula gidiş-geliş yol ücreti ödenir (180).

Uygulamada ise, kuruluş bakımından aile yanına dönüş sürecinde Koruyucu Aile uygulamasında olduğu gibi çocuk için ayrıca bir bireysel form düzenlenmemektedir. Sadece çocuğun aile yanına geri dönmesinin ve ailenin şartlarının uygun olduğunu anlatan ve yönetmelik hükümlerinde belirtilen içeriğe sahip Sosyal İnceleme Raporu düzenlenmektedir. Tüm yardımlar önce 6 ay süreli

olarak başlatılmakta, daha sonra sırasıyla 1 yıl ve 2 yıla kadar uzatılmakta iken ilk yardımlar bir yıl süreli olarak başlatılmaktadır. Ailenin ve çocuğun yardıma ihtiyacının olduğunun tespit edilmesi ile süre daha da fazla uzatılabilmektedir. Yardım sürelerinin bitiminde de aile ziyaret edilerek tekrar bir Sosyal İnceleme Raporu düzenlenmektedir. Kütahya İlinde Kuruluş bakımından aile yanına döndürülen ve hiç kurumda kalmayıp yardım alan çocuklarla sadece tek Sosyal Çalışmacı ilgilenmekte ve ek başka görevleri de yerine getirmektedir.

3. BİREYLER VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Evreni:

-Korunma altında iken ayni-nakdi yardımla ailesi yanına döndürülen 6-18 yaş grubu çocuk, aileleri ve çocukların okullarındaki sınıf öğretmenleri,

-Ayni-nakdi yardımla desteklenen 6-18 yaş grubu çocuk, aileleri ve çocukların okullarındaki sınıf öğretmenleri,

-Yuva ve yurttan kalan 6-18 yaş grubu çocuk, bakım verenler ve bu çocukların devam ettikleri okullardaki sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır.

3.2. Araştırmanın Örneklemi:

Çalışma Kütahya ilinde yapılmıştır. Aile yanına döndürülen, ailesi yanında ve yuva-yurttan kalan çocuk sayılarının az olmasından dolayı tüm çocuklar araştırmaya dahil edilmiştir. Böylece aile yanına döndürülen 37, ailesi yanında kalan 81 ve yuva-yurttan kalan 65 çocuk ile çalışılmıştır.

Ayni-nakdi yardımla aile yanına döndürülen 38 çocuktan 1 çocuk özürlü olduğundan dolayı araştırmaya dahil edilmemiştir. Çocukların, 27'si erkek (% 73.0), 10'u kız (% 27.0)'dır. Kız çocukların 3'ü (% 30.0) 6-11 yaş, 7'si (% 70.0) 12-18 yaş grubundadır. Erkek çocukların 6'sı (%22.2) 6-11 yaş, 21'i (% 77.8) 12-18 yaş grubundadır. Grubun yaş ortalaması 13.8'dir.

Kuruluş deneyimi olmayan, biyolojik ailesi yanında kalan ve ayni-nakdi yardımla desteklenen 96 çocuktan 12 çocuk, farklı İl'e taşındığı, 3 çocuk ise özürlü olduğu için araştırmaya dahil edilmemiştir. Çocukların, 46'sı erkek (% 56.8), 35'i kız (% 43.2)'dir. Kız çocukların 13'ü (%37.1) 6-11 yaş, 22'si (%62.9) 12-18 yaş grubundadır. Erkek çocukların 9'u (% 19.6) 6-11 yaş, 37'si (% 80.4) 12-18 yaş grubundadır. Grubun yaş ortalaması 12.9'dur.

Çalışmada aile yanına döndürülen çocukların davranış ve duygusal sorunlarını yuva-yurttan kalmakta olan çocuklarla karşılaştırmak amacıyla çalışmaya yuva-yurttan kalan çocuklar da dahil edilmiştir. Yuva-yurttan kalan 83 çocuktan 8 çocuk özürlü olduğu, 10 çocuk ta araştırmaya katılmak istemediği için dahil edilmemiştir. Çocukların, 39'u erkek (% 60.0), 26'sı kız (% 40.0)'dır. Kız çocukların

5'i (% 19.2) 6-11 yaş, 21'i (% 80.8) 12-18 yaş grubundadır. Erkek çocukların 10'u (% 25.6) 6-11 yaş, 29'u (% 74.4) 12-18 yaş grubundadır. Grubun yaş ortalaması 13.5'dir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri anne-babalar/bakımverenler, öğretmenler ve gençler olmak üzere çoklu bilgi kaynaklarından elde edilmiştir. Araştırma verilerinin toplanmasında;

Ebeveyn/bakımverenler tarafından doldurulan Aile Bilgi Formu,

Ebeveyn/ bakımverenlerin yanıtladığı 6-18 Yaş Grubu Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (Child Behavior Checklist For Ages 6-18-CBCL/6-18),

Öğretmenler tarafından yanıtlanan 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Öğretmen Bilgi Formu (Teacher's Report Form/TRF/6-18) ve

Gençler tarafından yanıtlanan 11-18 Yaş Grubu Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (Youth Self Report/YSR/11-18) kullanılmıştır.

3.3.1. Aile Bilgi Formu

55 maddeden oluşan form, ailelere ve çocuklarına yönelik bazı kişisel bilgilerin yanı sıra koruyucu ve risk faktörlerine yönelik bilgileri elde edebilmek amacıyla ebeveynler tarafından yanıtlanmak üzere araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Aile bilgi formunda, çocuğun cinsiyeti, yaşı, sağlık ve tıbbi tedavi alma durumu, korunma altına alınma yaşı, korunma altına alınma nedeni, yuvada kalış süresi, geri dönme süresi, birlikte yaşadığı aile üyeleri, çocuğun geri döndüğü ebeveyninin biyolojik ebeveyn olma durumu ve çocuğun anne-baba ya da yakınlarının herhangi birinde; kronik fiziksel hastalık, ruhsal hastalık, zihinsel özür, alkol/madde kullanımı, suç işleme, intihar davranışı ve cinsel istismar öyküsünün olup-olmadığı ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Öte yandan formda, çocukların anne-baba öğrenim düzeyi, anne-baba mesleği, biyolojik ebeveynin hayatta olma durumu

ve medeni durumu, ebeveynin ilk evlilik yaşı, ebeveynin aile ve komşu ilişkileri, çocuğu yuvaya verme nedenleri, yuvadan geri alma nedenleri, ve kurumdan beklentiler gibi aileleri ile ilgili bilgiler de elde edilmeye çalışılmıştır (Form Ek 1’de verilmiştir).

3.3.2. 6-18 Yaş Grubu Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (Child Behavior Checklist For Ages 6-18-CBCL/6-18)

Ölçek, 6-18 yaş grubu çocuk ve gençlerin sorun davranışlarını anne-babalarından ya da onlara bakım verenlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda değerlendirmektedir (2, 5). Ölçek 113 maddeden oluşmakta ve sorun davranışlar son altı ayda görülme sıklık derecesine göre 0, 1 ve 2 olarak derecelendirilmekte ve maddeler çeşitli alt ölçekler içinde gruplandırılmaktadır. Ölçekten “İçe Yönelim” ve “Dışa Yönelim” olarak iki ayrı davranış belirti puanı elde edilmektedir. İçe Yönelim grubunu “Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük/Depresyon ve Somatik Yakınmalar”, Dışa Yönelim grubunu ise “Kurallara Karşı Gelme ve Saldırgan Davranışlar” alt testlerinin toplamı oluşturmaktadır. Ayrıca, her iki gruba da girmeyen “Sosyal Sorunlar, Düşünce Sorunları ve Dikkat Sorunları” alt testleri yer almaktadır. Ölçeğin tümünden “Toplam Problem” puanı elde edilmektedir. Ölçekte ayrıca çocuğun aktivite, sosyallik ve okul durumunu değerlendiren yeterlik bölümü vardır.

Achenbach ve Rescorla tarafından geliştirilen CBCL’nin 1991 formu, Neşe Erol tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir. Türk örnekleme üzerinde yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmaları sonucunda test-tekrar test güvenirliği, “Toplam Problem”de .84, iç tutarlılığı .88, olarak bulunmuştur (57). Ölçeğin iç tutarlılığı, 4488 çocuk ve gencin puanları üzerinden Cronbach alpha katsayısı ile hesaplanmış ve katsayılar; İçe Yönelimde .82, Dışa Yönelimde .81 ve Toplam Problemde .88 olarak bulunmuştur. Ölçeğin yerleşim yeri tipine göre Toplam Problem Katsayıları ise; il merkezinde .85, ilçede .86 ve köyde .84 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar, ölçeğin iç tutarlılığının test tekrar test korelasyonundaki gibi yüksek olduğunu ve ele alınan cinsiyet ve yaş grupları için il, ilçe ve köylerde güvenilir olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Faktör analizi bulguları, maddelerin %99’unun ölçülmesi amaçlanan belirtileri

anlamlı ($p < .01$), pozitif ve tatmin edici düzeyde ölçtüğünü göstermiştir. Achenbach ve Rescorla'nın (5) .62 olarak belirttiği standardize edilmiş faktör yüküyle oldukça benzeyen medyan yükü, 60 (ranj=.10-.86) olarak bulunmuştur (52, 59, 92).

3.3.3. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Öğretmen Bilgi Formu (Teacher's Report Form/TRF/6-18)

Öğretmen Bilgi Formu, 6-18 yaş grubu öğrencilerin okula uyumunu ve sorun davranışlarını öğretmenlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda standart bir biçimde değerlendirmektedir (3, 5, 93).

Ölçek, CBCL/6-18 ile paralellik göstermektedir. Sorun davranışlar son 6 ayda görülme sıklık derecesine göre 0, 1 ve 2 olarak derecelendirilmektedir. Ölçekten “İçe Yönelim” ve “Dışa Yönelim” gibi, iki ayrı davranış belirti puanı elde edilmektedir. İçe Yönelim grubunu, “Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük/Depresyon, Somatik Yakınmalar”, Dışa Yönelim grubunu ise “Kurallara Karşı Gelme ve Saldırgan Davranışlar” alt testlerinin toplamı oluşturmaktadır. Ayrıca her iki gruba da girmeyen “Sosyal Sorunlar, Düşünce Sorunları ve Dikkat Sorunları” alt ölçekleri de ölçekte yer almaktadır. Bu alt testlerin toplamından “Toplam Problem” puanı elde edilmektedir. Her iki bölümden ve her bir alt testten elde edilen puanlar kız ve erkekler için ayrı olarak hazırlanmış profil kağıtlarına yaş dilimleri dikkate alınarak işaretlenmekte ve o çocuğa özgü bir profil oluşturulmaktadır (3, 5).

Achenbach ve Rescorla tarafından geliştirilen ölçeğin 1991 formu Neşe Erol tarafından 1992 yılında çevrilmiştir. Daha sonra ölçek bir Türk dilbilimci tarafından incelenmiş ve Türkçe ifadelerde bazı düzeltmeler yapılmıştır. Ölçek bu şekliyle 20 öğretmene uygulanarak alanda uygulama yapılmıştır. Daha sonra 49 öğrencinin öğretmenine 15 gün ara ile 2 kez uygulanarak Türkçe test-tekrar test güvenirliği hesaplanmış ve korelasyonlar Toplam Problemde .88 olarak saptanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığı, 2340 çocuk ve gencin puanları üzerinden elde edilen Cronbach Alpha katsayısı ile hesaplanmış ve katsayılar; İçe Yönelimde .82, Dışa Yönelimde .81 ve Toplam Problemde .87 olarak bulunmuştur. Ölçeğin yerleşim yeri tipine göre Toplam Problem katsayıları ise; il merkezinde .87, ilçede .87 ve köyde .86 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar, ölçeğin iç tutarlılığının test tekrar test korelasyonundaki

gibi yüksek olduğunu ve ele alınan cinsiyet ve yaş grupları ile il, ilçe ve köylerde güvenilir olarak kullanıldığını göstermektedir (59).

3.3.4. 11-18 Yaş Grubu Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (Youth Self Report/YSR/11-18)

11-18 Yaş Grubu Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği, bu yaş grubu gençlerin sorun davranışlarını kendi verdikleri bilgiler doğrultusunda standart biçimde değerlendirmektedir. (4, 5). Ölçek, CBCL/6-18'deki sorun davranışlarla ilgili maddelerle paralellik göstermektedir. Ancak, maddeler 1. şahıs olarak yazılmıştır. YSR, 112 problem maddesinden oluşmaktadır. Örneğin; “Dikkatimi toplamakta güçlük çekerim” gibi.

Ölçek, CBCL/6-18 ve Öğretmen Bilgi Formu ile paralellik göstermektedir. 89 problem maddesi her üç ölçekte de ortaktır. Sorun davranışlar son 6 ayda görülme sıklık derecesine göre 0, 1 ve 2 olarak derecelendirilir ve maddeler çeşitli alt ölçekler içinde gruplandırılır. Ölçekten, “İçe Yönelim” ve “Dışa Yönelim” gibi, iki ayrı davranış belirti puanı elde edilmektedir. İçe Yönelim grubunu “Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük/Depresyon ve Somatik Yakınmalar”, Dışa Yönelim grubunu ise “Kurallara Karşı Gelme ve Saldırgan Davranışlar” alt testlerinin toplamı oluşturmaktadır. Ayrıca, her iki gruba da girmeyen “Sosyal Sorunlar, Düşünce Sorunları ve Dikkat Sorunları” da ölçekte yer almaktadır. Bu alt testlerin toplamından “Toplam Problem” puanı elde edilmektedir (4, 6, 91).

CBCL/4-18 de ayrıntılı çeviri çalışmaları yapıldığı için, YSR'deki yeni maddeler Neşe Erol ve Refia Palabıykoğlu tarafından ayrı ayrı çevirilmiş, çeviriler karşılaştırılmış, benzerlik ve farklılıklar gözden geçirilmiştir. Ölçek, 15 gence uygulanarak anlaşılabilirliği test edilmiştir. Ölçeğin test-tekrar-test güvenilirliği bir hafta ara ile 60 gence iki kez uygulanarak hesaplanmış ve korelasyonlar Toplam Problem'de .82 olarak saptanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığı, 2206 gencin puanları üzerinden elde edilen cronbach alpha katsayısı ile hesaplanmış ve katsayılar; İçe Yönelimde .80, Dışa Yönelimde .81 ve Toplam Problemde .89 olarak bulunmuştur. Ölçeğin il, ilçe ve köyde iç tutarlılığını belirlemek üzere çocukların puanları üzerinde cronbach alpha katsayıları hesaplanmış ve Toplam Problem il merkezinde .89, ilçede .88 ve köyde .89 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar, ölçeğin iç tutarlılığının da test-

tekrar-test korelasyonundaki gibi yüksek olduğunu ve ele alınan cinsiyet ve yaş grupları ile il, ilçe ve köylerde güvenilir olarak kullanılabildiğini göstermektedir (59).

3.4. Veri Toplama Süreci

2007 Mart ayında Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'nden araştırma ile ilgili onayın çıkmasının ardından aile ve çocuklara ulaşarak araştırma ile ilgili kendilerine bilgi verilmiştir. Bazı ailelerin ikamet adreslerini ve telefon numaralarını değiştirmeleri ve yeni bilgileri Kütahya İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne bildirmemelerinden dolayı bu süreç biraz uzun sürmüştür. Nakdi yardım almalarından dolayı başlangıçta bazı ailelerin araştırma ile ilgili tedirgin oldukları gözlenmiş ve kendilerine araştırma ile ilgili bilgi verilerek araştırmaya katılma onayları alındıktan sonra çalışmaya dahil edilmişlerdir. Yapılan açıklamalar ve alınan izinden sonra ailelerin rahatladıkları gözlenmiştir.

Aile Bilgi Formu ve 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Değerlendirme Ölçeği (CBCL/6-18) ailelerin eğitim seviyesinin düşük olmasından dolayı araştırmacı tarafından okunarak ailelerin verdiği bilgi doğrultusunda işaretlenmiştir.

Yuva-yurttan kalan çocuklar için bilgi formu, araştırmacı tarafından çocukların dosya bilgilerinden doldurulmuş ve dosya bilgilerinde bir standardın olmadığı yani bazı sosyal inceleme raporlarında, anne-baba öğrenim düzeyi,...vb. bilgiler varken bazılarında olmadığı görülmüştür. CBCL 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Değerlendirme Ölçeği ise, bakım verenler diğer bir deyişle çocukların grup öğretmenleri veya çocuk eğiticileri tarafından doldurulmuştur.

6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Öğretmen Bilgi Formu (TRF/6-18), çocukların öğretmenlerine verilmek üzere zarf içerisinde ebeveynlere verilmiştir. Yuva ve erkek yetiştirme yurdundaki çocukların öğretmen bilgi formları bakım verenleri tarafından, kız yetiştirme yurdundaki çocukların formları ise araştırmacı tarafından öğretmenlerine verilmiştir.

Gençlerle çalışırken, öncelikle onlara 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (YSR /11-18) ve araştırmanın amacı ile ilgili bilgi verilmiş, daha sonra gençlerin açık ve samimi cevaplarını sağlamak için ölçeğe açık

kimliklerini yazmadan doldurulabilecekleri, rumuz kullanabilecekleri açıklanmıştır. Gençler daha önce bu tarz form hiç doldurmadıklarını ifade etmişlerdir.

3.5. Verilerin Değerlendirilmesi

Veri analizleri “SPSS 10.0” kullanılarak yapılmıştır. CBCL, YSR ve TRF’den elde edilen puanların ailesi yanında kalan, ailesi yanına geri döndürülen ve yuva-yurtta kalan üç gruba göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Kruskal Wallis test kullanılmıştır. Bu test ilişkisiz iki ya da daha çok örneklem ortalamasının birbirlerinden anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test eder ve az sayıda denekten oluşan tek faktörlü gruplararası deneysel çalışmalarda grupların bir değişkene ait puanları arasında gözlenen farkın anlamlılığını test etmede kullanılır. Bu işlem, parametrik bir test olan tek yönlü ANOVA’nın normallik varsayımının karşılanmadığı durumlarda önerilir. Gruplar arasında anlamlı bir fark çıktığında ise, farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için Mann Whitney U-Testi kullanılmıştır. Bu test iki ilişkisiz örneklemde elde edilen puanların birbirlerinden anlamlı bir şekilde farklılık gösterip göstermediğini test etmek için kullanılmıştır. Bu test az sayıda bireyden oluşan iki ilişkisiz grubun, ilgilenilen değişken bakımından evrende benzer dağılımlara sahip olup olmadığını test eder. İlişkisiz ölçümlerin söz konusu olduğu az denekli deneysel çalışmalarda puanların dağılımının normallik varsayımını karşılamadığı deneysel çalışmalarda da sıklıkla kullanılır (41).

4. BULGULAR

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen istatistiksel analiz sonuçları aşağıdaki sırada verilmiştir:

1. Örnekleme oluşturan çocuk, genç ve aileleri ile ilgili sosyo-demografik verilerin incelenmesiyle elde edilen bulgular,
2. Aile yanına dönüş süreci ile ilgili betimleyici bulgular,
3. Aile yanına döndürülen, ailesi yanında ve yuva-yurtta kalan çocukların sorun davranışlarının incelenmesinden elde edilen bulgular.

4.1. Çocuk ve Gençlerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Tablo 4.1.1’de izlendiği gibi, aile yanına döndürülen çocukların % 8.1’i tek çocuk, % 67.6’sı 1-2 kardeş, % 24.3’ü 3-4 kardeştir. Aile yanında kalan çocukların % 4.9’u tek çocuk, % 38.3’ü 1-2 kardeş, % 53.1’i 3-4 kardeş ve % 3.7’si 5-6 kardeştir. Yuva-yurtta kalan çocukların % 20.0’ı tek çocuk, % 73.8’i 1-2 kardeş, % 6.2’si 3-4 kardeştir.

Aile yanına döndürülen çocukların % 27.0’ı 1-5. sınıfa devam ederken, % 24.3’ü 6-8. sınıfa, % 27.0’ı 9-12. sınıfa devam etmekte, % 18.9’u okula devam etmemekte ve % 2.8’i çalışmaktadır. Ailesi yanında kalan çocukların % 28.4’ü 1-5. sınıfa, % 38.3’ü 6-8. sınıfa, % 23.5’i 9-12. sınıfa devam etmekte ve % 9.8’i okula devam etmemektedir. Yuva-yurtta kalan çocukların % 29.2’si 1-5. sınıfa, % 23.1’i 6-8. sınıfa, % 36.9’u 9-12. sınıfa, % 3.1’i, açık liseye devam etmekte ve % 7.7’si okula devam etmemektedir.

Aile yanına döndürülen çocukların % 67.6’sının annesi okuma-yazma bilmezken, % 32.4’ü okur-yazardır. Ailesi yanında kalan çocukların % 18.5’inin annesi okuma-yazma bilmemekte, % 8.7’si okuyazar, % 71.6’sı ilkokul ve % 1.2’si lise mezunudur. Yuva-yurtta kalan çocukların % 24.6’sının annesi okuma-yazma bilmemekte, % 47.7’si okur-yazar ve % 27.7’sinin öğrenim düzeyi bilinmemektedir.

Aile yanına döndürülen çocukların % 10.8’inin babası okuma-yazma bilmezken, % 89.2’si okur-yazardır. Ailesi yanında kalan çocukların % 11.1’nin

babası okur-yazar, % 80.2'si ilkokul, % 3.8'i ortaokul ve % 4.9'u lise mezunudur. Yuva-yurtta kalan çocukların % 55.4'nün babası okuma-yazma bilmezken, % 13.8'i okur-yazar ve % 30.8'nin baba öğrenim düzeyi bilinmemektedir.

Aile yanına döndürülen çocukların % 5.4'nün anne-babası hayatta /birlikte, % 10.8'nin anne-baba hayatta/ayrı, % 40.5'nin anne-baba başkasıyla evli, % 2.7'sinin anne-baba vefat etmiş, % 2.7'sinin baba ölü-anne yalnız yaşıyor ve % 37.9'nun biyolojik ebeveyni hakkında bilgi yoktur. Ailesi yanında kalan çocukların % 37.0'nin anne-babası hayatta /birlikte, % 25.9'nun anne-baba hayatta/ayrı, % 16.0'nin anne-baba başkasıyla evli, % 2.5'nin anne ölü-baba yalnız, % 11.1'nin baba ölü-anne yalnız yaşıyor ve % 7.5'nin biyolojik ebeveyni hakkında bilgi yoktur.

Aile yanına döndürülen çocukların % 97.3'nün annesi ev hanımı iken, % 2.7'si işçidir. Ailesi yanında kalan çocukların % 92.6'sının annesi ev hanımı iken, % 7.4'ü işçidir. Yuva-yurtta kalan çocukların % 100.0'nin anne mesleği bilinmemektedir.

Aile yanına döndürülen çocukların % 32.4'nün babası işsiz iken, % 32.4'ü gündelik işçi ve % 35.1'i işçidir. Ailesi yanında kalan çocukların % 25.9'nun babası işsiz iken, % 42.0'ı gündelik işçi ve % 32.1'i işçidir. Yuva-yurtta kalan çocukların % 100.0'nün baba mesleği bilinmemektedir.

Aile yanına döndürülen çocukların % 59.5'nin çocuk hakkındaki formu anne-babası, % 40.5'nin çocuk hakkındaki formu diğer (abla/abi- akraba) kişiler doldurmuştur. Ailesi yanında kalan çocukların % 82.7'sinin çocuk hakkındaki formu anne-babası, % 17.3'nün çocuk hakkındaki formu diğer (abla/abi) kişiler doldurmuştur. Yuva-yurtta kalan çocukların % 100.0'nin çocuk hakkındaki formu bakım verenler doldurmuştur.

Aile yanına döndürülen çocukların % 29.7'sinin ailesinin herhangi bir (Yeşil Kart, SSK, Bağ-kur, Emekli Sandığı) sosyal güvencesi yok, % 70.3'nün herhangi bir sosyal güvencesi vardır. Ailesi yanında kalan çocukların % 16.0'nın ailesinin herhangi bir sosyal güvencesi yok, % 84.0'nın herhangi bir sosyal güvencesi vardır. Yuva-yurtta kalan çocukların ailelerinin sosyal güvence durumları bilinmemektedir.

Tablo 4.1.1. Aile yanına döndürülen, ailesi ile ve yuva-yurtta kalan çocuk ve gençlere ilişkin betimleyici bulgular

Demografik Özellikler	Grup					
	Aile Yanına Döndürülen		Ailesiyle Kalan		Yuva-Yurt Grubu	
	N= 37		N= 81		N= 65	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kardeş Sayısı						
Tek Çocuk	3	8.1	4	4.9	13	20.0
1-2 Kardeş	25	67.6	31	38.3	48	73.8
3-4 Kardeş	9	24.3	43	53.1	4	6.2
5-6 Kardeş	0	0	3	3.7	0	0
Çocuk Öğrenim Düzeyi						
1 - 5. Sınıf	10	27.0	23	28.4	19	29.2
6 - 8. Sınıf	9	24.3	31	38.3	15	23.1
9 – 12. Sınıf	10	27.0	19	23.5	24	36.9
Açık Lise	0	0	0	0	2	3.1
Okula Devam Etmeyen	7	18.9	8	9.8	5	7.7
Çalışan	1	2.8	0	0	0	0
Anne Öğrenim Düzeyi						
Okuma-Yazma Yok	25	67.6	15	18.5	16	24.6
Okur-Yazar	12	32.4	7	8.7	31	47.7
İlkokul	0	0	58	71.6	0	0
Lise	0	0	1	1.2	0	0
Bilinmiyor	0	0	0	0	18	27.7
Baba Öğrenim Düzeyi						
Okuma-Yazma Yok	4	10.8	0	0	36	55.4
Okur-Yazar	33	89.2	9	11.1	9	13.8
İlkokul	0	0	65	80.2	0	0

Ortaokul	0	0	3	3.8	0	0
Lise	0	0	4	4.9	0	0
Bilinmiyor	0	0	0	0	20	30.8
Biyolojik Anne-Babanın Hayatta Olma Durumu						
Anne/Baba Hayatta- Birlikte	2	5.4	30	37.0	1	1.5
Anne/Baba Hayatta – Ayrı	4	10.8	21	25.9	17	26.1
Anne/Baba Başkasıyla Evli	15	40.5	13	16.0	17	26.1
Her ikisi Ölmüş	1	2.7	0	0	2	3.2
Anne Ölü-Baba Yalnız	0	0	2	2.5	7	10.8
Baba Ölü-Anne Yalnız	1	2.7	9	11.1	7	10.8
Anne –Baba yada Anne veya Baba Hakkında Bilgi Yok	14	37.9	6	7.5	14	21.5
Anne Mesleği						
Ev Hanımı	36	97.3	75	92.6	0	0
İşçi	1	2.7	6	7.4	0	0
Bilinmiyor	0	0	0	0	65	100.0
Baba Mesleği						
İşsiz	12	32.4	21	25.9	0	0
Gündelik İşçi	12	32.4	34	42.0	0	0
İşçi	13	35.1	26	32.1	0	0
Bilinmiyor	0	0	0	0	65	100.0
Formu Dolduran Kişinin Çocuğa Yakınlık Derecesi						
Anne / Baba	22	59.5	67	82.7	0	0
Diğer	15	40.5	14	17.3	65	100.0
Sosyal Güvence						
Yok	11	29.7	13	16.0	0	0
Var	26	70.3	68	84.0	0	0
Bilinmiyor	0	0	0	0	65	100.0

Aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta kalan çocuk ve gençlere ilişkin betimleyici bulgular Tablo 4.1.2'de verilmiştir. Aile yanına döndürülen çocukların % 8.2'si 13-36 aylarda, % 43.2'si 3-6 yaşlarda ve % 48.6'sı 6 ve daha yukarı yaşlarda kurum bakımına alınmışlardır. Yuva-yurtta kalan çocukların % 3.1'i 13-36 aylarda, % 24.6'sı 3-6 yaşlarda ve % 72.3'ü 6 ve daha yukarı yaşlarda kurum bakımına alınmışlardır.

Aile yanına döndürülen çocukların % 5.4'ü 1 yıldan daha az, % 10.8'i 1-2 yıl, % 13.5'i 3-4 yıl, % 40.5'i 5-6 yıl, % 13.5'i 7-8 yıl ve % 16.2'si 8 yıldan daha uzun süre kurum bakımında kalmıştır. Yuva-yurtta bakılan çocukların % 49.2'si 1-2 yıl, % 23.1'i 3-4 yıl, % 16.9'u 5-6 yıl, % 7.7'si 7-8 yıl ve % 3.1'i 8 yıldan daha uzun süre kurum bakımında kalmıştır.

Aile yanına döndürülen çocukların % 81.1'i aile birliğinin bozulması, % 10.8'i yoksulluk, % 5.4'ü istismar ve % 2.7'sinin diğer nedenlerden dolayı kuruluş bakımına alınmıştır. Yuva-yurtta kalan çocukların % 58.5'i aile birliğinin bozulması, % 18.5'i yoksulluk, % 9.2'si istismar, % 9.2'si' diğer nedenler ve % 4.6'sı ihmal nedeniyle kuruluş bakımına alınmıştır.

Aile yanına döndürülen çocukların % 35.1'i annesi, % 43.2'si babası, % 10.8'i büyükanne/baba, % 8.2'si akraba ve % 2.7'si başka kişiler tarafından kuruluşa teslim edilmişlerdir. Yuva-yurtta kalan çocukların % 18.5'i annesi, % 30.8'i babası, % 6.1'i büyükanne/baba, % 20.0'ı akraba, % 12.3'ü polis, % 7.7'si başka kişiler tarafından kuruluşa teslim edilmiştir. Yuva-yurtta kalan çocukların % 4.6'sının kuruluşa kim tarafından teslim edildiği bilinmemektedir.

Aile yanına döndürülen çocukların % 29.7'si bir, % 62.2'si iki, % 8.1'i üç kuruluş değişikliği yaşamıştır. Yuva-yurtta bakılan çocukların ise % 43.1'i hiç kuruluş değişikliği yaşamazken, % 33.9'u bir, % 16.9'u iki, % 4.6'sı üç ve % 1.5'i dört kuruluş değişikliği yaşamıştır.

Tablo 4.1.2. Aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta kalan çocuk ve gençlere ilişkin betimleyici bulgular

Özellikler	Grup			
	Aile Yanına Döndürülen N= 37		Yuva-Yurt N= 65	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kuruluş Bakımına Alınma Yaşı				
0-12 Ay	0	0	0	0
13-36 Ay	3	8.2	2	3.1
3-6 Yaş	16	43.2	16	24.6
6 Yaş Yukarısı	18	48.6	47	72.3
Kuruluş Bakımında Kalma süreleri				
1 Yıldan Az	2	5.4	0	0
1-2 Yıl	4	10.8	32	49.2
3-4 Yıl	5	13.5	15	23.1
5-6 Yıl	15	40.5	11	16.9
7-8 Yıl	5	13.5	5	7.7
8 Yıldan fazla	6	16.2	2	3.1
Kuruluş Bakımına Alınma Nedeni				
Yoksulluk	4	10.8	12	18.5
İstismar	2	5.4	6	9.2
İhmal	0	0	3	4.6
Aile Birliğinin Bozulması	30	81.1	38	58.5
Diğer	1	2.7	6	9.2
Çocuğun İlk Kez Kimin Tarafından Kuruluşa Teslim Edildiği				
Anne	13	35.1	12	18.5
Baba	16	43.2	20	30.8
Büyükanne/baba	4	10.8	4	6.1

Akraba	3	8.2	13	20.0
Polis	0	0	8	12.3
Diğer	1	2.7	5	7.7
Bilinmiyor	0	0	3	4.6
Kuruluş Değişikliği				
Hiç Kuruluş Değiştirmeyen	0	0	28	43.1
1 Kuruluş Değiştiren	11	29.7	22	33.9
2 Kuruluş Değiştiren	23	62.2	11	16.9
3 Kuruluş Değiştiren	3	8.1	3	4.6
4 Kuruluş Değiştiren	0	0	1	1.5

Araştırmaya katılan çocuk ve gençlerin bakım modellerine göre cinsiyet dağılımı ve Khi kare sonuçları Tablo 4.1.3'te verilmiştir. Araştırmaya ailesi yanında kalan 81 (% 44.3), aile yanına döndürülen 37 (% 20.2) ve yuva-yurtta kalan 65 (% 35.5) olmak üzere toplam 183 (%100) çocuk ve genç katılmıştır. Bu çocuk ve gençlerin % 61.2'si erkek ve % 38.8'i kızdır. Aile yanına döndürülen çocukların % 73.0'ı erkek, % 27.0'ı kızdır. Ailesi yanında bakılan çocukların % 56.8'i erkek, % 43.2'si kızdır. Yuva-yurtta kalan çocukların % 60.0'ı erkek, % 40.0'ı kızdır. Bakım modellerine göre cinsiyet dağılımı anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0.05$).

Tablo 4.1.3. Bakım modellerine göre çocuk ve gençlerin cinsiyete göre dağılımları

Cinsiyet	Aile Yanına Döndürülen Sayı	Aile Yanına Döndürülen %	Ailesi Yanında Kalan Sayı	Ailesi Yanında Kalan %	Yuva-Yurt Sayı	Yuva-Yurt %	Toplam Sayı	Toplam %
Erkek	27	73.0	46	56.8	39	60.0	112	61.2
Kız	10	27.0	35	43.2	26	40.0	71	38.8
Toplam	37	100.0	81	100.0	65	100.0	183	100.0
$X^2=2.863$; $SD=2$; $P=0.239$								

Tablo 4.1.4'te izlendiği gibi araştırmaya katılan çocuk ve gençlerin % 25.1'i 6-11 yaş, % 74.9'u 12-18 yaş grubundadır. Yaş ortalaması 13.3'dür. Aile yanına

döndürülen çocukların % 24.3'ü 6-11 yaş, % 75.7'si 12-18 yaş grubunda olup yaş ortalaması 13.8'dir. Ailesi yanında kalan çocukların % 27.2'si 6-11 yaş, % 72.8'i 12-18 yaş grubunda olup yaş ortalaması 12.9'dur. Yuva-yurtta kalan çocukların % 23.1'i 6-11 yaş, % 76.9'u 12-18 yaş grubunda olup yaş ortalaması 13.5'dir. Bakım modellerine göre yaş dağılımı anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0.05$).

Tablo 4.1.4. Bakım modellerine göre çocuk ve gençlerin yaş gruplarına göre dağılımları.

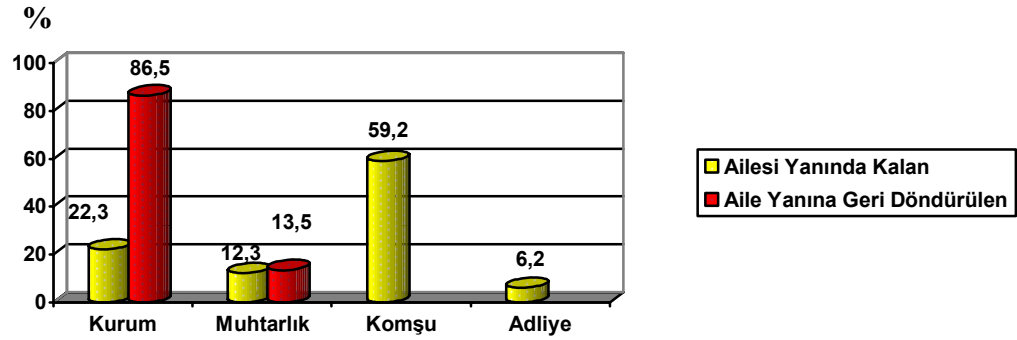
Yaş Grupları	Aile Yanına Döndürülen Sayı	%	Ailesi Yanında Kalan Sayı	%	Yuva-Yurt Sayı	%	Toplam* Sayı	%
6-11	9	24.3	22	27.2	15	23.1	46	25.1
12-18	28	75.7	59	72.8	50	76.9	137	74.9
Toplam	37	100.0	81	100.0	65	100.0	183	100.0
$X^2=0.336$; $SD=2$; $P=0.845$								

Tablo 4.1.5'te izlendiği gibi araştırmaya katılan çocuk ve gençlerin % 14.8'inin sağlık problemi varken, % 85.2'sinin sağlık problemi yoktur. Aile yanına geri döndürülen çocukların % 10.8'nin sağlık problemi varken % 89.2'sinin sağlık problemi yoktur. Ailesi yanında kalan çocukların % 19.8'nin sağlık problemi varken % 80.2'sinin sağlık problemi yoktur. Yuva-yurtta kalan çocukların % 10.8'nin sağlık problemi varken % 89.2'sinin sağlık problemi yoktur. Çocuk ve gençlerin sağlık problemi olma durumlarına göre dağılımları bakım modellerine göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0.05$).

Tablo 4.1.5. Bakım modellerine göre çocuk ve gençlerin sağlık problemi olma durumlarına göre dağılımları.

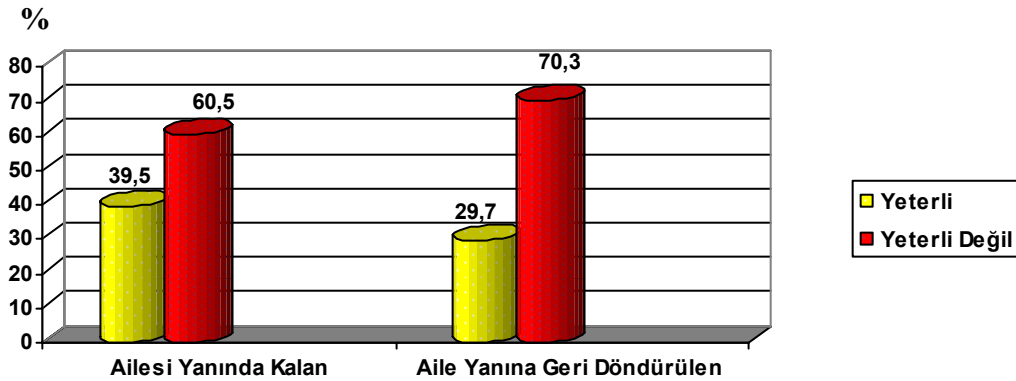
Sağlık Problemi	Aile Yanına Döndürülen Sayı	%	Ailesi Yanında Kalan Sayı	%	Yuva-Yurt Sayı	%	Toplam Sayı	%
Var	4	10.8	16	19.8	7	10.8	27	14.8
Yok	33	89.2	65	80.2	58	89.2	156	85.2
Toplam	37	100.0	81	100.0	65	100.0	183	100.0
$X^2=2.887$; $SD=2$; $P=0.236$								

Tablo 4.1.6'da izlendiği gibi araştırmaya katılan gençlerin % 69.4'ünün yakın bir arkadaşı varken (aile yanına döndürülen % 48.3, ailesi yanında kalan % 96.6 ve

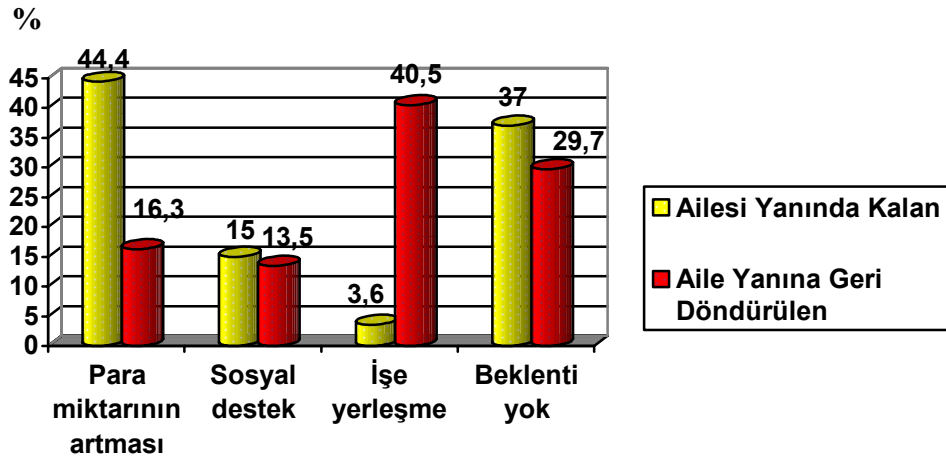
Şekil 4.1.1. Aile yanına döndürülen, ailesi ile kalan çocuk ve gençlerin ailelerinin Ayni-Nakdi Yardım Projesini öğrenme kanalına göre dağılımları.

Şekil 4.1.1’de ANY Projesini, aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin ailelerinin % 86.5’inin kurumdan, % 13.5’inin de muhtardan, ailesi ile kalan çocukların ailelerinin % 59.2’si komşudan, %22.3’ü kurumdan, % 12.3’ü muhtardan, % 6.2’si ise adliyeden öğrendikleri görülmektedir.

Şekil 4.1.2. Aile yanına döndürülen ve ailesi yanında kalan çocuk ve gençlerin ailelerinin Ayni-Nakdi Yardım miktarını yeterli bulma durumlarına göre dağılımları.

Şekil 4.1.2’de ANY miktarını, ailesi yanına döndürülen çocuk ve gençlerin ailelerinin, % 70.3’ünün yeterli bulmadığı, % 29.7’sinin yeterli bulduğu, ailesi ile kalan çocukların ailelerinin ise % 60.5’i yeterli bulurken, % 39.5’inin yeterli bulmadığı görülmektedir.

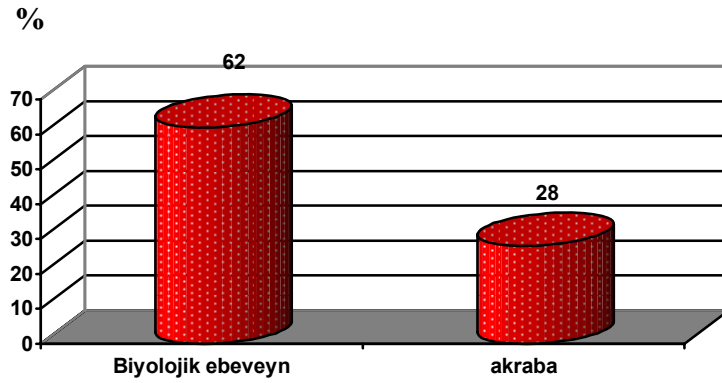
Şekil 4.1.3. Aile yanına döndürülen ve ailesi yanında kalan çocuk ve gençlerin ailelerinin kurumdan beklentilerine ilişkin dağılımları.

Şekil 4.1.3'te ailesi yanına döndürülen çocuk ve gençlerin ailelerinin kurumdan beklentilerinin % 40.5'lik bir oran ile ilk sırada çocukların işe yerleşmesi olduğu, sırasıyla % 29.7'sinin beklentisinin olmadığı, % 16.3'ünün para miktarının artması, % 13.5'inin sosyal destek (danışmanlık, psikolojik destek...vb.) olduğu görülmektedir. Ailesi yanında kalan çocukların ailelerinin ise ilk sırada % 44.4 'lük bir oran ile kurumdan beklentisinin, para miktarının artması olduğu, sırasıyla % 37'sinin kurumdan hiçbir beklentisinin olmadığı, % 15'inin sosyal destek olduğu ve % 3.6'sının ise çocuğunun işe yerleşmesi olduğu görülmektedir.

4.2. Aileye Dönüş Süreci ve Yaşananlar

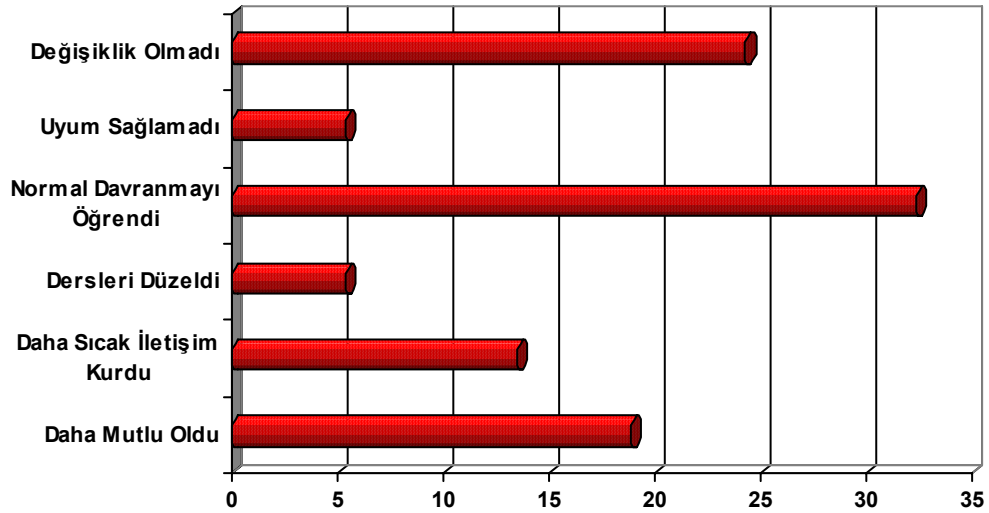
Ebeveynler, çocuk yuvada iken çocuğun kendileri ile ilişkilerini % 73'ü iyi, % 8.1'i çok iyi, % 18.9'u ise soğuk olarak bildirmişlerdir. Çocuğun yuvada iken kardeş ilişkilerini ise, ebeveyn ilişkilerine benzer şekilde % 73'ünü iyi, % 18.9'unu soğuk (% 8.1'inin kardeşi yok) olarak bildirmişlerdir.

Ebeveynlerin hepsi çocuğun yuvada kaldığı dönemlerde en az yılda bir kez ziyaret ettiklerini bildirmişlerdir.

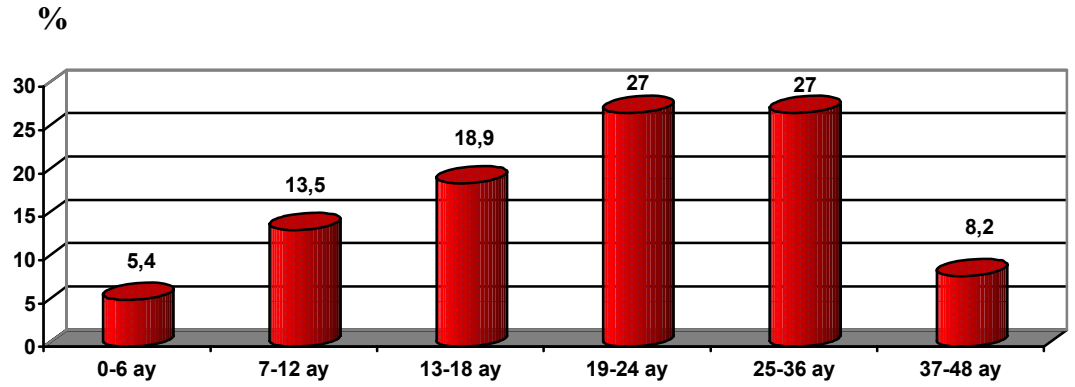
Şekil 4.2.1. Aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin geri döndüğü yere ilişkin dağılımları.

Şekil 4.2.1'de aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin % 62.0'sinin biyolojik ebeveyni yanına, % 28.0'sinin de akraba yanına geri döndüğü görülmektedir.

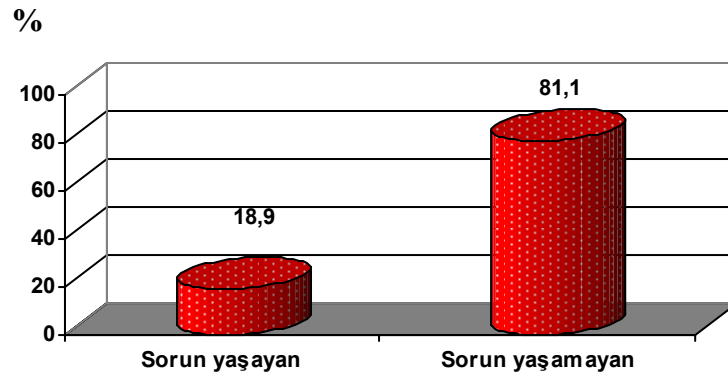
Şekil 4.2.2. Aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin ebeveynlerine göre eve döndükten sonra çocuk ve gençlerin davranışlarında meydana gelen değişikliğe ilişkin dağılımları.

Şekil 4.2.2’de aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin ebeveynlerinin % 32.4’ü çocuk eve döndükten iki-üç ay sonra normal davranmayı öğrendiğini, % 24.3’ü çocuğun davranışında herhangi bir değişikliğin olmadığını, % 18.9’u çocuğun daha mutlu olduğunu, % 13.5’inin çocuğun daha sıcak iletişim kurduğunu, % 5.4’ünün çocuğun derslerinin düzeldiğini ve % 5.4’ünün de çocuğun yeni ortama uyum sağlayamadığını ifade ettiği görülmektedir.

Şekil 4.2.3. Aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin aile yanında kalma sürelerine göre dağılımları.

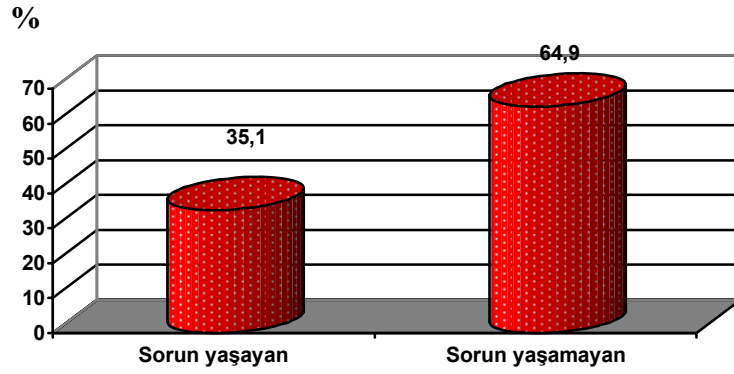
Şekil 4.2.3'te aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin % 27.0'nın ailesi yanında 19-24 aydır, yine diğer bir % 27.0'nın 25-36 aydır, % 18.9'unun 13-18 aydır, % 13.5 'inin 7-12 aydır, % 8.2'sinin 37-48 aydır ve % 5.4'ünün de 0-6 aydır kalmakta olduğu görülmektedir.

Şekil 4.2.4. Aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin, eve dönmeden önce ailelerinde sorun yaşanma durumlarına göre dağılımları.

Şekil 4.2.4'te aile yanına döndürülen çocukların ebeveynlerinin % 81.1'i çocuk eve dönmeden önce ailede sorun yaşanmadığını, % 18.9'u ise ailede sorun yaşandığını belirttikleri görülmektedir.

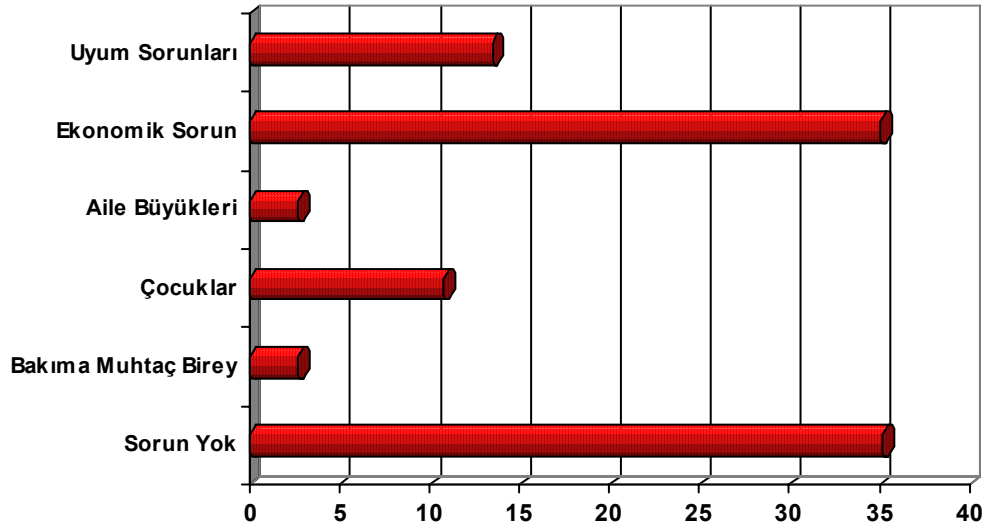
Çocuk eve dönmeden önce sorun yaşandığını belirten ebeveynlerin % 8.1'i eşleri, % 5.4 'ü akrabaları, % 2.7'si çocukları ve %2.7'si eşin anne-babası ile sorun yaşandığını belirtmişlerdir.

Şekil 4.2.5. Aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin, eve döndükten sonra ailelerinde sorun yaşanma durumlarına göre dağılımları.

Şekil 4.2.5'te aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin ebeveynlerinin % 64.9'u çocuk döndükten sonra sorun yaşamadıklarını, % 35.'i ise çocuk eve döndükten sonra ailede sorun yaşadıklarını belirttikleri görülmektedir.

Çocuk eve döndükten sonra sorun yaşandığını belirten ebeveynlerin %16.2' si eşleri, %13.5' i çocuklar ve %5.4'ü ise eşlerinin anne-babası ile sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Sorun yaşandığı belirtilen eşle ilgili olarak eşin alışkanlıkları ve para ile ilgili konularda sorun yaşandığı, eşin ailesi ile ilgili olarak da, çocuklarla ilgili konularda sorun yaşandığı, çocuklarla ilgili yaşanan sorunlarla ilgili ise, çocukların sorumluluk ve beklentileri ile ilgili konularda sorun yaşandığı belirtilmiştir.

Şekil 4.2.6. Aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin ailelerinde halen yaşanan sorun durumlarının dağılımları.

Şekil 4.2.6’da aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin ebeveynlerinin % 35.2’si halen herhangi bir sorun yaşamadıklarını, % 35.18’i ekonomik sorun, % 13.5’i uyum sorunları, % 10.8’i çocuklarla ilgili sorun, % 2.7’si aile büyükleri ile ilgili sorun ve yine % 2.7’si ailede bakıma muhtaç birinin varlığı ile ilgili sorun yaşadıklarını belirttikleri görülmektedir.

Aileler yaşadıkları sorunlara çözüm bulma ile ilgili olarak; %51.3’ü çözüm bulamadığını, idare ettiğini, %13.5’i ise iletişim kurarak çözüm bulmaya çalıştığını belirtmiştir.

4.3. Sorun Davranışlar

4.3.1. Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme (CBCL/6-18)

Ölçeğinden Elde Edilen Bilgiler

Tablo 4.3.1.1’de izlendiği gibi, CBCL puan ortalamaları açısından ebeveynler ve bakım verenler, aile yanına döndürülen, ailesi yanında kalan ve yuva-yurtta büyüyen çocuklar arasında “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ve “Toplam Problem” ve alt testlerden “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları” puan ortalamalarında anlamlı farklılık bildirmiştir ($P<0.05$). Aile yanına döndürülen çocukların “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ve alt testlerden “Düşünce Sorunları” puan ortalaması yuva yurttaki büyüyenler ve ailesi yanında büyüyenlere göre anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur ($P<0.05$). Bakım verenler, “Dikkat Sorunları” alt testi ile “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar) puan ortalamalarını yuva-yurtta büyüyenlerde diğer iki gruba göre anlamlı olarak daha düşük bildirmişlerdir ($P<0.05$).

Tablo 4.3.1.1. CBCL / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının gruplara göre ortalama ve standart sapmaları

Gruplar	Aile Yanına Döndürülen N= 37	Ailesi Yanında Kalan N= 81	Yuva-Yurt N= 65	Kruskal Wallis Testi
Sorun Davranışlar	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X²;sd;p
Anksiyete /Depresyon	4.9 ± 2.5	5.6 ± 3.5	3.4 ± 3.1	13.448;2;0.001
Sosyal İçer Dönüklük	3.4 ± 2.9	4.8 ± 3.3	2.7 ± 2.7	14.618;2;0.001
Somatik Yakınmalar	3.2 ± 3.2	1.7 ± 2.4	.79 ± 1.5	22.117;2;0.000
Sosyal Sorunlar	4.4 ± 2.8	3.2 ± 3.1	4.2 ± 3.8	4.704;2;0.95
Düşünce Sorunları	5.2 ± 3.2	2.1 ± 3.4	2.9 ± 3.0	29.906;2;0.000
Dikkat Sorunları	5.2 ± 3.1	4.0 ± 3.1	2.6 ± 2.7	20.305;2;0.000
Kurallara Karşı Gelme	5.8 ± 3.1	2.3 ± 2.5	4.1 ± 4.3	24.352;2;0.000
Saldırgan Davranışlar	7.0 ± 4.4	5.1 ± 5.7	4.6 ± 5.1	10.473;2;0.005
İçer Yönelim	11.6 ± 6.6	12.2 ± 7.9	7.0 ± 6.5	18.087;2;0.000
Dışer Yönelim	12.9 ± 7.1	7.5 ± 7.7	8.8 ± 9.6	15.079;2;0.001
Toplam Problem	44.8 ± 21.7	31.7 ± 23.1	28.5 ± 25.4	13.948;2;0.01

- P<0.05 (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Cinsiyete bağlı değişimler

Ebeveynler aile yanında bakılan ve aile yanına döndürülen çocukların sorun davranışları açısından grup içinde cinsiyete göre anlamlı farklılık bildirmemişlerdir ($p>0.05$). Ancak, bakım verenler tarafından yuva-yurtta yaşayan çocuklar değerlendirildiğinde, “Anksiyete/Depresyon” ($Z=-2.493$; $p=0.013$), “Sosyal Sorunlar” ($Z=-2.166$, $P=0.030$), “Dikkat Sorunları” ($Z= -2.383$, $P=0.017$), “Saldırgan Davranışlar” ($Z= -1.992$, $P=0.046$) alt test puan ortalamalarında anlamlı farklılık bildirmişlerdir. Kızlarda sırasıyla puan ortalamaları 2.3 ± 2.6 ; 3.0 ± 3.7 ; 1.7 ± 2.3 ; 3.3 ± 5.2 iken, erkeklerde sırasıyla 4.3 ± 3.2 ; 5.0 ± 3.8 ; 3.3 ± 2.8 ; 5.5 ± 5.1 ’dir.

Tablo 4.3.1.2’de de izlendiği gibi, ebeveynler ve bakım verenler, cinsiyete göre gruplar arasında anlamlı farklılık bildirmişlerdir ($P<0.05$). Erkeklerde, aile yanına döndürülen çocukların “Somatik Yakınmalar” “Düşünce Sorunları” ve “Dikkat Sorunları” alt test puan ortalamaları, yuva-yurtta büyüyenlerden anlamlı olarak daha yüksek, ailesi yanında kalan çocukların “Somatik Yakınmalar”, “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları” alt testleri ile “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ve “Toplam Problem” puan ortalamaları, aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta kalan çocuklardan anlamlı olarak daha düşüktür ($p<0.05$).

Kızlarda, aile yanına döndürülen çocukların “Düşünce Sorunları” “Dikkat Sorunları” alt testleri ile “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ve “Toplam Problem” puan ortalamaları, yuva-yurtta büyüyen çocuklardan, “Düşünce Sorunları” alt testi ile “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme) puan ortalamaları, ailesi yanında kalan çocuklardan anlamlı olarak daha yüksektir ($p < 0.05$). Ailesi ile kalan çocukların “Dikkat Sorunları”, “Saldırgan Davranışlar” alt testi ile “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İç Dönüklük) ve “Toplam Problem” puan ortalamaları, yuva-yurtta büyüyen çocuklardan anlamlı olarak daha yüksektir ($p < 0.05$).

Tablo 4.3.1.2. CBCL / 6-18 Yaşları Arasındaki Çocuk ve Gençlerin Sorun Davranışlarının Cinsiyet Göre Grupların Ortalama ve Standart Sapmaları

<i>Cinsiyet</i> <i>Sorun Davranışlar</i>	KIZ				ERKEK			
	Ailesi Yanında Kalan N= 35	Ailesi Yanına Döndürülen N= 10	Yuva-Yurtta Kalan N=26	Kruskal Wallis Testi	Ailesi Yanında Kalan N= 46	Ailesi Yanına Döndürülen N= 27	Yuva-Yurtta Kalan N= 39	Kruskal Wallis Testi
	X± SS	X± SS	X± SS	X ² ;sd;p	X± SS	X± SS	X± SS	X ² ;sd;p
Anksiyete /Depresyon	6.5 ± 4.3*	4.6 ± 2.3*	2.3 ± 2.6	21.187;2;0.000	5.0 ± 2.6	5.1 ± 2.6	4.4 ± 3.2	0.557;2;0.757
Sosyal İçer Dönüklük	4.6 ± 3.3*	3.1 ± 2.0	2.2 ± 2.9	10.111;2;0.006	4.9 ± 3.4	3.6 ± 3.3	3.2 ± 2.7	5.968;2;0.051
Somatik Yakınmalar	2.3 ± 3.1	4.3 ± 3.7*	1.0 ± 1.9	9.587;2;0.008	1.4 ± 1.7*	2.9 ± 3.0**	.6 ± 1.1	14.038;2;0.001
Sosyal Sorunlar	3.4 ± 3.4	4.4 ± 3.1	3.0 ± 3.7	2.819;2;0.244	3.2 ± 2.9	4.4 ± 2.7*	5.1 ± 3.8*	6.437;2;0.040
Düşünce Sorunları	2.7 ± 4.5	5.4 ± 3.5*	2.4 ± 2.7	8.862;2;0.012	1.7 ± 2.4	5.2 ± 3.2*	3.3 ± 3.2*	23.583;2;0.000
Dikkat Sorunları	4.1 ± 2.8*	4.5 ± 2.5*	1.7 ± 2.3	16.571;2;0.000	4.0 ± 3.5	5.6 ± 3.3*	3.3 ± 2.8*	8.171;2;0.017
Kurallara Karşı Gelme	2.4 ± 2.9	5.5 ± 2.8*	3.1 ± 3.8	8.321;2;0.016	2.4 ± 2.3	6.0 ± 3.2*	4.9 ± 4.6*	17.845;2;0.000
Saldırgan Davranışlar	5.4 ± 5.6*	5.9 ± 3.8*	3.3 ± 5.2	7.768;2;0.021	4.9 ± 6.0	7.5 ± 4.7*	5.6 ± 5.1*	6.879;2;0.032
İçer Yönelim	13.5± 9.6*	12.0 ± 6.9*	5.5 ± 6.7	15.830;2;0.000	11.3 ± 6.5	11.6 ± 6.7	8.2 ± 6.3	4.7;2;0.093
Dışer Yönelim	7.8 ± 7.9	11.4 ± 6.3*	6.4 ± 8.6	6.451;2;0.040	7.3 ± 7.8	13.5 ± 7.5*	10.5 ± 9.1*	10.290;2;0.006
Toplam Problem	34.9 ± 26.1*	42.9 ± 21.3*	21.4 ± 25.0	9.623;2;0.008	29.5 ± 20.6	45.6 ± 22.3*	33.5 ± 24.9*	9.376;2;0.009

- P<0.05 (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Yaşa bağılı değişimler

Ebeveynler ve bakım verenler, sorun davranışlar ile çocukların yaşları arasında “Sosyal İç Dönüklük” alt test puan ortalamasında ($\rho = 0.161$; 0.030) anlamlı pozitif bir ilişki olduğunu bildirmişlerdir ($p < 0.05$).

Gruplar tek tek incelendiğinde, Tablo 4.3.1.3’te izlendiği gibi, aile yanına döndürülen çocukların ebeveynleri, çocuğun yaşı ile “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ve alt testlerden “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları” puan ortalamaları arasında anlamlı negatif bir ilişki olduğunu bildirmişlerdir ($p < 0.05$). Ailesi yanında kalan çocukların ebeveynleri, çocuğun yaşı ile “İçe Yönelim” (Sosyal İç Dönüklük) puan ortalamaları arasında anlamlı pozitif bir ilişki olduğunu bildirmişlerdir ($p < 0.05$). Yuva-yurtta büyüyenlerde bakım verenler, çocuğun yaşı “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon), “Dışa Yönelim” (Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ve ile “Dikkat Sorunları” alt test puan ortalamaları arasında anlamlı pozitif bir ilişki olduğunu bildirmişlerdir ($p < 0.05$).

Tablo 4.3.1.3. CBCL / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının yaşa göre korelasyonları

Gruplar Sorun Davranışlar	Ailesi Yanına Döndürülen N= 37	Ailesi Yanında Kalan N=81	Yuva-Yurtta Kalanlar N=65
	Rho; p	rho; p	rho; p
Anksiyete /Depresyon	-0.455 ; 0.005	0.186 ; 0.096	0.396 ; 0.001
Sosyal İçer Dönüklük	-0.181 ; 0.283	0.312 ; 0.005	0.222 ; 0.080
Somatik Yakınmalar	-0.390 ; 0.017	0.044 ; 0.694	0.167 ; 0.191
Sosyal Sorunlar	-0.254 ; 0.130	-0.169 ; 0.131	0.126 ; 0.324
Düşünce Sorunları	-0.615 ; 0.000	0.002 ; 0.986	0.157 ; 0.219
Dikkat Sorunları	-0.372 ; 0.024	-0.123 ; 0.272	0.354 ; 0.004
Kurallara Karşı Gelme	-0.514 ; 0.001	-0.028 ; 0.805	0.221 ; 0.082
Saldırgan Davranışlar	-0.567 ; 0.000	-0.149 ; 0.183	0.285 ; 0.024
İçer Yönelim	-0.409 ; 0.012	0.262 ; 0.018	0.317 ; 0.011
Dışer Yönelim	-0.578 ; 0.000	-0.098 ; 0.385	0.276 ; 0.029
Toplam Problem	-0.529 ; 0.001	-0.002 ; 0.986	0.273 ; 0.031

Çocuğun kuruluştaki bakılma süresine bağıli değışimler

Ebeveynler, aile yanına döndürülen çocuklarda, “Sosyal İçer Dönüklük” alt test puan ortalaması ile ($\rho = -0.337$, $p = 0.041$) çocuğun yuvada kalış süresi arasında anlamlı negatif bir ilişki olduğunu ($p < 0.05$), diğeri problem davranış puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını bildirmişlerdir ($p > 0.05$).

Yuva-yurtta büyüyenlerde bakım verenler, kurumda kalış süresi ile problem davranış puan ortalamaları arasında anlamlı bir değışim bildirmemişlerdir ($p > 0.05$).

Çocuğun korunma altına alınma yaşına bağıli değışimler

Tablo 4.3.1.4’te ebeveynler aile yanına döndürülen çocukların, korunma altına alınma yaşı ile “Dışer Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ve “Toplam Problem” puan ortalamaları arasında anlamlı negatif bir ilişki olduğunu bildirmişlerdir. Benzer şekilde alt testlerden “Anksiyete/Depresyon”,

“Somatik Yakınmalar” ve “Düşünce Sorunları” ile korunma altına alınma yaşı arasında anlamlı negatif bir ilişki olduğunu bildirmişlerdir ($P<0.05$)

Yuva-yurtta büyüyenlerde bakım verenler, korunma altına alınma yaşı ile problem davranış puan ortalamaları arasında anlamlı bir değişim bildirmemişlerdir ($p>0.05$).

Tablo 4.3.1.4. CBCL 6-18 Yaşları arasındaki aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta kalan çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının korunma altına alınma yaşına göre korelasyonları

Gruplar Sorun Davranışlar	Ailesi Yanına Döndürülen N= 37	Yuva-Yurtta Kalan N=65
	Rho; p	rho; p
Anksiyete /Depresyon	-0.331 ; 0.045	0.003 ; 0.980
Sosyal İçer Dönüklük	0.044 ; 0.794	-0.107 ; 0.406
Somatik Yakınmalar	-0.438 ; 0.007	-0.011 ; 0.929
Sosyal Sorunlar	-0.240 ; 0.152	-0.120 ; 0.348
Düşünce Sorunları	-0.356 ; 0.030	-0.018 ; 0.887
Dikkat Sorunları	-0.167 ; 0.323	-0.050 ; 0.695
Kurallara Karşı Gelme	-0.408 ; 0.012	-0.107 ; 0.406
Saldırgan Davranışlar	-0.383 ; 0.019	-0.071 ; 0.580
İçer Yönelim	-0.247 ; 0.140	-0.046 ; 0.722
Dışer Yönelim	-0.441 ; 0.006	-0.074 ; 0.566
Toplam Problem	-0.385 ; 0.019	-0.086 ; 0.504

Anne öğrenim düzeyine bağılı değişimler

Tablo 4.3.1.5’te izlendiğı gibi, ebeveynler, anne öğrenim düzeyi açısından anne öğrenim düzeyinin; okuma-yazma yok, okur-yazar, ilkokul ve anne öğrenim düzeyi bilinmiyor durumu arasında, “İçer Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçer Dönüklük) ve “Düşünce Sorunları” ile “Kurallara Karşı Gelme” alt test puanlarında anlamlı farklılık bildirmişlerdir. Anne öğrenim düzeyi ilkokul olanlar, “İçer Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçer Dönüklük) puan ortalamalarını, annesi okuma-yazma bilmeyen, okur-yazar ve anne öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre daha yüksek, “Düşünce Sorunları” ve “Kurallara Karşı Gelme” alt test puan ortalamalarını, annesi okuma-yazma bilmeyen, okur-yazar ve öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.1.5. CBCL/ 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının anne öğrenim düzeyine göre ortalama ve standart sapmaları

Anne Öğrenim Düzeyi Sorun Davranışlar	Okuma-Yazma Yok N=56	Okur-Yazar N=48	İlkokul N=59	Bilinmiyor N=18	Kruskal Wallis Testi
	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ² ;sd;p
Anksiyete /Depresyon	4.3 ± 3.7	3.9 ± 2.8	6.0 ± 3.1*	4.3 ± 3.1	13.734;4;0.008
Sosyal İçer Dönüklük	3.3 ± 3.3	3.2 ± 2.9	5.1 ± 3.3*	3.0 ± 2.5	14.617;4;0.006
Somatik Yakınmalar	2.4 ± 3.2	1.4 ± 2.1	1.7 ± 2.1	.6 ± 1.1	6.463;4;0.167
Sosyal Sorunlar	4.1 ± 3.9	4.1 ± 3.3	3.1 ± 2.7	4.7 ± 3.6	3.619;4;0.460
Düşünce Sorunları	4.0 ± 4.7*	3.4 ± 2.9*	1.9 ± 2.2	2.9 ± 2.7	10.010;4;0.040
Dikkat Sorunları	4.0 ± 3.4	3.6 ± 3.2	3.8 ± 3.0	3.3 ± 2.9	1.279;4;0.865
Kurallara Karşı Gelme	4.7 ± 4.1*	4.2 ± 4.0*	2.0 ± 2.0	4.7 ± 3.7*	13.349;4;0.010
Saldırgan Davranışlar	6.1 ± 6.3	4.8 ± 4.5	5.1 ± 5.3	5.5 ± 5.2	.607;4;0.962
İçer Yönelim	10.1 ± 8.8	8.5 ± 6.6	12.8±7.0*	8.0 ± 6.0	12.410;4;0.015
Dışer Yönelim	10.8 ± 9.8	9.0 ± 8.0	7.1 ± 6.7	10.2 ± 8.6	2.990;4;0.559
Toplam Problem	37.1± 30.5	32.3± 23.9	31.0±18.2	31.8±22.8	.606;4;0.962

- p<0.05 (4 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Baba öğrenim düzeyine bağlı değişimler

Tablo 4.3.1.6’da izlendiği gibi, ebeveynler, baba öğrenim düzeyi açısından baba öğrenim düzeyinin; okuma-yazma yok, okur-yazar, ilkokul, ortaokul- lise ve baba öğrenim düzeyi bilinmiyor durumu arasında, “İçer Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçer Dönüklük), “Dışer Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme) ve “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamalarında anlamlı farklılık bildirmişlerdir (p<0.05). Buna göre ebeveynler, babası ilkokul mezunu olan çocukların “İçer Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçer Dönüklük) puan ortalamalarını, babası okuma-yazma bilmeyenlerden, “Sosyal İçer Dönüklük” alt test puan ortalamasını ise, babası okur-yazar olan ve öğrenim düzeyi bilinmeyenlerden, “İçer Yönelim” puan ortalamasını, baba öğrenim düzeyi bilinmeyenlerden daha

yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Öte yandan yine babası ilkokul mezunu olanların “Düşünce Sorunları”, “Kurallara Karşı Gelme” alt testleri puan ortalamalarını, babası okuma-yazma bilmeyen ve okur-yazar olanlardan, “Dışa Yönelim” puan ortalamalarını ise, babası okur-yazar olanlardan daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.1.6. CBCL/ 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının baba öğrenim düzeyine göre ortalama ve standart sapmaları

Baba Öğrenim Düzeyi	Okuma-Yazma Yok	Okur-Yazar	İlkokul	Orta okul lise	Bilinmiyor	Kruskal Wallis Testi
Sorun Davranışlar	N=40	N=51	N=65	N=7	N=18	
	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ² ;sd;p
Anksiyete /Depresyon	3.6±3.2	4.7 ± 3.6	5.6 ± 3.2*	5.4 ± 2.1	4.2 ± 3.1	9.841;3;0.020
Sosyal İçer Dönüklük	2.9 ± 2.8	3.4 ± 3.2	4.9 ± 3.4*	5.1 ± 2.1	2.9 ± 2.9	13.477;3;0.004
Somatik Yakınmalar	1.4 ± 2.6	2.4 ± 3.1	1.6 ± 2.0	2.4 ± 3.4	0.7 ± 1.1	5.122;3;0.163
Sosyal Sorunlar	4.4 ± 3.8	4.0 ± 3.2	3.2 ± 2.9	3.1 ± 2.1	4.7 ± 4.3	2.872;3;0.412
Düşünce Sorunları	3.5 ± 3.5*	4.4 ± 4.4*	1.8 ± 2.3	2.1 ± 2.0	3.2 ± 3.1	19.387;3;0.000
Dikkat Sorunları	3.0 ± 2.8	4.6 ± 3.4	4.0 ± 3.2	3.9 ± 1.6	2.7 ± 3.0	6.909;3;0.075
Kurallara Karşı Gelme	4.4 ± 3.9*	5.1 ± 3.5*	2.0 ± 2.3	2.7 ± 1.4	4.7 ± 5.5	23.480;3;0.000
Saldırgan Davranışlar	4.7 ± 4.7	6.4 ± 5.1	5.0 ± 6.0	4.7 ± 2.0	5.6 ± 6.4	5.769;3;0.123
İçer Yönelim	7.8 ± 7.3	10.5 ± 8.2	12.1 ± 7.2*	13.0 ± 7.0	7.8 ± 6.5	10.330;3;0.016
Dışer Yönelim	9.1 ± 8.0	11.5 ± 8.2*	7.0 ± 7.7	7.4 ± 2.9	10.3 ± 11.3	10.606;3;0.014
Toplam Problem	31.1 ± 25.3	39.4 ± 27.3	30.3 ± 20.0	32.9 ± 13.2	32.0 ± 29.8	4.697;3;0.195

- $p<0.05$ (6 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Whitney-U testi yapılmıştır).

Anne mesleğine bağlı değişimler

Ebeveynler ve bakım verenler, annesi ev hanımı olanlar ile annesi işçi olanlar arasında “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamaları arasında anlamlı değişim bildirmişlerdir ($p<0.05$). Buna göre, annesi ev hanımı olanların “Düşünce Sorunları”

puan ortalamaları (3.2 ± 3.7), annesi işçi olanlardan (0.0 ± 0.0) anlamlı olarak daha yüksektir ($Z = -2.754$, $p = 0.006$).

Baba mesleğine bağlı değişimler

Tablo 4.3.1.7’de izlendiği gibi, Ebeveynler, baba mesleği; işsiz, gündelik işçi ve işçi olanlar arasında “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ve “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamalarında anlamlı farklılık bildirmişlerdir ($p < 0.05$). Buna göre, babası işsiz olanların “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme) ve “Toplam Problem” puan ortalamaları ile babası işçi olanların “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ve “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamaları, babası gündelik işçi olanlardan anlamlı olarak daha yüksektir ($p < 0.05$).

Tablo 4.3.1.7. CBCL/ 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının baba mesleğine göre ortalama ve standart sapmaları

Baba Mesleği	İşsiz	Gündelik İşçi	İşçi	Kruskal Wallis Test
Sorun Davranışlar	N= 33	N= 46	N= 39	
	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X²;sd;p
Anksiyete /Depresyon	5.4 ± 2.0	5.2 ± 3.5	5.7 ± 3.8	1.318;2;0.517
Sosyal İçe Dönüklük	5.2 ± 3.7	4.4 ± 3.1	3.7 ± 3.2	3.501;2;0.174
Somatik Yakınmalar	1.7 ± 2.4	2.2 ± 3.2	2.7 ± 2.5	5.993;2;0.050
Sosyal Sorunlar	3.5 ± 2.8	3.5 ± 3.2	3.8 ± 3.1	.243;2;0.885
Düşünce Sorunları	$3.3 \pm 3.1^*$	2.4 ± 4.3	$3.7 \pm 3.3^*$	7.189;2;0.027
Dikkat Sorunları	5.0 ± 3.2	3.7 ± 2.8	4.7 ± 3.6	3.190;2;0.073
Kurallara Karşı Gelme	$4.0 \pm 2.6^*$	2.4 ± 3.1	$4.2 \pm 3.5^*$	10.608;2;0.005
Saldırgan Davranışlar	5.8 ± 4.9	4.3 ± 4.9	$7.3 \pm 6.2^*$	6.480;2;0.039
İçe Yönelim	12.3 ± 6.4	11.8 ± 8.0	12.2 ± 8.1	.445;2;0.800
Dışa Yönelim	$9.8 \pm 7.0^*$	6.8 ± 7.1	$11.5 \pm 8.9^*$	8.786;2;0.012
Toplam Problem	$37.8 \pm 19.5^*$	31.0 ± 24.4	$40.1 \pm 24.9^*$	7.201;2;0.027

- $p < 0.05$ (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Anne-Baba ilişkilerine bağlı değişimler

Tablo 4.3.1.8’de izlendiği gibi ebeveynler ve bakım verenler, anne-baba ilişkileri açısından; anne-baba ilişkilerinin kötü, orta, iyi olma durumu arasında “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ve “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları” alt testleri puan ortalamalarında anlamlı farklılık bildirmişlerdir ($p<0.05$). Ebeveynler ve bakım verenler, anne-baba ilişkisi kötü ve orta düzeyde olanların “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Saldırgan davranışlar), “Toplam Problem” ve “Sosyal Sorunlar”, “Dikkat Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, anne-baba ilişkisi iyi olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Ayrıca anne-baba ilişkisi kötü olanların “Anksiyete/Depresyon”, “Dikkat Sorunları” alt test puan ortalamalarını, anne-baba ilişkisi orta olanlara göre daha yüksek, anne-baba ilişkisi orta olanların da “Düşünce Sorunları” ve “Kurallara Karşı Gelme” alt test puan ortalamalarını, anne-baba ilişkisi iyi olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.1.8. CBCL / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının anne-baba ilişkilerine göre ortalama ve standart sapmaları

Anne-Baba İlişkileri	Kötü	Orta	İyi	Kruskal Wallis Testi
	N=28	N=100	N=44	
Sorun Davranışlar	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X²;sd;p
Anksiyete/Depresyon	6.5 ± 3.5**	5.0 ± 3.0*	2.6 ± 2.8	26.517;2;0.000
Sosyal İç Dönüklük	5.2 ± 3.3*	4.2 ± 3.0*	1.9 ± 2.6	28.905;2;0.000
Somatik Yakınmalar	2.2 ± 2.8*	1.7 ± 2.3*	1.2 ± 2.5	9.517;2;0.009
Sosyal Sorunlar	4.5 ± 3.8*	4.3 ± 3.2*	1.8 ± 2.1	23.719;2;0.000
Düşünce Sorunları	3.3 ± 5.4	3.3 ± 3.0*	2.2 ± 2.8	6.548;2;0.038
Dikkat Sorunları	5.2 ± 3.8**	3.5 ± 2.6*	2.7 ± 2.8	10.107;2;0.006
KurallaraKarşıGelme	4.1 ± 4.8	4.0 ± 3.5*	2.6 ± 3.0	6.749;2;0.034
Saldırgan Dvranışlar	6.6 ± 6.0*	5.2 ± 4.5*	3.4 ± 4.2	10.565;2;0.005
İç Yönelim	13.9 ± 8.3*	11.0 ± 6.6*	5.7 ± 7.1	29.893;2;0.000
Dışa Yönelim	10.7 ± 10.0*	9.2 ± 7.5*	6.0 ± 6.9	9.953;2;0.007
Toplam Problem	40.9 ± 31.0*	34.6±20.1*	20.9 ± 22.6	16.438;2;0.000

- p<0.05 (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Yakın arkadaşla sahip olma durumuna bağlı değişimler

Ebeveynler ve bakım verenler, çocuklarının yakın arkadaşının olup olmamasına göre problem davranış puanları arasında her üç grupta anlamlı bir değişim bildirmemişlerdir (p>0.05).

Akran ilişkilerine bağlı değişimler

Tablo 4.3.1.9’da izlendiği gibi ebeveynler ve bakım verenler, akran ilişkileri açısından akran ilişkilerinin kötü, orta, iyi ve bir akranın olmaması durumu arasında “İç Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İç Dönüklük) puan ortalamalarında anlamlı farklılık bildirmişlerdir. Buna göre, akran ilişkisi kötü olanların “İç Yönelim” (Anksiyete/Depresyon) puan ortalamalarını akran ilişkisi orta düzeyde ve iyi olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir (p<0.05). Ayrıca akran ilişkisi kötü olanların “Sosyal İç Dönüklük” alt test puan ortalaması ile akran ilişkisi orta

düzeyde olanların “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük) puan ortalamalarını, akran ilişkisi iyi olanlardan daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.1.9. CBCL/ 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının akran ilişkilerine göre ortalama ve standart sapmaları

Akran İlişkileri	Kötü	Orta	İyi	Akranı Yok	Kruskal Wallis Testi
Sorun Davranışlar	N=25	N=86	N=52	N=14	
	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X²;sd;p
Anksiyete /Depresyon	6.3 ± 2.5*	5.0 ± 3.1*	3.4 ± 3.0	4.8 ± 2.8	17.262;3;0.001
Sosyal İçe Dönüklük	5.1 ± 2.9*	4.0 ± 3.1*	2.8 ± 3.0	3.8 ± 3.7	12.306;3;0.006
Somatik Yakınmalar	1.8 ± 2.0	1.3 ± 1.8	1.8 ± 2.9	3.0 ± 3.4	4.389;3;0.222
Sosyal Sorunlar	3.8 ± 3.0	4.1 ± 3.1	3.0 ± 3.2	4.1 ± 4.0	5.114;3;0.164
Düşünce Sorunları	1.8 ± 2.0	2.7 ± 2.5	3.5 ± 3.6	4.1 ± 4.0	4.446;3;0.217
Dikkat Sorunları	4.3 ± 3.4	3.5 ± 2.6	3.3 ± 3.2	5.0 ± 3.4	4.290;3;0.232
Kurallara Karşı Gelme	2.3 ± 2.1	3.8 ± 3.9	3.9 ± 3.5	4.5 ± 3.6	2.672;3;0.445
Saldırgan Davranışlar	6.3 ± 5.6	5.0 ± 5.0	5.0 ± 5.0	5.4 ± 5.5	1.906;3;0.592
İçe Yönelim	13.2± 6.0*	10.4±6.7*	8.0 ± 7.4	11.6 ± 8.2	12.287;3;0.006
Dışa Yönelim	8.6 ± 7.5	8.7 ± 8.3	8.9 ± 7.8	9.9 ± 8.5	.300;3;0.960
Toplam Problem	34.4 ± 19.2	32.3±21.0	30.4 ± 25.6	38.8 ± 26.2	1.532;3;0.675

- $p<0.05$ (4 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Kardeş sayısına bağlı değişimler

Ortalama kardeş sayısı aile yanına döndürülenlerde 1.5 ± 0.9 , ailesi yanında kalanlarda 2.6 ± 1.1 , yuva-yurtta büyüyenlerde 1.2 ± 0.8 'dir. Ailesi yanında bakılan çocukların ortalama kardeş sayısı diğer iki gruba göre anlamlı olarak yüksektir ($p<0.05$).

Ebeveynler ve bakım verenler, kardeş sayısına göre aile yanına döndürülenler ve yuva-yurtta büyüyenlerde anlamlı bir değişim bildirmemişlerdir ($p>0.05$).

Ailesi yanında bakılan çocukların ebeveynleri, kardeş sayısı ile “Kurallara Karşı Gelme” alt test puan ortalaması arasında anlamlı olarak negatif ilişki olduğunu bildirmişlerdir ($\rho = -0.233$, $p = 0.036$).

Kardeş ilişkilerine bağlı değişimler

Tablo 4.3.1.10’da izlendiği gibi ebeveynler ve bakım verenler, kardeş ilişkileri açısından kardeş ilişkilerinin kötü, orta, iyi olma ve kardeşin olmama durumu arasında “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar), “Toplam Problem” ile “Saldırgan Davranışlar” alt test puan ortalamalarında anlamlı farklılık bildirmişlerdir. Ebeveynler ve bakım verenler, kardeş ilişkisi kötü olanların “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon) puan ortalamalarını, diğer üç gruba göre, “Sosyal İçe Dönüklük” alt test puan ortalamasını, kardeşi olmayan ve kardeş ilişkisi iyi olanlara göre, “Toplam Problem” ve “Somatik Yakınmalar”, “Saldırgan Davranışlar” alt test puan ortalamalarını, kardeş ilişkisi orta düzeyde ve iyi olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p < 0.05$). Ebeveynler ve bakım verenler, kardeş ilişkisi orta düzeyde olanların “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük) puan ortalamalarını, kardeş ilişkileri iyi olanlardan daha yüksek bildirmişlerdir ($p < 0.05$). Ayrıca kardeşi olmayanların “Saldırgan Davranışlar” puan ortalamasını, kardeş ilişkisi iyi olanlardan daha yüksek bildirmişlerdir ($p < 0.05$).

Tablo 4.3.1.10. CBCL/ 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının kardeş ilişkilerine göre ortalama ve standart sapmaları

Kardeş İlişkileri	Kötü N=33	Orta N=60	İyi N=53	Kardeşi Yok N=25	Kruskal Wallis Testi
Sorun Davranışlar	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X²;sd;p
Anksiyete /Depresyon	6.8 ± 2.5*	5.1 ± 3.5	3.0 ± 2.9	4.3 ± 3.0	29.905;3;0.000
Sosyal İç Dönüklük	5.2 ± 3.0*	4.4 ± 3.4*	2.6 ± 3.1	3.3 ± 2.4	20.025;3;0.000
Somatik Yakınmalar	2.3 ± 2.2*	1.8 ± 2.9	1.0 ± 1.7	2.0 ± 2.8	13.955;3;0.003
Sosyal Sorunlar	4.4 ± 3.2	3.8 ± 3.6	3.0 ± 3.1	4.6 ± 3.2	7.679;3;0.053
Düşünce Sorunları	3.5 ± 3.4	3.1 ± 4.1	2.6 ± 3.1	3.4 ± 2.9	3.573;3;0.311
Dikkat Sorunları	4.7 ± 3.2	3.5 ± 2.9	3.0 ± 2.9	3.7 ± 2.6	6.684;3;0.083
Kurallara Karşı Gelme	3.6 ± 3.7	3.3 ± 3.5	3.6 ± 3.5	4.8 ± 4.3	2.251;3;0.522
Saldırgan Davranışlar	6.8 ± 5.5*	4.6 ± 5.0	3.9 ± 4.6	6.3 ± 4.5*	12.024;3;0.007
İçe Yönelim	14.3 ± 5.8*	11.4 ± 8.4*	6.6 ± 6.4	9.6 ± 7.2	28.409;3;0.000
Dışa Yönelim	10.5 ± 8.6	7.9 ± 7.9	7.5 ± 7.7	11.1 ± 8.4	6.445;3;0.092
Toplam Problem	40.9 ± 22.2*	32.6 ± 25.5	25.4 ± 22.3	36.6 ± 24.6	10.159;3;0.017

- p<0.05 (4 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Whitney-U testi yapılmıştır).

Çocuğun okul başarısına bağlı değişimler

Tablo 4.3.1.11’de izlendiği gibi ebeveynler ve bakım verenler, çocuğun okul başarısının; başarısız, orta ve başarılı olma durumuna göre, “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İç Dönüklük, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları”, alt testleri puan ortalamalarında anlamlı farklılık bildirmişlerdir. Ebeveynler ve bakım verenler, okulda başarısız ve orta düzeyde başarılı olanların, “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İç Dönüklük,

Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme”, “Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, okulda başarılı olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Ebeveynler, okulda başarısız ve orta düzeyde başarılı olanlar arasında anlamlı bir değişim bildirmemişlerdir ($p>0.05$).

Tablo 4.3.1.11. CBCL/ 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının okul başarısına göre ortalama ve standart sapmaları

Ders Başarısı	Başarısız N=18	Orta N=78	Başarılı N=67	Kruskal Wallis Testi
Sorun Davranışlar	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X²;sd;p
Anksiyete /Depresyon	5.5 ± 2.7*	5.5 ± 2.8*	3.4 ± 3.1	22.013;2;0.000
Sosyal İççe Dönüklük	4.7 ± 3.8*	4.8 ± 2.7*	2.6 ± 3.0	22.794;2;0.000
Somatik Yakınmalar	1.9 ± 2.1*	2.0 ± 2.6*	.9 ± 1.7	10.976;2;0.004
Sosyal Sorunlar	5.1 ± 3.7*	4.9 ± 3.3*	2.1 ± 2.1	32.338;2;0.000
Düşünce Sorunları	3.8 ± 3.3*	3.8 ± 3.4*	1.9 ± 2.5	15.284;2;0.000
Dikkat Sorunları	6.0 ± 4.1*	4.5 ± 2.8*	2.2 ± 2.3	30.517;2;0.000
Kurallara Karşı Gelme	5.2 ± 2.8*	4.9 ± 4.0*	2.0 ± 2.5	29.929;2;0.000
Saldırgan Davranışlar	8.9 ± 6.1*	6.7 ± 5.4*	2.9 ± 3.3	31.375;2;0.000
İçe Yönelim	12.1 ± 6.6*	12.4 ± 6.3*	6.9 ± 6.9	25.989;2;0.000
Dışa Yönelim	14.1 ± 7.8*	11.6 ± 8.7*	4.9 ± 5.2	34.851;2;0.000
Toplam Problem	45.5 ± 21.7*	41.2 ± 22.7*	19.9 ± 17.1	39.749;2;0.000

- $p<0.05$ (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Çocuğun okul yada okul dışında sorun yaşama durumuna bağlı değişimler

Tablo 4.3.1.12’de izlendiği gibi ebeveynler ve bakım verenler, okul yada okul dışında sorun yaşamış olan çocukların “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”,

“Dikkat Sorunları” alt testleri ile “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ve “Toplam Problem” puan ortalamalarını okul yada okul dışında sorun yaşamamış olanlardan anlamlı olarak daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.1.12. CBCL/ 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının okul yada okul dışında sorun yaşama durumlarına göre ortalama ve standart sapmaları

Sorun Davranışlar	Sorun Yaşama Durumu		Mann Whitney U
	Evet N=33	Hayır N=147	
	$\bar{X} \pm SS$	$\bar{X} \pm SS$	Z;p
Anksiyete /Depresyon	5.3 ± 2.6	4.6 ± 3.5	-1.171 ; 0.242
Sosyal İçer Dönüklük	4.2 ± 3.1	3.7 ± 3.2	-.964 ; 0.335
Somatik Yakınmalar	1.9 ± 2.3	1.7 ± 2.5	-1.112 ; 0.266
Sosyal Sorunlar	$4.8 \pm 3.3^*$	3.6 ± 3.3	-2.068 ; 0.039
Düşünce Sorunları	$4.0 \pm 3.0^*$	2.8 ± 3.5	-2.550 ; 0.011
Dikkat Sorunları	$5.5 \pm 3.6^*$	3.4 ± 2.9	-3.121 ; 0.002
Kurallara Karşı Gelme	$5.0 \pm 3.2^*$	3.4 ± 3.7	-2.722 ; 0.006
Saldırgan Davranışlar	$7.7 \pm 5.4^*$	4.8 ± 5.3	-3.131 ; 0.002
İçer Yönelim	11.4 ± 6.2	10.1 ± 7.9	-1.339 ; 0.181
Dışer Yönelim	$12.7 \pm 8.1^*$	8.3 ± 8.2	-2.989 ; 0.003
Toplam Problem	$42.6 \pm 21.4^*$	31.2 ± 24.6	-2.940 ; 0.003

4.3.2. Öğretmen Bilgi Formundan (TRF/6-18) Elde Edilen Bilgiler

Tablo 4.3.2.1’de izlendiği gibi öğretmenler, aile yanına döndürülen, aile yanında bakılan ve yuva-yurtta büyüyen çocuklar arasında, “Somatik Yakınmalar”, “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”, “Saldırgan Davranışlar” alt testleri puan ortalamalarında anlamlı farklılık bildirmişlerdir ($p<0.05$). Öğretmenler aile yanına döndürülen çocukların “Somatik Yakınmalar” ve “Saldırgan Davranışlar” alt test puan ortalamalarını, yuva yurttan ve ailesi yanında büyüyenlere göre anlamlı olarak daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Ailesi yanında büyüyenlerde, “Sosyal Sorunlar” alt test puan ortalamasını, diğer iki gruba göre anlamlı olarak daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$). “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamasını anlamlı olarak en yüksek aile yanına döndürülen çocuklarda, daha sonra yuva-yurtta büyüyenlerde ve en düşük olarak da ailesi yanında bakılan çocuklarda bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.2.1. TRF / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının gruplara göre ortalama ve standart sapmaları

Grup	Aile Yanına Döndürülen N= 28	Ailesi Yanında Kalan N=67	Yuva-Yurt N= 61	Kruskal Wallis Testi
Sorun Davranışlar	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X²;sd;p
Anksiyete /Depresyon	6.1 ± 3.5	5.8 ± 4.3	4.6 ± 3.3	3.986;2;0.136
Sosyal İçer Dönüklük	2.7 ± 2.4	3.8 ± 3.2	3.1 ± 2.5	3.213;2;0.201
Somatik Yakınmalar	3.4 ± 3.0*	1.1 ± 1.8	.78 ± 1.1	22.903;2;0.000
Sosyal Sorunlar	4.3 ± 3.1	2.6 ± 2.6	4.2 ± 3.4 *	10.854;2;0.004
Düşünce Sorunları	5.6 ± 1.8**	1.8 ± 2.3	3.1 ± 2.5*	40.916;2;0.000
Dikkat Sorunları	9.4 ± 4.8	13.7 ± 10.0	12.3 ± 16.1	3.783;2;0.151
Kurallara Karşı Gelme	3.1 ± 1.6	3.3 ± 3.7	3.6 ± 2.9	1.792;2;0.408
Saldırgan Davranışlar	8.6 ± 2.3*	7.0 ± 6.7	7.3 ± 5.7	7.081;2;0.029
İçer Yönelim	12.2 ± 8.1	10.8 ± 8.1	8.5 ± 6.1	4.648;2;0.098
Dışer Yönelim	11.6 ± 3.6	10.4 ± 9.7	11.0 ± 7.9	4.945;2;0.084
Toplam Problem	45.3 ± 21.3	41.7 ± 26.8	40.3 ± 27.6	1.49;2;0.035

- $p<0.05$ (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Cinsiyete bağılı değişimler

Öğretmenlerden elde edilen bilgilere göre; aile yanına döndürülenlerde, “Sosyal Sorunlar” alt test puan ortalaması erkek çocuklarda, kızlara göre anlamlı olarak daha yüksektir ($Z=-2.790$; $p=0.005$). Ailesi yanında bakılan çocukların “Sosyal İçe Dönüklük”, “Dikkat Sorunları” ve “Kurallara Karşı Gelme” alt testlerinde cinsiyete göre farklılık saptanmıştır. Erkeklerde, kızlara göre “Sosyal İçe Dönüklük” ($Z=-2.237$; $p=0.025$), “Dikkat Sorunları” ($Z=-1.983$; $p=0.047$) ve “Kurallara Karşı Gelme” alt test puan ortalamaları anlamlı olarak daha yüksek bildirilmiştir ($Z=-2.527$; $p=0.012$). Öğretmenler, yuva-yurtta büyüyenlerde cinsiyet farkı bildirmemişlerdir ($p>0.05$).

Tablo 4.3.2.2’de de izlendiği gibi öğretmenler, cinsiyete göre gruplar arasında anlamlı fark bildirmişlerdir ($p<0.05$). Erkeklerde, aile yanına döndürülen çocukların “Somatik Yakınmalar”, “Sosyal Sorunlar”, ve “Dikkat Sorunları” alt test puan ortalamalarını, ailesi yanında kalanlardan, “Somatik Yakınmalar” alt testi ile “İçe Yönelim” puan ortalamalarını, yuva-yurtta kalanlardan anlamlı olarak daha yüksek bildirmişlerdir. Benzer şekilde, aile yanına döndürülenlerin “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalaması, diğer iki gruba göre daha yüksek bulunmuştur ($p<0.05$). Yuva-yurtta büyüyenlerin “Dikkat Sorunları” alt test puan ortalaması, ailesi yanında kalanlardan, “Somatik Yakınmalar” puan ortalaması ise, aile yanına döndürülenlerden daha düşük bulunmuştur ($p<0.05$). Öğretmenler kızlarda; “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamasını en yüksek aile yanına döndürülen çocuklarda, daha sonra ailesi yanında kalan çocuklarda son olarak da yuva-yurtta kalan çocuklarda bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.2.2 TRF / 6-18 Yaşları Arasındaki Çocuk ve Gençlerin Sorun Davranışlarının Cinsiyet Göre Grupların Ortalama ve Standart Sapmaları

<i>Cinsiyet</i> <i>Sorun Davranışlar</i>	KIZ				ERKEK			
	Ailesi Yanında Kalan	Ailesi Yanına Döndürülen	Yuva-Yurtta Kalan	Kruskal Wallis Testi	Ailesi Yanında Kalan	Ailesi Yanına Döndürülen	Yuva-Yurtta Kalan	Kruskal Wallis Testi
	N= 29	N= 7	N=22		N= 38	N= 21	N=39	
	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X²;sd;p	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X²;sd;p
Anksiyete /Depresyon	6.5 ± 4.3	4.8 ± 2.6	5.2 ± 3.8	.478;2;0.787	5.6 ± 4.4	6.5 ± 3.8	4.3 ± 3.0	4.656;2;0.097
Sosyal İçer Dönüklük	4.6 ± 3.3	1.4 ± 0.8	3.2 ± 3.0	2.178;2;0.337	4.7 ± 3.6	3.1 ± 2.6	3.0 ± 2.4	4.986;2;0.083
Somatik Yakınmalar	2.3 ± 3.1	2.1 ± 2.7	1.2 ± 1.5	1.195;2;0.384	1.1 ± 1.7	3.8 ± 3.1*	.6 ± .9	24.058;2;0.000
Sosyal Sorunlar	3.4 ± 3.4	1.9 ± 1.2	3.8 ± 3.4	4.848;2;0.089	3.0 ± 2.6	5.2 ± 3.1*	4.4 ± 3.4	6.973;2;0.031
Düşünce Sorunları	2.7 ± 4.5*	5.6 ± 2.8**	2.5 ± 2.2	14.024;2;0.001	2.0 ± 2.0	5.6 ± 1.6**	3.4 ± 2.7*	26.094;2;0.000
Dikkat Sorunları	4.1 ± 2.8	7.3 ± 3.1	11.0 ± 8.0	.763;2;0.683	16.3 ± 11.0*	10.1 ± 5.2	13.2 ± 19.4	6.301;2;0.043
Kurallara Karşı Gelme	2.4 ± 2.9	2.1 ± 0.7	3.4 ± 3.2	1.930;2;0.381	4.1 ± 3.9	3.4 ± 1.7	3.9 ± 2.8	.109;2;0.947
Saldırgan Davranışlar	5.4 ± 5.6	7.9 ± 2.0	7.8 ± 7.0	2.082;2;0.353	7.5 ± 7.3	8.8 ± 2.5	7.0 ± 4.9	4.965;2;0.084
İçer Yönelim	13.5± 9.6	8.4 ± 5.4	9.6 ± 7.5	.136;2;0.934	11.5 ± 8.5	13.5 ± 8.5*	7.9 ± 5.3	6.601;2;0.037
Dışer Yönelim	7.8 ± 7.9	10.0 ± 2.5	11.2 ± 9.5	1.501;2;0.472	11.6 ± 10.5	12.2 ± 3.8	10.9 ± 7.1	2.859;2;0.239
Toplam Problem	34.9 ±26.1	34.9 ± 15.4	39.2 ± 24.8	.514;2;0.773	46.9 ± 27.4	48.8 ± 22.2	40.9 ± 29.4	2.108;2;0.348

- P<0.05 (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Yaşa bağlı değişimler

Öğretmenler, sorun davranışlar ile çocukların yaşları arasında “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamasında ($\rho = -0.188$; 0.019) anlamlı negatif ilişki bildirmişlerdir ($p < 0.05$).

Gruplar tek tek incelendiğinde ise öğretmenler, aile yanına döndürülen ve ailesi yanında kalanlarda yaşa bağlı anlamlı bir değişim bildirmezlerken ($p > 0.05$), yuva-yurtta kalan çocuklarda “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” ve “Kurallara Karşı Gelme” alt testleri puan ortalamaları ile çocukların yaşları arasında anlamlı negatif bir ilişki olduğunu bildirmişlerdir (Sırasıyla; $\rho = -0.348$, $p = 0.006$; $\rho = -0.479$, $p = 0.001$; $\rho = -0.254$, $p = 0.049$).

Çocuğun kuruluştaki bakılma süresine bağlı değişimler

Öğretmenler aile yanına döndürülen çocuklarda, “Sosyal İçerik Dönüklük” ($\rho = -0.412$, $p = 0.030$), “Kurallara Karşı Gelme” ($\rho = -0.392$, $p = 0.039$) alt testleri ile “İçerik Yönelim” ($\rho = -0.398$, $p = 0.036$) ve “Toplam Problem” puan ortalamaları ile kuruluştaki kalma süresi arasında anlamlı negatif ilişki bildirmişlerdir.

Yuva-yurtta büyüyenlerde, “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalaması ($\rho = 0.273$, $p = 0.033$) ile yuvada kalış süresi arasında anlamlı pozitif bir ilişki bildirmişlerdir.

Çocuğun korunma altına alınma yaşına bağlı değişimler

Öğretmenler, aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta büyüyen çocuklarda korunma altına alınma yaşı ile problem davranış puanları arasında anlamlı bir değişim bildirmemişlerdir ($p > 0.05$).

Anne öğrenim düzeyine bağlı değişimler

Tablo 4.3.2.3’te izlendiği gibi öğretmenler, anne öğrenim düzeyi açısından anne öğrenim düzeyinin; okuma-yazma yok, okur-yazar, ilköğretim ve anne öğrenim

düzeyi bilinmiyor durumu arasında “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”, alt testleri puan ortalamalarında anlamlı değişim bildirmişlerdir. Öğretmenler, annesi okuma-yazma bilmeyenlerin “Sosyal Sorunlar” alt testi ile “İçe Yönelim” puan ortalamalarını, annesi okuma-yazma bilenlere göre daha düşük, “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamasını, annesi ilkokul mezunu olanlara daha yüksek, “Saldırgan Davranışlar” alt testi ile “Toplam Problem” puan ortalamalarını ise öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Annesi okuma-yazma bilenlerin “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme) ile “Somatik Yakınmalar”, “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, annesi ilkokul mezunu olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Annesi okuma-yazma bilenlerin “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamalarını, anne öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Ayrıca öğretmenler, annesi ilkokul mezunu olanların “Anksiyete/Depresyon” alt test puan ortalamasını, anne öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.2.3. TRF/ 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının anne öğrenim düzeyine göre ortalama ve standart sapmaları

Anne Öğrenim Düzeyi	Okuma-Yazma Yok	Okur-Yazar	İlkokul	Bilinmiyor	Kruskal Wallis Testi
Sorun Davranışlar	N=46	N=46	N=47	N=17	
	X± SS	X± SS	X± SS	X± SS	X²;sd;p
Anksiyete /Depresyon	4.7 ± 2.9	6.3 ± 4.4*	6.1 ± 4.3*	3.2 ± 2.4	10.551;4;0.032
Sosyal İçer Dönüklük	2.7 ± 2.4	3.8 ± 2.5	3.9 ± 3.6	2.3 ± 2.5	8.799;4;0.066
Somatik Yakınmalar	1.4 ± 2.3	2.1 ± 2.5*	1.1 ± 1.7	.4 ± .8	11.460;4;0.022
Sosyal Sorunlar	3.2 ± 2.7	4.9 ± 3.6*	2.6 ± 2.8	3.4± 2.6	12.752;4;0.013
Düşünce Sorunları	3.4 ± 2.8*	4.0 ± 3.0*	1.9 ± 2.0	2.2± 1.9	14.313;4;0.006
Dikkat Sorunları	13.4 ± 18.0	12.2 ± 7.2	13.4 ± 10.8	7.0± 5.5	9.360;4;0.053
Kurallara Karşı Gelme	2.9 ± 2.2	4.5 ± 3.1*	3.2 ± 3.9	2.5± 2.1	12.217;4;0.016
Saldırgan Davranışlar	7.9 ± 5.1*	8.1 ± 4.9*	7.0 ± 7.3	4.8± 3.9	10.639;4;0.031
İçer Yönelim	8.9 ± 6.2	12.3 ± 8.0*	11.1 ± 8.3	6.0± 4.8	11.482;4;0.022
Dışer Yönelim	10.9±6.8	12.6 ± 7.4*	10.2± 10.4	7.3± 5.6	11.812;4;0.019
Toplam Problem	41.3±25.8*	47.8± 24.8 *	41.5± 28.7	26.8±17.7	11.063;4;0.026

- p<0.05 (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Baba öğrenim düzeyine bağlı değişimler

Tablo 4.3.2.4’te izlendiği gibi öğretmenler, baba öğrenim düzeyi açısından baba öğrenim düzeyinin; okuma-yazma yok, okur-yazar, ilkököl, ortaokul-lise ve baba öğrenim düzeyi bilinmiyor durumu arasında “Somatik Yakınmalar”, “Sosyal Sorunlar” “Düşünce Sorunları” “Dikkat Sorunları” “Kurallara Karşı Gelme” alt testleri puan ortalamalarında anlamlı değişim bildirmişlerdir (p<0.05). Buna göre, babası ilkököl mezunu olanların “Somatik Yakınmalar”, “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, babası okur-yazar olanlardan;

“Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamasını, babası okuma-yazma bilmeyen ve öğrenim düzeyi bilinmeyenlerden, “Sosyal Sorunlar” alt test puan ortalamasını, baba öğrenim düzeyi bilinmeyenlerden daha düşük, “Dikkat Sorunları” ve “Kurallara Karşı Gelme” alt testleri puan ortalamalarını, babası ortaokul-lise mezunu olanlardan daha yüksek bildirmişlerdir. Babası okur-yazar olanların “Somatik Yakınmalar” alt test puan ortalamasını, babası okuma-yazma bilmeyen ve baba öğrenim düzeyi bilinmeyenlerden daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Babası ortaokul-lise mezunu olanların “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” ve “Kurallara Karşı Gelme” alt testleri puan ortalamalarını, babası okuma-yazma bilmeyen, okur-yazar olan ve baba öğrenim düzeyi bilinmeyenlerden daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.2.4. TRF/ 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının baba öğrenim düzeyine göre ortalama ve standart sapmaları

Baba Öğrenim Düzeyi	Okuma-Yazma Yok	Okur-Yazar	İlkokul	Orta okul -lise	Bilinmiyor	Kruskal Wallis Testi
Sorun Davranışlar	N=40	N=51	N=65	N=7	N=18	
	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X²;sd;p
Anksiyete /Depresyon	5.0± 3.6	5.9± 3.5	5.9 ± 4.5	4.3 ± 4.6	4.1 ± 2.6	3.238;3;0.356
Sosyal İçer Dönüklük	3.2± 2.7	3.2± 2.8	4.1 ± 3.2	2.0 ± 2.8	2.5 ± 1.7	5.271;3;0.153
Somatik Yakınmalar	0.9± 1.3	2.7±2.9*	1.2 ± 1.9	0.9 ± 1.9	0.7 ± 0.8	12.387;3;0.006
Sosyal Sorunlar	4.0±3.7*	4.6 ± 2.9*	2.5 ± 2.6	1.1 ± 2.2	4.0 ± 2.8*	19.489;3;0.000
Düşünce Sorunları	3.2±2.7*	4.8 ± 2.4*	1.7 ± 2.1	0.6 ± 1.1	3.1 ± 2.5*	38.354;3;0.000
Dikkat Sorunları	13.5±19.8	10.0 ± 5.7	15.0± 10.0*	6.6 ± 10.5	10.7 ± 8.3	9.784;3;0.020
Kurallara Karşı Gelme	3.6±2.8*	3.1 ± 2.0*	3.7 ± 4.0*	0.9 ± 0.9	4.1 ± 3.1*	8.610;3;0.035
Saldırgan Davranışlar	7.7 ± 6.0	8.0 ± 3.8	7.3 ± 7.0	4.1 ± 6.0	7.3 ± 5.1	6.497;3;0.090
İçer Yönelim	9.1 ± 6.8	11.8 ± 7.7	11.2 ± 8.2	7.1 ± 8.5	7.2 ± 4.0	5.109;3;0.164
Dışer Yönelim	11.3± 8.4	11.1 ± 5.3	11.0± 10.3	5.0 ± 6.5	11.3 ± 6.9	6.734;3;0.081
Toplam Problem	42.5± 31.3	44.1± 21.6	43.7± 26.9	21.9± 28.1	37.5± 19.5	5.861;3;0.119

- $p<0.05$ (6 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Anne mesleğine bağlı değişimler

Öğretmenler, anne mesleği ile problem davranış puan ortalamaları arasında anlamlı bir değişim bildirmemişlerdir ($p>0.05$).

Baba mesleğine bağlı değişimler

Tablo 4.3.2.5'te izlendiği gibi öğretmenler, baba mesleği açısından işsiz, gündelik işçi ve işçi olanlar arasında, “Somatik Yakınmalar” ve “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamalarında anlamlı değişim bildirmişlerdir ($p<0.05$). Buna göre, babası işsiz olanların “Somatik Yakınmalar” alt test puan ortalaması ile babası işçi olanların “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalaması, babası gündelik işçi olanlardan anlamlı olarak daha yüksektir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.2.5. TRF / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının baba mesleğine göre ortalama ve standart sapmaları

Baba Mesleği Sorun Davranışlar	İşsiz N= 33	Gündelik İşçi N= 46	İşçi N= 39	Kruskal Wallis Test
	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ² ;sd;p
Anksiyete/Depresyon	6.8 ± 4.7	5.3 ± 3.4	5.9 ± 4.4	1.636;2;0.441
Sosyal İçer Dönüklük	3.4 ± 2.9	3.8 ± 3.0	3.3 ± 3.2	.638;2;0.727
Somatik Yakınmalar	2.8 ± 2.9*	1.0 ± 1.4	2.0 ± 2.9	6.031;2;0.049
Sosyal Sorunlar	3.7 ± 3.4	2.5 ± 2.5	3.3 ± 2.7	2.288;2;0.319
Düşünce Sorunları	3.2 ± 2.8	2.0 ± 2.3	3.8 ± 3.1*	6.835;2;0.033
Dikkat Sorunları	13.0 ± 9.3	11.7 ± 8.0	13.1 ± 10.1	.174;2;0.917
Kurallara Karşı Gelme	3.7 ± 3.2	2.6 ± 2.7	3.7 ± 3.8	2.957;2;0.228
Saldırgan Davranışlar	8.2 ± 5.2	6.2 ± 5.6	8.3 ± 6.4	3.960;2;0.138
İçer Yönelim	13.0 ± 9.7	10.1 ± 6.7	11.2 ± 8.1	1.013;2;0.602
Dışer Yönelim	11.9 ± 7.8	8.9 ± 7.6	12.1 ± 9.6	4.171;2;0.124
Toplam Problem	47.3 ± 29.4	37.1 ± 20.0	45.7 ± 26.7	2.437;2;0.296

- $p<0.05$ (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Whitney-U testi yapılmıştır).

Yakın arkadaşına sahip olma durumuna bağlı değişimler

Öğretmenler, çocukların yakın arkadaşının olup olmamasına göre problem davranış puanları arasında her üç grupta da anlamlı bir değişim bildirmemişlerdir ($p>0.05$).

Kardeş sayısına bağlı değişimler

Öğretmenler, aile yanına döndürülen çocuklarda, “Dışa Yönelim” puan ortalaması ile kardeş sayısı arasında anlamlı negatif bir ilişki bildirmişlerdir ($\rho = -0.415$, $p=0.028$). Ailesi yanında kalanlar ile yuva-yurtta büyüyenlerde kardeş sayısına bağlı anlamlı bir değişim bildirmemişlerdir ($p>0.05$).

Çocuğun okul başarısına bağlı değişimler

Tablo 4.3.2.6’da izlendiği gibi öğretmenler, okul başarısı açısından okulda başarısız olanlar, orta düzeyde başarılı olanlar ve başarılı olanlar arasında “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Dikkat Sorunları”, “Kurallara Karşı Gelme” alt testleri puan ortalamalarında anlamlı değişim bildirmişlerdir. Öğretmenler “Toplam Problem” puan ortalaması açısından, başarısız olanlar ile orta düzeyde başarılı olanlar arasında anlamlı bir değişim bildirmezlerken ($p>0.05$), başarısız öğrencilerin “Toplam Problem” puan ortalamalarını, başarılı öğrencilere göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Öğretmenler, başarısız öğrencilerin “Sosyal Sorunlar” ve “Kurallara Karşı Gelme” alt test puan ortalamalarını, diğer iki gruba göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Başarılı çocuklarda “Dikkat Sorunları” alt test puan ortalamasını, diğer iki gruba göre daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.2.6. TRF / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının okul başarısına göre ortalama ve standart sapmaları

Okul Başarısı Sorun Davranışlar	Başarısız N=87	Orta Düzeyde Başarılı N=48	Başarılı N=13	Kruskal Wallis Testi
	X± SS	X± SS	X± SS	X ² ;sd;p
Anksiyete /Depresyon	5.7 ± 4.1	5.2 ± 3.8	4.2 ± 2.8	1.882;2;0.390
Sosyal İçer Dönüklük	3.6 ± 3.2	3.4 ± 2.6	2.1 ± 1.5	2.539;2;0.281
Somatik Yakınmalar	1.3 ± 2.2	1.7 ± 2.1	1.1 ± 2.4	4.006;2;0.135
Sosyal Sorunlar	4.3 ± 3.4*	2.5 ± 2.4	2.0 ± 1.8	11.671;2;0.003
Düşünce Sorunları	3.2 ± 2.7	2.4 ± 2.3	2.9 ± 3.5	2.754;2;0.252
Dikkat Sorunları	13.5 ± 9.1*	12.0 ± 17.7*	6.8 ± 5.7	10.300;2;0.006
Kurallara Karşı Gelme	4.1 ± 3.5*	2.5 ± 2.2	2.1 ± 1.5	7.754;2;0.021
Saldırgan Davranışlar	8.0 ± 6.2	6.9 ± 4.9	5.5 ± 5.7	2.531;2;0.282
İçer Yönelim	10.7 ± 8.1	10.3 ± 7.3	7.5 ± 5.1	1.727;2;0.422
Dışer Yönelim	12.1 ± 9.1	9.5 ± 6.5	7.6 ± 6.6	4.037;2;0.133
Toplam Problem	45.6 ± 26.1*	38.7 ± 27.6	28.7 ± 19.3	7.246;2;0.027

- p<0.05 (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Çocuğun uyumuna bağlı değişimler

Tablo 4.3.2.7’de izlendiği gibi öğretmenler, uyum düzeyi açısından uyum düzeyi düşük olanlar, orta düzeyde olanlar ve iyi düzeyde olanlar arasında “Dışer Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları” alt testleri puan ortalamalarında anlamlı değişim bildirmişlerdir (p<0.05). Öğretmenler, uyum düzeyi düşük olanların belirtilen problem alan puan ortalamaları, diğer iki gruba göre anlamlı olarak daha yüksek bildirmişlerdir (p<0.05).

Tablo 4.3.2.7. TRF / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının uyum düzeylerine göre ortalama ve standart sapmaları

Uyum Düzeyi Sorun Davranışlar	Düşük	Orta	İyi	Kruskal Wallis Testi
	N=51 X± SS	N=71 X± SS	N=25 X± SS	X ² ;sd;p
Anksiyete /Depresyon	5.8 ± 3.8	5.1 ± 4.0	5.8 ± 4.0	1.108;2;0.349
Sosyal İçer Dönüklük	3.6 ± 3.1	3.3 ± 2.7	3.2 ± 2.9	0.434;2;0.805
Somatik Yakınmalar	1.7 ± 2.5	1.4 ± 2.1	1.2 ± 1.8	1.323;2;0.516
Sosyal Sorunlar	5.0 ± 3.7*	3.1 ± 2.5	2.4 ± 2.0	10.791;2;0.005
Düşünce Sorunları	3.8 ± 2.6*	2.8 ± 2.7	2.2 ± 2.4	7.995;2;0.018
Dikkat Sorunları	16.3 ± 10.5*	10.0 ± 6.0	12.2 ± 23.5	15.986;2;0.000
Kurallara Karşı Gelme	5.0 ± 3.7*	3.0 ± 2.7	2.0 ± 1.7	17.750;2;0.000
Saldırgan Davranışlar	10.1 ± 6.6*	6.4 ± 4.5	5.1 ± 5.0	15.383;2;0.000
İçer Yönelim	11.2 ± 7.8	9.9 ± 7.4	10.1 ± 7.9	1.171;2;0.557
Dışer Yönelim	15.0 ± 9.5*	9.4 ± 6.5	7.2 ± 5.9	18.415;2;0.000
Toplam Problem	53.3 ± 26.7*	36.8 ± 20.7	36.0 ± 32.1	16.855;2;0.000

- p<0.05 (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Çocuğun öğrenme seviyesine bağlı değişimler

Tablo 4.3.2.8’de izlendiği gibi öğretmenler, öğrenme düzeyi açısından öğrenme düzeyi düşük olanlar, orta düzeyde olanlar ve iyi düzeyde olanlar arasında “Sosyal Sorunlar”, “Dikkat Sorunları” alt testleri ile “İçer Yönelim” (Sosyal İçer Dönüklük), “Dışer Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ve “Toplam Problem” puanlarında anlamlı farklılık bildirmişlerdir (p<0.05). Öğretmenler, öğrenme düzeyi düşük olanların “Sosyal Sorunlar”, “Dikkat Sorunları”, “Dışer Yönelim” (Saldırgan Davranışlar) ve “Toplam Problem” puan ortalamalarını, diğer iki gruba göre anlamlı olarak daha yüksek bildirmişlerdir (p<0.05). Öğrenme düzeyi orta olanların “Sosyal Sorunlar” alt test puan ortalamasını, öğrenme düzeyi

iyi olanlardan anlamlı olarak daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Öğrenme düzeyi düşük olanların “Kurallara Karşı Gelme” alt testi ile “İçe Yönelim” (Sosyal İçe Dönüklük) puan ortalamalarını, öğrenme düzeyi iyi olanlardan anlamlı olarak daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.2.8. TRF / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının öğrenme düzeylerine göre ortalama ve standart sapmaları

Öğrenme Düzeyi Sorun Davranışlar	Düşük N=47 X± SS	Orta N=69 X± SS	İyi N=27 X± SS	Kruskal Wallis Testi X ² ;sd;p
Anksiyete /Depresyon	6.2 ± 4.0	5.4 ± 4.4	4.2 ± 2.3	4.188;2;0.123
Sosyal İçe Dönüklük	4.4 ± 3.3*	3.2 ± 2.7	2.0 ± 1.6	11.575;2;0.003
Somatik Yakınmalar	1.7 ± 2.6	1.5 ± 1.9	0.8 ± 1.9	4.574;2;0.102
Sosyal Sorunlar	4.4 ± 3.4*	3.6 ± 3.1*	2.2 ± 2.1	7.823;2;0.020
Düşünce Sorunları	3.2 ± 3.0	3.1 ± 2.6	2.5 ± 2.3	1.308;2;0.520
Dikkat Sorunları	16.6 ± 9.3*	11.2 ± 15.0	8.1 ± 7.7	23.230;2;0.000
Kurallara Karşı Gelme	4.5 ± 3.7*	3.2 ± 2.9	2.4 ± 2.0	6.539;2;0.038
Saldırgan Davranışlar	9.6 ± 6.1*	6.9 ± 5.5	5.3 ± 4.7	11.368;2;0.003
İçe Yönelim	12.2 ± 8.3*	10.1 ± 7.7	7.0 ± 4.5	7.113;2;0.029
Dışa Yönelim	14.1 ± 8.7*	10.1 ± 8.0	7.7 ± 6.1	12.543;2;0.002
Toplam Problem	52.7 ± 23.9*	39.9 ± 28.1	29.2 ± 18.1	18.283;2;0.000

- $p<0.05$ (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Çocuğun mutlu olma durumuna bağlı değişimler

Tablo 4.3.2.9’da izlendiği gibi öğretmenler, çocuğun mutlu olma durumu açısından; mutsuz olanlar, orta düzeyde mutlu olanlar ve mutlu olanlar arasında “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları” alt testleri puan

ortalamalarında anlamlı değişim bildirmişlerdir ($p<0.05$). Öğretmenler, mutsuz olanların “İçe Yönelim” (Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Dikkat Sorunları”, “Kurallara Karşı Gelme”, alt testleri puan ortalamalarını, diğer iki gruba göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Mutsuz olanların “Dışa Yönelim” (Saldırgan Davranışlar) ile “Anksiyete/depresyon”, “Düşünce Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, orta düzeyde mutlu olanlardan daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.2.9. TRF / 6-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının mutluluk düzeylerine göre ortalama ve standart sapmaları

Mutlu Olma Durumu Sorun Davranışlar	Mutsuz N=48	Orta N=76	Mutlu N=19	Kruskal Wallis Testi
	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ² ;sd;p
Anksiyete /Depresyon	6.9 ± 4.1*	4.5 ± 3.6	5.3 ± 3.7	14.316;2;0.001
Sosyal İçe Dönüklük	4.3 ± 3.3*	3.0 ± 2.6	2.3 ± 2.1	8.618;2;0.013
Somatik Yakınmalar	2.1 ± 2.6*	1.2 ± 1.9	0.8 ± 1.5	7.206;2;0.027
Sosyal Sorunlar	5.0 ± 3.7*	3.0 ± 2.5	2.7 ± 2.5	9.906;2;0.007
Düşünce Sorunları	3.9 ± 2.9*	2.7 ± 2.4	2.5 ± 2.7	6.064;2;0.048
Dikkat Sorunları	14.7 ± 8.2*	11.5 ± 15.2	10.0 ± 8.8	12.077;2;0.002
Kurallara Karşı Gelme	4.5 ± 3.6*	2.9 ± 2.7	2.6 ± 2.6	12.800;2;0.002
Saldırgan Davranışlar	9.5 ± 5.7*	6.2 ± 5.1	7.6 ± 7.1	11.388;2;0.003
İçe Yönelim	13.3 ± 8.1*	8.7 ± 6.9	8.4 ± 6.5	13.322;2;0.001
Dışa Yönelim	14.3 ± 8.6*	9.1 ± 7.1	10.1 ± 9.3	13.770;2;0.001
Toplam Problem	53.4 ± 24.1*	36.6 ± 25.8	35.6 ± 25.9	18.155;2;0.000

- $p<0.05$ (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

4.3.3. Gençler İçin Kendini Değerlendirme (YSR/11-18) Ölçeğinden Elde Edilen Bilgiler

Tablo 4.3.3.1’de izlendiği gibi, YSR puan ortalamaları açısından aile yanına döndürülen aile yanında kalan ve yuva-yurtta büyüyen çocuklar arasında, “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları” alt testleri puan ortalamalarında anlamlı değişim bildirmişlerdir ($p<0.05$). Gençler, aile yanına döndürülenlerin “Dışa Yönelim” (Saldırgan Davranışlar) ile “Anksiyete/Depresyon” alt test puan ortalamalarını, yuva yurtta büyüyenlere göre anlamlı olarak daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Ayrıca “Saldırgan Davranışlar” alt test puan ortalamasının en yüksek aile yanına döndürülenlerde olduğunu, ikinci sırada yuva-yurt grubunun geldiğini ve en düşük ailesi yanında kalan çocuklarda olduğunu bildirmişlerdir. Gençler, ailesi yanında yaşayanların “İçe Yönelim” (Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, diğer iki gruba göre anlamlı olarak daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$). Ayrıca gençler, yuva-yurtta büyüyenlerde “Dikkat Sorunları” alt test puan ortalamasını, diğer iki gruba göre anlamlı olarak daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.3.1. YSR/11-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının gruplara göre ortalama ve standart sapmaları

Grup	Aile Yanına Döndürülen	Ailesi Yanında Kalan	Yuva-Yurt	Kruskal Wallis Testi
Sorun Davranışlar	N= 29	N= 58	N= 57	
	X± SS	X± SS	X± SS	X²;sd;p
Anksiyete /Depresyon	11.6 ± 4.0*	6.7 ± 4.6	9.3 ± 4.9	21.171;2;0.000
Sosyal İçe Dönüklük	4.4 ± 2.3	5.5 ± 2.9	4.5 ± 3.5	5.497;2;0.064
Somatik Yakınmalar	5.8 ± 3.5*	2.8 ± 2.9	4.8 ± 4.5*	15.435;2;0.000
Sosyal Sorunlar	6.1 ± 3.1*	4.1 ± 3.6	7.2 ± 4.7*	17.509;2;0.000
Düşünce Sorunları	7.0 ± 2.3*	4.0 ± 3.8	7.8 ± 5.3*	31.044;2;0.000
Dikkat Sorunları	4.6 ± 2.9	4.4 ± 3.4	6.3 ± 3.4*	9.445;2;0.009
Kurallara Karşı Gelme	12.5 ± 2.4*	3.2 ± 4.7	9.9 ± 6.5 – 9.0*	62.266;2;0.000
Saldırgan Davranışlar	12.8 ± 3.7**	5.2 ± 4.8	8.8 ± 5.9*	45.471;2;0.000
İçe Yönelim	22.0 ± 8.5*	15.1 ± 9.4	18.8 ± 11.6*	10.184;2;0.006
Dışa Yönelim	25.4 ± 5.2*	8.5 ± 8.9	18.8 ± 11.9*	57.839;2;0.000
Toplam Problem	83.1 ± 23.9*	57.0 ± 29.9	79.1 ± 42.3*	17.313;2;0.000

- p<0.05 (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Cinsiyete bağlı değişimler

Gençler, aile yanına döndürülen, ailesi yanında kalan ve yuva-yurtta kalanlarda grup içinde, cinsiyete göre sorun davranışlarda anlamlı bir fark bildirmemişlerken (p>0.05), Tablo 4.3.3.2’de de izlendiği gibi, cinsiyete göre gruplar arasında anlamlı bir fark bildirmişlerdir (p<0.05). Erkeklerde, “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” alt testleri puan ortalamaları açısından gruplar arasında anlamlı farklılık bildirmişlerdir (p<0.05). Buna göre, aile yanına döndürülen erkek çocukların “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) puan ortalamaları, yuva-

yurtta büyüyen erkek çocuklardan anlamlı olarak daha yüksektir ($p<0.05$). Ailesi yanında kalan erkek çocukların, “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” alt testleri ile “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ve “Toplam Problem” puan ortalamaları, aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta büyüyen erkek çocuklardan anlamlı olarak daha düşüktür ($p<0.05$).

Kızlarda, ailesi yanında kalan çocukların “Düşünce Sorunları” alt testi ile “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) puan ortalamaları, aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta büyüyen çocuklardan anlamlı olarak daha düşüktür ($p<0.05$). Yuva-yurtta büyüyen kız çocukların “Sosyal Sorunlar” alt test puan ortalaması, ailesi yanında kalan kız çocuklarından daha yüksek, “Saldırgan Davranışlar” alt test puan ortalaması ise, aile yanına döndürülen kız çocuklardan anlamlı olarak daha düşüktür ($p<0.05$).

Tablo 4.3.3.2. YSR / 11-18 Yaşları Arasındaki Çocuk ve Gençlerin Sorun Davranışlarının Cinsiyet Göre Grupların Ortalama ve Standart Sapmaları

<i>Cinsiyet</i> <i>Sorun Davranışlar</i>	KIZ				ERKEK			
	Ailesi Yanında Kalan	Ailesi Yanına Döndürülen	Yuva-Yurtta Kalan	Kruskal Wallis Testi	Ailesi Yanında Kalan	Ailesi Yanına Döndürülen	Yuva-Yurtta Kalan	Kruskal Wallis Testi
	N= 24	N= 8	N=24		N= 34	N= 21	N= 33	
	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ² ;sd;p	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ² ;sd;p
Anksiyete /Depresyon	8.0 ± 4.8	11.6 ± 3.0	9.8 ± 5.4	3.883;2;0.143	5.8 ± 4.3	11.7 ± 4.4*	9.1 ± 4.7	19.953;2;0.000
Sosyal İçe Dönüklük	6.0 ± 3.0	4.8 ± 2.6	4.8 ± 3.8	2.373;2;0.305	5.2 ± 2.8	4.4 ± 2.4	4.3 ± 3.4	3.042;2;0.218
Somatik Yakınmalar	3.5 ± 2.9	6.0 ± 3.5	4.5 ± 4.4	3.113;2;0.211	2.5 ± 3.0	5.8 ± 3.7*	5.2 ± 4.6*	14.432;2;0.001
Sosyal Sorunlar	4.1 ± 3.2	5.5 ± 2.2	7.4 ± 5.0*	6.543;2;0.038	4.1 ± 3.9	6.3 ± 3.4*	7.2 ± 4.6*	10.794;2;0.005
Düşünce Sorunları	3.9 ± 3.2	6.8 ± 2.7*	8.0 ± 5.2*	12.845;2;0.002	4.1 ± 4.2	7.1 ± 2.3*	7.7 ± 5.5*	17.630;2;0.000
Dikkat Sorunları	4.3 ± 2.9	4.8 ± 3.9	6.5 ± 3.9	4.234;2;0.120	4.6 ± 3.8	4.7 ± 2.6	6.2 ± 3.1	5.425;2;0.066
Kurallara Karşı Gelme	2.6 ± 3.3	12.9 ± 2.6*	9.9 ± 7.1*	24.333;2;0.000	3.6 ± 5.5	12.4 ± 2.4**	10.1 ± 6.3*	37.276;2;0.000
Saldırgan Davranışlar	5.0 ± 4.5	12.8 ± 4.3**	8.9 ± 6.7*	13.166;2;0.001	5.4 ± 5.1	12.9 ± 3.6**	8.8 ± 5.4*	32.205;2;0.000
İçe Yönelim	17.5± 9.5	22.4 ± 7.6	19.1 ± 12.1	1.596;2;0.450	13.6 ± 9.1	21.9 ± 8.9*	18.5 ± 11.3	11.284;2;0.004
Dışa Yönelim	7.7 ± 7.4	25.6 ± 5.9*	18.8 ± 13.0*	20.084;2;0.000	9.1 ± 9.9	25.3 ± 5.1*	18.8 ± 11.2*	36.683;2;0.000
Toplam Problem	59.4 ± 27.3	82.4 ± 25.9	80.7 ± 45.0	4.119;2;0.128	55.4 ± 32.0	83.5 ± 23.9*	78.1 ± 40.9	14.394;2;0.001

- P<0.05 (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Yaşa bağlı değişimler

Gençler, bakım modellerine göre yaşa bağlı anlamlı bir değişim bildirmemişlerdir ($p>0.05$).

Çocuğun kuruluşta bakılma süresine bağlı değişimler

Gençler, kuruluşta kalma süresi ile aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta büyüyen çocukların problem davranış puanları arasında anlamlı bir değişim bildirmemişlerdir ($p>0.05$).

Çocuğun korunma altına alınma yaşına bağlı değişimler

Gençler, aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta büyüyen çocuklarda korunma altına alınma yaşı ile problem davranışları arasında anlamlı bir değişim bildirmemişlerdir ($p>0.05$).

Anne öğrenim düzeyine bağlı değişimler

Tablo 4.3.3.3'te izlendiği gibi gençler, anne öğrenim düzeyi açısından anne öğrenim düzeyinin; okuma-yazma yok, okur-yazar, ilkokul ve anne öğrenim düzeyi bilinmiyor durumu arasında, "İçe Yönelim" (Anksiyete/Depresyon, Somatik Yakınmalar), "Dışa Yönelim" (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), "Toplam Problem" ile "Sosyal Sorunlar", "Düşünce Sorunları", "Dikkat Sorunları", alt testleri puan ortalamalarında anlamlı değişim bildirmişlerdir. Gençler, annesi ilkokul mezunu olanların "İçe Yönelim" (Anksiyete/Depresyon, Somatik Yakınmalar), "Dışa Yönelim" (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), "Toplam Problem" ile "Sosyal Sorunlar", "Düşünce Sorunları", alt testleri puan ortalamalarını, annesi okuma-yazma bilmeyen ve okur-yazar olanlara göre daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$). Ayrıca annesi ilkokul mezunu olanların Dikkat Sorunları alt test puan ortalamasını, annesi okur-yazar olanlara göre daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$). Benzer şekilde gençler, annesi ilkokul mezunu olanların "Sosyal Sorunlar", "Düşünce Sorunları" alt testleri ile "Dışa Yönelim" (Kurallara

Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) puan ortalamalarını, anne öğrenim durumu bilinmeyenlere göre daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$). Gençler ayrıca anne öğrenim durumu bilinmeyenlerin “Sosyal Sorunlar” alt test puan ortalamasını, annesi okuma-yazma bilmeyenlerden daha yüksek, “Kurallara Karşı Gelme” alt test puan ortalamasını ise daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.3.3.YSR/11-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının anne öğrenim düzeyine göre ortalama ve standart sapmaları

Anne Öğrenim Düzeyi Sorun Davranışlar	Okuma-Yazma Yok N=43	Okur-Yazar N=42	İlkokul N=42	Bilinmiyor N=17	Kruskal Wallis Testi
	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ² ;sd;p
Anksiyete /Depresyon	9.8 ± 5.2*	9.8 ± 4.9*	6.7 ± 4.7	8.5 ± 3.8	10.203;3;0.017
Sosyal İçer Dönüklük	4.9 ± 3.2	5.1 ± 3.2	5.3 ± 3.1	3.6 ± 2.3	4.037;3;0.257
Somatik Yakınmalar	5.1 ± 4.0*	5.6 ± 4.5*	2.4 ± 2.9	3.3 ± 2.6	19.343;3;0.000
Sosyal Sorunlar	5.7 ± 4.0*	7.1 ± 4.7*	3.8 ± 3.7	7.2 ± 2.8*	20.241;3;0.000
Düşünce Sorunları	6.5 ± 4.2*	7.8 ± 5.2*	3.9 ± 3.8	6.2 ± 3.9*	21.625;3;0.000
Dikkat Sorunları	4.9 ± 3.0	6.4 ± 3.7*	4.2 ± 3.5	5.6 ± 3.0	8.692;3;0.034
Kurallara Karşı Gelme	10.4 ± 5.9*	10.0 ± 6.4*	2.6 ± 4.0	8.2 ± 5.6*	44.920;3;0.000
Saldırgan Davranışlar	10.2 ± 6.0*	10.0 ± 5.7*	4.8 ± 4.8	7.2 ± 3.6*	31.489;3;0.000
İçer Yönelim	19.8 ± 10.6*	20.5 ± 11.2*	14.5 ± 9.7	15.4 ± 6.7	9.316;3;0.025
Dışer Yönelim	20.6 ± 11.4*	20.0 ± 11.3*	7.5 ± 8.3	15.3 ± 8.6*	41.086;3;0.000
Toplam Problem	76.8 ± 36.0*	83.5 ± 39.0*	54.8 ± 31.1	65.0 ± 27.7	16.059;3;0.001

- $p<0.05$ (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Whitney-U testi yapılmıştır).

Baba öğrenim düzeyine bağlı değişimler

Tablo 4.3.3.4’te izlendiği gibi gençler, baba öğrenim düzeyi açısından baba öğrenim düzeyinin; okuma-yazma yok, okur-yazar, ilkokul, ortaokul, lise ve baba öğrenim düzeyi bilinmiyor durumu arasında “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Anksiyete/Depresyon”, “Somatik Yakınmalar”, “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları”, alt testleri puan ortalamalarında anlamlı değişim bildirmişlerdir ($p<0.05$). Gençler, babası ilkokul mezunu olanların “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Anksiyete/Depresyon”, “Somatik Yakınmalar”, “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, babası okuma-yazma bilmeyenlerden ve okur-yazar olanlardan , “Dikkat Sorunları” alt test puan ortalamasını, babası okuma-yazma bilmeyenlerden, “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, baba öğrenim düzeyi bilinmeyenlerden anlamlı olarak daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$). Babası ortaokul-lise mezunu olanların “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamalarını, babası okur-yazar olan ve okuma-yazma bilmeyenlerden, “Sosyal Sorunlar” alt test puan ortalamasını, babası okuma-yazma bilmeyenlerden, “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ile “Düşünce Sorunları”, alt test puan ortalamalarını, baba öğrenim düzeyi bilinmeyenlerden anlamlı olarak daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.3.4.YSR/11-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının baba öğrenim düzeyine göre ortalama ve standart sapmaları

Baba Öğrenim Düzeyi	Okuma-Yazma Yok N=40	Okur-Yazar N=51	İlkokul N=65	Orta okul –lise N=7	Bilinmi yor N=18	Kruskal Wallis Testi
Sorun Davranışlar	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ² ;sd;p
Anksiyete /Depresyon	10.3± 5.5*	10.4± 4.6*	6.7 ± 4.9	7.2 ± 3.8	8.5 ± 3.5	14.278;3;0.003
Sosyal İçer Dönüklük	5.2 ± 3.8	4.5 ± 2.5	5.7 ± 3.1	4.6 ± 2.7	3.5 ± 2.6	3.564;3;0.313
Somatik Yakınmalar	5.8 ± 5.1*	4.9 ± 3.5*	2.8 ± 3.2	2.4 ± 1.9	4.4 ± 3.6	13.750;3;0.003
Sosyal Sorunlar	7.8 ± 4.8*	6.4 ± 4.0*	3.9 ± 3.8	3.6 ± 3.0	6.1 ± 3.0*	21.157;3;0.000
Düşünce Sorunları	8.7 ± 5.2*	6.9 ± 3.5*	3.9 ± 4.0	3.0 ± 3.0	6.5 ± 4.8*	34.626;3;0.000
Dikkat Sorunları	6.4 ± 3.8*	5.4 ± 3.2	4.4 ± 3.5	3.0 ± 2.3	5.6 ± 2.8*	8.079;3;0.044
Kurallara Karşı Gelme	11.2 ± 6.9*	10.7± 5.0*	3.0 ± 4.8	3.2 ± 0.8	8.5 ± 5.3*	48.578;3;0.000
Saldırgan Davranışlar	10.2 ± 6.9*	11.3± 4.9*	5.1 ± 4.9	3.6 ± 3.0	7.3 ± 3.4*	37.443;3;0.000
İçer Yönelim	21.2± 13.4	19.8 ± 9.0	15.2± 10.0	14.2 ± 6.6	16.5 ± 7.4	6.738;3;0.081
Dışer Yönelim	21.4±13.0*	22.0± 9.3*	8.2 ± 9.0	6.8 ± 3.8	15.8± 8.4*	46.038;3;0.000
Toplam Problem	87.9 ± 45.4*	79.5±29.5	55.9± 32.4	52.4 ± 8.2	66.4± 28.9	20.718;3;0.000

- p<0.05 (6 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Anne mesleğine bağlı değişimler

Gençler anne mesleği ile problem davranış puanları arasında herhangi bir değişim bildirmemişlerdir (p>0.05).

Baba mesleğine bağlı değişimler

Tablo 4.3.3.5’te izlendiği gibi gençler, baba mesleği açısından işsiz, gündelik işçi ve işçi arasında “Düşünce Sorunları” alt testleri ile “Toplam Problem” puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık bildirmişlerdir (p<0.05). Buna göre, babası

gündelik işçi olanların “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalaması, babası işçi olanlardan, “Toplam Problem” puan ortalaması ise, babası işsiz ve işçi olanlardan anlamlı olarak daha düşüktür ($p<0.05$).

Tablo 4.3.3.5.YSR/11-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının baba mesleğine göre ortalama ve standart sapmaları

Baba Mesleği	İşsiz	Gündelik İşçi	İşçi	Kruskal Wallis Test
Sorun Davranışlar	N= 33	N= 46	N= 39	
	X± SS	X± SS	X± SS	X²;sd;p
Anksiyete /Depresyon	9.2 ± 5.3	7.6 ± 5.4	8.7 ± 4.3	2.448;2;0.294
Sosyal İçer Dönüklük	5.3 ± 3.0	4.9 ± 2.5	5.4 ± 3.0	.417;2;0.812
Somatik Yakınmalar	4.6 ± 4.4	3.1 ± 2.8	4.2 ± 3.2	2.186;2;0.335
Sosyal Sorunlar	5.2 ± 3.9	3.7 ± 3.2	5.6 ± 3.6	4.251;2;0.119
Düşünce Sorunları	5.6 ± 4.3	3.8 ± 3.0	6.0 ± 3.6*	7.563;2;0.023
Dikkat Sorunları	4.8 ± 3.7	3.6 ± 2.6	5.4 ± 3.4	4.053;2;0.132
Kurallara Karşı Gelme	7.8 ± 6.6	4.7 ± 5.7	6.9 ± 5.5	5.643;2;0.060
Saldırgan Davranışlar	8.8 ± 6.8	6.3 ± 5.4	8.9 ± 4.8	4.905;2;0.086
İçer Yönelim	19.1 ± 11.2	15.5 ± 8.8	18.3 ± 9.1	2.191;2;0.334
Dışer Yönelim	16.7 ± 13.1	11.0 ± 10.8	16.0 ± 9.2	5.782;2;0.056
Toplam Problem	72.2 ± 37.8*	55.3 ± 26.2	72.4 ± 25.9*	7.854;2;0.020

- $p<0.05$ (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Anne-baba ilişkilerine bağlı değişimler

Tablo 4.3.3.6’da izlendiği gibi gençler, anne-baba ilişkileri açısından anne-baba ilişkilerinin kötü, orta ve iyi olma durumu arasında “İçer Yönelim” (Sosyal İçer Dönüklük, Somatik Yakınmalar) puan ortalamalarında anlamlı farklılık

bildirmişlerdir ($p<0.05$). Gençler, anne-baba ilişkileri iyi olanların “İçe Yönelim” (Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar) puan ortalamalarını, anne-baba ilişkileri kötü olanlara göre daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.3.6. YSR/11-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının anne-baba ilişkilerine göre ortalama ve standart sapmaları

Anne-Baba İlişkileri Sorun Davranışlar	Kötü N=10	Orta N=31	İyi N=91	Kruskal Wallis Testi
	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ² ;sd;p
Anksiyete /Depresyon	9.8 ± 3.8	9.2 ± 5.3	7.9 ± 4.5	2.966;2;0.227
Sosyal İçe Dönüklük	6.6 ± 2.6*	5.7 ± 3.3	4.3 ± 2.8	8.275;2;0.016
Somatik Yakınmalar	6.0 ± 3.2*	4.6 ± 4.1	3.4 ± 3.5	8.478;2;0.014
Sosyal Sorunlar	5.9 ± 4.1	6.6 ± 4.4	5.1 ± 3.9	3.432;2;0.180
Düşünce Sorunları	6.7 ± 5.2	7.5 ± 5.7	5.4 ± 3.8	2.904;2;0.234
Dikkat Sorunları	6.4 ± 4.5	6.2 ± 3.4	4.6 ± 3.2	6.559;2;0.038
Kurallara Karşı Gelme	7.5 ± 5.0	7.9 ± 7.5	7.2 ± 6.0	.204;2;0.903
Saldırgan Davranışlar	11.8 ± 7.0	8.7 ± 6.4	7.1 ± 4.7	5.347;2;0.069
İçe Yönelim	22.4 ± 7.7*	19.6 ± 11.2	15.6 ± 9.0	7.512;2;0.023
Dışa Yönelim	19.3 ± 10.6	16.6 ± 13.4	14.3 ± 10.2	2.196;2;0.334
Toplam Problem	80.5 ± 29.7	76.6 ± 42.5	64.7 ± 30.7	3.766;2;0.152

- $p<0.05$ (3 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Yakın arkadaşına sahip olma durumuna bağlı değişimler

Gençler, ailesi yanına geri döndürülenler ile yuva-yurtta büyüyen çocuklarda yakın bir arkadaşına sahip olma durumu ile problem davranış puanları arasında anlamlı bir değişim bildirmezlerken ($p>0.05$), ailesi yanında kalanlarda yakın arkadaş olanların “Kurallara Karşı Gelme” (2.9 ± 4.4) alt test puan ortalamasını, yakın arkadaş olmayanlara (12.0 ± 2.8) göre daha düşük bildirmişlerdir ($Z= -2.165$, $p=0.030$). Benzer şekilde yakın arkadaş olanların “Saldırgan Davranışlar”

(4.9 ± 4.5) alt test puan ortalamasını, yakın arkadaşı olmayanlara (14.5 ± 3.5) göre daha düşük bildirmişlerdir ($Z = -2.178$, $p = 0.029$). Yakın arkadaşı olanların “Dışa Yönelim” (7.9 ± 8.3) puan ortalamasını, yakın arkadaşı olmayanlara (26.5 ± 6.4) göre daha düşük bildirmişlerdir ($Z = -2.220$, $p = 0.026$)

Akran ilişkilerine bağlı değişimler

Tablo 4.3.3.7’de izlendiği gibi gençler, akran ilişkileri açısından akran ilişkilerinin kötü, orta, iyi olma ve akranın olmama durumu arasında “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları” alt testleri puan ortalamalarında anlamlı değişim bildirmişlerdir. Gençler, akran ilişkileri iyi olanların “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, akran ilişkileri kötü olan ve hiç akranı olmayanlara göre daha düşük bildirmişlerdir ($p < 0.05$). Akran ilişkileri orta olanların “Dışa Yönelim” (Saldırgan Davranışlar) puan ortalamasını, akran ilişkisi kötü olanlara göre, “Sosyal Sorunlar” ve “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamalarını da, akranı olmayanlara göre daha düşük bildirmişlerdir ($p < 0.05$).

Tablo 4.3.3.7.YSR/11-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının akran ilişkilerine göre ortalama ve standart sapmaları

Akran İlişkileri	Kötü N=9	Orta N=41	İyi N=78	Akranı Yok N=9	Kruskal Wallis Testi
Sorun Davranışlar	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X²;sd;p
Anksiyete /Depresyon	10.1 ± 3.7	8.7 ± 5.3	8.1 ± 4.4	12.9 ± 8.2	4.360;3;0.225
Sosyal İçer Dönüklük	6.7 ± 2.4	5.4 ± 3.0	4.5 ± 2.9	5.9 ± 4.7	6.749;3;0.280
Somatik Yakınmalar	5.2 ± 2.3	4.6 ± 4.4	3.6 ± 3.6	6.4 ± 5.7	6.049;3;0.109
Sosyal Sorunlar	8.8 ± 4.1*	6.2 ± 5.0	5.0 ± 3.3	10.0± 5.6*	13.717;3;0.003
Düşünce Sorunları	8.8 ± 5.0*	6.0 ± 5.3	5.5 ± 3.7	10.2± 6.7*	9.031;3;0.029
Dikkat Sorunları	7.9 ± 4.0*	5.5 ± 3.5	4.5 ± 3.1	7.9 ± 4.0*	12.603;3;0.006
Kurallara Karşı Gelme	10.9 ± 5.0*	8.0 ± 7.0	6.3 ± 5.6	14.4± 8.1*	13.694;3;0.003
Saldırgan Davranışlar	12.4 ± 5.2*	8.2 ± 6.5	7.2 ± 4.8	12.1 ± 7.5	10.897;3;0.012
İçer Yönelim	22.0 ± 5.9	18.8± 11.6	16.2 ± 9.0	25.2± 17.3	6.192;3;0.103
Dışer Yönelim	23.3 ± 8.6*	16.2± 13.1	13.6 ± 9.8	25.5±15.2*	13.819;3;0.003
Toplam Problem	90.1±23.6*	74.2± 41.7	63.5± 28.9	103.1±57.4	10.895;3;0.012

- p<0.05 (4 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

Kardeş sayısına bağlı değişimler

Gençler, aile yanına döndürülenler ile aile yanında bakılanlarda kardeş sayısına bağlı bir değişim bildirmezlerken ($p>0.05$), yuva-yurtta büyüyenlerde, kardeş sayısı ile “Sosyal İçer Dönüklük” ($\rho = -0.294$, $p=0.027$), “Saldırgan Davranışlar” ($\rho = -0.304$, $p=0.022$) alt testleri ile “Dışer Yönelim” ($\rho = -0.287$, $p=0.030$) puan ortalamaları arasında anlamlı negatif ilişki bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Kardeş ilişkilerine bağlı değişimler

Tablo 4.3.3.8’da izlendiği gibi gençler, kardeş ilişkileri açısından kardeş ilişkilerinin kötü, orta, iyi olma ve kardeşin olmama durumu arasında “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” alt testleri puan ortalamalarında anlamlı değişim bildirmişlerdir. Gençler, hiç kardeşi olmayanlar ile kardeş ilişkisi kötü olanlar arasında problem davranış puanlarında anlamlı bir değişim bildirmezlerken ($p>0.05$), kardeşi olmayanların “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, kardeş ilişkisi orta ve iyi olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Ayrıca kardeş ilişkisi kötü olanların “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamasını, kardeş ilişkisi orta olanlardan daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.3.8.YSR/11-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının kardeş ilişkilerine göre ortalama ve standart sapmaları

Kardeş İlişkileri	Kötü	Orta	İyi	Kardeşi Yok	Kruskal Wallis Testi
Sorun Davranışlar	N=9	N=35	N=80	N=14	
	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X ± SS	X²;sd;p
Anksiyete /Depresyon	8.4 ± 5.3	7.8 ± 5.3	8.7 ± 4.8	11.2 ± 5.2	3.819;3;0.282
Sosyal İçer Dönüklük	6.1 ± 3.2	4.2 ± 3.1	5.1 ± 3.0	5.7 ± 3.6	3.717;3;0.294
Somatik Yakınmalar	6.2 ± 4.6	3.2 ± 3.0	4.3 ± 4.0	5.1 ± 5.0	3.950;3;0.267
Sosyal Sorunlar	4.7 ± 4.3	4.8 ± 3.6	5.5 ± 4.1	8.7 ± 5.2*	8.332;3;0.040
Düşünce Sorunları	8.7 ± 5.3*	5.1 ± 4.3	5.7 ± 4.4	9.4 ± 5.3*	11.459;3;0.009
Dikkat Sorunları	8.0 ± 5.0	4.7 ± 2.8	4.9 ± 3.3	7.1 ± 4.0	6.830;3;0.078
Kurallara Karşı Gelme	9.7 ± 7.0	6.3 ± 5.6	7.2 ± 6.5	12.8 ± 6.5*	10.961;3;0.012
Saldırgan Davranışlar	10.9 ± 6.7	7.1 ± 5.1	7.7 ± 5.8	11.2 ± 6.7	6.721;3;0.081
İçer Yönelim	20.8 ± 11.5	15.2 ± 10.0	18.1 ± 10.1	22.0 ± 12.9	5.218;3;0.156
Dışer Yönelim	20.5 ± 12.7	13.5 ± 9.9	15.0 ± 11.2	24.0 ± 12.9*	9.583;3;0.022
Toplam Problem	84.3 ± 41.7	60.3 ± 30.9	70.5 ± 34.7	96.5 ± 49.3*	8.060;3;0.045

- p<0.05 (4 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Whitney-U testi yapılmıştır).

Okul başarısına bağlı değişimler

Tablo 4.3.3.9’da izlendiği gibi gençler, okul başarısı açısından başarısız, orta, ve başarılı olma durumu arasında “Dışer Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme), “Toplam Problem” ile “Somatik Yakınmalar”, “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları” alt testleri puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık bildirmişlerdir (p<0.05). Gençler, okulda başarısız olan çocukların “Dışer Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme) ile “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamalarını, orta düzeyde ve başarılı olanlara göre, “Toplam Problem” ile “Somatik Yakınmalar” “Sosyal Sorunlar” alt testleri ile puan ortalamalarını ise, başarılı olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir (p<0.05). Orta düzeyde başarılı olan çocukların “Sosyal

Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” ve “Dikkat Sorunları” alt test puan ortalamalarını, başarılı olan çocuklara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Tablo 4.3.3.9.YSR/11-18 Yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin sorun davranışlarının okul başarısına göre ortalama ve standart sapmaları

Ders Başarısı	Başarısız	Orta	Başarılı	Kruskal Wallis Testi
Sorun Davranışlar	N=9	N=48	N=69	X²;sd;p
Anksiyete /Depresyon	11.2 ± 3.6	8.7 ± 4.7	7.8 ± 4.7	4.501;2;0.105
Sosyal İçer Dönüklük	6.5 ± 3.2	4.7 ± 3.0	4.9 ± 3.0	3.013;2;0.222
Somatik Yakınmalar	6.8 ± 4.0*	4.3 ± 3.6	3.3 ± 3.3	8.511;2;0.014
Sosyal Sorunlar	7.9 ± 4.7*	6.4 ± 4.2*	4.7 ± 3.8	9.271;2;0.010
Düşünce Sorunları	9.4 ± 3.4*	6.7 ± 4.6*	4.9 ± 4.2	14.438;2;0.001
Dikkat Sorunları	5.9 ± 3.0	6.1 ± 3.5*	4.4 ± 3.2	8.046;3;0.018
Kurallara Karşı Gelme	13.5 ± 4.4*	7.6 ± 6.3	6.3 ± 6.2	11.309;3;0.004
Saldırgan Davranışlar	9.4 ± 4.0	8.7 ± 5.8	7.0 ± 5.3	4.714;2;0.095
İçer Yönelim	24.5 ± 10.0	17.7 ± 9.4	16.0 ± 9.4	5.982;2;0.050
Dışer Yönelim	23.0 ± 8.0*	16.3 ± 11.3	13.5 ± 10.9	8.407;2;0.015
Toplam Problem	91.0 ± 32.1*	71.7 ± 35.6	65.0 ± 31.6	6.520;2;0.038

- $p<0.05$ (4 grup arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Fark saptandığında farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ikili gruplar halinde Mann-Withney-U testi yapılmıştır).

5. TARTIŞMA

Bu çalışmada, kuruluş deneyiminden sonra aile yanına döndürülen çocukların duygusal ve davranış sorunları, anne-baba ya da bakım verenler (N=37), öğretmenler (N=28) ve 11-18 yaş grubundaki gençlerden (N=29) elde edilen bilgiler doğrultusunda incelenmiştir. Elde edilen bu bilgiler, kuruluş deneyimi olmayıp Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından ayni-nakdi yardımla desteklenen ve ailesi yanında kalan çocukların anne ya da baba (N=81), öğretmenler (N=67) ve 11-18 yaş grubunda ki gençlerden (N=58) ve yuva-yurtta halen kalmakta olan çocukların bakım verenleri (N=65), öğretmenler (N=61) ve 11-18 yaş grubundaki gençlerden (N=57) elde edilen bilgiler ile karşılaştırılmıştır. Burada her bilgi kaynağından elde edilen bilgilere ilişkin bulgular aşağıdaki sırada tartışılacaktır.

5.1. CBCL / 6-18 Yaş Çocuk Ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeğinden Elde Edilen Bilgiler

Ebeveynler ve bakım verenler Tablo 4.3.1.1’de aile yanına döndürülen çocukların “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Düşünce Sorunları” alt test sorun alanlarını diğer iki gruba göre daha yüksek, yuva yurtta kalan çocukların “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar) ile “Dikkat Sorunları” alt test sorun alanlarını ise diğer iki gruba göre daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Çocukların evinden ayrı yaşamalarının uzun dönem etkileri ile ilgili yapılan çalışmalar, çocuk evlat edinilse veya biyolojik ailesine geri döndürülse bile anti sosyal davranışlar gösterdiği doğrultusundadır (73, 84, 85).

Davranış problemleri, değişmez şekilde yoksulluk ve işsizlik ile bağlantılı kötü ev koşulları ve sosyal çevre ile şehrin kenar mahallelerinde daha sıklıkla görülmektedir (172). Yapılan bu araştırmada, aile yanına döndürülen, ailesi yanında ve kuruluştaki kalan çocukların sosyo-ekonomik koşulları oldukça benzerdir. Zocolillo ve arkadaşları (176) çocukluğunu kurumda geçirenlerin, kendileri ile aynı sosyo-

ekonomik sorunlara sahip çevrede aile yanında yetişen çocuklara göre yetişkinlikte daha fazla ve yaygın sosyal işlev bozukluğu gösterdiklerini belirtmişlerdir.

Araştırmada kullanılan ölçme araçları ile aynı ölçme araçlarının uygulandığı, tabakalı, çok aşamalı, kümeli, olasılık örnekleme yöntemiyle yapılan, 4488 çocuk hakkında anneden, 2340 öğretmenden ve 2206 gençten bilgi toplanan Türkiye Ruh Sağlığı Profili Araştırması (1998) verilerine bakıldığında annelerin bildirdiği Dışa Yönelim (6.9 ± 6.7) ve Toplam Problem (24.0 ± 16.7) puan ortalamalarının aile yanına döndürülen (sırasıyla; 12.9 ± 7.1 , 44.8 ± 21.7), ailesi yanında kalan (sırasıyla; 7.5 ± 7.7 , 31.7 ± 23.1) ve yuva-yurtta bakılan çocuklardan (sırasıyla; 8.8 ± 9.6 , 28.5 ± 25.4) daha düşük olduğu, İçe Yönelim (8.4 ± 6.5) puan ortalamalarının ise, aile yanına döndürülen (11.6 ± 6.6) ve ailesi yanında kalan çocuklardan (12.2 ± 7.9) daha düşük, yuva-yurtta kalan çocuklardan (7.0 ± 6.5), daha yüksek olduğu görülmektedir (58, 59). Benzer şekilde Üstüner ve arkadaşları tarafından 2004 yılında Ankara’da koruyucu ailelerle yapılan çalışmada, koruyucu aile yanında bakılan çocukların İçe Yönelim (8.2 ± 6.5), Dışa Yönelim (8.7 ± 8.2) ve Toplam Problem (31.8 ± 24.1) puan ortalamalarının aile yanına döndürülen çocuklardan daha az olduğu, ailesi yanında kalan (31.7 ± 23.1) çocuklarla koruyucu aile yanında kalan çocukların (31.8 ± 24.1) Toplam Problem sorun alanı puan ortalamalarının benzer olduğu, aile yanına döndürülen çocukların (44.8 ± 21.7) Toplam Problem sorun alanı puan ortalamalarının yuva-yurtta kalan çocukların (51.7 ± 17.8) Toplam Problem sorun alanı puan ortalamalarından daha düşük olduğu görülmektedir (159).

Şekil 4.2.5’te aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin ebeveynlerinin, % 64.9’u çocuk geri döndükten sonra sorun yaşamadıklarını, % 35’i ise çocuk eve geri döndükten sonra ailede sorun yaşadıklarını belirttikleri görülmektedir. Kuruluş bakımından aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerde, çocuğun eve dönmesi ile birlikte yaşanan sorunlarla, problem davranış puan ortalamaları arasında (CBCL, TRF ve YSR) istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$).

Şekil 4.2.6’da aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin ebeveynlerinin % 35.2’si halen herhangi bir sorun yaşamadıklarını, % 35.18’i ekonomik sorun, % 13.5’i uyum sorunları, % 10.8’i çocuklarla ilgili sorun, % 2.7’si aile büyükleri ile ilgili sorun ve yine % 2.7’si ailede bakıma muhtaç birinin varlığı ile ilgili sorun yaşadıklarını belirttikleri görülmektedir.

Klinik problemler ve semptomlar genellikle aile gerilimlerinin çoğaldığı ve uzun sürdüğü dönemde gelişir. Gerilimin derecesi, ailenin karşılaştığı strese, bu stresi nasıl tolere ettiğine ve ailenin sosyal destek sistemlerine bağlıdır. Gerilim ne kadar fazla olursa semptomlarda o kadar şiddetli ve insanların o semptomları geçirmesi daha ağır olabilecektir (179).

Ailenin, her konuda ve her zaman yeterli ve yetkin olmasını beklemek mümkün değildir. Tıpkı bir birey gibi ailenin de bütünsel olarak daha güçlü ve kendine/üyelerine yetebilen yanları ve zamanları olduğu gibi, gereksinimlerini karşılamada yetersiz kaldığı yanları ve zamanları da olur (78). Birçok araştırmada yoksulluğun ve ekonomik kayıpların, psikolojik sıkıntılar nedeniyle, tutarlı, destekleyici ve ilgili ebeveynlik kapasitesini azalttığı ve bu şekilde anne-babanın çocuğa karşı davranışı üzerinde kötü etkiler yaratarak, çocuğun sosyal-duygusal gelişimini engellediği, buna karşın anne-babanın sahip olduğu sosyal destek ağının, duygusal sıkıntıları ve çocuğu cezalandırma eğilimini azalttığı ve bu şekilde çocuklarda olumlu sosyal-duygusal gelişimi sağladığı bulunmuştur. Makrosistem düzeyindeki sosyo-ekonomik şartlar (sosyal sınıf statüsü, yoksulluk...vs) anne-baba davranışı aracılığı ile çocuğu etkilediği için, ailenin sosyo-ekonomik şartlarını düzeltmek için çaba göstermek önemlidir ve anne-babanın bir miktar sıkıntısını azaltabilir, fakat daha etkili ebeveynlik becerileri, destek programları sayesinde sağlanabilir. Bu tarz destek programları ailenin sosyal destek ağlarını geliştirebilir, bilgisel ve duygusal destek sağlayarak ebeveynlik becerilerini geliştirebilir. Annenin sosyal destek ağının ve ona sağlanan bilgiye dayalı desteğin, daha iyi çocuk yetiştirmedeki önemli rolü, özellikle babasız ve olumsuz sosyo-ekonomik şartlardaki ailelerle yapılan araştırmalar tarafından ortaya konmuştur (96, 97). Yoksul ve yüksek risk içeren ortamlarda çocuk yetiştiren ebeveynlerin yetenekleri geliştirildiği zaman çocuklarına daha iyi bakım verdikleri ve çocuklarına sahip çıktıkları kanıtlanmıştır (60).

Aileler yaşadıkları sorunlara çözüm bulma ile ilgili olarak; % 51.3'ü çözüm bulamadığını, idare ettiğini, % 13.5'i ise iletişim kurarak çözüm bulmaya çalıştığını belirtmiştir. Şekil 4.3.1'de, aile yanına döndürülen çocukların ebeveynlerinin, ilk sırada kurumdan beklentilerinin % 40.5'lik bir oran ile çocukların işe yerleşmesi olduğu, sırasıyla % 29.7'sinin beklentisinin olmadığı, % 16.3'ünün para miktarının

artması, % 13.5'inin sosyal destek olduğu görülmektedir. Aile yanına döndürülen çocukların ailelerinin % 51.3'ünün yaşadıkları sorunlara çözüm bulamadığını belirtmesi, sosyal destek ve danışmanlığa ne kadar çok ihtiyaçları olduğunu göstermekle birlikte ailelerin kurumdan beklentilerine bakıldığında sosyal destek ve danışmanlık konusunda farkındalıklarının olmadığı görülmektedir.

Araştırmada aile yanına döndürülen çocukların % 81.1'inin ve kuruluştaki kalmakta olan çocukların ise % 58.5'inin kuruma verilmiş nedeninin aile birliğinin bozulması olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalarda da benzer şekilde kuruluş bakımında olan çocukların % 68.9'unun aile parçalanması nedeniyle kuruluş bakımına alındığı bildirilmiştir (60). İyi giden bir evlilik, diğer insan ilişkilerine göre daha fazla kişilerin özel olma ve güvenlik ihtiyaçlarını karşıladığı gibi evliliğin talihsiz bir şekilde kötü, yıkıcı olması psikolojik açıdan kişileri zorlamaktadır (116).

Pruett ve arkadaşları (135), ölüm nedeniyle ailenin parçalanmasının doğal ve değiştirilemeyen bir olgunun sonucu olduğunu ve çocukta boşanmaya göre davranış problemlerine daha az rastlandığını belirtmiş ve boşanma nedeniyle parçalanmış aileye sahip çocuklarda saldırganlık, inatçılık, kendini suçlama, içe kapanma ve okula gelmekte isteksizlik gibi tepkiler görüldüğünü ortaya koymuştur.

Tüm araştırmacılar, boşanmış aileden gelen çocuk ve yetişkinlerin uzun dönemde; psikolojik problemler, uyum problemleri, daha fazla okul güçlükleri yaşadıkları ve çocukların yaşamlarının ileriki dönemlerinde daha fazla boşanma yaşadıkları konusunda hem fikirdirler (21).

Tek ebeveynli ailelerin yüz yüze kaldıkları sorunları; ekonomik sorunlar, boşanma sonrası ortaya çıkan rol değişimleri ve sosyal destek ağlarının zayıflaması olarak üç grupta toplamışlardır (28). Boşanma sonrası ortaya çıkan bu psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunlar, aileleri çoğunlukla büyük bir bunalımın içine sokmaktadır.

Antisozyal davranışın yaşamın erken yıllarında bir gelişim özelliği olarak başladığı sıklıkla ergenlik ve yetişkinlikte de devam ettiği ve bu çocukların ailelerinin sert, tutarsız disiplin uyguladığı, çocuğun aktivitelerini gözleme ve rehberlik etme becerilerinin zayıf olduğu ve düşük ebeveyn becerilerinin olduğu belirtilmiştir (128). Aile yanına döndürülen çocukların ebeveynlerinin % 37.9'unun tek ebeveyn, % 24.3'ünün üvey ebeveyn ve % 24.3'nün akraba olması ve çocukların

kuruluştaki kaldıkları dönemde ebeveyn ilişkilerinin sekteye uğraması ve birbirlerini tam tanıyamamalarından ve ebeveynlerin eğitim düzeylerinin düşük olması nedeniyle çocuğa yeterli rehberlik edememelerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Kuruluş bakımından aileye dönüş çocuğun, ailesinin ve bakım veren kişilerin yaşamında meydana gelen değişimi yönetme gibi büyük ve kompleks bir süreç olarak düşünülmektedir. Yer değişikliği çocuklar için oldukça travmatik olabilmektedir. Kuruluş bakımındaki çocukların bir çoğu, birkaç kez yer değişikliği yaşayabilmekte ve kendine güven duygusu ile öz saygıları bu durumdan olumsuz etkilenebilmektedir. Açıklama yapılmadan yapılan yer değişikliklerinden dolayı çocukların yetişkinlere güven duymaları zorlaşmaktadır (47). Tablo 4.1.2’de aile yanına döndürülen çocukların % 62.2’sinin iki kuruluş değiştirdiği, % 29.7’sinin bir kuruluş değiştirdiği ve % 8.1’nin üç kuruluş değiştirdiği, yuva yurttaki büyüyen çocukların ise, % 43.1’nin hiç kuruluş değişikliği yaşamadığı, % 33.9’nun bir kuruluş değiştirdiği, % 16.9’nun iki kuruluş değiştirdiği, % 4.6’sının üç kuruluş değiştirdiği % 1.5’nin dört kuruluş değiştirdiği görülmektedir.

Karataş (98) kuruluş bakımında olan çocukların aile yanına döndürme uygulamalarında ailelerin koşullarının uygun olup olmadığına bakılmadığı, çocuğun korunma altına alınma nedenlerinin ve bu nedenlerin devam edip etmediğinin iyi irdelenmediği, ailenin sadece ekonomik anlamda desteklendiği, oysa ailenin sadece ekonomik değil sosyal ve ruhsal açıdan da desteklenmeye gereksinimi olduğu unutulmaması gerektiğini belirtmiştir.

Browne, küçük çocukların kuruluş bakımından alınıp aile yanına yerleştirilmesi sürecinde 10 basamaklı bir model oluşturmuştur (39). Ailenin çocuğu eve götürmeye istekli olup olmadığı, çocuk için bireysel bakım planı geliştirilip geliştirilmediği, çocuk ve ebeveyni arasında sağlıklı bir bağ gözlenip gözlenmediği, çocuğun geri dönüşü ile ilgili bir hazırlık süreci başlatılıp başlatılmadığı, hazırlama sürecinden sorumlu meslek elemanlarına göre, hem ailenin hem de çocuğun geri dönüş sürecine hazır olup olmadığı, kalıcı geri dönüş gerçekleşmeden önce çocuğun en az üç kez geçici olarak evinde yatılı olarak kalıp kalmadığı, geri dönüş sürecine, ebeveynler ve ailenin geri kalan üyelerinin hazır olup olmadığı, eve geri dönüş ile ilgili karara çocuğun katılımının sağlanıp sağlanmadığı, geri dönüş sürecinden sonra

çocuğun mevcut kaldığı yeri ile en azından bir süre bağlantısını sürdürebilmesi ile ilgili bir düzenleme yapıp yapılmadığı, özel eğitim ihtiyacı olan çocuklarla ilgili mevcut durumda aldığı terapötik veya özel eğitim desteğinin devam etmesi ile ilgili bir düzenleme yapıp yapılmadığı, geri dönüş coğrafi bölge değiştirmeyi gerektirdiğinde, çocuğun okulunu değiştirmek zorunda kalacağından çocuk için uygun okul ayarlanıp ayarlanmadığı, çocuğun ve ailenin kayıtlı olduğu sağlık birimi olup olmadığı, çocuğun devam eden tıbbi ihtiyaçları olduğunda tıbbi ve ilaç tedavisinden nasıl faydalanacağı kontrol edilmelidir (47). Verilerin toplanması sırasında, aile yanına döndürülen çocukların % 24.3'nün ebeveynleri, çocuğu almak istemediklerini, kuruluş tarafından kurumda sorun yaratması, okul devamsızlığının olması ve kuruluştaki kalması halinde çocuğun daha çok zarar göreceği bildirilerek çocuğun kendilerine verildiğini ve bu nedenle sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. % 10.8 çocuğun ebeveyni ise, maddi yetersizlik nedeniyle çocuklarını aldıklarını, % 2.8'de üvey anne istememesine rağmen biyolojik babanın eşine "Boşanırım" diyerek ikna etmesi üzerine çocuğunu aldığını ifade etmiştir. % 40.5 çocuğun ailesi çok isteyerek aldığını belirtmiş, % 21.6'sının ailesi ise net bir ifadeyle bulunmamışlardır. Bazı aileler ise, korunma kararı kalkıp sadece nakdi yardımla desteklenen diğer çocuklar gibi nakdi yardımla desteklenebilecek durumda iken, çocuklarının büyüdüklerinde 3413 sayılı yasadaki yararlanabilmeleri için korunma kararlarının kaldırılmasını hiç istemediklerini belirtmişlerdir. Genel olarak tüm ebeveynlerin çocukları için genel kaygısının, iş bulma olduğu gözlenmiştir. Aile yanına döndürülen çocukların ve ebeveynlerinin, eve dönüş sürecine hazırlanmadan döndürülmeleri ve çocukların yuva-yurttan ayrılma ile ilgili düşüncelerinin sorulmaması, dikkate alınmaması veya çocuğun çok isteyerek gitmemesi, % 40.5'nin kardeşlerinin ailesi yanındayken, kendilerinin yuvaya bırakılması ve % 18.9'unun da yuva-yurtta iken yılda bir kez ziyaret edilmesi dolayısıyla ebeveynleri ile yakın ilişki sağlanamadığı, aile yanına döndürülen çocukların yuva-yurt grubuna göre daha fazla kuruluş değişikliği yaşamaları nedeniyle sorun davranışlarının yuva-yurt grubuna göre daha fazla olduğunu değerlendirilmektedir. Ayrıca yuva-yurtta bakılan çocukların ihtiyaçları görevliler tarafından karşılanmakta olduğundan çocuğun çok fazla sorumluluğu olmamaktadır. Fakat evde evin sorumluluğuna ve kurallarına katılım gerektiğinden çocuğun evin sorumluluğu ve kurallarına uyumunda sorun

yaşanmasından dolayı bu durumun ebeveynlerle çatışma yaşanmasına neden olabildiği düşünülmektedir.

Bakım verenler yuva-yurtta büyüyen çocuklarda, “İçe Yönelim” problemlerini diğer iki gruba göre daha az bildirmişlerdir. Benzer şekilde Erol ve Şimşek (60), Şimşek ve arkadaşları (145) tarafından yapılan araştırmalarda, anneler/bakım verenler içe yönelim sorunlarını kuruluş bakımında büyüyen çocuklarda ailesi yanında büyüyenlere göre daha az, dışa yönelim ve toplam problemi sırasıyla 3.7 ve 2.3 kat oranında anlamlı olarak yüksek bildirmişlerdir (60, 145). Hatta Erol ve Şimşek (58, 59) tarafından yapılan Türkiye Ruh Sağlığı Profili Araştırmasında, ulusal örneklemin İçe Yönelim (8.4 ± 6.5) puan ortalamasının, yuva-yurtta kalan çocukların İçe Yönelim puan ortalamasından daha yüksek olduğu görülmektedir. “İçe Yönelim” problemleri yaşayan çocuğun, bu durumundan sadece kendisinin etkilenmesi ve çevreye zararının dokunmamasından dolayı dikkat çekici olmaması nedeniyle göz ardı edilebilmektedir. “Dışa Yönelim” problemleri ise çocuğun sadece kendisi ile değil, olumsuz davranışlarının diğer kişileri de etkilemesi ve kuruluş bakımının kalabalık ortam olması nedeniyle bu davranışların dikkati çekmesi ve kısa zamanda önlem alınmaya ihtiyaç duyulması nedeniyle daha fazla fark edilmektedir. Bu durum, İçe Yönelim problemlerinin fark edilmesi konusunda yuva-yurta personelinin eğitim ihtiyaçlarının olduğunu göstermektedir. Ayrıca Kütahya ilinde ataerkil aile yapısı gözlenmektedir. Kağıtçıbaşı’nın (96) belirttiği gibi, ataerkil aile yapısında karşılıklı bağımlılık modeline rastlanmaktadır. Karşılıklı bağımlılığın olduğu toplumlarda sosyalleşme değerleri; aile-grup sadakatini ve anne-babaya yatırımı desteklemektedir. Bu tip aile etkileşiminde çocuk yetiştirmede, özerklikten çok denetim içeren itaat ve bağımlılık yaklaşımı önemlidir. Dolayısıyla yuva-yurtta büyüyen çocukların bakım verenlerinde de bu kültürel özellik göze çarpmakta ve içe dönük çocuklar; olumlu kişilik özelliğine sahip, “uslu, akıllı” olarak değerlendirilebilmektedir. Bunun yanında bakım ortamının kaliteli olmasının da etkisi olabileceği düşünülmektedir. Elizabeth Fernandez (67)’in yürüttüğü bir çalışmada küçük de olsa çocuğun korunma altına alındıktan sonraki gelişmesini sağlayan bakım sisteminin çocuğa bakım verenlerin mesleki başarıları ile bağlantılı olduğu sonucuna varmıştır. Şimşek ve arkadaşları, Erol ve Şimşek (60, 145) tarafından yapılan araştırmada da bakım verenin destekleyici yaklaşımı ve yeterli

düzeyinin yüksekliğinin sorun davranış puanını azaltan faktörler olduğu saptanmıştır. Kütahya çocuk yuvasının il merkezinde ve iyi bir semtte ve apartmanların arasında oluşu, gönüllü desteğinin iyi bir şekilde sağlanması, çocuk sayısının az olması, çalışan personelin çocuklara olan yakın ilgisinin (kış mevsiminde grup sorumlularının tıpkı bir anne gibi çocuklara panço, atkı, bere örmeleri, dersleri ile bire-bir ilgilenmeleri, birlikte pazara gitmeleri ve çocukların ihtiyaçlarını alış veriş merkezlerinden kendilerinin almalarının sağlanması, sosyal ve kültürel faaliyetlerinin yoğun olması,...vb) sorun davranışları azalttığı düşünülmektedir.

Eve döndürülen ve yuva-yurtta büyüyen çocuklar; evden kuruluşa gelme, kuruluşa kalma, bazen kuruluş değişikliği ve eve tekrar geri dönme süreçlerinde, bir çok sosyal ortam ve okul değişikliği yaşayabilmektedirler. Kültürel ortam, gözlemlenen davranışlara ve bunların nedensel bağlantılarına, davranışın altında yatan dinamikleri ortaya çıkartabilecek değerli anlamlar yükler. Bu nedenle aynı davranış, farklı ortamlarda, farklı anlamlar ifade edebilmektedir. Sosyal değişim sonucu oluşan okul ve yaşanan ortam değişiklikleri, çocuğun yeni beceriler geliştirmesini talep eder. Bunlar; girişimcilik, bireysel karar verme, dil-bilişsel yeterlilik, yaratıcı problem çözme gibi becerilerdir ve bu beceriler karşılıklı bağımlılığın olduğu kültürlerdeki gibi itaate ve taklide dayalı öğrenme ile pek edinilemezler (96). Brown, çocukların yer değişikliğinde çok iyi hazırlanması gerektiğini ve her çocuk için çocuğun geçmişi, ihtiyaçları ve dileklerini de içeren bireysel bir program hazırlanması gerektiğini belirtir. Bu hazırlama programında çocuk ile yetişkinler arasında öncelikle güven ilişkisi oluşturma, çocuğun davranış problemleri ve gelişimsel özelliklerini belirleme ve çocuğu yeni yerine alıştırma yer almalıdır (39). Çocuklar kuruluş bakımında iken belli eğitim seviyesine ve bakış açısına sahip bakım elemanları ile ve daha zengin sosyal, kültürel faaliyet ortamı, düzenli beslenme alışkanlıkları ve daha az sorumluluk ile büyütülmektedir. Daha geleneksel bakış açısı, daha düşük eğitim seviyesi ve farklı alışkanlıklara sahip ebeveynleri yanına çocukları geri döndürmeden önce, çocukları ve ebeveynlerini yeni ortama ve ilişkiye hazırlamak oldukça önemlidir.

Ebeveynler ve bakım verenler Tablo 4.3.1.2’de, aile yanına döndürülen ve ailesi yanında kalan çocuklarda sorun davranışlar açısından cinsiyete göre anlamlı bir fark bildirmemişlerdir ($p>0.05$). Gruplar tek tek incelendiğinde bakım verenler,

kurumda kalan erkek çocukların “Anksiyete/depresyon”, “Sosyal Sorunlar”, “Dikkat Sorunları”, “Saldırgan Davranışlar” alt test puan ortalamalarını, kızlardan daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Pettit ve arkadaşları (131) çocuğun cinsiyeti ve daha önceki davranış kontrol seviyesinin psikolojik kontrol ve kendini düzenlemede önemli rolü olduğunu bildirmişlerdir. Mesela psikolojik kontrolü fazla olan kızların adolesan dönemi öncesi ve sonrasında anksiyete ve depresyon seviyelerinin yüksek olduğu bildirilmiştir.

Ergenlik sonrasında kızlar; erkeklere göre içe yönelim problemlerini daha fazla, ergenlik öncesi erkeklerde; depresyon belirtilerini kızlara göre daha fazla bildirmişlerdir. Kızlarda, ergenlik döneminin başından sonuna doğru depresyon seviyesinin arttığı, bir çok araştırmada da erkeklerin daha fazla anti sosyal ve saldırgan davranışlar gösterdiği ve anti sosyal davranışlardaki cinsiyet farkının, ergenlik dönemi boyunca geçici olarak kaybolduğu bildirilmiştir (120).

Hampel ve Petermann (80) tarafından 8-13 yaş grubu çocuklarla yapılan araştırmada erkek ve kız adolesanlar ve bunun yanı sıra kızlar tüm yaşlarda olumsuz başa çıkma stratejilerinden yüksek, olumlu başa çıkma stratejilerinden düşük puan almışlardır. Erken adolesan döneminde kızların yaygın stresörlerle başa çıkmada olumsuz başa çıkma stratejilerini kullanmayı (derin düşünceye dalma, saldırganlık gibi) arttırdıkları, olumlu başa çıkma stratejilerini kullanmayı (Dikkatini başa yöne yönlendirme, kendini pozitif yönlendirme gibi) azalttıkları gözlenmiştir.

Akman ve Balat (8) tarafından lise öğrencilerinin psikolojik durumlarının sosyo-demografik özelliklerine göre incelenmesi amacıyla yapılan araştırmada, “Somatik Yakınmalar”, “Anksiyete/Depresyon”, “İçe Yönelim” ve “Toplam Problem”de kızlar; Suça Yönelik Davranışlar’da ise erkekler daha yüksek puan almışlar ve daha fazla sorun bildirmişlerdir.

Mc Gee ve arkadaşları (118) depresyonu olan çocuklarda kız/erkek oranının eşit ya da erkeklerde daha fazla olduğunu gösteren araştırmalar olduğunu ve ergenlikle birlikte kızların oranının daha fazla olduğunu bildirmişlerdir.

Araştırmada erkek çocukların “Anksiyete/Depresyon”, “Sosyal Sorunlar” alt testleri puan ortalamaları ile “Saldırgan Davranışlar” alt test puan ortalamalarının yüksek olması mizaç özellikleri ile ilişkilendirilmiştir.

Mizaç, çocuğun hem sosyal hem de akademik gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir. Zor mizaçlı çocukların, ergenlik döneminde davranışsal problem yaşadıkları bir çok araştırma tarafından desteklenmiş ve bu çocuklarda özellikle aile, okul gibi uygun çevre şartları bulamamış olanlarında daha fazla oranda ileti bozukluğu, madde kullanımı, suçlu davranışlar ve depresyon görüldüğü saptanmıştır (143).

Ebeveynler ve bakım verenler, yaş ile “Sosyal İçe Dönüklük” alt test puan ortalaması arasında pozitif bir ilişki, yani ileri yaşlarda belirtilen alanda daha fazla, küçük yaşlarda daha az sorun bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Gruplar tek tek incelendiğinde ise ebeveynler, Tablo 4.3.1.3’de, aile yanına döndürülen çocukların yaşları ile “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Somatik Yakınmalar), Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Düşünce Sorunları” ve “Dikkat Sorunları” alt testleri puan ortalamaları arasında anlamlı negatif ilişki olduğunu ($p<0.05$), başka bir deyişle ileri yaşlardaki çocuklarda belirtilen alanlardaki sorun davranışların daha az, küçük yaşlardaki çocuklarda daha fazla olduğunu bildirmişlerdir. Ailesi yanında kalan çocukların yaşları ile “İçe Yönelim” (Sosyal İçe Dönüklük) puan ortalaması arasında pozitif bir ilişki olduğunu, diğer bir deyişle ileri yaşlardaki çocuklarda belirtilen alanda sorunun daha fazla olduğunu bildirmişlerdir ($p<0.05$). Bakım verenler, Yuva-yurtta büyüyen çocukların yaşları ile “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon), “Dışa Yönelim” (Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ve “Dikkat Sorunları” alt test puan ortalamaları arasında anlamlı pozitif ilişki olduğunu, diğer bir deyişle ileri yaşlardaki çocukların belirtilen alanlardaki sorun davranışlarının daha fazla, küçük yaşlardaki çocuklarda daha az olduğunu bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Yapılan araştırmalarda (60,145), İçe Yönelim sorunları kuruluş bakımındaki kızlarda ve küçük yaş erkeklerde, aile yanında büyüyenlerde ise 12 yaş ve üstü kızlarda diğer gruplara göre anlamlı olarak yüksek, Dışa yönelim ve Toplam Problem ise, kuruluştaki ve ailede küçük yaş erkeklerde anlamlı olarak yüksek bildirilmiştir.

Conners ve arkadaşları (42), 11-18 yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (YSR) kullandıkları araştırmalarında, sorun davranışların yaşla birlikte arttığını bulmuşlardır. Benzer şekilde Akman ve Balat (8) tarafından lise

öğrencilerinin psikolojik durumlarının sosyo-demografik özelliklerine göre incelenmesi amacıyla yapılan araştırmada, sorun davranışların yaşla birlikte arttığı bulunmuştur.

Bağlanma tarzları, ergenlikte psikopatolojiye yol açan faktörlerden bir tanesidir. Bağlanma, stresin hafifletilmesi ile ilişkilidir. Bağlanma teorisi, gelecekteki ilişkiler ve fonksiyonların, çocukluk yaşantısı boyunca biçimlenen bağlanma ilişkileri ve zihinsel yerleştirmeler ile oluştuğunu öne sürer. O nedenle çocukluk dönemindeki bağlanma yaşantıları, yetişkinlik döneminde de devam edecek ve tekrarlanabilecek olması açısından önemlidir (87). Güvenli bağlanma gösteren çocuklar; annelerinin her zaman yanlarında olup, stres durumlarında yardımcı olacaklarından emin olan çocuklardır. Kaygılı-kararsız bağlanma örüntüsü olan çocuklar; çağırdıklarında annenin yanıt vereceğinden ya da yardımcı olacağından emin olamayan çocuklardır. Kaygılı-kaçınan bağlanma örüntüsü olan çocuklar ise; annelerinin yardımcı olacağına ilişkin hiç güveni olmayan çocuklardır. Yapılan bir araştırmada (157), psikopatoloji göstermeyen grubun % 73.3'ü güvenli bağlanma tarzına sahipken, psikopatoloji gösteren grubun sadece % 13.3'ünün güvenli bağlanmaya sahip olduğu görülmüştür. Kararsız bağlanan ergenlerin; sorunlarını abartarak ilgi çekmeye çalıştığı, kaçınan ergenlerin ise; sorunlarını görmezden gelmeye meyilli olduğu belirtilmiştir. Aile yanına döndürülen çocukların ebeveynleriyle sağlıklı bağlanma geliştirememelerinden dolayı ebeveynlerine güvenlerinin olmayabileceği ve sorunlarını paylaşmayabilecekleri düşünülmektedir

Duygusal yönden çocukluk dönemi ile ergenlik dönemi arasındaki en belirgin fark, çocukların öfke, kızgınlık ve sevinç gibi duygularını açık şekilde davranışları ile anında belli etmeleri, ergenlerin ise bu duygularını gizlemesidir (109). Ailesi yanına döndürülen çocuklarda ebeveyn çocuk ilişkisi, çocuğun kurumda kaldığı süre içinde kesintiye uğradığı ve sık ziyaretler olmadığı için ebeveynlerin çocukların duygularını tam tanıyamamalarına ve yaşla birlikte çocuğun duygularını gizlemeyi öğrenmesinden dolayı bu ebeveynlerin yaşla birlikte problem davranışların azaldığını bildirmelerine neden olduğu düşünülmektedir. Ekolojik sistem kuramına göre; bireyler, toplumun sosyo-kültürel yapısından etkilenmekte ve etkilemektedir. Kütahya ilinin, geleneksel ataerkil aile yapısına sahip, daha çok denetim içeren itaat ve bağımlılığın önemli olması, özellikle erkek çocukların yaşlılık güvencesi olarak

görülmesi ve dolayısıyla erkek çocuğa tanınan hak ve özgürlüklerin fazla olması ve bu araştırmada ailesi yanına döndürülen çocukların % 73.0'ünün erkek ve bu erkeklerin % 77.8'inin de 12-18 yaş grubunda olması ve geri döndürülen çocukların % 37.9'unun tek ebeveyninin yanına dönmesi ve bu ebeveyninin de çoğunlukla anne olması, bu çocukların ileri yaşlarda ebeveynleri ile aralarında daha az çatışma yaratmış olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca veri toplama sürecinde bazı erkek ergenler, aslında eve dönmek istemediklerini, ama annelerinin üzülmelerine dayanamadıkları için eve döndüklerini ve sorunlarını ebeveynleri ile paylaşmadıklarını belirtmişlerdir.

Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından 2005 yılında “Çocuk Koruma Sisteminin Değerlendirilmesi” başlığı altında yapılan araştırma sonuçlarına göre de yapılan bu araştırma sonuçlarına benzer şekilde ANY desteğiyle kuruluş bakımından aile yanına döndürülen çocukların %28,9'u kız ve % 70,8'si erkek olduğu ve 13-15 yaş diliminin daha yukarı yaş dilimleriyle karşılaştırıldığında görece bir ağırlığı bildirilmiştir. Yapılan bu araştırmada aile yanına döndürülen çocukların ebeveynlerinin erkek çocuklarını geri alma eğilimlerinin olduğu ve 13-15 yaş grubunda olan çocuklarını daha fazla tercih ettikleri görülmektedir.

Ebeveynler, aile yanına döndürülen çocukların “Sosyal İçer Dönüklük” alt test puan ortalaması ile kuruluştaki kalma süresi arasında negatif bir ilişki ($p<0.05$), diğer bir deyişle kuruluştaki kalma süresi fazla olanların belirtilen alandaki sorun davranışlarını daha az, kalma süreleri az olanların ise daha fazla olduğunu, diğer sorun davranış alanlarında fark olmadığını bildirmişlerdir ($p>0.05$). Bakım verenler, yuva-yurtta büyüyen çocuklarda kurumda kalış süresi ile sorun davranışlar arasında anlamlı bir fark bildirmemişlerdir ($p>0.05$).

Tablo 4.1.2'de aile yanına döndürülen çocukların kuruluştaki, % 83.8'sinin üç yıl ve daha fazla süre, % 10.8'nin bir-iki yıl ve % 5.5'nin bir yıldan daha az süre kaldığı görülmektedir. Yuva-yurtta bakılan çocukların ise kuruluştaki, % 50.8'inin üç yıl ve daha fazla süre, % 49.2'sinin bir-iki yıl kaldığı görülmektedir.

Kuruluşlarda büyüyen çocukların bir kısmı; içer kapanık, ilgisiz, kayıtsız olma eğilimleri ile neşesiz ve depresif iken diğer bir kısmı; yabancı kişilere uygun olmayan şekilde yakın davranabilmektedirler (143). Kuruluş bakımında iken çocukların bir çok farklı özelliklere sahip çocuklarla grup halinde yaşamaları,

vardiyalarda değişen bir çok personel ile yaşamayı öğrenmeleri ve kuruluşa gelen ziyaretçilerle hep almaya dönük kurdukları sosyal ilişkiler neticesinde kuruluştaki kaldıkları süre arttıkça, sosyal seçkisizlik davranışının artması ve dolayısıyla “Sosyal İçe Dönüklük” davranışın azalmış olabileceği düşünülmektedir.

Sosyo-ekonomik düzeyi düşük, ailesi yanında ve yetiştirme yurdunda kalan on yedi yaş grubu gençlerin kendini kabul düzeylerinin saptanmasına yönelik yapılan araştırmada (79), kuruluşlarda kalan gençlerin kuruluştaki kalış süreleri, kuruluşa alınış nedenleri ile kendini kabul düzeyleri arasındaki ilişkinin önemsiz olduğu bulunmuştur.

Ebeveynler Tablo 4.3.1.4’te, aile yanına döndürülen çocukların, korunma altına alınma yaşı ile “Dışa Yönelim” (kurallara karşı gelme, saldırgan davranışlar), “Toplam Problem” Ve “Anksiyete/Depresyon”, “Somatik Yakınmalar” “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamaları arasında anlamlı negatif ilişki bildirmişlerdir. Diğer bir deyişle büyük yaşlarda korunma altına alınan çocukların belirtilen alanlardaki sorun davranışları daha az, küçük yaşlarda korunma altına alınan çocukların belirtilen alanlardaki sorun davranışlarını daha fazla bildirmişlerdir ($p<0.05$). Bakım verenler, yuva-yurtta büyüyenlerin korunma altına alınma yaşı ile sorun davranışlar arasında anlamlı bir fark bildirmemişlerdir ($p>0.05$). Benzer şekilde Erol ve Şimşek (60, 145) tarafından yapılan araştırmalarda küçük yaşta korunma altına alınan çocuklarda davranış sorununun daha fazla görüldüğü bildirilmiştir.

Adana İlinde 1997 yılında 7-18 yaş grubu çocukların davranış sorunlarının incelendiği bir çalışmada, altı yaştan önce kuruluş bakımına alınanların davranış sorunu puan ortalamalarının, altı yaştan sonra gelenlerden daha yüksek olduğu saptanmıştır (13).

Çocukluk dönemi, önemli gelişimsel dönemlerden biridir. Çocuğun gelişim basamaklarında edindiği tüm olumlu nitelikler birike birike onun kişiliğini, dolayısıyla ruh sağlığını belirler (174). Yüzyıllardan beri çocuğun sağlıklı gelişimi için bebekliğinden itibaren çocuk ile kendisine bakan kişi arasında kurulacak olan sevgi bağının önemi bilinmektedir (61, 62, 107). Yaşamlarının ilk bir ya da iki yılında bebekler, tamamen çevrelerindeki insanlara bağımlıdır. Gereksinimi karşılanan bebekler, temelde güven duygusunu oluşturlar. Temel güven duygusu

gelişmiş bebek, dünyayı iyi ve yaşanılacak hoş bir yer olarak algılar (141). Ne yazık ki bazı çocuklar bu sevgi ve ilgiyi göremezler, bunun sonucunda da temelde güvensizlik duygusu geliştirirler. Bu tip çocuklar yaşamlarına, içe kapanma kalıbıyla başlar ve ne kendilerine, ne de başkalarına güvenirler (40).

Çocuğa çok iyi bakım veren, fakat bakıcılarında aynılık ve süreklilik bulunmayan çocuk yuvalarında en önemli sorun, çocuğun temel güven duygusunun gelişmemesi ya da yıkılmasıdır. Temel güven duygusunun yaşam boyu zayıf oluşu, yetişkin kişide şizoid ya da depresif türden içe kapanma biçiminde görülebilir (126).

Araştırmada aile yanına döndürülen çocuklarda, yaşamın ilk yılında korunma altına alınan çocuğun olmadığı, % 8.2'sinin 13-36 aylar arasında, % 43.2'sinin üç-altı yaşlar arasında, % 48.6'sının ise altı yaş ve daha yukarı yaşlarda korunma altına alındığı bulunmuştur. Benzer şekilde yuva-yurtta kalan çocuklarda yaşamın ilk yılında korunma altına alınan çocuğun olmadığı, % 3.1'nin 13-36 aylar arasında, % 24.6'sının üç-altı yaşlar arasında, % 72.3'nün de altı yaş ve daha yukarı yaşlarda korunma altına alındığı bulunmuştur.

Bağlanma, çocuk ve bakım veren kişi arasında gelişen, ilişki kurma, çocuğun bakım veren kişiyi arama ve yakınlık arayışı davranışları ile kendini gösteren, özellikle stres durumlarında belirginleşen, dayanıklı ve devamlılığı olan duygusal bir bağ olarak tanımlanmaktadır. Yaşamın erken dönemlerinden itibaren çevreyle olan etkileşim sonucu gelişir. Bağlanma yalnızca çocukluk ile sınırlı olmayıp yaşam boyunca sürer. İlk temel ilişki olan anne-çocuk ilişkisi, sonraki yaşam dönemlerindeki bağlanmalar için örnek olur (129).

Bowlby (35), çocuğun kişiler arası ilişkiler için bilinçaltında bir model oluşturduğunu belirtir. Eğer çocuk erken dönemdeki ilişkilerinde sevgi ve güven gördüyse, kendini sevmeye değer ve güvenilir bir insan olarak kabul eder. Ancak eğer çocuğun bağlanma gereksinimi karşılanmadıysa, çocuğun kendisiyle ilgili imgesi de zayıf olacaktır. Bowlby "İstenmeyen bir çocuk sadece anne babası tarafından değil, hiç kimse tarafından istenmediğine inanacaktır" der.

Çocuklar üç-altı yaş döneminde, zamanının büyük bir bölümünü bir kişi ile birlikte değil, bir grup içinde geçirir. Çocuk, bir çok yeni sosyal sistemleri ve yeni duyguları ortaya çıkaran anne-baba, kardeş, arkadaş gibi üçlü konumla ilk kez karşı karşıya gelir. Kıskançlık ve rekabet belirir. Bu duyguların şiddeti çocuğun isteklerini

erteleyebilme yetisine bağlıdır. Bu dönem çocuğu düşünüp yorum getirebilir. Kendi geleceğinin, bir insan olarak kimliğinin ve anne-babası arasındaki cinsel bağların ayırımına varınca, yeni ve güçlü bir anksiyete kaynağı geliştirir: “Kendi vicdanı.” Çocuklarda ne zaman içlerinde yasaklanmış bir dürtü kabarırsa hemen anne-babalarının sınırlamalarını anımsarlar ve vicdanlarının sesine uyarlar (168). Bu dönemde çocuklar, hedef belirlemeyi ve zorluklarla başa çıkmayı öğrenir, başarma isteği ve amaç duygusu oluşarak girişkenlik duygularını geliştirirler. Girişkenlik duygusu geliştiremeyen çocuklar, bu aşamanın sonunda suçluluk ve geri çekilme duygularıyla boğuşur. Amaçları yoktur ve sosyal ortamlarda pek girişkenlik gösteremezler (40).

Freud’a göre üç-altı yaş fallik dönem, Oidipus Kompleksinin yaşanmasından dolayı kişilik gelişiminde oldukça önemlidir (141). Çocuklar 5-6 yaş dolaylarında karşı cinsiyetteki ebeveyne duydukları isteklerini bastırır ve daha sonra karşıt tepki geliştirme tekniğiyle aynı cinsiyetteki ebeveynle kendisini özdeşleştirirler. Ebeveynlerle özdeşleşme, üst-benliğin gelişimiyle de aynı döneme rastlar (40). Fallik döneme saplanma, genellikle kız ve erkeğin yetişkin yaşamda anne-babadan kopamama, bir eş seçememe, anne-babadan ayrılmak gerektiğinde aşırı suçluluk duyma, evlilik yaşamında kendi ailesine aşırı düşkünlük gösterme, aşırı çekingenlik, çabuk suçlanma eğilimleri, cinsel ilişkiden korkma, kaçınma, karşı cinse aşırı eleştiri veya aşırı imrenme, cinsel kimlik sapmaları şeklinde görülür (126).

İlköğretim döneminde mantıksal düşünmenin başlaması, çocuğun duygusal yaşamında dengenin oluşmasına yardım eder (25). Artan yaşla birlikte çocuğun zihinsel yetilerinin artmasıyla yaşanan olayları değerlendirme becerisinin de artması, ebeveyni ile bağlanmanın gerçekleşmesinden dolayı, çocuğun durumunu kabullenmesine yardımcı olacaktır.

Ebeveynler, bakım verenler Tablo 4.3.1.5’te, annesi ilkokul mezunu olan çocukların “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük) puan ortalamalarını, annesi okuma-yazma bilmeyen, okur-yazar ve anne öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre daha yüksek, “Düşünce Sorunları” ve “Kurallara Karşı Gelme” alt test puan ortalamalarını ise, annesi okuma-yazma bilmeyen ve okur-yazar olanlara göre daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Aile yanına döndürülen çocukların anne öğrenim düzeyine bakıldığında, % 67.6'sının okuma-yazma bilmediği, % 32.4'nün okur-yazar olduğu saptanmıştır. Ailesi yanında kalan çocukların ise, % 18.5'nin okuma-yazma bilmediği, % 8.7'sinin okur-yazar olduğu, % 71.6'sının ilkokul mezunu olduğu ve % 1.2'sinin lise mezunu olduğu saptanmıştır. Yuva-yurtta kalmakta olan çocukların aile yanına döndürülen çocuklara benzer şekilde annesinin % 24.6'sının okuma-yazma bilmediği, % 47.7'sinin okur-yazar olduğu ve % 27.7'sinin anne öğrenim düzeyinin bilinmediği saptanmıştır.

Ebeveynler ve bakım verenler Tablo 4.3.1.6'da, babası ilkokul mezunu olanların "İçe Yönelim" puan ortalamasını babası okuma-yazma bilmeyen ve öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre, "Sosyal İçe Dönüklük" alt test puan ortalamasını, babası okuma-yazma bilmeyen, okur-yazar ve baba öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Babası ilkokul mezunu olanların "Düşünce Sorunları", "Kurallara Karşı Gelme" alt test puan ortalamalarını, babası okuma-yazma bilmeyen ve okur-yazar olanlardan daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Aile yanına döndürülen çocukların baba öğrenim düzeyine bakıldığında, % 10.8'nin okuma-yazma bilmediği, % 89.2'sinin okur-yazar olduğu, ailesi yanında kalan çocukların ise, % 11.1'nin okur-yazar, % 80.2'sinin ilkokul, % 3.8'nin ortaokul ve % 4.9'nun lise mezunu olduğu saptanmıştır. Aile yanına döndürülen çocuklara benzer şekilde yuva-yurtta kalmakta olan çocukların babasının % 55.4'nün okuma-yazma bilmediği, % 13.8'nin okur-yazar olduğu ve % 30.8'nin baba öğrenim düzeyinin bilinmediği saptanmıştır.

Aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta büyüyen çocukların anne öğrenim düzeylerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Çocukların ilk eğitimlerini aldıkları aile ortamlarında ve özellikle anneleri tarafından töre, gelenek ve görenekler doğrultusunda alışlagelmiş yöntemlerle eğitildikleri açıktır. Okuma-yazma bilmeyen anne-babanın, çocuğunu tanımak ve ona rehberlik edebilmek için hiçbir bilimsel aydınlanma olanağı yoktur. Dolayısıyla dışa yönelen davranışlar gözle görüldüğü için fark edilmesi kolay; içe yönelen davranışların ise ifade edilmedikten sonra fark edilmesi, kişiyi iyi tanımaya bağlı olduğu için daha zordur. Ayrıca eğitilmiş olmak, anne-babaya hiç değilse kendi davranışlarını eleştirme ve kontrol etme olanağı

vermektedir. Yavuzer ve arkadaşları tarafından suçlu çocuklarla yapılan araştırmada deneklerin annelerinin % 76.6'sının, babalarının da % 40.7'sinin okuma-yazma bilmediği saptanmıştır (170).

Anne-babanın ve aile içindeki diğer bireylerin çocukla etkileşimi, çocuğun aile içindeki yerini belirler. Çocuğun aile içinde sevilmesi, güven duygusunu kazanması ve gelişiminin her yönü ile desteklenmesi sağlıklı bir birey olmasında oldukça önemlidir (88).

Anne-baba-çocuk ilişkisi gerçekte anne-baba tutumlarına bağlıdır. Anne-baba tutumları da öncelikle evlilik ilişkisinin niteliğine, anne-babanın ruh sağlığına, çocuğun istenen bir çocuk olup olmamasına, yaşadıkları toplumun kültürel değerleri ve çocuk yetiştirme stillerine, çocuğun mizaç özelliklerine, anne-babanın kendi çocukluk yıllarındaki deneyimlerine (kendi anne-babalarının tutumlarına) ve öğrenim düzeylerine bağlı olarak etkilenmektedir.

Kağıtçıbaşı ve arkadaşları tarafından Türkiye'nin de dahil olduğu dokuz ülkede yapılan Çocuğun Değeri Araştırmasında (96), çocukların ekonomik ve psikolojik değerleri öne çıkmıştır. Çocuğun ekonomik değeri; çocuğun büyüdüğünde ailesine maddi katkı sağlamasını içerirken, psikolojik değeri; anne-babanın çocukta bulduğu sevgi, gurur ve çocuğun kendisine arkadaşlık etmesi gibi değerleri içermektedir. Araştırmadan çıkan önemli bir bulgu, az gelişmiş ülkelerde çocuğun ekonomik değerinin ön planda olması, gelişmiş ülkelerde psikolojik değerinin öne çıkması ve gelişmekte olan ülkelerde ise, ekonomik değerden psikolojik değere doğru bir değişimin olmasıdır. Benzer durum, ülke içindeki sosyo-ekonomik bakımdan gelişmiş şehirler ile gelişmemiş olanlar arasında ve kadının çalıştığı, iş ve eğitim düzeyinin arttığı durumlar içinde geçerli olduğu görülmüştür.

Çocuğun geleneksel toplumlarda daha çok annesi ile iletişiminin olması, sosyal-duygusal gelişiminde annenin rolünün önemini göstermektedir. Annenin eğitim düzeyinin artması ile birlikte çocuğun psikolojik değerinin arması ve ihtiyaç ve sorunlarına karşı annenin daha duyarlı davranması ve iyi iletişim yolu ile çocuğun davranışlarını etkilediği düşünülmektedir.

Özellikle yoksul ailelerde olduğu gibi, anne-babanın okuma-yazmasının olmaması veya çok zayıf olması, çocuklarla kurulacak iletişimde sözlü iletişim yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Bu tip ailelerde anne-baba, çocuğun

davranışlarını sonuçlarına göre ölçer, çocuğun savunması alınmaz, dinlenmez ve niyetine bakılmaz (174). Gözlem ve taklide dayalı bu tarz öğrenme etkili olsa da çocuğa yaklaşımda değişimi sağlaması açısından anne-babaların özellikle mantık yürütme, açıklama, düşünme gibi diğer öğrenme türlerini de anlamaları önemlidir. Çocuğun sosyalleşmesinde dilin etkili ve yoğun kullanımı önemli ara bir etmendir (96).

Geleneksel ataerkil aile yapısında aile reisinin baba olması ve anne-baba çocuk ilişkisinde, güç ve otoriteyi temsil etmesi açısından, baba tutumlarını etkilemesi anlamında baba öğrenim düzeyi önemlidir. Anne-baba disiplini açısından iki yaklaşım; güç kullanımı (otoriter/yetkeci) ve kanıt göstererek inandırma (yetkili, mantık yürütmeye yönelik) geliştirilmiştir. Güç kullanan yetkeci/otoriter anne-babalar; çocuğun davranışını ceza yolu ile kontrol etmeye çalışırken, kanıt göstererek inandırmaya çalışan /yetkili anne-babalar; çocuğun davranışını mantık yürüterek, özellikle nedensel ilişkileri kurup, çocuğun dikkatini davranışlarının sonuçlarına çekerek kontrol etmeye çalışır (96). Anne-baba öğrenim seviyesi ile birlikte tutumlarının da değiştiği düşünülmektedir.

Ebeveynler ve bakım verenler, annesi ev hanımı olanların “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamasını, annesi işçi olanlardan daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Ebeveynler ve bakım verenler Tablo 4.3.1.7’de, babası işsiz olanların, “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ve “Toplam Problem” puan ortalamaları ile babası işçi olanların “Dışa Yönelim”, “Toplam Problem” ve “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamalarını, babası gündelik işçi olanlardan anlamlı olarak daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Verilerin toplanması sırasında öğrenilen bazı iş imkanları uygun ebeveynlere önerilmiş fakat ebeveynlerden (anneler) bazıları eşlerinin çalışmalarını istemediğini ya da kendi sağlık problemlerinin olduğunu ifade ederek öneriyi reddetmişlerdir.

Toplumdan soyutlanmış yoksul ailelerdeki genç anneler, genellikle depresyon belirtileri gösterirler. Sıkıntı içindeki anneler tedirgin olurlar. Yanlış davranışlar içinde olan çocuklarına gözdağı vererek ya da dayak atarak bunu açığa vururlar. Bu durum, çocuğun anksiyete düzeyinin yükselmesine ve saldırgan davranışlarının artmasına yol açar (168).

Bu ailelerin ayni-nakdi yardım almaları dolayısıyla ekonomik zorluk içinde bulunmalarından dolayı annenin sürekli bir işte çalışması, ekonomik açıdan annede eve katkı sağlamanın mutluluğu ve doyumunu hissini yaşatması ve bu duygunun çocukları ile ilişkilerine yansıyacak olması açısından önemlidir. Aile yoksulluğu; ailenin bir çok alanda rol, işlev ve taleplerinin yerine getirilmesini engellemektedir. Bu olgu, aileyi sadece maddi anlamda değil diğer bir çok alanlarda da sorunlarla karşı karşıya bırakmakta ve aile içi çatışmalara neden olmaktadır (177).

Bolger ve arkadaşları (31), öğretmen görüşlerine göre anne ilgisi ile ailenin sürekli veya ara sıra maddi güçlük çekmesiyle çocukların saldırganlığı, olumsuz benlik algısı, toplumsal konum arasındaki ilişkileri incelemiştir. Ailenin maddi durumunun anne ilgisi yolu ile çocuğu etkilediği ve özellikle ailesi sürekli maddi sıkıntı içinde bulunan çocukların arkadaşlarıncaya daha düşük düzeyde kabul görüp daha saldırgan davranışlara ve olumsuz benlik kavramına sahip olduklarını göstermiştir.

Aile yanına döndürülen ve babası gündelik işçi olan çocukların % 66.7'si 12-18 yaş grubunda, % 33.3'ü 6-11 yaş grubundadır. Bu çocukların % 58.3'ü köyde ikamet etmekte ve geri döndüğü evin aile reisi çiftçilikle geçimini sürdürmektedir. % 41.7'si ise pazarcılık ve inşaat işçiliği yapmaktadır. Babası işçi çocukların % 76.9'u 12-18 yaş, % 23.1'i 6-18 yaş aralığındadır. Bu çocukların % 100'ü şehirde ikamet etmektedir. Köyde yaşayan yoksul aile, yazgısına boyun eğmiş gibidir; oysa şehirde yaşayan yoksul aile, şehir yaşamının bolluğu, zenginliği ile her gün karşı karşıya gelir. Dolayısıyla maddesel ve ruhsal yoksunluğun bilincine daha çok varır. Yazgısını doğal karşılayamaz ve yoksulluğa, umutsuzluğa tepki göstermeleri daha kolay olur (174).

Ataerkil aile yapısına sahip kültürlerde ailenin reisi, baba olarak kabul edilmektedir. Bir ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, aile reisinin mesleği, geliri, taşınmaz mallar ve anne-babanın eğitim düzeyince belirlenir. Toplumda sosyal sınıfı birbirinden ayırmada sık olarak kullanılan tek gösterge babanın mesleğidir (168).

Ekolojik sistem kuramına göre de toplumda meydana gelen sorunlardan aileler ve aile sistemindeki çocuklar etkilenmektedir. İşsizlik ülkemizde yaygın bir sorundur. Aile gelirinde yaşanan sorunlar, özellikle erkek çocukların babalarla daha sık çatışmasına neden olmaktadır (68). Babaları işten çıkarılmış çocuklar onlara

duyduğu saygıyı yitirebilir ve otoritelerine meydan okuyabilirler ve bu durum daha fazla sorumsuzluk ve sorunlu davranışın ortaya çıkmasına neden olabilir (148). Kronik mali sıkıntılar arasında büyümenin ergenler üzerindeki etkileri hakkında yapılan çalışmalarda (38, 66), geçici ekonomik stres gibi uzun süreli yoksulluğunda, anne babaları daha fazla kabalaştırmak, depresifleştirmek, dikkatsizleştirmek gibi yaptığı etkilerle anne-babalığın kalitesini düşürdüğü bulunmuştur.

Ebeveynler ve bakım verenler Tablo 4.3.1.10'da, anne-baba ilişkisi kötü ve orta düzeyde olanların, "İçe Yönelim" (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar), "Dışa Yönelim" (Saldırgan davranışlar), "Toplam Problem" ile "Sosyal Sorunlar", "Dikkat Sorunları" alt testleri puan ortalamalarını, anne-baba ilişkisi iyi olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Ayrıca anne-baba ilişkisi kötü olanların "Anksiyete/Depresyon", "Dikkat Sorunları" alt test puan ortalamalarını, anne-baba ilişkisi orta olanlara göre daha yüksek, anne-baba ilişkisi orta olanların da "Düşünce Sorunları" ve "Kurallara Karşı Gelme" alt test puan ortalamalarını, anne-baba ilişkisi iyi olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Aile sisteminde özellikle giderilmesi beklenen gereksinimler; duygusallık, yakınlık, bağlılık, güven, şefkat, vb. başka sosyal kurumlarda karşılanamayacak türden ve derecedeki özel ve psikolojik olanlardır (78).

Ekolojik sistem kuramına göre; çocuğun en yakın çevresindeki ilişkilerde; ailesinde bozulma olursa çocuğun, çevrenin diğer bölümlerini keşfetmedeki aracı olmayabilecektir. Çocuklar, çevrelerini tanımada ve uygun yerlere yönelmede yetişkinlerden tasdik beklerler. Yetişkin desteğinin olmaması, çocuğun ileriki yaşantısında özellikle ergenlik döneminde; anti-sosyal davranış, disiplinsizlik ve kendini yönlendirmede yeteneksizlik davranışı olarak kendini göstermektedir (127).

Aile üyeleri birbirlerinin düşünceleri, duyguları ve davranışlarından o kadar çok etkilenirler ki, sanki aynı duygusal durum altında yaşıyor gibi görünürler ve bundan etkilenirler. Üyeler birbirlerinin ihtiyaçları, beklentileri ve üzüntülerine tepki gösterme, destekleme, onaylama ve dikkat etmeye özen gösterirler. Bir kişinin fonksiyonundaki değişiklik, muhtemelen diğer kişilerin fonksiyonlarındaki değişiklikleri de beraberinde getirir (179).

Anne-babanın ve aile içindeki diğer bireylerin çocukla etkileşimi, çocuğun aile içindeki yerini belirler. Çocuğun, aile içinde sevilmesi, güven duygusunu kazanması ve gelişiminin her yönü ile desteklenmesi sağlıklı bir birey olmasında oldukça önemlidir (88).

Ebeveynler ve bakım verenler, çocukların yakın arkadaşının olup olmamasına göre, problem davranış ortalamaları arasında her üç grupta anlamlı değişim bildirmemişlerdir ($p>0.05$).

Ebeveynler ve bakım verenler Tablo 4.3.1.9'da, akran ilişkisi kötü olanların "İçe Yönelim" (Anksiyete/Depresyon) puan ortalamalarını, akran ilişkisi orta düzeyde ve iyi olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Ayrıca akran ilişkisi kötü olanların "Sosyal İçe Dönüklük" alt test puan ortalaması ile akran ilişkisi orta düzeyde olanların "İçe Yönelim" (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük) puan ortalamalarını, akran ilişkisi iyi olanlardan daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Akran ilişkilerinin, akranlara duygusal destek sağlamak, birbirlerinin toplumsallaşmalarına yardımcı olmak gibi işlevleri vardır (117). Ayrıca çocuklara sosyal gelişim ile ilgili bir çok ihtiyaçlarını karşılamaları konusunda deneyim ve ortam sağlar. Akranlar ihtiyaç duyulduğunda destek, rekabet, eleştiri kaynağı da olabilmektedirler (45).

Güvenli bağıllık ilişkisi olan çocukların diğerlerine kıyasla arkadaş ve yetişkinlerle ilişkilerinde daha yüksek toplumsal beceri sergiledikleri, güvenli bağıllık ilişkisiyle arkadaş edinme kolaylığı arasında bir ilişki olduğu ve bağıllık ilişkisinin çocuğun tartışmaya yaklaşım biçimi yoluyla etkisini gösterdiği bulunmuştur (88). Okul dönemine kadar ailesinin değerlerinin etkisinde olan çocuk bu dönemde akran ilişkileri sonucunda daha başka değerler de olabileceğinin farkına vararak yeni bakış açıları geliştirir ve yaşatların düşünce ve değerlendirmeleri anne-babalarınınkiler kadar önem kazanır. Kendi duygu, düşünce ve tutumlarını arkadaşlarınınkilerle karşılaştırarak kimlik duygusu gelişmeye başlar (18, 88). Ergenlik öncesi arkadaş ilişkilerinin niteliğinin; yetişkinlikteki aile ilişkilerinin niteliğini, kişinin kendilik değerini ve mutluluk düzeyini belirlediği ortaya çıkmıştır (88). Ergenlik döneminde yakın arkadaşlıkların, gençlerin kendilerini tanıma, birbirlerinin istek ve ihtiyaçlarına duyarlı olma ve dönemin sorunlarıyla daha kolay

baş edebilme gibi pek çok yararı vardır (18). Destek verici arkadaşlıkların varlığının; toplumsal kabul, okul başarısı, kendilik değeri ve toplumsal uyum ile ilişkili olduğu görülmektedir (88).

Bartholomew ve Horowitz (17)'in yılında yaptıkları çalışmada, ailesinden yüksek düzeyde sosyal destek algılayan ve bundan doyum sağlayan öğrencilerin günlük yaşamda başa çıkma becerilerinde başarılı olduğunu ve bunları hayata aktarma başarısı gösterdiklerini, aileleriyle geliştirdikleri bağlanmanın akran ilişkilerinde anahtar rol oynadığı sonucunu elde etmişlerdir.

Woodward ve Fergusson (169), dokuz yaş çocukların akran ilişkilerindeki problemlerin derecesini ve 18 yaşından sonra karşılaşacağı başarısızlık ve işsizlik risklerini incelemişler ve ilk akran ilişkilerinde problem dereceleri yüksek olanlarla düşük olan çocukları karşılaştırmışlardır. İlk akran ilişkilerinde problem derecesi yüksek olanların, işsizlik ve başarısızlık riskinin diğerlerinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Helsen ve arkadaşları (82), 12-24 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada, aile ve arkadaşların sosyal desteği arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmada, arkadaş desteğinin algılanan ailesel desteğin seviyesine bağlı olduğu, yüksek ailesel desteğin, arkadaşsal desteğin olumlu etkisini arttırdığı; düşük ailesel desteğin ise arkadaşsal desteğin olumsuz etkisini arttırdığı görülmüştür. İlköğretimin ilk dönemlerinde akranları tarafından reddedilen çocukların, adolesan ve yetişkinlik dönemlerinde davranış bozukluğu geliştirme riski daha yüksektir. Reddedilen çocukların; gruba, çeteye eğilimleri fazladır ve grupta çocuklardan her biri diğerinin anti-sosyal davranışını desteklemektedir (20). Steinberg (148), arkadaşları tarafından reddedilen saldırgan çocukların, uyum sorunları ve anti sosyal etkinliklere katılma riski taşıdıkları; reddedilmiş içe dönük çocukların ise kendilerini çok yalnız hissetme eğilimleri, düşük benlik saygısı, depresyon riski altında oldukları bildirilmiştir. Kısaca akran grubu tarafından reddedilme; dışa yönelim problemleri ile izole edilme ise; içe yönelim problemleri ile bağlantılıdır (20).

Ebeveynler ve bakım verenler, ailesi yanında bakılan çocukların, aile yanına geri döndürülen ve yuva-yurtta bakılan çocuklardan daha fazla kardeşe sahip olduklarını bildirmişlerdir. Ebeveynler ve bakım verenler, kardeş sayısına göre, aile yanına geri döndürülen ve yuva-yurtta bakılan çocuklarda anlamlı bir değişim bildirmemişlerken ($p>0.05$), ailesi yanında bakılan çocukların ebeveynleri, kardeş

sayısı ile “Kurallara Karşı Gelme” alt test puan ortalaması arasında anlamlı negatif ilişki bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Ebeveynler ve bakım verenler, Tablo 4.3.1.8’de kardeş ilişkisi kötü olanların “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon) puan ortalamalarını, diğer üç gruba göre, “Sosyal İçe Dönüklük” alt test puan ortalamasını, kardeşi olmayan ve kardeş ilişkisi iyi olanlara göre, “Toplam Problem” ile “Somatik Yakınmalar”, “Saldırgan Davranışlar” alt testleri puan ortalamalarını, kardeş ilişkisi orta düzeyde ve iyi olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Ebeveynler ve bakım verenler, kardeş ilişkisi orta düzeyde olanların “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük) puan ortalamasını, kardeş ilişkisi iyi olanlardan daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Ayrıca kardeşi olmayanların “Saldırgan Davranışlar” alt test puan ortalamasını, kardeş ilişkisi iyi olanlardan daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Yapılan bir araştırmada, annesiyle güvensiz bağlılık ilişkisi olan küçük çocukların güvenli bağlılık ilişkisi olanlara göre annenin büyük çocukla oynamasına daha fazla tepki gösterdiğini; güvenli bağlılık ilişkisi olan büyük çocukların ise güvensiz olanlara göre annenin yokluğunda kardeşlerini daha fazla rahatlatmaya çalıştıkları; büyük çocuk güvenli olduğunda küçük çocuğun annenin yokluğunda daha az ağladığı ve her iki kardeşin de güvensiz olduğu durumlarda büyük çocuğun küçük çocuğa karşı daha saldırgan davrandığı bulunmuştur (88). Kardeşler arasındaki ilişki, aile bireylerinin insanın hem kendince hem de başkalarınca tanımlanan toplumsal kimliğinin bir parçası olması ve kişilerin daha sonraki yaşamlarında diğer ilişkilerine temel oluşturması açısından önemlidir (88, 18). Kardeş ilişkisinin kalitesi, ergenlerin sadece akran ilişkilerini değil, genel anlamda uyumlarını da etkilemektedir (149). Kardeşler arası yaş ve cinsiyet farklılıkları da ilişkileri değişik yaşlarda ve devirlerde farklı biçimde etkileyebilmektedir (88).

Ebeveynler ve bakım verenler Tablo 4.3.1.11’de, okulda başarısız ve orta düzeyde başarılı olanların, “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, okulda başarılı olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Ebeveynler, okulda başarısız ve orta düzeyde başarılı olanlar arasında anlamlı bir değişim bildirmemişlerdir ($p>0.05$).

Çocuklar ve ergenlerle yapılan uzunlamasına çalışmalarda depresyon, saldırganlık gibi içe yönelim ve dışa yönelim problemlerinin stresle bağlantılı olduğu bulunmuştur (80).

Araştırmalarda, çocuk ve ergenlerin çeşitli zorlayıcılara maruz kaldığı ve bunların çoğunluğunun okul ile bağlantılı zorlayıcılar olduğu daha sonra ebeveynle, kardeşlerle ve akran çatışması gibi bireysel zorlayıcıların geldiği ve olumsuz başa çıkma stili kullanımının çocuklar ve ergenlerin psikolojik gelişimleri için risk faktörü olduğu bildirilmiştir (80).

Anksiyete, gerilimin yükseldiği durumlarda bilinçli olarak yaşanan veya hissedilen günlük yaşamın bir parçası olan duygudur. Fakat bazı durumlarda anksiyete, kişinin kontrolünden çıkabilmekte ve gerçek dışı durumlarda bile hissedilebilmektedir. Normalden fazla yaşanan anksiyete duygusu; kendini berbat hissetme, korku ve alarmda hissetme duygusu, alt ıslatma, diyare, mide bulantısı ve uyku bozukluğu gibi psikolojik bozuklukları içerir. Dolaylı olarak da çocukta, davranışta gerileme veya bazen çok şiddetli tepki gösterme şeklinde görülebilir. Anormal anksiyete, düşük okul başarısına ve dalgınlık gibi fiziksel semptomlara neden olabilmektedir. Bu çocuklar, bir çok değişiklikten korunma ihtiyacı hissederler ve daha etkili başa çıkma becerilerini geliştirmede yardıma ihtiyaç duyarlar (167).

Ebeveynler ve bakım verenler Tablo 4.3.1.12’de, okul yada okul dışında sorun yaşamış olan çocukların “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, okul yada okul dışında sorun yaşamamış olanlardan anlamlı olarak daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

İnsan davranışının amacı, organizmanın gerilimini azaltmaktır. Açlık, susuzluk gibi fizyolojik; ait olma, sevilme gibi psikolojik güdüler insanı davranışa sevk eder. Zamanla öğrenme yolu ile kazanılan, başarıma, üstün olma gibi toplumsal güdülerle de davranışta bulunur. Gerilimi azaltmada başarılı olan davranışların tekrarlanma olasılığı yüksektir. Bu yaklaşım, insanın davranışının en önemli belirleyicisi olarak sosyal ortamı ve sosyal durumları görür. Sosyal durum içinde davranışın nasıl ödüllendirileceğini bilen birey, ödüllendirilme olasılığı en yüksek olan davranışı seçer. Bireyi, amacına sakin olmak götürecekse sakin olur; saldırganlık ödüllendirilecekse saldırgan olur (10).

Sosyal öğrenme kuramcıları, davranış-çevre-davranış etkileşimleri kavramını ortaya koymuşlardır. Bu kavram çevrenin, sadece davranışları etkilediği değil, davranışın da içinde bulunulan çevrenin türünü belirlediği ve bu durumdan davranışların etkilendiği ve halkanın böyle sürüp gittiğini açıklar. Ayrıca insanlar, belirli dışsal ödüller olmadan da kendi pekiştirmelerini sağlarlar. Yani içsel, kişisel hedeflere ulaşmak kimse bilmeseyse bile pekiştirici olabilir. Bandura, öğrenmenin sadece koşullanmalarla değil, başka insanların davranışlarını gözlemleme (taklit) ve duyarak ta öğrenilebileceğini savunur. Çocuklar, çok değişik insanların örneklediği davranış modellerinden (anne-baba, kardeşler, arkadaş, televizyon,..vs) öğrenir ve her biri kendine özgü davranış kalıpları geliştirirler (40).

5.2. TRF / 6-18 Yaş Çocuk Ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeğinden Elde Edilen Bilgiler

Öğretmenler Tablo 4.3.2.1’de, aile yanına geri döndürülen çocukların “Somatik Yakınmalar”, “Saldırgan Davranışlar” ve “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamalarını, ailesi ile kalan ve yuva-yurtta bakılan çocuklara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p < 0.05$). Ailesi yanında kalan çocukların “Sosyal Sorunlar”, “Dikkat Sorunları” alt test puan ortalamalarını, aile yanına geri döndürülen ve yuva-yurtta kalan çocuklara göre daha düşük bildirmişlerdir ($p < 0.05$).

Türkiye Ruh Sağlığı Profili Araştırması verilerine bakıldığında öğretmenlerin bildirdiği İçe Yönelim (10.9 ± 8.3) puan ortalamaları, aile yanına döndürülen çocuklardan (12.2 ± 8.1) daha düşük, ailesi yanında kalan çocuklarla (10.8 ± 8.1) benzer ve yuva-yurtta kalan çocuklardan (8.5 ± 6.1) daha yüksek olduğu görülmektedir. Dışa Yönelim (6.7 ± 8.5) ve Toplam Problem (29.5 ± 23.5) puan ortalamalarının ise aile yanına döndürülen (sırasıyla; 11.6 ± 3.6 , 45.3 ± 21.3), ailesi yanında kalan (sırasıyla; 10.4 ± 9.7 , 41.7 ± 26.8) ve yuva-yurtta bakılan çocuklardan (sırasıyla; 11.0 ± 7.9 , 40.3 ± 27.6) daha düşük olduğunu görülmektedir (58, 59). 2004 yılında Ankara’da koruyucu ailelerle yapılan bir çalışmada da benzer şekilde koruyucu aile yanında kalan çocukların İçe Yönelim (8.6 ± 6.2), Dışa Yönelim (11.0 ± 9.6) ve Toplam Problem (38.5 ± 26.6) puan ortalamalarının daha düşük olduğu görülmektedir.

Yurt içi ve yurt dışında yapılan çalışmalarda da araştırma bulgularına benzer şekilde, kuruluş bakımında büyüyen çocuklarda dışa yönelim sorunlarının içe yönelim sorunlarına göre daha fazla görüldüğü bildirilmiştir. Bu durumun nedeni olarak, çocuğun küçük yaşta ailesinden ayrılmasının bağlanma sorunlarına neden olması ve bağlanma sorunlarının da dışa yönelim sorunlarını arttırdığı yönündedir. Erol ve Şimşek, Şimşek ve arkadaşları tarafından yapılan araştırmalarda (60, 144, 145) öğretmenler, Dışa Yönelim ve Toplam Problem sorun alanlarını kuruluşlarda büyüyen çocuklarda daha yüksek bildirmişlerdir. Toplam Problem puanını küçük yaşta olma, kurum bakımına küçük yaşta alınma, istismar ve ihmal nedeniyle kurum bakımına alınma ve damgalamanın sorun davranış puanını arttıran risk faktörleri olduğu, çocuk- aile/akraba/yakınları arasında düzenli iletişimin olması, okul-kurum ilişkisinin olması, çocuğun okul etkinliklerine katılması, bakım verenin destekleyici yaklaşımı ve yeterlik düzeyinin yüksekliğinin sorun davranış puanını azaltan koruyucu faktörler olduğu saptanmıştır.

Araştırmalar okulun; çocuğun akademik başarısı ve duygusal gelişiminde önemli etkisinin olduğunu göstermiştir. Öğretmenler, çocuğun ruh sağlığından kendilerini sorumlu görmeseler de çocuk ruh sağlığı uzmanları, çocuğun güvenliği ve olumlu yaşantılar sağlama potansiyeli açısından okulun ve öğretmenlerin koruyucu etkisi ve öneminin oldukça farkındadırlar (139).

Gençlikten yetişkinliğe geçişte eğitimsel başarı kritik bir öneme sahiptir. Okul, çocukların sağlıklı gelişimi ve risk altındaki çocuklar için güvenli bir ortam sağlar. Çocuklar okulda akranları ve öğretmenleri tarafından sosyal destek bulurlar. Özellikle risk altındaki çocuklar için okul, koruyucu faktörlerden birisidir. Çocuklar yaşadıkları yer değişiklikleri sonucu okul değişikliği de yaşamalarından dolayı kendilerini tanıyan öğretmenleri ve sosyal destek kaynağı akranlarından ayrılmak zorunda kalırlar (150).

Yunanistan'da 1998 yılında öğretmen değerlendirmesine göre 9-11 yaş grubu kurumda ve aile yanında yaşayan çocuklarla yapılan karşılaştırmalı çalışmada, öğretmenler, kurumda yaşayan çocuklarda daha fazla ruhsal sorun bildirmişlerdir (164).

Anthony ve arkadaşları (12) tarafından 2002-2004 yılları arasında uzunlamasına yapılan çalışmada, sınıf ortamında yapılan erken müdahalenin küçük

çocukların gelişimsel veya kötüye giden duygusal ve davranış problemlerinin önlenmesinde anahtar rol oynadığı bildirilmiştir. Kellam ve arkadaşları sınıf ortamının çocukların saldırgan davranışlarında etkisi olduğunu, birinci sınıfta saldırganlık seviyesinin yüksek olmasının, erkek çocukların, daha sonraki sınıflarda daha saldırgan davranışlarda bulunması için risk faktörü olduğunu, 1. ve 2. sınıfta tüm sınıfa uygulanan müdahale programlarının saldırganlık/içe kapanıklık davranışını azaltacağını ve çocukların daha sonraki sınıflarda da olumlu davranışlarına devam edeceklerini bildirmişlerdir (100, 101).

Öğretmenler, aile yanına döndürülen erkek çocukların “Sosyal Sorunlar” alt test puan ortalaması ile ailesi yanında bakılan erkek çocukların, “Sosyal İçer Dönüklük” ve “Kurallara Karşı Gelme” alt test puan ortalamalarını kızlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Yuva-yurtta bakılan çocuklarda cinsiyet farkı bildirmemişlerdir ($p>0.05$)

Öğretmenler, yaş ile “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalaması arasında anlamlı negatif bir ilişki, diğer bir deyişle belirtilen alandaki sorun davranışların ileri yaşlardaki çocuklarda daha az, küçük yaşlardaki çocuklarda daha fazla olduğunu bildirmişlerdir ($p<0.05$). Tek tek gruplara bakıldığında ise öğretmenler; ailesi yanında bakılanlar ile aile yanına geri döndürülen çocuklarda yaşa bağlı anlamlı bir değişim bildirmezlerken ($p>0.05$), yuva-yurtta büyüyen çocukların yaşları ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” ve Kurallara Karşı Gelme” alt test puan ortalamaları arasında anlamlı negatif bir ilişki olduğunu, yani belirtilen alanlardaki sorun davranışların ileri yaşlardaki çocuklarda daha az olduğunu bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Erol ve Şimşek (60), Şimşek ve arkadaşları (145) tarafından yapılan araştırmalarda kuruluş bakımının içe yönelim ve dışa yönelim sorunlarına karşın dikkat ve düşünce sorunları için daha büyük bir risk faktörü olduğunu göstermektedir.

Öğretmenler, aile yanına döndürülen çocukların kuruluştaki kalış süresi ile, “İçer Yönelim” (Sosyal İçer Dönüklük), “Toplam Problem” ile “Kurallara Karşı Gelme” alt test puan ortalamaları arasında negatif ilişki, diğer bir deyişle kuruluştaki kalma süresi uzun olanların belirtilen alanlardaki sorun davranışlarının daha az, kuruluştaki kalma süresi kısa olanların belirtilen alanlardaki sorun davranışlarının daha fazla olduğunu

bildirmişlerdir ($p<0.05$). Yuva-yurtta büyüyenlerde ise, kurumda kalış süresi ile “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalaması arasında pozitif bir ilişki, diğer bir deyişle kurumda kalış süresi uzun olanların belirtilen alandaki sorun davranışının daha fazla, kurumda kalış süresi kısa olanların belirtilen alandaki sorun davranışının daha az olduğunu bildirmişlerdir ($p<0.05$). Öğretmenlerin belirttikleri bu sorun davranışların, çocuğun okul başarısı, uyumu, öğrenme kapasitesi gibi diğer etkenlerle bağlantılı olabileceği değerlendirilmektedir.

Öğretmenler, aile yanına geri döndürülen ve yuva-yurtta büyüyen çocukların korunma altına alınma yaşı ile sorun davranışları arasında anlamlı değişim bildirmemişlerdir ($p>0.05$).

Öğretmenler Tablo 4.3.2.2’de, annesi okuma-yazma bilmeyenlerin “Toplam Problem” puan ortalamasını anne öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre daha yüksek, annesi okuma-yazma bilenlerin “Dışa Yönelim” ile “Sosyal Sorunlar” ve “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamalarını annesi ilkokul mezunu olanlara göre, “İçe Yönelim”, “Dışa Yönelim”, “Toplam Problem” ve “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamalarını, anne öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Tablo 4.3.2.3’te, babası okur-yazar olanların “Somatik Yakınmalar” ve “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamalarını, babası okuma-yazma bilmeyen, ilkokul, ortaokul mezunu olan ve öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre, “Sosyal Sorunlar” alt test puan ortalamasını, babası ilkokul ve ortaokul mezunu olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Öğretmenler, anne mesleği ile sorun davranışlar arasında anlamlı değişim bildirmemişlerdir ($p>0.05$). Tablo 4.3.2.5’te, babası işsiz olanların “Somatik Yakınmalar” alt test puan ortalaması ile babası işçi olanların “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamalarını, babası gündelik işçi olanlardan anlamlı olarak daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

İnsancıl bakış açısına göre; insanların fizyolojik, güven, ait olma ve sevgi, saygı ve kendini gerçekleştirme gereksinimleri olduğunu ve belirli bir gereksinimi karşılama aracının (Farklı kültürlerde farklı mesleklerin saygı görmesi gibi) kültüre göre değişiklik göstereceğini öne sürer. Ayrıca psikolojik açıdan sağlıklı insanların kendi hedef ve istekleriyle uyum içinde değilse, toplumun baskısına karşı koymaktan çekinmeyeceklerini belirtir (43). Hortaçsu (89)’nun belirttiğine göre William James,

kişinin kimliğinin toplumsal konumuyla ilişkili olduğunu ve toplumsal konumun insanın nasıl bir insan olduğunu önemli ölçüde belirlediğini ileri sürmüştür.

Toplumsal karşılaştırmalar, kişinin kendisini değerlendirmesini, duygu durumunu ve başkalarına ona tepkilerini kendi yapılandırma sistemine bağlı olarak kişinin kendine olan güvenini arttırabildiği gibi kendini oldukça yetersiz ve başarısız hissetmesine neden olabilir (40, 148). Kişinin içinde bulunduğu mesleki grubun ekonomik ve toplumsal olarak toplumdaki diğer meslek gruplarından daha dezavantajlı olduğu inancı, hoşnutsuzlukları ve çatışmaları arttırabilmektedir (148). Mesleki açıdan ait olunan grupta bulunmanın kişinin kendi yapılandırma sistemiyle çelişmemesi kişide sorun yaratmamaktadır.

Öğretmenler, çocukların yakın arkadaşının olup olmamasına göre, problem davranış ortalamaları arasında her üç grupta anlamlı değişim bildirmemişlerdir ($p>0.05$).

Öğretmenler, aile yanına geri döndürülen çocuklarda, “Dışa Yönelim” puan ortalaması ile kardeş sayısı arasında anlamlı negatif bir ilişki bildirmişlerdir ($p<0.05$). Buna göre, kardeş sayısı fazla olanların “Dışa Yönelim” puan ortalaması az, kardeş sayısı az olanların ise fazladır. Ailesi yanında kalanlar ile yuva-yurtta büyüyenlerde kardeş sayısına bağlı bir değişim bildirmemişlerdir ($p>0.05$).

Kardeşler arasında iyi ilişkilerin olması, aile içinde meydana gelebilecek olumsuz olaylarda (boşanma, ölüm, işsizlik,..vbs) sosyal destek işlevi görmektedir (18). Yakın bir kardeş ilişkisine sahip olmak, okulda yeterince arkadaş edinmemenin olumsuz etkilerini bir ölçüde giderebilmekte (53) ve kardeşler, öneri ve rehberlik kaynağı olarak işlev görebilmektedirler (154, 155).

Öğretmenler Tablo 4.3.2.6’da, başarısız olanlar ile orta düzeyde başarılı olanların “Toplam Problem” puan ortalamaları arasında anlamlı bir değişim bildirmezlerken ($p>0.05$), başarısız öğrencilerin “Toplam Problem” puan ortalamasını, başarılı öğrencilere göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Başarısız öğrencilerin “Sosyal Sorunlar” ve “Kurallara Karşı Gelme” alt test puan ortalamalarını, diğer iki gruba göre daha yüksek, başarılı öğrencilerin “Dikkat Sorunları” alt test puan ortalamasını, diğer iki gruba göre daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Anne-babaları daha iyi koçluk yapan beş yaşındaki çocukların, üçüncü sınıfa geçtiklerinde, matematik ve okumada, aynı IQ'ya sahip arkadaşlarına göre daha yüksek başarı elde ettikleri; buna karşın ihmalkar ebeveynlerin çocuklarının daha başarısız olduğunu ve bir iş yaptıklarında bile “Bende iş yok”, “Beceremedim” der gibi tavır sergiledikleri ve böyle çocukların yaşam boyu teslimiyetçi bir tavır sergileyerek öğretmenlerinden teşvik ya da ilgi beklemeden okul hakkındaki düşüncelerinin olumsuz olması ve/veya okulu bırakmaları olasıdır. Ulusal Klinik Bebek Programları Merkezi'nin raporu, çocuğun okulda göstereceği başarıyı tahmin ederken, bilgi dağarcığı ya da okuma yeteneğinin erken gelişmesinden çok, sosyal-duygusal ölçümlerinin belirleyici olduğunu göstermiştir. Rapora göre, okulda başarısız olan çocukların hemen hemen tümü (öğrenme güçlüğü yada bilişsel zorlukları olan, olmayan); kendinden emin olma ve ilgi gösterme, kendisinden beklenen davranışı bilme ve yanlış davranma dürtüsüne hakim olmayı bilme, bekleyebilme, verilen talimata uyabilme ve öğretmenlerinden yardım isteyebilme, diğer çocuklarla iyi geçinirken ihtiyaçlarını da ifade edebilme gibi duygusal zekanın yukarıda belirtilen öğelerinden bir ya da birkaçından yoksundur (74).

Öğretmenler Tablo 4.3.2.7'de, uyum düzeyi düşük olanların “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” ve “Dikkat Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, uyum düzeyi orta ve iyi olanlara göre anlamlı olarak daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Toplumun bütününe ait olan sosyal kurallar olduğu gibi sadece belirli gruplar tarafından benimsenmiş sosyal kurallar da vardır. Her kültürel yapı, kendi sosyal kurallarını oluşturur ve kuşaktan kuşağa aktarılan bu kültür, insanların davranışlarını belirleyen önemli bir unsurdur. Ait olunan kültürel yapı, yaşamı her yönden düzenleyen kurallara sahiptir ve bu kurallar doğal bir süreç içerisinde, yaşayarak öğrenilir. Araştırmacılar sosyal etkinin iki ana nedeni olduğunu belirtir. Bunlar sosyal kurallar ve doğru bilgiye olan ihtiyaçtır. Bireyler ya sosyal kurallara bağlı gruptan veya diğer bir kişiden ödül almak veya cezadan kaçınmak için uyum sağlaması ve emirlere boyun eğmesi şeklinde sosyal etkinin altında kalarak ya da nasıl davranılacağına bilinmediği durumlarda etraftakilere bakarak ve onların davranışlarının doğruluğuna inanarak, bilgiye bağlı sosyal etkinin altında kalarak

diğerlerine uymaktadırlar. Bu uyma davranışını etkileyen unsurlar; kişilik özellikleri, grubun üye sayısı, sosyal destek, grup birlikteliği, kişinin konuya ilgisi, cinsiyet ve kültür farklılığıdır. Sevilme ihtiyacı içinde olan bazı kişiler daha fazla uyma göstermektedirler. Gruptan farklı olma ihtiyacı içinde olan kişilerin gruba uymamayı tercih ettikleri belirtilmiştir. Uyma ile ilgili olan diğer bireysel farklılık; eğitim ve zekadır. Bireyin herhangi bir konudaki bilgisi ya da eğitim düzeyi arttıkça daha az uyma gösterdiği gözlenmiştir. Kendine güvenmeyen bireylerin daha fazla uyma davranışı gösterecekleri iddia edilmiştir. Bir çok araştırmacı, toplulukçu kültürlerdeki kişilerin uyma davranışını daha çok göstereceklerini iddia etmektedirler çünkü bu kültürlerdeki kişiler; gruptan onay almak, grubun değerlerini korumak ve grup tarafından sevilme için daha fazla çaba harcamaktadırlar (140).

Öğretmenler Tablo 4.3.2.8’de, öğrenme düzeyi düşük olanların “Dışa Yönelim” (Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Dikkat Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, öğrenme düzeyi orta ve iyi olanlara göre, “İçe Yönelim” (Sosyal İçe Dönüklük) ile “Kurallara Karşı Gelme” alt test puan ortalamalarını, öğrenme düzeyi iyi olanlara göre anlamlı olarak daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Öğrenme düzeyi orta olanların “Sosyal Sorunlar” alt test puan ortalamasını, öğrenme düzeyi iyi olanlardan anlamlı olarak daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Yoksul ailede anne-babanın okuma-yazmasının hiç olmaması veya çok zayıf olması nedeniyle çocuklarla sözlü iletişim yetersiz kalır. Çocuğu zihinsel olarak uyarma, sorularını yanıtlama yok gibidir. Çocuk anne-babadan ne denli uzak olursa o denli iyidir. Çocuk ancak yaramazlık yaptığında göze görünür (174). Anne-babanın çocukla sözlü iletişiminin ve çocuğu zihinsel uyarmasının yetersiz oluşu, çocuğun dil gelişiminde geriliklere neden olur. Dil yetenekleri daha iyi okul performansının belirleyicisidir. Dilin yetersizliği, okuldaki başarısızlığın en önemli nedenidir. Zengin sözcük dağarcığı olmayan çocuklarda, kavram oluşturma yetisi zayıflar (168). Araştırma verilerinin toplanması sırasında sekiz oniki yaş grubu çocuklardan bazılarının “cinsiyet” gibi bazı temel kavramların (uygulamada bu çocukların okula başlamadan önce kazanmaları gereken temel kavramların çoğunu kazanmamış olduğu gözlenmektedir) anlamlarını bilmedikleri gözlenmiştir. Matematik problemlerinin anlaşılması da okuma ve okuduğunu anlama becerisi gerektirdiği için

ve bu çocukların çoğunluğunda temel dil becerileri kazanılmadığından okuma ve okuduğunu anlama ve matematik becerileri yaşlarına göre daha zayıftır.

Nörologlar, bir işi ya da sorunu halledebilmek için gerekli verileri akılda tutma yeteneğine “işleyen bellek” demektedirler. Prefrontal korteks işleyen bellekten sorumlu beyin bölgesidir. Limbik beyinden, prefrontal loblara giden devreler; kaygı, korku ve benzeri kuvvetli duygu sinyallerinin sinirsel statik yaratabilmesine olanak verir, bu da prefrontal lobun işleyen belleği koruma yeteneğini köreltir. Bu yüzden duygusal bakımdan alt üst olduğunda doğru düşünülemez ve duygusal sıkıntıların sürüp gitmesi, çocuğun entelektüel yeteneklerini azaltarak, öğrenme yetisini felce uğratar (74). Araştırma grubunu oluşturan çocukların sahip oldukları sorun davranışların öğrenmelerini olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir.

Öğretmenler Tablo 4.3.2.9’da, mutsuz olanların “İçe Yönelim” (Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar), “Toplam Problem” ile Sosyal Sorunlar”, “Dikkat Sorunları” ve “Kurallara Karşı Gelme” alt testleri puan ortalamalarını, orta düzeyde mutlu ve mutlu olanlara göre daha yüksek, “Dışa Yönelim” ile “Anksiyete/depresyon”, “Düşünce Sorunları”, ve “Saldırgan Davranışlar” alt testleri puan ortalamalarını, orta düzeyde mutlu olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Bilişsel kuramcılar, psikolojik rahatsızlıkların geçmişte yaşanan sarsıcı deneyimlerden kaynaklandığı görüşünü kabul etmez ve insanların psikolojik sorunlar yaşamasının nedeninin yapılandırma sistemlerindeki arızalardan kaynaklandığını öne sürer ve psikolojik sorunların kökeninde kaygının yattığına inanmaktadır (40).

Aynı insan ve olaylar karşısında insanların farklı tepkilerinin olmasının nedeni kullandıkları şemaların farklı olmasıdır. Çok erken bir yaştan itibaren insan, kim olduğuna dair bilişsel bir temsil geliştirir. Psikologlar bazen bu temsile kendilik algısı adını verir. Davranış, sadece şu anda sahip olunan zihinsel temsillerle yönlendirilmez, bir gün edinilebilecek zihinsel temsiller de bu süreçte etkilidir. Psikologlar bu imgeleri olası kendilikler olarak adlandırırlar (40)

Olası kendilikler ve yaşanabilecek sorunlu davranışlar arasındaki ilişki, genç suçlular üzerinde yapılan bir araştırmada gösterilmiştir. Genç suçluların üçte birinden fazlasının suçlu olası kendiliği geliştirmiş oldukları görülmüştür (40).

Rogers'ın kuramında, benlik kavramı önemli yer tutmaktadır. Rogers'e göre benlik, insanın kendine ilişkin algılamalarını belirleme şeklidir. İnsan çevreye olduğu gibi değil, algıladığı şekli ile tepkide bulunmaktadır. O nedenle davranışı anlamak için, bireyin içsel bakış açısını anlamak yani çevresini nasıl algıladığını bilmek gereklidir (10).

Araştırmacılar, gerçek kendilikleri ve olmak istedikleri kendilikleri arasındaki uyumsuzluğun farkına varan insanların genelde depresyon yaşarken; gerçek ve olmaları gereken kendilikleri arasında çelişki olan insanların kaygı yaşadığını ve bir yetişkinin, olmak istediği kendiliği ile olması gereken kendilik ölçümlerinin zaman içinde değişmediğini bulmuşlardır (40).

İnsancıl bakış, yaşamları olduğu gibi kabul etmeyi öğrenmedikçe, asla potansiyelini tam kullanan kişiler olunamayacağını, geçmiş yada gelecek üzerine düşünmenin yararlı olabileceğini, ancak insanların çoğunun zaten yaşanmış veya henüz yaşanmamış olaylar üzerinde düşünerek çok fazla zaman kaybettiklerini, hayatı dolu dolu yaşamının tek yolunun şimdi ve burada yaşamak olduğunu belirtmiştir. Geçmiş deneyimleri, insanların davranış ve kişiliğini mutlaka etkiler. Ancak bu olanların olunabilecek şeyleri etkilemesine izin vermek ya da vermemek insanın elindedir. İnsancıl psikologlara göre, kimse kişiyi kendisinden daha iyi tanıyamaz (40).

İnsancıl kuramcılar, insanların sadece temel gereksinimlerinin karşılanmasıyla mutlu olmadıklarını belirtmektedirler. Benlik kavramı, kişisel duygu ve deneyimleriyle tutarsız olan bir kişi, kendisini gerçeğe karşı savunmak zorunda kalır. Çünkü gerçek, anksiyeteye sonuçlanacaktır. Tutarsızlık artar ve savunma mekanizmaları aşırı şekilde kullanılıp işlemez hale gelirse bu durum, şiddetli anksiyete ya da başka duygusal bozukluk biçimleriyle sonuçlanır. Rogers'ın kuramındaki diğer benlik, ideal benliktir. Herkesin hoşlanacağı kişiliğe ilişkin bir fikri vardır. İdeal benlik gerçek benliğe yaklaştıkça, kişi daha doyumlu ve mutlu olur. İdeal benlik ile gerçek benlik arasındaki kopukluk arttıkça mutsuzluk da artar ve doyumsuz bir kişilik ortaya çıkar (15). Rogers, tutarsız bilgiyi kendilik kavramıyla bütünleştirmenin nedenini çoğu insanın “koşullu olumlu kabul” ortamında büyümesine bağlamıştır. Bu ortamda çocuklar sadece, anne babalarının istediklerini yaptıkları sürece sevildiklerini hissederler. Oysa her çocuk, davranışlarıyla

koşullandırılmamış saygıya gereksinim duyar. Koşullu olumlu kabulün bir sonucu olarak çocuklar, kendi gerçek duygularını ve isteklerini terk etmeyi ve sadece anne babalarının uygun gördüğü özelliklerini sürdürmeyi öğrenir. Kısacası, kendi zayıflıklarını ve hatalarını inkar ederler. Sonuçta çocukların kendileriyle ilgili bilinçleri ve gelecek potansiyelini tam kullanan yetişkinler olma becerileri gittikçe azalır. Rogers, kişinin başkaları tarafından kabul edilmeyeceği bildiği halde kendi hatalarını kabul etmesi için “Koşulsuz olumlu kabul”e ihtiyacı olduğunu ve koşulsuz olumlu kabulün tek kaynağının anne babalar olmadığını, kabul görmedikleri bir aile ortamında büyümüş olmanın, kişinin bütün yaşamını böyle geçireceği anlamına gelmediğini belirtir (40).

5.3. YSR / 11-18 Yaş Çocuk Ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeğinden Elde Edilen Bilgiler

Gençler Tablo 4.3.3.1’de, ailesi yanında kalanların “İçe Yönelim”(Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ve “Toplam Problem” puan ortalamalarını, diğer iki gruba göre daha düşük olduğunu bildirmişlerdir ($p<0.05$). Aile yanına döndürülen gençler, “Dışa Yönelim” (Saldırgan Davranışlar) ile “Anksiyete/Depresyon” alt test puan ortalamalarını, yuva yurttaki büyüyenlere göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Alt testlerden “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” puan ortalamalarını ailesi yanında kalan gençler, aile yanına döndürülen ve yuva-yurttaki büyüyen gençlerden daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$). Ayrıca yuva-yurttaki büyüyen gençler “Dikkat Sorunları” alt test puan ortalamasını, diğer iki gruba göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Türkiye Ruh Sağlığı Profili Araştırması verilerine bakıldığında gençlerin bildirdiği İçe Yönelim (12.3 ± 8.3), Dışa Yönelim (7.7 ± 6.3) ve Toplam Problem (32.2 ± 20.5) puan ortalamaları, aile yanına döndürülen (sırasıyla; 22.0 ± 8.5 , 25.4 ± 5.2 , 83.1 ± 23.9) ailesi yanında (sırasıyla; 15.1 ± 9.4 , 8.5 ± 8.9 , 57.0 ± 29.9) ve yuva-yurttaki kalan çocuklardan (sırasıyla; 18.8 ± 11.6 , 18.8 ± 11.9 , 79.1 ± 42.3) oldukça düşük olduğu görülmektedir (58, 59). Benzer şekilde Akman ve Balat tarafından 1998-1999 yıllarında Ankara’da gençlerle yaptıkları çalışmada (8) gençler, İçe Yönelim (16.0 ± 8.6), Dışa Yönelim (12.3 ± 7.1) ve Toplam Problem (45.3 ± 19.5)

puan ortalamalarını daha düşük bildirmişlerdir. Aynı zamanda 2004 yılında Ankara’da koruyucu aile yanında bakılan çocuklarla ilgili yapılan araştırmada (159) da gençler, İçe Yönelim (12.6 ± 8.7), Dışa Yönelim (10.5 ± 7.6) ve Toplam Problem (39.4 ± 25.6) puan ortalamalarını daha düşük bildirmişlerdir.

Ebeveynler/bakım verenler ve gençler tarafından bildirilen sorun davranışlardan “Dışa Yönelim” ($\rho=0.189$, $p=0.025$), “Toplam Problem” ($\rho=0.190$, $p=0.026$) ile “Sosyal İçe Dönüklük” ($\rho=0.194$, $p=0.021$), “Sosyal Sorunlar” ($\rho=0.181$, $p=0.031$), “Düşünce Sorunları” ($\rho=0.284$, $p=0.001$) ve “Kurallara Karşı Gelme” ($\rho=0.252$, $p=0.002$) alt testleri puanları arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0.05$).

Ebeveynler/bakım verenler ve öğretmenler tarafından bildirilen sorun davranışlardan “İçe Yönelim” ($\rho=0.239$, $p=0.003$), “Dışa Yönelim” ($\rho=0.212$, $p=0.008$), “Toplam Problem” ($\rho=0.176$, $p=0.029$) ile “Sosyal İçe Dönüklük” ($\rho=0.272$, $p=0.001$), “Somatik Yakınmalar” ($\rho=0.248$, $p=0.002$) “Düşünce Sorunları” ($\rho=0.313$, $p=0.000$) ve “Saldırgan Davranışlar” ($\rho=0.191$, $p=0.018$) alt testleri puanları arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0.05$).

Öğretmenler ve gençler tarafından bildirilen sorun davranışlardan “Sosyal Sorunlar” ($\rho=0.270$, $p=0.002$) ve “Düşünce Sorunları” ($\rho=0.393$, $p=0.000$) alt test puanları arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0.05$).

Çocukların göstermiş oldukları davranış problemleri konusunda, çocuk ve ebeveynlerin görüşleri ile ilgili yapılan araştırmalarda (1, 164), sıklıkla çocuk ve ebeveynlerin davranış problemi sayısı ve çeşidi hakkında aynı fikirde olmadıkları saptanmıştır.

Achenbach (7), çoklu bilgi kaynaklarından elde edilen bilgilerin birbirinin yerini tutmayacağı, bu bilgilerin spesifik bilgiler olduğu ve çocuk ve ergen psikopatolojilerini değerlendirmede tek bir standardın olmadığını bildirmiştir.

Ebeveynlerin ve çocukların problem davranışları belirtmeleri arasındaki uyuşmayı değerlendirme amacıyla 1998 yılında yapılan çalışmada ilişki, 6-11 yaş çocuklarında, 12-19 yaşa göre daha yüksek bulunmuştur (151). Aynı zamanda 2008 yılında yapılan bir başka çalışmada dışa yönelim puanlarının içe yönelim puanlarına ilişkisi daha yüksek bulunmuştur (162).

Çocukluktan ergenliğe geçiş sürecinde, davranış problemi olarak düşünülen gelişimsel değişikliklerin önemli olduğu, bu dönemde çocukların ve ebeveynlerinin belirttiği sorun davranışların eşit düzeyde olduğu, fakat daha sonraki dönemlerde belirtilen sorun davranışlarda farklılık olduğu bildirilmiştir (162).

Çocukluk çağı sorunlarında çocukların sorun davranışlarının belirlenmesinde, çocuk için form dolduran kişinin görüşleri alındığından, çocuklara yapılacak müdahalede bu durumun dikkate alınması önemlidir. Bazen çocukların ebeveynlerinden daha fazla problem davranış bildirdikleri bulunmuştur (16).

Toplumsal örneklemde yapılan çalışmalarda ergenler, ebeveynlerine göre daha fazla problem davranış bildirmişlerdir. Klinik örneklem çalışmalarında ise ergenler, ebeveynlerine göre daha az problem davranış bildirmişlerdir (152, 153, 162, 165).

Yapılan bu araştırmada, gençlerin kendi duygu, düşünce ve davranışlarını algılamaları ve değerlendirmeleri, Türkiye Ruh Sağlığı Profili Araştırması verilerine benzer şekilde anne-baba/bakım veren ve öğretmenlerinden farklılık gösterdiği ve daha fazla sorun bildirdikleri saptanmıştır.

Gençler cinsiyet, yaş, kurumda kalış süresi, korunma altına alınma yaşı ve anne mesleğine bağlı bir değişim bildirmemişlerdir ($p>0.05$).

Gençler Tablo 4.3.3.3'te, annesi ilkokul mezunu olanların "İçe Yönelim" (Anksiyete/Depresyon, Somatik Yakınmalar), "Dışa Yönelim" (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), "Toplam Problem" ve "Sosyal Sorunlar", "Düşünce Sorunları" alt testleri puan ortalamalarını, annesi okuma-yazma bilmeyen ve okur-yazar olanlara göre, "Dikkat Sorunları" alt test puan ortalamasını ise, annesi okur-yazar olanlara göre daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$). Benzer şekilde annesi ilkokul mezunu olanların "Dışa Yönelim" (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ile "Sosyal Sorunlar", "Düşünce Sorunları", alt testleri puan ortalamalarını, anne öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$). Anne öğrenim düzeyi bilinmeyenlerin "Sosyal Sorunlar" alt test puan ortalamasını, annesi okuma-yazma bilmeyenlerden daha düşük, "Kurallara Karşı Gelme" alt test puan ortalamasını ise daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Gençler Tablo 4.3.3.4'te, babası ilkokul mezunu olanların "Dışa Yönelim" (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), "Toplam Problem" ile

“Anksiyete/Depresyon”, “Somatik Yakınmalar”, “Sosyal Sorunlar” ve “Düşünce Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, babası okuma-yazma bilmeyen ve okur-yazar olanlardan daha düşük, “Dikkat Sorunları” alt test puan ortalamasını, babası okuma-yazma bilmeyenlerden daha düşük, “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, baba öğrenim düzeyi bilinmeyenlerden anlamlı olarak daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$). Babası ortaokul-lise mezunu olanların “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamalarını, babası okur-yazar olan ve okuma-yazma bilmeyenlerden, “Sosyal Sorunlar” alt test puan ortalamasını, babası okuma-yazma bilmeyenlerden, “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ile “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamalarını, baba öğrenim düzeyi bilinmeyenlerden anlamlı olarak daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Gençler Tablo 4.3.3.5’te, babası gündelik işçi olanların “Toplam Problem” puan ortalamasını, babası işsiz ve işçi olanlardan, “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamasını, babası işçi olanlardan anlamlı olarak daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Gençler Tablo 4.3.3.8’de, anne-baba ilişkileri iyi olanların “İçe Yönelim” (Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar) puan ortalamalarını, anne-baba ilişkileri kötü olanlara göre daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Gençler, aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta büyüyen çocukların sorun davranışları ile yakın bir arkadaşına sahip olma durumları arasında anlamlı bir değişim bildirmezlerken ($p>0.05$), ailesi yanında kalan ve yakın bir arkadaşı olan çocukların “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) puan ortalamalarını, yakın bir arkadaşı olmayanlardan anlamlı olarak daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Gençler Tablo 4.3.3.7’de, akran ilişkileri iyi olanların “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” ve “Dikkat Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, akran ilişkileri kötü olan ve hiç arkadaşı olmayanlara göre daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$). Akran ilişkileri orta düzeyde olanların “Dışa Yönelim” (Saldırgan Davranışlar) puan ortalamalarını, akran ilişkisi kötü olanlara göre, “Sosyal

Sorunlar” ve “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamalarını da, akranı olmayanlara göre daha düşük bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Gençler, hiç kardeşi olmayanlar ile kardeş ilişkisi kötü olanlar arasında problem davranış puanlarında anlamlı bir değişim bildirmezlerken ($p>0.05$), kardeşi olmayanların “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” alt testleri puan ortalamalarını, kardeş ilişkisi orta ve iyi olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Ayrıca kardeş ilişkisi kötü olanların “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamasını, kardeş ilişkisi orta olanlardan daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Gençler Tablo 4.3.3.9’da, başarısız olanların “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme) ile “Düşünce Sorunları” alt test puan ortalamalarını, başarı düzeyi orta ve başarılı olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Başarısız olanların “Somatik Yakınmalar” alt test puan ortalamasını, başarılı olanlara göre daha düşük, “Sosyal Sorunlar” ve “Dikkat Sorunlar” alt test puan ortalamalarını ise, başarılı olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$). Gençler başarı düzeyi orta olanların “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” ve “Dikkat Sorunları” alt test puan ortalamalarını, başarılı olanlara göre daha yüksek bildirmişlerdir ($p<0.05$).

Gençlerden elde edilen bilgilere bakıldığında, ebeveyn/bakım verenlere benzer şekilde anne-baba öğrenim düzeyi, baba mesleği, anne-baba ilişkileri, kardeş, akran ilişkileri ve okul başarısının sorun davranışlarla ilişkili olduğu, anne-baba öğrenim düzeyinin artması, olumlu anne-baba, kardeş, akran ilişkileri ve okul başarısının gençlerin sosyal duygusal davranış problemleri için koruyucu faktörler olduğu bulunmuştur.

Aile yanına döndürülen erkek ergenlerin % 50’si, gerçekte ailelerinin yanında çok mutlu, huzurlu ve rahat olmadıklarını, aile ve akraba ilişkilerinin bir çok olumsuz yönlerini gördüklerini (özellikle para konusunda olmak üzere sık tartıştıklarını, ilişkilerinde maddi değerlerin manevi değerlerin önüne geçtiğini, birbirleriyle iletişimlerinin iyi olmadığını gördüklerini ve gözlerinde daha önce olumlu bir yerde olan aile düşüncesinin yok olduğunu) fakat yuva-yurtta yaşamalarına göre daha özgür olduklarını (eve giriş-çıkış saatlerinin esnek olduğunu), toplum tarafından damgalanmaktan kurtulduklarını, kuruma geri dönmeyi istemediklerini bildirmişlerdir. Kız ergenlerin ise, aile ilişkileri konusunda bilgi

vermekten kaçındıkları gözlenmiştir. Aile yanına döndürülen 6-11 yaş çocukların ise ailelerinin yanında mutlu oldukları ve ziyaret için bile olsa kuruluşa gelmek istemedikleri öğrenilmiştir.

Aile yanına döndürülen çocuklardan dördü (% 10.8) tekrar kuruluş bakımına geri dönmüştür. Bu çocukların geri dönme nedenlerine bakıldığında üçünün geri döndüğü ebeveyninin eşinden ayrıldığı diğer bir deyişle tekrar bir aile parçalanması yaşandığı ve çocuğun sorumluluğunu yerine getiremeyeceğini belirttiği, birinin de vefat ettiği görülmüştür. Bu çocuklarla yapılan görüşmelerde kurum bakımına yeniden dönüşün çocukları üzdüğü fakat iki çocuğun geri döndüğü ailesinin parçalanması süreci ve sonrasında çok sıkıntı yaşadığı ve kuruma dönmeyi çok istedikleri ve kurtuluş olarak gördükleri öğrenilmiştir.

Brown, çocukları kuruluş bakımından alma sürecinde 10 basamaklı bir model oluşturmuş ve çocukları kuruluş bakımından alma süreci ile ilgili çocuklar, ebeveynler, kuruluş personeli, halk, meslek örgütleri ve hükümetin kurum bakımının olumsuz etkileri ve çocukların ailelerinin yanına geri döndürülmesinin amacı hakkında bilgi sahibi olmalarının oldukça önemli olduğunu, bu gruplar yeterince bilgi sahibi olmadıklarında, çocukların kurum bakımından alınması sürecinde sıkıntı yaşanabileceğini vurgulamıştır (39). Modelde kuruluş bakımını sonlandırma hedefi ile ilgili planlama yapılırken, kuruluş bakımında olan çocuklara alternatif bakım ortamları sunma ve yeni başvuruları önleme çalışmalarına öncelik verilmesini ve çok gerekmedikçe kuruluşa yeni çocuk kabul edilmemesini ve kuruluştaki kalış süresinin azaltılması gerektiğini belirtmiştir. Bunun için de öncelikle ülkede kuruluş bakımına alınan çocukların sayısı, yaşı, cinsiyeti, kuruma geliş nedenleri, sağlık ve öğrenim durumu, kuruluşa bırakılış şekli, biyolojik ebeveynlerinin son durumlarına ilişkin bilgiler, kuruluşun bulunduğu illerin sosyo-kültürel ve demografik özellikleri ve kuruluşlara ait çocuk-personel sayısı ve niteliği gibi bilgiler ile alternatif hizmet, kaynak ve personel ihtiyacının belirlenmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur. Daha sonra kuruluş analizinin yapılmasını ve bunu yaparken de kurumun mali durumunun, bir yıl içinde kuruma kabul edilen ve kurumdan ayrılan çocukların sayısının, kabul ve ayrılma nedenlerinin, kuruluştan ayrılan çocukların gönderildikleri yerlerin (biyolojik aile, koruyucu aile, evlat edinme, başka kuruma transfer vb), kuruluştaki kalan çocukların yaş ve cinsiyet dağılımları ile özür durumlarının ve kurumda

ortalama kalış sürelerinin belirlenmesi gerektiğini bildirmiştir. Hizmetlerin tasarlanması aşamasında, anne-bebek hizmetlerinin güçlendirilerek kuruluşa başvurunun önlenmesi, koruyucu aile, evlat edinme, akraba yanında bakıma öncelik verilmesi ve kuruluş binaları ve bütçe ve demirbaş eşyalarının yeni hizmet birimleri için kullanılmasının planlanması gerektiğini belirtmiştir. Çocuğun, elemanların ve ailenin taşınmaya yönelik tutumu yeni yaşam biçimine uyumunu etkileyebileceğinden çocukların, elemanların ve ailenin taşınma öncesinde çok iyi hazırlanması gerektiği ve bu hazırlama programının yetişkinlerle güven ilişkisi oluşturma, gelişimsel gecikmeleri iyileştirme ve davranış problemlerini belirleme ve çocuğu yeni yere alıştırmaya gibi üç büyük bileşeni kapsadığını belirtmiştir. Her yeni yerleştirmeden sonra ilk üç ay içinde ve sonraki iki yıl boyunca altı ayda bir ziyaretler düzenlenerek çocuk ve ailenin izlenmesi gerektiği üzerinde durmuştur (39).

Çocuğun ve ailenin eve geri dönüş sürecine çok iyi hazırlanması, çocuğun aile yanına döndükten sonra da izlenmesi ve çocuk ve ailenin sağlık, sosyal ve danışmanlık hizmetleri yönünden desteklenmesinin önemi, aile yanına geri döndürülen çocukların daha fazla sorun davranışa sahip olmaları ve aile yanından tekrar kuruma dönmek zorunda kalan çocuklar yönünden daha iyi anlaşılmaktadır.

Araştırmanın yapıldığı Kütahya ilinde özellikle ilçe ve köylerde daha yoğun olmak üzere ergen evliliklerine dolayısıyla da ergen annelere sık rastlanmaktadır. 19-20 yaşına gelmiş genç kızlara “evde kalmış” gözüyle bakıldığı gözlenmiştir. Ergen evlilikleri bereberinde bazı sıkıntıları da getirmektedir. Özellikle erkek ergenin yaşı itibarıyla bir iş sahibi olmaması ve içine düştüğü ekonomik güçlük ve kız ergenin bir ev ve çocuk sorumluluğunu tam olarak alamaması nedeniyle yine ilçe ve köylerde yoğun olmak üzere iki bazen üç kuşağın aynı evde yaşadığı aile ortamları gözlenmiştir. İki üç kuşağın beraber yaşaması aile için ekonomik anlamda rahatlama sağlarken psikolojik anlamda çatışmaların yaşanmasına neden olabilmekte ve aile parçalanması yaşanabilmektedir. Aile içi çatışma yaşayan aileler için gidebilecekleri Kütahya ilinde bir merkez bulunmamaktadır. Ayrıca herhangi bir özrü (sınır zeka, psikolojik veya tıbbi sorun,..vb.) olan bireylerin evlenmesi için başlık parası karşılığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan kız getirerek evlendirmenin yaygın olduğu ve sıklıkla bu evliliklerin bir iki çocuktan sonra bittiği ve aile ve çocukların mağdur

olduğu gözlenmiştir. O nedenle hizmet planlamalarının yapılmadan önce bölge analizinin çok iyi yapılması ve koruyucu önleyici çalışmalar için bölgenin ihtiyacına yönelik hedeflerin belirlenmesi oldukça önem taşımaktadır.

6. SONUÇLAR

Kuruluş bakımındayken aile yanına döndürülen çocukların, ruh sağlığına ilişkin araştırma hemen hemen hiç bulunmamaktadır. Türkiye’de de bu konuda yapılmış bir araştırmaya rastlanmadığından dolayı alandaki bu eksikliği gidermek amacıyla kuruluş deneyiminden sonra aile yanına döndürülen çocukların duygusal ve davranışsal sorunları, anne-baba ya da bakım verenler, öğretmenler ve 11-18 yaş grubundaki gençlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda incelenmiştir. Elde edilen bu bilgiler, kuruluş deneyimi olmayıp Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından ayni-nakdi yardımla ailesi yanında desteklenen çocukların anne ya da baba, öğretmenler ve 11-18 yaş grubunda ki gençlerden ve yuva-yurtta halen kalmakta olan çocukların bakım verenleri, öğretmenler ve 11-18 yaş grubundaki gençlerden elde edilen bilgiler ile karşılaştırılmıştır. Araştırma verilerinin uygun yöntemlerle analiz edilmesi ile elde edilen bulgular doğrultusunda şu sonuçlar elde edilmiştir:

6.1. CBCL /6-18 Yaş çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeğinden Elde Edilen Sonuçlar

Aile yanına döndürülen çocukların; “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Düşünce Sorunları” alt test sorun alanlarının daha yüksek, yuva-yurtta kalan çocukların; “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar) ve “Dikkat Sorunları” alt test sorun alanının daha düşük olduğu bulunmuştur.

Aile yanına döndürülen ve ailesi yanında kalan çocukların, sorun alanlarında cinsiyete göre anlamlı fark bulunmazken, yuva-yurtta kalan erkek çocukların; “Anksiyete/Depresyon”, “Sosyal Sorunlar”, “Dikkat Sorunları”, “Saldırgan Davranışlar” alt testleri sorun alanları kızlardan yüksek bulunmuştur.

Aile yanına döndürülen çocukların yaşları ile “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları” alt testleri sorun alanları arasında anlamlı negatif ilişki, ailesi yanında

kalan çocukların yaşları ile “İçe Yönelim” (Sosyal İçe Dönüklük) sorun alanları arasında anlamlı pozitif ilişki bulunmuştur. Yuva-yurtta kalan çocukların yaşları ile “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon), “Dışa Yönelim” (Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ve “Dikkat Sorunları” alt test sorun alanları arasında anlamlı pozitif ilişki bulunmuştur.

Aile yanına döndürülen çocukların kuruluştaki kalma süreleri ile “Sosyal İçe Dönüklük” alt test sorun alanı arasında anlamlı negatif ilişki bulunmuştur. Yuva-yurtta kalan çocukların kuruluştaki kalış süresi ile sorun alanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Aile yanına döndürülen çocukların korunma altına alınma yaşı ile “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ve “Toplam Problem” sorun alanları ile alt testlerden “Anksiyete/Depresyon”, “Somatik Yakınmalar” “Düşünce Sorunları” sorun alanları arasında anlamlı negatif ilişki bulunmuştur. Yuva-yurtta kalan çocukların sorun alanları ile korunma altına alınma yaşı arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Annesi, ilkokul mezunu olan çocukların “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İçe Dönüklük) sorun alanları, annesi okuma-yazma bilmeyen, okur-yazar ve öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre daha yüksek, “Düşünce Sorunları”, “Kurallara Karşı Gelme” alt testleri sorun alanları ise annesi okuma-yazma bilmeyen ve okur-yazar olanlara göre daha düşük bulunmuştur.

Babası, ilkokul mezunu olan çocukların “İçe Yönelim” sorun alanı babası okuma-yazma bilmeyen ve öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre, “Sosyal İçe Dönüklük” alt test sorun alanı ise babası okuma-yazma bilmeyen, okur-yazar ve öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Babası ilkokul mezunu olanların “Düşünce Sorunları”, “Kurallara Karşı Gelme” alt testleri sorun alanları ise babası okuma-yazma bilmeyen ve okur-yazar olanlara göre daha düşük bulunmuştur.

Annesi ev hanımı olan çocukların “Düşünce Sorunları” sorun alanı, annesi işçi olanlardan daha yüksek bulunmuştur.

Babası işsiz olan çocukların; “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme) ve “Toplam Problem” sorun alanları ile babası işçi olanların “Dışa Yönelim” (Kurallara

Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ve “Düşünce Sorunları” alt test sorun alanları ise babası gündelik işçi olanlardan daha yüksek bulunmuştur.

Anne-baba ilişkisi kötü ve orta düzeyde olan çocukların; “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İç Dönüklük, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar” ve “Dikkat Sorunları” alt testleri sorun alanları anne-baba ilişkisi iyi olanlardan daha yüksek bulunmuştur. Anne-baba ilişkisi orta düzeyde olan çocukların; “Anksiyete/Depresyon”, “Dikkat Sorunları” alt testleri sorun alanları, anne-baba ilişkisi kötü olanlardan daha düşük, “Düşünce Sorunları” ve “Kurallara Karşı Gelme” alt test sorun alanları ise anne-baba ilişkisi iyi olanlardan daha yüksek bulunmuştur.

Çocuğun yakın bir arkadaşına sahip olması ile sorun alanları arasında anlamlı fark bulunmazken, arkadaş ilişkisi kötü olan çocukların; “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İç Dönüklük) sorun alanları arkadaş ilişkisi orta ve iyi olanlara göre daha yüksek, arkadaş ilişkisi kötü olan çocukların “Sosyal İç Dönüklük” alt test sorun alanı ile arkadaş ilişkisi orta düzeyde olanların; “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İç Dönüklük) sorun alanları arkadaş ilişkisi iyi olanlardan daha yüksek bulunmuştur.

Aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta kalan çocukların sorun alanları ile kardeş sayısı arasında anlamlı fark bulunmazken, ailesi yanında kalan çocukların “Kurallara Karşı Gelme” alt test sorun alanı, kardeş sayısı fazla olanların daha düşük, kardeş sayısı az olanların daha yüksek bulunmuştur.

Kardeş ilişkisi kötü olan çocukların; “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon) sorun alanı kardeş ilişkisi orta, iyi olan ve kardeşi olmayanlara göre, “Sosyal İç Dönüklük” alt test sorun alanı kardeşi olmayan ve kardeş ilişkisi iyi olanlara göre, “Somatik Yakınmalar”, “Saldırgan Davranışlar”, “Toplam Problem” sorun alanları kardeş ilişkisi orta ve iyi olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Kardeş ilişkisi orta düzeyde olanların “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İç Dönüklük) sorun alanı ile kardeşi olmayanların “Saldırgan Davranışlar” alt test sorun alanı kardeş ilişkisi iyi olanlardan daha yüksek bulunmuştur.

Okulda başarısız ve orta düzeyde başarılı olan çocukların; “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları” alt testleri ile “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Sosyal İç Dönüklük, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim”

(Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ve “Toplam Problem” sorun alanları başarılı olanlara göre daha yüksek bulunmuştur.

Okul yada okul dışında sorun yaşamış olan çocukların; “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları”, “Dikkat Sorunları” alt testleri ile “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ve “Toplam Problem” sorun alanları okul yada okul dışında sorun yaşamamış çocuklardan daha yüksek bulunmuştur.

6.2. TRF /6-18 Yaş çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeğinden Elde Edilen Sonuçlar

Aile yanına döndürülen çocukların; “Somatik Yakınmalar”, “Saldırgan Davranışlar” ve “Düşünce Sorunları” alt testleri sorun alanları, ailesi yanında ve yuva-yurtta kalan çocuklardan daha yüksek, ailesi yanında kalan çocukların “Sosyal Sorunlar” ve “Dikkat Sorunları” alt testleri sorun alanları ise, aile yanına geri döndürülen ve yuva-yurtta kalan çocuklardan daha düşük saptanmıştır.

Aile yanına döndürülen erkek çocukların; “Sosyal Sorunlar” alt test sorun alanı ile ailesi yanında kalan erkek çocukların “Sosyal İç Dönüklük”, “Kurallara Karşı Gelme” alt testleri sorun alanları kızlardan daha yüksek bulunmuştur. Yuva-yurtta kalan çocukların sorun alanları ile cinsiyetleri arasında anlamlı fark saptanmamıştır.

Aile yanına döndürülen ve ailesi yanında kalan çocukların yaşları ile sorun alanları arasında anlamlı fark bulunmazken, yuva-yurtta kalan çocukların yaşları ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” ve “Kurallara Karşı Gelme” alt testleri sorun alanları arasında negatif ilişki bulunmuştur.

Aile yanına döndürülen çocukların kuruluştaki kalma süreleri ile “İçe Yönelim” (Sosyal İç Dönüklük), “Toplam Problem” ve “Kurallara Karşı Gelme” alt test sorun alanları arasında negatif ilişki bulunmuştur.

Aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta büyüyen çocukların korunma altına alınma yaşı ile sorun alanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Annesi okuma-yazma bilmeyen çocukların; “Sosyal Sorunlar” alt testi ile “İçe Yönelim” sorun alanları annesi okur-yazar olanlara göre daha düşük, “Düşünce Sorunları” sorun alanı annesi ilköğretim mezunu olanlara göre daha yüksek, “Saldırgan

Davranışlar” alt testi ile “Toplam Problem” sorun alanları ise anne öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre daha yüksek bulunmuştur. Annesi okur-yazar olan çocukların; “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme) ile “Somatik Yakınmalar” “Sosyal Sorunlar” ve “Düşünce Sorunları” alt testleri sorun alanları annesi ilkokul mezunu olanlara göre daha yüksek, “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Düşünce Sorunları” alt testi sorun alanları ise anne öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre daha yüksek bulunmuştur. Annesi ilkokul mezunu olan çocukların; “Anksiyete/Depresyon” alt test sorun alanı, anne öğrenim düzeyi bilinmeyenlerden daha yüksek bulunmuştur.

Babası okur-yazar olan çocukların; “Somatik Yakınmalar” ve “Düşünce Sorunları” alt testleri sorun alanları babası okuma-yazma bilmeyen, ilkokul, ortaokul mezunu olan ve öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre daha yüksek, “Sosyal Sorunlar” alt test sorun alanı ise babası ilkokul ve ortaokul mezunu olanlara göre daha yüksek bulunmuştur.

Anne mesleği ile sorun alanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Babası işsiz olan çocukların, “Somatik Yakınmalar” alt test sorun alanı ile babası işçi olan çocukların, “Düşünce Sorunları” alt test sorun alanı babası gündelik işçi olanlardan daha yüksek bulunmuştur.

Çocukların yakın bir arkadaşına sahip olmaları ile sorun alanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Aile yanına döndürülen çocukların kardeş sayısı ile “Dışa Yönelim” sorun alanı arasında negatif ilişki bulunmuştur. Ailesi yanında ve yuva-yurtta kalan çocukların kardeş sayısı ile sorun alanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Okulda başarısız olan çocukların; “Sosyal Sorunlar” ve “Kurallara Karşı Gelme” alt testleri sorun alanları orta düzeyde başarılı ve başarılı olanlara göre, “Toplam Problem” sorun alanı ise sadece başarılı olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Okulda başarılı olan çocukların “Dikkat Sorunları” sorun alanı orta düzeyde başarılı ve başarısız olanlara göre daha düşük bulunmuştur.

Uyum düzeyi düşük olan çocukların; “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce

Sorunları” ve “Dikkat Sorunları” alt testleri sorun alanları uyum düzeyi orta ve iyi olanlara göre daha yüksek bulunmuştur.

Öğrenme seviyesi düşük olan çocukların; “Dışa Yönelim” (Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar” ve “Dikkat Sorunları” alt testleri sorun alanları öğrenme seviyesi orta ve iyi olanlara göre, “İçe Yönelim” (Sosyal İçe Dönüklük) ile “Kurallara Karşı Gelme” alt test sorun alanları ise öğrenme seviyesi iyi olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Öğrenme seviyesi orta düzeyde olan çocukların, “Sosyal Sorunlar” sorun alanı, öğrenme seviyesi iyi olanlardan daha yüksek bulunmuştur.

Mutsuz olan çocukların; “İçe Yönelim” (Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Dikkat Sorunları” ve “Kurallara Karşı Gelme” alt testleri sorun alanları orta düzeyde mutlu ve mutlu olanlara göre daha yüksek, “Dışa Yönelim” (Saldırgan Davranışlar) ile “Anksiyete/depresyon” ve “Düşünce Sorunları” alt testleri sorun alanları ise orta düzeyde mutlu olanlara göre daha yüksek bulunmuştur.

6.3. YSR / 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeğinden Elde Edilen Sonuçlar

Aile yanına döndürülen çocukların; “Dışa Yönelim” (Saldırgan Davranışlar) ve “Anksiyete/ Depresyon” alt test sorun alanları yuva-yurtta kalan çocuklardan daha yüksek bulunmuştur. Ailesi yanında kalan çocukların; “İçe Yönelim” (Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar” ve “Düşünce Sorunları” sorun alanları aile yanına geri döndürülen ve yuva-yurtta kalan çocuklardan daha düşük bulunmuştur. Yuva-yurtta kalan çocukların, “Dikkat Sorunları” alt test sorun alanı aile yanına geri döndürülen ve ailesi yanında kalan çocuklardan daha yüksek bulunmuştur.

Aile yanına döndürülen, ailesi yanında ve yuva-yurtta kalan çocukların cinsiyetleri ve yaşları ile sorun alanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta kalan çocukların, kuruluştaki bakılma süreleri ve korunma altına alınma yaşları ile sorun alanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Annesi ilkokul mezunu olan çocukların; “İçe Yönelim” (Anksiyete/Depresyon, Somatik Yakınmalar), “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar” ve “Düşünce Sorunları” alt testleri sorun alanları annesi okuma-yazma bilmeyen ve okur-yazar olanlara göre daha düşük, “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ile “Sosyal Sorunlar” ve “Düşünce Sorunları” alt testleri sorun alanları anne öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre daha düşük, “Dikkat Sorunları” alt test sorun alanı ise annesi okur-yazar olanlara göre daha düşük bulunmuştur.

Babası ilkokul mezunu olan çocukların; “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ve alt testlerden “Anksiyete/Depresyon”, “Somatik Yakınmalar”, “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” sorun alanları babası okuma-yazma bilmeyen ve okur-yazar olanlara göre daha düşük, “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) ile “Sosyal Sorunlar” ve “Düşünce Sorunları” alt testleri sorun alanları baba öğrenim düzeyi bilinmeyenlere göre, “Dikkat Sorunları” sorun alanı ise babası okuma-yazma bilmeyenlere göre daha düşük bulunmuştur.

Anne mesleği ile sorun alanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Babası işsiz olan çocukların, “Somatik Yakınmalar” alt test sorun alanı ile babası işçi olan çocukların, “Düşünce Sorunları” alt test sorun alanı babası gündelik işçi olanlardan daha yüksek bulunmuştur.

Anne-baba ilişkisi iyi olan çocukların; “İçe Yönelim” (Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar) sorun alanları anne-baba ilişkileri kötü olanlara göre daha düşük bulunmuştur.

Aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta kalan çocukların yakın bir arkadaşına sahip olma durumları ile sorun alanları arasında anlamlı fark bulunmazken, ailesi yanında kalan ve yakın bir arkadaşı olan çocukların; “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar) sorun alanları yakın bir arkadaş olmayanlardan daha düşük bulunmuştur.

Arkadaş ilişkisi iyi olan çocukların; “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme, Saldırgan Davranışlar), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” ve “Dikkat Sorunları” alt testleri sorun alanları, arkadaş ilişkisi kötü ve

hiç arkadaşı olmayanlara göre daha düşük bulunmuştur. Arkadaş ilişkisi orta düzeyde olanların, “Dışa Yönelim” (Saldırgan Davranışlar) sorun alanları arkadaş ilişkisi kötü olanlara göre, “Sosyal Sorunlar” ve “Düşünce Sorunları” alt testleri sorun alanları ise arkadaşları olmayanlara göre daha düşük bulunmuştur.

Aile yanına döndürülen ve ailesi yanında kalan çocukların kardeş sayısı ile sorun alanları arasında anlamlı fark bulunmazken, yuva-yurtta kalan çocukların kardeş sayısı ile sorun alanları arasında negatif ilişki bulunmuştur.

Kardeşi olmayan çocukların; “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme), “Toplam Problem” ile “Sosyal Sorunlar” ve “Düşünce Sorunları” alt testleri sorun alanları kardeş ilişkisi orta ve iyi olanlara göre daha yüksek, kardeş ilişkisi kötü olanların “Düşünce Sorunları” alt test sorun alanı kardeş ilişkisi orta olanlara göre daha yüksek bulunmuştur.

Okulda başarısız olan çocukların; “Dışa Yönelim” (Kurallara Karşı Gelme) ile “Düşünce Sorunları” alt test sorun alanları orta düzeyde ve başarılı olanlara göre, “Toplam Problem” ile “Somatik Yakınmalar” “Sosyal Sorunlar” alt testleri ile sorun alanları ise başarılı olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Orta düzeyde başarılı olan çocukların; “Sosyal Sorunlar”, “Düşünce Sorunları” ve “Dikkat Sorunları” alt testleri sorun alanları başarılı olanlara göre daha yüksek bulunmuştur.

Ölçeklerden elde edilen bilgilere genel olarak bakıldığında; ailesi yanına döndürülen çocukların sorun davranışlarının diğer iki gruba göre daha fazla olduğu, anne-baba öğrenim düzeyi, anne-baba mesleği, anne-baba ile ilişkiler, kardeş, akran ilişkileri ve okul başarısının sorun davranışlarla ilişkili olduğu, anne-baba öğrenim düzeyinin artması, olumlu anne-baba, kardeş, akran ilişkileri ve okul başarısının çocukların sosyal, duygusal davranış problemleri için koruyucu faktörler olduğu bulunmuştur.

7. ÖNERİLER

Aile yanına döndürülen çocukların, yuva-yurtta ve ailesi yanında kalan çocuklara göre, yuva-yurtta kalan çocukların da ailesi yanında kalanlara göre daha fazla sorunlu davranışlarının olması nedeniyle, öncelikle çocuğu, kurum bakımına almadan ailesi yanında bakılmasını sağlayacak makro sistem düzeyinde önlemlerin alınmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

Aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta kalan çocukların, yuvaya verilış nedenlerinin büyük oranda boşanma nedeniyle aile birliğinin bozulması olduğu görölmektedir. Makro düzeyde ailenin sağlık, eğitim, ekonomik ve sosyal desteğin sağlanarak aileyi koruyucu çalışmalara ağırlık verilmesi önem taşımaktadır. Ülkenin bir çok ilinde olduğu gibi Kütahya İli'nde de evliliklerin erken yaşta ve çoğunlukla kendini geçindirebilecek maddi imkanlardan yoksun olarak yapılması, gelecekteki evlilik çatışmalarını arttırmakta, son yıllarda sık gündeme gelen kadına yönelik şiddeti beraberinde getirmekte, boşanmalara zemin hazırlamakta ve bunun sonucunda ocuk aile içinde ihmal ve istismar edilebilmektedir. O nedenle yeni evlenecek çiftlerin, evlenmek için başvurmaları sonrası bir dizi kan testinden geçme zorunlulukları olduğu gibi, Sağlık, Eğitim, Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri ile adliyeden sağlanacak olan bir hukuk görevlisinden oluşan bir ekiple, ocuk gelişimi ve eğitimi, aile planlaması, aile içi ilişkiler, iletişim, çatışma çözme, stresle başa çıkma, insan hakları konularında ve ihtiyaç duyulması halinde eşlerin kendine yeterli hale getirebilecek beceri eğitimi almaları zorunlu hale getirilebilir. Böylece yeni evlenecek çiftlerin, kendi kişisel özelliklerini tanıma, beklentilerini belirleme, aile içi uyumları ve birbirlerinden beklentileri daha gerçekçi olabilecektir.

ocuk, korunma altına alınıp kuruluşa yerleştirildiğinde, ocuk ve aile travma yaşamaktadır. ocuk kuruluş bakımında iken, sadece ocuk ile ilgili rehabilite edici çalışmaların yapılması, aile ile ilgili çalışmaların hiç yapılmaması veya yapılamaması nedeniyle aile çocukla birlikte rehabilite edilememekte, kendi haline bırakılmaktadır. Bu durum aile ile çocuğun gelişim hızının farklı olmasına, arasındaki bağların zayıflamasına ve çocuğun aile yanına dönüş sürecinde sorunlar yaşanmasına neden olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle kuruluş bakımında olan çocuğun ailesine yönelik çalışmaların yapılmasının, yönetmeliklerle belirlenmesi ve

ailelerin bu çalışmalara katılımlarının gerektiğinde çeşitli yaptırımlarla zorunlu hale getirilmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Browne (41), aile yanına döndürülme sürecinde çocuk ve ailenin geri dönüş sürecine hazırlanması ve geri dönüş gerçekleştikten sonra önce ilk 3 ay, daha sonraki iki yıllık dönemde, altı ayda bir aile ve çocuğun izlenmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin eve dönüş sürecine iyi hazırlanmadıkları, hatta bazı ebeveynlerin belirttiği gibi çocuğun eve geri dönüşünün yuva-yurtta sorun yaşatmasından dolayı zorla kabul ettirildiği bildirilmiştir. Ayrıca geri döndürülen ve yuva-yurtta sorun yaşadığı belirtilen bu çocukların, aile yanında hiçbir destek tedavisi almadığı görülmektedir. Ayni-nakdi yardım yönetmeliği hükümlerine göre, çocuk aile yanına döndürüldüğünde ilk önce altı aylık dönem için yardım yapıldığından, önce altı ayda, daha sonra bir yılda ve daha sonra iki yılda bir izlenmektedir. Yeni başlayan bir uygulama ile ilk yardımlar bir yıl süreli başlatılacağından izlenme süresi uzayabilecektir. Personel eksikliği nedeniyle izleme sürelerinde aileye yapılacak olan nakdi yardımın devam edip etmeyeceğine yönelik rapor düzenlenmekte, fakat sosyal-duygusal ve tedaviye yönelik ihtiyaçlar belirlenememekte ve sosyal-duygusal destek verilememektedir. Oysa aile yanına çocuk dönmeden önce çocuğun tedavi ihtiyacı belirlenip, aile yanında iken devamının sağlanmasına yönelik tedbirlerin alınması oldukça gereklidir. Bu nedenle çocuğun aile yanında izlenmesi süreci ile ilgili daha detaylı formların oluşturularak, çocuk ve ailenin sağlıklı gelişimi için bir sonraki döneme ilişkin hedeflerin belirlenmesi ve raporlaştırılması, bir sonraki ziyaretlerde hedeflere ulaşıp ulaşılamadığının kontrol edilmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Kağıtçıbaşı'nın yaptığı "Çocuğun Değeri" araştırmasında, sosyo-kültürel düzeyin artması ile çocuğun ekonomik değerinin azaldığı, psikolojik değerinin arttığı bulunmuştur. Sosyo-kültürel düzey, eğitimle artmakta olduğundan, anne-babanın eğitim düzeyinin artması, yeterli ebeveynlik becerilerinin artmasını beraberinde getirdiğinden, toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi önemlidir.

Dört yıldan fazla süre yardım alan aileler olduğundan, ailelere sadece ekonomik yardım yapılması, kendilerine yeterli hale gelebilecek çalışmaların olmaması nedeniyle ailenin dört yıl öncesi ve sonrası fark etmemekte, bu aileler

yapılan yardıma bağımlı hale gelmektedirler. Verilerin toplanması sırasında bazı ebeveynlere (annelere) iş önerilmiş, fakat “*eşim istemiyor*” diyerek iş tekliflerini geri çevirmişlerdir. Bu nedenle bu aileler için yönlendirici rehberlik yapılmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Özellikle aile yanına döndürülen ve yuva-yurtta kalan çocuklar olmak üzere ailesi yanında kalan çocuklarda dahil tüm çocukların kavram ve dil gelişimlerinin oldukça geri olduğu, orta çocukluk döneminde, erken destek çalışmalarının önceden yapılmamasından dolayı okul başarılarının düşük olduğu, düşük okul başarısının çocuğun sorun yaşamasına neden olduğu düşünülmektedir.

Aynı-nakdi yardım verilmek üzere gidilen, gerek normal çocuk gerekse özürlü çocuk aile incelemelerinde, bazı ailelerin günlük yaşam aktivitelerinin devamını sağlayacak kişisel bakım ve ev temizliği, yemek yapımı, sosyal hayatı sürdürmeye yönelik becerilerden yoksun oldukları gözlenmiştir. Bu nedenle bu tür aileler için il, ilçelerde sağlık ve sosyal hizmet görevlilerinin refakatinde, kamu veya gönüllü kuruluşlarla işbirliği halinde oluşturulan ekibin belirlediği kişiler tarafından, her aile için belirlenecek bir program dahilinde sadece para değil, ailenin yaşam ortamında bu tarz eğitim hizmetlerinin de verilmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Aile yanına döndürülen çocukların sağlık sorunları olduğunda, tedavilerini yaptırmak için kayıtları bulunan kuruluştan sevk almaya ihtiyaç duymaktadırlar. Çoğu zaman köyde yaşayan aileler, il merkezine gelip sevk almak zor geldiği için sağlık sorunlarını erteleyebilmekte ya da farklı çözümler bulmakta oldukları gözlenmiştir. Bu nedenle koruyucu aile örneğinde olduğu gibi bu çocuklar için de Sağlık Karnesi çıkarılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Kuruluşlarda çocukların sorumluluklarının daha az, düzenlenen sosyal ve sportif faaliyet ile gezilerin daha fazla olması, fiziksel ihtiyaçlarının (ısınma, banyo, vb...) daha rahat bir ortamda karşılanması, ziyaretçiler tarafından çeşitli yiyecek ve giysilerin gelmesi nedeniyle özellikle büyük yaş grubu çocukların kuruluş bakımını, evlerine tercih ettikleri gözlenmiştir.

Kuruluş bakımında kalan çocuklarla yapılan görüşmelerde, çocukların 3413 sayılı yasadan yararlanarak iş imkanına sahip olmalarının, çocukları rahatlığa sevk ettiği ve ailelerinin de iş imkanını çok önemsedikleri gözlenmiştir. Oysa ülkemizde

yoksulluk sınırında ve altında yaşayıp, çocuğunun sorumluluğunu alan binlerce aile yaşamaktadır. O nedenle tüm çocukların eşit haklardan yararlanma fırsatının sağlanması adına 3413 sayılı yasanın yeniden gözden geçirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Kuruluş bakımına alınan ve aile yanına döndürülen çocuklar hakkında düzenlenen sosyal inceleme raporlarında bir standardın olmadığı, bazılarında anne öğrenim düzeyi belirtilirken bazılarında anne-baba öğrenim düzeyine ait hiçbir bilgiye rastlanmadığı, çocuğun kimlere izinli verilebileceğinin belirtilmediği görülmektedir. Aynı zamanda çocuklarla ilgili yapılan ilk incelemelerin detaylı yapılmasının, çocuğun gelecek yaşamını şekillendirecek olması açısından oldukça önemli olduğu noktasından hareketle, çocuk, ailesi, ilgili mahalle muhtarı, çocuk okul çağında ise öğretmeni ve akrabaları ile görüşülerek detaylı sosyal inceleme raporlarının hazırlanmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir. Bu tarz çoklu bilgi kaynaklarından elde edilen bilgilerle çocuk ve aile daha iyi tanınarak, çocuk ile ilgili en sağlıklı karar verilebilecektir. Ayrıca bazı yerlerde özellikle köylerde yapılan sosyal incelemelerde, kültürel farklılıkların özellikle mesleğe yeni başlayan meslek elemanlarınca göz ardı edildiği gözlenmektedir. Mesela, bir köy evini kendi normal yaşam standardına göre değerlendiren meslek elemanı, çocuğun yaşam ortamını çok vahim görebilmektedir. Oysa köyde aynı yaşam tarzına sahip birçok ailede birçok çocuk yaşamını sürdürmektedir. Bu nedenle yeni göreve başlayan meslek elemanlarının, uygulamalı hizmetiçi eğitimden geçmelerinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Ülkemizde bir çok insan yoksulluk sınırı ve altında yaşamakta olduğundan benzer koşullara sahip insanların verilen yardımlardan eşit şekilde yararlanabilmeleri için sosyal yardımların tek elden dağıtılması veya oluşturulacak olan ortak otomasyon sistemi ile yardım alanların takip edilerek, aynı kişinin birden fazla kanaldan yardım almasının engellenmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Çocukların kuruluş bakımına alınmaması yönünde, aileyi destekleyici ve koruyucu çalışmaların önemli olduğu, kuruluş bakımı gibi tedavici edici çalışmaların arttırılmasına dönük yeni kuruluşların açılması yerine, aileye ilk elden hizmet götürecek toplum merkezleri, aile danışma merkezlerinin ilgili yerleşim yerlerinde bulunan sağlık ocakları ile işbirliği halinde hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve etkin

hale getirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca çocukların okul başarıları için, dil ve kavram gelişimlerinin önemli olmasından dolayı, okul öncesi eğitim ile gerektiğinde ev ziyaretleri şeklinde yapılacak olan anne-bebek, anne-çocuk, baba eğitim programlarının geliştirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Hizmet alımı yoluyla yuva ve yurtlarda bakıcı anne olarak çalışan ve çocuklarla bire-bir ilgilenen personelin yaş ortalamalarının oldukça düşük olduğu ve bu durumun çocuk ve gençlerle ilişkilerinde zaman zaman sıkıntı yarattığı, ancak bu sıkıntıda tek başına yaş faktörünün değil personelin kişisel özelliklerinin de çok önemli etken olduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Achenbach, T.M.; McConaughy, S.H.; Howell, C.T. (1987). Child/Adolescent Behavioral and Emotional Problems: Implications of Cross-informant Correlations for Situational Specificity. (Çocuk/Ergen Duygusal ve Davranış Problemleri: Durumsal Özelliklerin Çapraz Bilgi Korelasyonlarının Değerlendirilmesi). Psychological Bulletin: 213-232.
2. Achenbach, T. M. (1991a) Manual for the Child Behavior Checklist/4–18 and 1991 Profile. University of Vermont, Department of Psychiatry. Burlington, VT.
3. Achenbach, T. M. (1991b) Manual for The Teacher’s Report Form and 1991 Profile. University of Vermont, Department of Psychiatry, Burlington VT.
4. Achenbach, T. M. (1991c) Manual for The Youth Self-Report and 1991 Profile. University of Vermont, Department of Psychiatry, Burlington VT.
5. Achenbach, T. M. ve Rescorla, L. A. (2001) Manual for the ASEBA School-Age Forms & Profiles. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth, and Families
6. Achenbach, T. M. ve Rescorla, L. A. (2003). Manual for the ASEBA Adult Forms & Profiles. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth & Families.
7. Achenbach, T.M. (2005). Assessment Of Adult Psychopathology: Meta-Analyses And Implications Of Cross-Informant Correlations. (Yetişkin Psikopatolojilerinin Değerlendirilmesi: Çapraz Bilgi Korelasyonlarının Değerlendirilmesi ve Meta Analizleri) Psychological Bulletin, 131, 361-382.
8. Akman, B. ve Balat, G. (2006). Lise Öğrencilerinin Psikolojik Durumlarının Sosyo-demografik Özelliklerine Göre İncelenmesi. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi: 13 (1). s: 3-12
9. Aktaş, A.M. (2004). Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çalışan Personel.” R. Uslu (ed.) Koruma Altındaki Çocuklar, Ankara Üniversitesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları. Yayın no: IX. Ankara Üniversitesi Basımevi, 159-193.
10. Altıntaş, E. ve Gültekin, M. (2005). Psikolojik Danışma Kuramları. Alfa Akademi Ltd. Şti.2. Baskı, İstanbul.
11. Anderson, C.M.(1999). “Single Parent Families: Strengths, Vulnerabilities and Interventions.” The Expanded Family Life Cycle, Individual. Family and Social Perspectives (Ed:Betty Carter ve Monica Mcgoldrick). Third Edition. P.399-417 Allyn and Bacon.

12. Anthony, B.J.; Anthony, L.G.; Morrel, T.M.ve Acosta, M. (2005). Evidence for Social and Behavior Problems in Low-Income, Urban Preschoolers: Effects of Site, Classroom and Teacher (Kentte Düşük Sosyo-ekonomik Çevrede ki Okul Öncesi Çocukların Sosyal ve Davranış Problemlerini Belirlemek: Yerleşim Yeri, Sınıf ve Öğretmen Etkileri). Journal of Youth and Adolescence. Vol.34, No.1, pp.31-39.
13. Aslan, B. (1997). “Kurum Bakımında Bulunan Korunmaya Muhtaç Çocukların Davranış Sorunları.” (Adana İlinde Bir Araştırma). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
14. Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E., Bem, D.J., Nolen, S. (Çev.Yavuz Alogan) (2006). “Kişilik ve Bireysellik.” Psikolojiye Giriş.3. Baskı. Arkadaş Yayınevi, Ankara.
15. Balaban, N. (2006). Easing The Separation Process For Infants, Toddlers And Families (Bebekler, Yeni Yürüyenler ve Aileler İçin Ayrılma Sürecini Kolaylaştırma). Young Children On The Web. November.
16. Barker, E. T; Bornstein, M. H.; Putnick, D. L.; Hendricks, C.; Suwalsky, J.T.D. (2007). Adolescent-Mother Agreement about Adolescent Problem Behaviors: Direction and Predictors of Disagreement (Ergen Davranış Problemlerinde Ergen-Anne Uyuşması: Uyuşmazlığın Belirleyicileri ve Yönü). Journal of Youth Adolescence, 36: 950-962.
17. Bartholomew, K. Ve Horowitz, L.M. (1991). Attachment Styles Among Young Adults: A Test of Four Category Model (Genç Yetişkinlerde Bağlanma Stilleri: Dört Model İçin Test). Journal of Personality and Social Psychology, 61, 226-244.
18. Bayhan, P. S., Artan, İ. (2004). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi. Morpa Kültür Yayınları Ltd. Şti., İstanbul.
19. Baymur, F. B. (1972). Genel Psikoloji.İnkilap Kitabevi 15. BaskıYayın Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul.
20. Bee, H. (1992). The Developing Child. Harper Collins College Publishers, New York.
21. Bee, H. (2000). The Ecology of Development: The Child Within the Family System. The Developing Child. Allyn and Bacon, USA.
22. Berg-Nielsen, T. S; Vika, A.; Dahl, A. A. (2003). When Adolescents Disagree with Their Mothers: CBCL-YSR Discrepancies Related to Maternal Depression and Adolescent Self-Esteem (Ergenler ile Annelerinin Uyuşmazlıkları: Ergen Öz-saygı ve Anne depresyonu ile ilişkili CBCL-YSR Farklılıkları). Child Care Health Development, 29: 207-213.

23. Berger, L. E., Jodl, K. M., Allen, J. P., McElhaney, K. B., Kuperminc, G. P. (2005). When adolescents disagree with others about their symptoms: Differences in attachment organization as an explanation of discrepancies between adolescent, parent and peer reports of behavior problems (Ergenlerin Semptomları Hakkında Diğerleri ile Uyuşmazlıkları: Ergen, ebeveyn ve akranların bildirdiği problem davranışlar arasındaki farklılıkların açıklaması olarak bağlanma tarzlarındaki farklılıklar). *Developmental Psychopathology*, 17:509-528
24. Berridge, D. (2007). Theory and Explanation in Child Welfare: Education and Looked After Children (Çocuk Refahında Teori ve Açıklamalar: Eğitim ve Çocuk Bakımı). *Child and Family Social Work*. Vol: 12, Issue:1, pp: 1-10.
25. Berk, L.E. (1993). *Infants, Children And Adolescents*. Illionis State University Allyn And Bacon, Usa.
26. Berk, L.E. (2000). *Child Development* (5th ed.). Boston: Allyn and Bacon. 23-38
27. Bertalanffy, L.V. (1968). *General Systems Theory*. George Braziller, New York.
28. Bienstock, C.R. ve Sherman, V.L. (1989). "Process Analysis of a Therapeutic Support Group for Single Parent Mothers: Implication for Practice" (Tek Ebeveyn Anneler İçin Teröpatik Destek Grubunun Süreç Analizi). *Social Work with Groups*, Vol:12/2, p:43-61.
29. Blanden, J., Gregg, P. ve Machin, S. (2005). *Intergenerational Mobility in Europe and North America*. Centre for Economic Performance, London School of Economics, London.
30. Bleeker, M.M ve Jacobs, J.E. (2004). Achievement in Math and Sience: Do Mother's Beliefs Matter 12 Year Later (Matematik ve Bilimde Başarı: 12 Yıl Sonra Anne İnançlarının Önemi). *Journal of Educational Psychology*, 96 (1): 97-109.
31. Bolger, K.E., Patterson, C.J., Thompson, W.W. ve Kupersmidt, J.B. (1995). Psychosocial Adjustment Among Children Experiencing Persistent and Intermittent Family Economic Hardship (Sürekli ve Aralıklı Ekonomik Zorluk Yaşayan Ailelerin Çocuklarının Psikososyal Uyumları). *Child Development*. Sayı:66, 1107-1129
32. Bosmans, G., Braet, C., Leeuwen, K.V., Beyers, W. (2006). Do Parenting Behaviors Predict Externalizing Behavior in Adolescence or Is Attachment the Neglected 3rd Factor? (Ergenlerin Dışa Yönelim Davranışlarında Ebeveyn Davranışları Belirleyici mi veya Kaçınmacı Bağlanmada 3. Faktör mü?). *Journal of Youth and Adolescence*, Vo.35, No.3, 373-383

33. Bowlby, J. (1951). Maternal care and mental health. Geneva: World Health Organization.
34. Bowlby, J. (1969). Attachment and Loss. (2nd ed.). New York: Basic Books.
35. Bowlby, J. (1973). Attachment and Loss. Separation, anxiety and anger. New York: Basic Books.
36. Bowlby, J. (1979). The Making And Breaking Of Affectional Bonds. London, Tavistock Publications Limited.
37. Bowlby, J. (1986). The Nature Of The Child'S Tie To His Mother. Essential Papers On Object Relations, 1. Baskı, Buckley P(Ed.) New York University Press, S.153-199.
38. Brody, G., Stoneman, Z., Flor, D., McCrary, C., Hatings, L., Conyers, O. (1994). Financial Resources, Parent Psychological Functioning, Parent Cocaregiving and Early Adolescent Competence in Rural Two-Parent African-American Families (Kırsal Alanda Çift Ebeveynli Afrika-Amerikan Ailelerinin Finansal Kaynakları, Ebeveyn Psikolojik Fonksiyon ve Ebeveyn Yeterliliği). Child Development. 65, 590-605
39. Browne, K. (Çev. Uzm. Psk. İlkiz Atınoğlu-Dikmeer) (2008). “Çocukların Kurum Bakımından Alınması ve Hizmetlerin Dönüştürülmesine İlişkin Avrupa Birliği Daphne / Dünya Sağlık Örgütü Eğitim ve Bilgilendirme Paketi”. Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk / Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları No:6, Ankara.
40. Burger, J. M. (Çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu) (2006). Kişilik 1. Basım. Kaknüs Yayınları, İstanbul.
41. Büyüköztürk, Ş. (2006). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. 6. Basım. Pegem Yayıncılık, Ankara.
42. Conners, C.K.; Wells, K.C.; Parker-James D.A ve ark. (1997). A New Self Report Scale for Assessment of Adolescent Psychopathology: factor, structure, reliability, validity and diagnostic sensivity (Ergen Psikopatolojilerini Değerlendirmede Yeni Bir Kendini Değerlendirme Ölçeği: Faktör, yapı, geçerlilik, güvenirlik ve tanılama duyarlılığı). Journal of Abnormal Child Psychology, 25: 487-498.
43. Cookston, J.T.; Braver, S.L.; Griffin, W.A.; De Luse, S.R.; Miles, J.C.(2007). Effects of the Dads for Life Intervention on Interparental Conflict and Coparenting in the Two Years After Divorce (Boşanmadan Sonraki İki Yıl Ebeveyn Çatışması ve Ebeveyn Birlikteliği Üzerine Yapılan Müdahale Programının Babalar Üzerindeki Etkileri). Family Process 46 (1), 123–137.

44. Çengelci, E. (1985). "Türkiye’de Sosyal Yardımlar, Bir Model Geliştirme Denemesi". Yayınlanmamış Doktora Tezi. A.Ü., Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
45. Çetin, F., Bilbay, A. A. ve Kaymak, D. A. (2003). Araştırmadan Uygulamaya Çocuklarda Sosyal Beceriler. Epsilon Yayıncılık, İstanbul.
46. Davey, T. (2001). "Considering Divorce". American Prospect; Princeton, Vo:12, Issue:1:42-44
47. De-Institutionalising and Transforming Children’s Services. A Guide to Good Practice. European Commission Daphne Programme Directorate-General Justice and Home Affairs In Collaboration with Who Regional Office for Europe and The University of Birmingham, UK (2007).
48. Dokur, M., Profeta, Y. (2006). Aile ve Çift Terapisi. Morpa Kültür Yayınları Ltd.Ş., İstanbul.
49. Doyle, A. B. ve Markiewicz, D. (2005). Parenting, Marital Conflict and Adjustment From Early-to Mid-Adolescence: Mediated by Adolescent Attachment Style? (Erken Ergenlikten Orta Ergenliğe Geçişte Çocuk Sahibi Olma, Evlilik Çatışması, Uyum Sağlama: Egen Bağlanma Tarzları ile ilişkisi?). Journal of Youth and Adolescence. Vol.34, No.2, pp.97-110.
50. Dönmezer, İ. (1999). Ailede İletişim ve Etkileşim. Sistem Yayıncılık; Eğitim Dizisi; 192, 1. Basım, İstanbul.
51. Drake, K. L.; Kearney, C. A. (2008). Child Anxiety Sensitivity and Family Environment as Mediators of the Relationship between Parent Psychopathology, Parent Anxiety Sensitivity and Child Anxiety (Ebeveyn Psikopatolojisi, Ebeveyn Anksiyete Duyarlılığı ve Çocuk Anksiyetesi ile İlişkili Olarak Aile Çevresi ve Çocuk Anksiyete Duyarlılığı). Journal of Psychopathology Behavior Assessment 30:79-86.
52. Dümenci, L., Erol, N., Achenbach, T. M. ve Simsek, Z. (2004). Measurement Structure of the Turkish Translation of the Child Behavior Checklist Using Confirmatory Factor Analytic Approaches to Validation of Syndromal Constructs (Çocuk Davranış Kontrol Listesinin Türkçe Tercümesinin Faktör Analiz Yaklaşımı Kullanılarak Sendrom Yapılarının Geçerliliğinin Ölçülmesi). Journal of Abnormal Child Psychology, 32(3), 337–342.
53. East, P., Rook, K. (1992). Compensatory Patterns Of Support Among Children’s Peer Relationships: A Test Using School Friends, Non School Friends and Siblings (Çocukların Akran İlişkilerinde Desteklenmesinde Destekleyici Örnekler: Okul Arkadaşları, Okul Dışı Arkadaşlar ve Kardeşlerde Kullanılan Bir Test). Developmental Psychology, 28,163-172.

54. Eccles, J. (2004). Schools, Academic Motivation And Stage-Environment Fit. In R. Lerner and L. Steinberg (Eds.), Handbook of Adolescent Psychology, New York: Wiley
55. Ekşi, A. (2004). "Koruma altında çocuklar; Dünyada Beş Kıtanın Çeşitli Ülkelerinden Örnekler- Koruma Altındaki Çocuklar." R. Uslu (ed.), Koruma Altındaki Çocuklar, Ankara Üniversitesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları. Yayın no: IX. Ankara Üniversitesi Basımevi, 9-21.
56. Erguncu, H. (1991). "Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Hizmetler Alanındaki Yasal Değişme ve Gelişmeler Işığında Korunmaya Muhtaç Çocuklar." Yayınlanmamış Kamu Yönetimi Uzmanlık Tezi. TODAİE Kamu Yönetimi Uzmanlık Programı, Ankara.
57. Erol, N., Arslan, B. L. ve Akçakın, M. (1995). The Adaptation and Standardization of the Child Behavior Checklist Among 6-18 Year-Old Turkish Children (6-18 Yaş Türk Çocuklarında Çocuk Davranış Kontrol Listesinin Uyarlanması ve Standardizasyonu). J Sergeant (ed.) içinde, Eunethydis: European Approaches to Hyperkinetic Disorder. Zurich: Fotoratar. 97-113.
58. Erol N, Şimsek Z (1998). Çocuk ve Gençlerde Ruh Sağlığı: Yeterlik Alanları, Davranış ve Duygusal Sorunların Dağılımı. N. Erol, C. Kılıç, M Ulusoy, M Keçeçi, Z Şimsek (eds). Türkiye Ruh Sağlığı Profili Raporu, T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Eksen Tanıtım Ltd. Şti. Ankara: 25-75.
59. Erol, N. ve Şimsek, Z. (2000). Mental Health of Turkish Children: Behavioral and Emotional Problems Reported by Parents, Teachers and Adolescents (Türk Çocuklarının Ruh Sağlığı: Ebeveynler, Öğretmenler ve Ergenlerin Bildirdiği Duygusal ve Davranış Problemleri). N. Singh, J P Leung, A N Singh (ed.) içinde, International Perspectives on Child and Adolescent Mental Health, Elsevier Science Ltd; 223-247
60. Erol N, Şimsek Z (2000). "Farklı Bakım Modellerinde Çocuk Ruh Sağlığı". Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ile Ruh Sağlığı. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk / Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları No:6, Ankara. 169-179.
61. Erol, N. (2004). Yuvalar Sorunun mu Yoksa Çözümün mü Parçası?" R. Uslu (ed.) Koruma Altındaki Çocuklar, Ankara Üniversitesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları. Yayın no: IX. Ankara Üniversitesi Basımevi, 33-140.

62. Erol, N., Şimşek, Z., Üstüner, S. (2005). Çiçekli Dünyamda Elimi Yalnız Bırakma; Dünyada ve Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemleri; Kurum Bakımı, Koruyucu Aile ve Evlat Edinme. Ümit Matbaacılık. Ankara.
63. Erol, E., Şimşek, Z. (2007). “Korunma Gereksinimi Olan Çocuklar; Kurum Bakımı ve Koruyucu Aile Sistemi.” Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ile Ruh sağlığı Prof. Dr. Mualla Öztürk XX. Sempozyum Sunumları. Ankara Üniversitesi Çocuk/Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları. No:6, Ankara, 129-167
64. Ertem, İ.Ö., Doğan, D.G. (2005). “Bebeklik ve Erken Çocukluk Döneminde Gelişim.” Gelişimsel Pediatri. Çocuk Hastalıkları Araştırma Vakfı Yayını, Ankara.
65. Farrington, D.P. (1987). Early Precursors of Frequent Offending. In J. Q. Wilson and G. C. Loury (Eds.). From Children to Citizens:Vol. III. Families, Schools and Delinquency Prevention (pp.27-51). New York: Springer-Verlag.
66. Felner, R., Brand, S., DuBois, D., Adan, A., Mulhall, P., Evans, E. (1995). Socioeconomic Disadvantage, Proximal Environmental Experiences and Socio-emotional and Academic Adjustment in Early Adolescence: Investigation of a Mediated Effects Model (Erken Ergenlikte Sosyo-ekonomik Dezavantaj, Yakın Çevresel Yaşantılar ve Sosyo-duygusal ve Akademik Düzey: Dolaylı Etkiler Modelinin Araştırması). Child Development. 66, 774-792.
67. Fernandez, E. (1996). Significant Harm: Unraveling Child Protection Decisions and Substitute Care Careers of Children. Avebury, Aldershot, England.
68. Flanagan, C. (1990). Change in Family Work Status: Effects on Parent-Adolescent Decision Making (Aile İşleyişinde Değişim: Ebeveyn-Ergen Karar Alma Üzerine Etkileri). Child Development. 61, 163-177.
69. Fletcher-Campbell, F. and Hall, C. (1990) Changing Schools, Changing People: The Education of People in Care. National Federation for Education Research, Slough.
70. Focus On Children and Families. Working Group on Children at Risk and in Care. “Children in Institutions: Prevention and Alternative Care.” Final Report. By Mr. Brag: Gudbrandson, Iceland as approved by the European Committee for Social Cohesion (CDCS) At its 12. meeting (Strasbourg, 17-19 May,2004).
71. Garnezy, N.ve Rutter, M. (Eds.) (1983). Stres, Coping and Development in Children. New York: McGraw Hill.

72. Giddens, A. (1998). Family, Marriage and Personal Life, "Sociology" (III: Baskı), Blackwell, Oxford, s. 139-170.
73. Goldfarb, W. (1945). Effects of Psychological Deprivation in infancy and subsequent Stimulation (Bebeklik ve Sonraki Dönemde Uyarıcı Yoksunluğunun Psikolojik Etkileri). American Journal of Psychiatry, 102, 18-33.
74. Goleman, D. (2005). Duygusal Zeka. "Neden IQ'dan daha önemlidir?" 29. Basım. Varlık Yayınları, Sayı: 852, İstanbul.
75. Gökçe, B. (1971). Kimsesiz Çocuklar Sorunu. Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları: 55, Ankara.
76. Gökçearslan, E. (2003). Çocuk Yuvalarında Kışla Bakım Modeli İle Grup evi Bakım Modelinin Hizmet Kalitesi Açısından Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Değerlendirme Araştırması. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı Y.L.tezi, Ankara.
77. Gökçearslan, E. (2004). Çocuk Yuvalarında Kışla Bakım Modeli ile Grupevi Modelinin Hizmet Kalitesi Açısından Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Değerlendirme Araştırması (Atatürk Çocuk Yuvası ve Barbaros Çocuk Köyü Örnekleri). Koruma Altındaki Çocuklar Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII.Sempozyum Sunumları. 23-25 Şubat 2004.Runa USLU (Yayına Hazırlayan)(s.61-81).Ankara Üniversitesi Basımevi.
78. Gülerce, A. (2007). Dönüşümsel Aile Modeli ve Türkiye'de Ailelerin Psikolojik Örüntüleri. 2. Basım. Boğaziçi Üniversitesi.İstanbul.
79. Güripek, N. (1993). "Yetiştirme Yurtları ve Sosyo-Ekonomik Düzeyi Düşük Aile Yanında Kalan Onyedili Yaş Grubu Gençlerin Kendini Kabul Düzeylerinin Saptanması." Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi. Ankara.
80. Hampel, P. ve Petermann, F. (2005). Age and Gender Effects on Coping in Children and Adolescents (Çocuklar ve Ergenlerde Başa Çıkma Yaş ve Cinsiyetin Etkileri). Journal of Youth and Adolescence. Vol.34, No.2, 73-83.
81. Hay, D. F., Payne, A. ve Chadwick, A. (2004). Peer Relations in Childhood (Çocuklukta Akran İlişkileri). Journal of Child Psychology and Psychiatry. 45 (1), 84-108
82. Helsen, M., Vollebergh, W. ve Meeus, W. (2000). Social Support from Parents and Friends and Emotional Problems in Adolescence (Ergenlikte Duygusal Problemler, Ebeveynler ve Arkadaşlardan Sosyal Destek). Journal of Youth and Adolescence, 29 (3), 319-335.

83. Hetherington, E. M., Cox, M. ve Cox, R. (1982). Effects of Divorce on Parents and Children. In M. Lamb (Ed.). *Nontraditional Families* (pp.233-288). Hillsdale, NJ:Erlbaum.
84. Hodges, J. and Tizard, B. (1989a). "Social and family relationships of ex-institutional adolescents" (Kurumda Kalmayan Ergenlerin Sosyal ve Aile İlişkileri). *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 30 (1).
85. Hodges, J. and Tizard, B. (1989b). "IQ and Behavioural Adjustment Of Ex-Institutional Adolescents (Kurumda Kalmayan Ergenlerin IQ ve Davranışsal Düzenlemeleri). *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 30 (1).
86. Hodgkin, R., Newel, P. (Ed.) (1998). *Unicef Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı. Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu. Ajans-Türk Basın ve Basım A.Ş., Ankara.*
87. Hooper, L. M. (2007). "The Application Of Attachment Theory And Family Systems Theory To The Phenomena Of Parentification" (Ebeveynlik Olgusunun Bağlanma ve Aile Sistemleri Teorisine Uygulanması). *The Family Journal*. Vol.15, No.3, 217-223.
88. Hortaçsu, N. (2003). "Çocuklukta İlişkiler". *Ana-Baba, Kardeş ve Arkadaşlar. İmge Kitabevi. Ankara.*
89. Hortaçsu, N. (2007). "Ben ve Biz: Benlik ve Kimlik". *Ben Biz Siz Hepimiz Toplumsal Kimlik ve Gruplararası İlişkiler. İmge Kitabevi. Ankara.*
90. İnanç, B. Y., Bilgin, M., Kılıç Atıcı, M. (2005). *Gelişim Psikolojisi. Çocuk Ve Ergen Gelişim. 2. Baskı. Nobel Kitabevi. Adana.*
91. Ivanova, M.Y., Achenbach, T.M., Rescorla, L.A., Dümenci, L., Almqvist, F., Bilenberg, N., Bird, H., Broberg, A.G., Dobrean, A., Döbner, M., Erol, N. ve arkadaşları. (2007a). The Generalizability of the Youth Self-Report Syndrome Structure in 23 Societies (Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeğinin 23 toplumda Geçerliliği). *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 75(5), 729-738.
92. Ivanova, M. Y., Achenbach, T. M., Rescorla, L. A., Dümenci, L., Almqvist, F., Weintraub, S., Chen, W. J., Dobrean, A., Döbner, M., Erol, N. ve arkadaşları. (2007b). Testing the 8-Syndrome Structure of the Child Behavior Checklist in 30 Societies (Sekiz Sendromlu Çocuk Davranış Kontrol Listesinin 30 Toplumda Test Edilmesi). *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 36(3), 405-417.

93. Ivanova, M.Y., Achenbach, T.M., Rescorla, L.A., Dümenci, L., Almqvist, F., Bathiche, M., Bilenberg, N., Bird, H., Domuta, A., Erol, N. ve arkadaşları. (2007c). Testing the Teacher's Report Form Syndromes in 20 Societies (Öğretmen Bilgi Formunun 20 Toplumda Test Edilmesi). *School Psychology Review*, 36(3), 468-483.
94. Jacobs, E.J.; Chhin, C.S.ve Shaver, K. (2005). Longitudinal Links Between Perceptions of Adolescence and the Social Beliefs of Adolescents: Are Parents's Stereotypes Related to Beliefs Held About and by Their Children? (Ergenlerin Sosyal İnançları ve Algılarının Süreçteki Bağlantıları: Ebeveynlerin Çocukları Hakkındaki Düşüncelerinin Çocukları Üzerindeki Etkisi?). *Journal of Youth and Adolescence*. Vol.34, No.2 pp.61-72
95. Kadushin, A. (1970). *Child Welfare Services*. The Macmillan Company, New York
96. Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). *Kültürel Psikoloji*. "Kültür Bağlamında İnsan ve Aile." *Sosyal Psikoloji Dizisi:2*. 2. Basım. Evrim Yayınları, İstanbul.
97. Kağıtçıbaşı, Ç. (2006). "Sosyalleşme Ve Sosyal Gelişim." *Yeni İnsan Ve İnsanlar*. Evrim Yayınları, *Sosyal Psikoloji Dizisi:1* 10. Basım, İstanbul.
98. Karataş, Kasım (2008). "Türkiye'de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme". *Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı*. (Ed. Erol, N.) Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk/Ergen Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları No: 6, 41-54
99. Karavasilis, L., Doyle, A.B., Markiewicz, D. (2003). Associations Between Parenting Style And Attachment To Mother In Middle Childhood And Adolescence (Orta Çocukluk ve Ergenlikte Bağlanma ve Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkiler). *Journal of Behavioral Development*, 27: 153-164
100. Kellam, S.G., Ling, X., Merisca, R., Brown, C.H. ve Lalongo, N. (1998). The Effect of the Level of Aggression in the First Grade Classroom on the Course and Malleability of Aggressive Behavior in Middle School. *Dev. Psychopathol.* 10: 165-185.
101. Kellam, S.G., Brown, C.H.; Poduska, J.M.; Lalongo, N.S.; Wang, W.; Toyinbo, P.; Petras, H.; Ford, C.; Windham, A. ve Wilcox, H.C. (2008). Effects of a Universal Classroom Behavior Management Program in First and Second Grades on Young Adult Behavioral, Psychiatric and Social Outcomes. *Drug and Alcohol Dependence*. S5-S28. www.sciencedirect.com.

102. Kerr M. ve Stattin, H. (2000). What Parents Know, How They Know It, And Several Forms Of Adolescent Adjustment: Further Support For A Reinterpretation Of Monitoring (Ergenlerin Kendilerini Düzenlemelerinin Birkaç Çeşidi Hakkında Ebeveynler Ne Biliyor, Nasıl Biliyor: Gözlemin Farklı İfadesi). *Develpomental Psychology*, 36: 366-380
103. Klein, D. ve White, J. M. (1996). *Family Theories: An Introduction*, Sage, Thosand Oaks.
104. Kılıççı, Y. (2006). *İlköğretimde Rehberlik (6.bs)*. Y.Kuzgun (Ed.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
105. Koçu, E. R. (1974). *Darülaceze. İnkılap ve Aka Basımevi*, İstanbul.
106. Kongar, E. (1999). 21.yy. Türkiye 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı. *Remzi Kitabevi*, 23. Basım, İstanbul.
107. Koşar, N. (1992). “Kurum Bakım Hizmeti”. *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı*. MN Ofset 2. Baskı. Ankara.
108. Koşar, N.G. (2000). *Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı (Yoksulluk ve Sosyal Hizmet)*. Şafak Matbaacılık San Tic. Ltd. Şti., Ankara.
109. Kulaksızoğlu, A. (2006). *Ergenlik Psikolojisi*. 8. Basım. Remzi Kitabevi, İstanbul
110. Ladd, G.W. (2006). Peer Rejection, Aggressive or Whitdrawn Behavior and Psychological Maladjustment from Ages 5 to12: An Examination of Four Predictive Models (5 Yaşından 12 Yaşına Kadar Akran Reddi, Saldırgan Davranış ve Psikolojik Uyumsuzluk. Dört Kestirimci Model Denemesi). *Child Development*, 77 (4), 882-846.
111. Lebra, T. S. (2000). New Insight and Old Dilemma:A Cross-Cultural Comparison of Japan and the United States. *Child Development*, September/October. 71(5):1147-1149.
112. Lindsey, E.W. (2002). Preschool Children’s Friendships and Peer Acceptance: Links to Social Competence (Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Arkadaşlıklar ve Akran Kabulü: Sosyal Yeterlilikle Bağlantıları). *Child Study Journal*, 32 (3), 145-155
113. Littlejohn, S. (1989). *Theories of Human Communion*. Belmont, CA: Wadsworth.
114. Lopez, F.G. (1995). “Attachment Theory As An Integrative Framework For Family Counseling” (Aile Danışmanlığı İçin Bütünleyici Sistem Olarak Bağlanma Teorisi). *The Family Journal: Counseling And Therapy For Couples And Families*. Vol.3 No.1 Pp.11-17

115. Mainey, A. Ve David Crimmens (Ed.) (2006). "Fit For The Future?" Residential Child Care in United Kingdom.
116. McCarthy, B.W. ve Ginsberg, R.L. (2007). Second Marriages: Challenges and Risks. (İkinci Evlilikler: Zorluklar ve Riskler). The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families. Vol. 15 (2) 119-123.
117. Mc Devit, T.M. ve Ormrod, J.E. (2007). Child Development and Education. New Jersey: Pearson
118. Mc Gee, R., Feehan, M., Williams, S.(1990). DSM III Disorders in Large Sample of Adolescent. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry 29:611-619.
119. Mills, C. (2004). Problems at Home, Problems at School. National Society for the Prevention of Cruelty to Children, London.
120. Moffit, T.E, Caspi, A., Rutter, M., Silva, P.A. (2001). Sex differences in antisocial behaviour: Conduct disorder, delinquency and violence in the Dunedin Longitudinal Study. Cambridge: Cambridge University Pres.
121. Nelson, J.L., Padilla-Walker, M.L., Badger, S., Barry, C.M.; Carroll, J.S. ve Madsen, S.D. (2008). Associations Between Shyness and Internalizing Behaviors, Externalizing Behaviors and Relationships During Emerging Adulthood (Yetişkinlik Dönemi Boyunca Ortaya Çıkanlarla İlişkili Utangaçlık ve İçe Yönelim, Dışa Yönelim Davranışları Arasındaki Bağlantılar). Journal of Youth Adolescence 37: 605-615.
122. Ng, K-M., Smith, S.D. (2006). "The Relationships Between Attachment Theory And İntergenerational Family Systems Theory" (Bağlanma Teorisi ve Kuşaklar Arası Aile Sistemleri Teorisi Arasındaki İlişkiler). The Family Journal: Counseling And Therapy For Couples And Families, Vol.14, No.4, 430-440.
123. Okay, C. (1999). Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti:1917-1923. Şule Yayınları, İstanbul.
124. Okay, C. (2000). Meşrutiyet Çocuklar. Bordo Kitapları, İstanbul.
125. Özbaran, B., Bildik, T. (2006). "Bağlanmanın Nörobiyolojisi." Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi:13 (3)
126. Öztürk, M.O. (2005). "İnsanın Sekiz Evresi." Gelişimsel Pediatri. Çocuk Hastalıkları Ve Araştırma Vakfı Yayını. Ankara.
127. Paquett, D., Ryan, J. (2001). Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory. pt3.nl.edu/paquetteryanwebquest.pdf

128. Patterson, G. R., DeBaryshe, B. D., Ramsey, E. (2000). "A Developmental Perspective on Antisocial Behavior." *Childhood Social Development (The Essential Readings)*. Craig, W. (Ed.). Blackwell Publishers, USA.
129. Pehlivan Türk, B. (2004). Otistik Bozukluğu Olan Çocuklarda Bağlanma. *Türk Psikiyatri Dergisi*; 15(1): 56-63
130. Perry, C.L. (2000). Preadolescent and Adolescent Influences on Health. *Promoting health: Intervention Strategies From Social and Behavioral Research*, Washington D.C: National Academy Press, 217-244
131. Pettit, G.S, Laird, R.D., Dodge, K.A., Bates, J.E. ve Criss, M.M.(2001). Antecedents and Behavior-Problem Outcomes of Parental Monitoring and Psychological Control in Early Adolescence. *Child Dev.* 72: 583-598.
132. Petit, J.W.; Olino, T.M.; Roberts, R.E.; Seeley, J.R. ve Lewinsohn, P.M. (2008). "Intergenerational Transmission of Internalizing Problems: Effects of Parental and Grandparental Major Depressive Disorder on Child Behavior." (İçe Yönelim Problemlerinin Kuşaklararası Geçişi: Çocuğun Davranışında Ebeveyn ve Büyükebeveynlerin Majör Depresif Bozukluklarının Etkileri). *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 37 (3), 640-650.
133. Poster, M. (1978). *Critical Theory of the Family*. The Seabury Press. New York.
134. Poster, M. (Çev.Hüseyin TAPINÇ) (1989). *Eleştirel Aile Kuramı*. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
135. Pruett, L.C., Calsyn, J.R. and Jensen, M.F.(1993). Social Support Received by Children in Stepmother, Stepfather and Intact Families (Üvey Anne, Üvey Baba ve Biyolojik Ebeveynleri Olan Çocuklar Tarafından Kabul Edilen Sosyal Destek). *Journal of Divorce and Remarriage*. 19 (3-4). 165-179.
136. Raley, R.K. ve Wildsmith, E. (2004). Cohabitation and Children's Family Instability (Birlikte Yaşama ve Çocukların Aile İstikrarsızlığı). *Journal of Marriage and Family*, 66, s. 210-219
137. Roy, P., Rutter, M., Pickles, A. (2000). Institutional Care: Risk From Family Background or Pattern of Rearing? (Kurum Bakımı: Aile Geçmişi veya Aile Tutumundaki Riskler). *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(2), 139-149.
138. Rutter, M. (1979). Protective Factors in Children's Responses to Stress and Disadvantage. In M. W. Kent and J. E. Rolf (Eds). *Primary Prevention of Psychopathology: 3. Social Competence in Children*. Hanover, NH: University Press of New England.

139. Rutter, M. (1985). Resilience in the Face of Adversity; Protective Factors and Resistance to Psychiatric Disorder (Zorluklar Karşısında Çabuk Toparlanma; Koruyucu Faktörler ve Psikiyatrik Bozukluklara Dayanıklılık). *British Journal of Psychiatry*. 147, 598.
140. Sakallı, N. (2006). Sosyal Etkiler / Kim Kimi Nasıl Etkiler? İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
141. Santrock, J.W. (1998). *Child Development*. University Of Texas At Dallas McGraw Hill Companies, USA.
142. Senemoğlu, N. (2005). Gelişim, Öğrenme Ve Öğretim. Kuramdan Uygulamaya. 12. Baskı. Gazi Kitabevi, Ankara.
143. Shaw, J.R. ve Benham, L.A. (2007). Bağlanma Bozuklukları. (H. Steiner, I.D. Yalom (Ed.)). *Okul Öncesi Çocuklarının Terapisi* (Ş.Ç.Yeşilmen, Çev.) (s.151-176). İstanbul:Prestij Yayınları.
144. Simsek, Z., Erol, N., Öztop, D. ve Münir, K. (2007). Prevalence and Predictors of Emotional and Behavioral Problems Reported by Teachers Among Institutionally Reared Children and Adolescents in Turkish Orphanages Compared with Community Controls (Kurum Bakımında olan ve Ulusal Örneklemle Karşılaştırılan Türk Çocuk ve Gençlerin Öğretmenleri Tarafından Bildirilen Duygusal ve Davranış Problemlerinin Kestirimleri ve Yaygınlığı). *Children and Youth Services Review*, Volume 29, Issue 7, Pages 823-972.
145. Şimşek Z., Erol N., Öztop D., Özcan, Ö. (2008). Kurum bakımı: Çocuk ve Gençlerde Davranış ve Duygusal Sorunların Epidemiyolojisi; Ulusal Örneklemde Karşılaştırmalı bir Araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(3) 235-246
146. Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kanunu (2002). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Mevzuatı. T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yayınları Sayı:39, Ankara.
147. Stattin, H. ve Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation (Ebeveyn Gözlemi: Farklı Bir Yorum). *Child Development*, 71:1072-1085
148. Steinberg, L. (2007) (Çev. Çok, F., Ercan, H., Artar, M., Uçar, E., Sevim, S., Bağlı, M., Aypay, A., Şener, T., Parmaksız, R., Satman, C., Yiğit, T.ve Kapçı, E.G.). *Ergenlik*. İmge Kitabevi. Ankara
149. Stocker, C., Burwell, R. ve Briggs, M. (2002). Sibling Conflict in Middle Childhood Predicts Children's Adjustment in Early Adolescence (Orta Çocukluk Döneminde Kardeş Çatışması Olan Çocuğun Erken Ergenlikte ki Uyum Düzeyi Kestirimleri). *Journal of Family Psychology*. 16, 50-57.

150. Sullivan, M.J.; Jones, L.ve Mathiesen, S. (2010). "School Change, Academic Progress and Behavior Problems in a Sample of Foster Youth." *Children and Youth Services Review*. 32, 164-170.
151. Teunissen, N.C.M., Vogels, H.M., Kopman, H.M., Verrips, G.H.W., Zwinderman, K.A.H., Verloove-Vanhorick, S.P. (1998). The Proxy problem: Child report versus parent report in health-related quality of life research (Sorun Alanı: Sağlıklı Yaşam Kalitesi Araştırmalarında Ebeveyn Bildirimlerine Karşı Çocuk Bildirimleri). *Qual Life Res*, 7:387-397
152. Thurber, S. ve Osborn, R.A. (1993). Comparisons of Parent and Adolescent Perspectives on Deviance (Sapkınlık Durumunda Ebeveyn ve Ergen Bildirimlerinin Karşılaştırılması). *Journal of Genet Psychology* 154: 25-32.
153. Thurber, S. ve Snow, M. (1990). Assessment of Adolescent Psychopathology: Comparison of Mother and Daughter Perspectives (Ergen Psikopatolojisinin Değerlendirilmesi: Anne ve Kız Çocuk Bildirimlerinin Karşılaştırılması). *Journal of Clinical Child Psychology* 19:249-253.
154. Tucker, C., Barber, B. ve Eccles, J. (1997). Advice About Life Plans and Personal Problems in Late Adolescent Sibling Relationships (Geç ergenlikte Kardeş İlişkilerinde Kişisel Problemler ve Yaşam Hakkında Öneriler). *Journal of Youth and Adolescence*. 26, 63-76.
155. Tucker, C. Mchale, S. ve Crouter, A. (2001). Conditions of Sibling Support in Adolescence (Ergenlikte Kardeş Desteği Sağlama). *Journal of Family Psychology*. 15, 254-271.
156. Tümkaya, S. (2005). Ailesi Yanında ve Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 3 (4), 445-459.
157. Tüzün, O., Sayar, K. (2006). Bağlanma Kuramı Ve Psikopatoloji Düşünen Adam: Psikiyatri Ve Nörolojik Bilimler Dergisi.19 (1):24-39
158. Üstün, E. (2004). 8-12 Yaşları Arasındaki Korunmaya Muhtaç Çocukların Algısı. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*. Cilt:1, Sayı:10-11, 1-5
159. Üstüner, S., Erol, N., Şimşek, Z.(2005). Koruyucu Aile Bakımı Altındaki Çocukların Davranış ve Duygusal Sorunları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*: 12 (3), 130-140.
160. Vannoy, D. (1991). Social Differentiation, Contemporary Marriage and Human Development (Sosyal İzolasyon, Evlilik ve İnsan Gelişimi). *Journal of Family Issues*, 12, 251-267.

161. Vaughn, B. E.; Block, J. H. ve Block, J. (1988). Parental Agreement on Child Rearing During Early Childhood and The Psychological Characteristics of Adolescents (Erken Çocukluk Dönemi Boyunca Çocuk Yetiştirmede Ebeveyn Uyuşması ve Ergenlerin Psikolojik Özellikleri). *Child Development*, 59: 1020-1033.
162. Vierhaus, M.ve Lohaus, A. (2008). Children and Parents as Informants of Emotional and Behavioural Problems Predicting Female and Male Adolescent Risk Behaviour: A Longitudinal Cross-Informant Study (Çocuklar ve Ebeveynlerin Bildirdikleri Duygusal ve Davranış Problemlerinin Ergenlikte Kız ve Erkek Risk davranışlarının Kestirimleri: Uzunlamasına Çapraz Bilgi Çalışması). *Journal of Youth Adolescence* 37: 211-224.
163. Viner, R.M. ve Taylor, B. (2005). Adult Health and Social Outcomes Who Have Been in Public Care: Population-Based Study (Kamu Bakımında Olan Yetişkinlerin Sağlığı ve Sosyal Sonuçları: Toplum Merkezli Çalışma). *Pediatrics*, 115 (4), 894-899.
164. Vorria, P., Rutter, M., Pickles, A.ve ark. (1998). A Comparative Study of Grek Children in Long Term Group Care and in two-parent families: Social, Emotional and Behavioral Differences (Uzun Dönem Grup Bakımında ve Ailesi Yanında kalan Yunan Çocukları ile Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Sosyal, Duygusal ve Davranış Farklılıkları). *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 36 (4):1633-644.
165. Waters, E., Stewart-Brown, S., Fitzpatrick, R. (2003). Agreement Between Adolescent Self-Report and Parent Reports of Health and Well-being: Results of an Epidemiological Study (Ergen ve Ebeveynlerin Sağlık ve Esenlik Bildirimleri Arasındaki Uyuşma: Epidemiyolojik Çalışma Sonuçları). *Child Care Health Development*. 29:501-509.
166. Werner, N.E. ve Nixon, C.L. (2005). Normative Beliefs and Relational Aggression: An Investigation of the Cognitive Bases of Adolescent Aggressive Behavior (Normatif İnançlar ve İlişkisel Saldırganlık: Ergenlerin Bilişsel Temelli Saldırgan Davranışlarının bir araştırması). *Journal of Youth and Adolescence*. Vol. 34, No.3, pp 229-243.
167. Winkley, L. (1996). “Children’s Emotional Needs: An Overview”. *Emotional Problems in Children and Young People*. Cassell, New York.
168. Wolf, S. (2004) (çev. A.Oral- S.Kara). *Problem Çocuklar “ Stres Altındaki Çocukları Tedavi Etme Yöntemleri”*. 6. Basım. Say Yayınları, İstanbul.
169. Woodward, L. J., Fergusson, D. M. (2000). Childhood Peer Relationship Problems and Later Risks of Educational Underachievement and Unemployment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 41 (2), 191-201

170. Yavuzer, H. (1993). "Aile ve Okul". Çocuk ve Suç. Remzi Kitabevi, Ankara.
171. Yavuzer, H. (1994). Çocuk Psikolojisi. 10. Basım. Remzi Kitabevi, İstanbul.
172. Yılmaz, A. (2001). Eşler Arasındaki Uyum: Kuramsal Yaklaşımlar ve Görgül Çalışmalar. Aile ve Toplum Dergisi.1 (4);49-58. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.
173. Youngstrom, E., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M. (2000). Patterns and Correlates of Agreement Between Parent, Teacher and Male Adolescent Ratings of Externalizing and Internalizing Problems (Erkek Ergenler, Ebeveynleri ve Öğretmenlerinin Bildirdiği İçerik Yönelim ve Dışa Yönelim Problem Durumları Arasındaki Benzerliklerin Korelasyonları ve Örnekleri). Journal of Consulting Clinical Psychology, 68: 1038-1050.
174. Yörükoğlu, A. (1989). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk. 3. Baskı. Özgür Yayın-Dağıtım, İstanbul.
175. Zeytinoğlu, S. (2007). "Avrupa'da Kurum Bakımında Bulunan Küçük Çocukların Sayıları ve Özellikleri:Türkiye'de Durum." Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı Sempozyum Sunu Notları. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Feb.15-16.
176. Zocolillo M.; Pickles, A.; Quinton, D.; Rutter, M. (1992). The outcome of childhood conduct disorder: Implication for defining adult personality disorder and conduct disorder. Psychological Medicine, 22, 971-986.
177. IV. Aile Şurası Sonuç Bildirgesi. 18-20 Mayıs 2004, Ankara. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
178. www.aile.gov.tr
179. www.wpfc.net/bowen/
180. www.shcek.gov.tr.

EKLER**AİLE BİLGİ FORMU**

Formu Dolduran:

Sıra no:

Formun Doldurulma Tarihi:

1-Çocuğa Yakınlık Dereceniz :

2-Doğum Yeriniz;

a)Köy

b) Kasaba

c) İlçe

d) Şehir

e) Metropol

3-Şu anda yaşadığınız yer;

a)Köy

b) Kasaba

c) İlçe

d) Şehir

e) Metropol

4- Medeni Durumunuz : a) Evli
nikahı ile) yaşıyor

b) Bekar

c) Boşanmış

d) Birlikte (İmam

5-Çocuğun yuvada kalış süresi :

6-Kaç yaşında korunma altına alındı:

7-Çocuğu yuvaya verme fikri nasıl ortaya çıktı?

8-Çocuğun Korunma Altına Alınma Nedeni:

a) Yoksulluk

b) Cinsel İstismar

c) Fiziksel İstismar

d) İhmal

e) Şiddet

f) Aile Birliğinin Bozulması

g) Zihinsel Gerilik

h) Diğer (Açıklayınız)

9-Çocuk Kuruluşu ilk nereden getirildi?

a) Ailesi yanından

b) Bir başka

kuruluştan nakil

c) Akrabası yanından

d) Karakol

e) Terk

f) Diğer

10- Kaç değişik yuva/ yurttta kaldı :

11-Çocuk ne kadar zamandır sizin yanınızda?

12- Çocuğun kardeş sayısı (Nerede yaşadıklarını belirtiniz) :

13-Aşağıdakilerden hangisi çocuk için uygundur?

a) Biyolojik annesi-babası hayatta

b) Biyolojik annesi hayatta babası ölmüş

c) Biyolojik babası hayatta annesi ölmüş

d) Biyolojik annesi-babası ölmüş

e) Biyolojik anne hakkında bilgi yok

f) Biyolojik baba hakkında bilgi yok

g) Diğer.....

14-Aşağıdakilerden hangisi çocuk için uygundur?

- a) Biyolojik anne-baba halen birlikte yaşıyor
- b) Baba ölmüş, anne yalnız yaşıyor
- c) Anne ölmüş, baba yalnız yaşıyor
- d) Anne-baba boşanmış her ikisi de yalnız yaşıyor
- e) Anne başkasıyla evli,
- f) Baba başkasıyla evli,
- g) Anne hakkında bilgi yok
- h) Baba hakkında bilgi yok
- i) Diğer.....

15-Anne SHÇEK'e bağlı kuruluşlarda kaldı mı?

16- Baba SHÇEK'e bağlı kuruluşlarda kaldı mı?

17-Çocuğun kurum bakımından ayrılan kardeşi, abla-abisi var ise ayrılma nedeni nedir?

- a) İşe yerleşme
- b) Aile yanına geri dönme
- c) Koruyucu aile yanına yerleşme
- d) Evlat edinilme
- e) Kurum bakımı yaşını doldurma
- f) Diğer.....

18- Aile üyelerinin;

Sıra no	Yakınlığı (Kendisi, eşi, çocuğu, kendisi veya eşinin anne- babası, akraba....vb.)	Doğum Tarihi ve Cinsiyeti	İş- Meslek Durumu	Öğrenim Durumu (En son bitirdiği okul)	Aylık geliri	Sosyal güvencesi

19-Kaç yıllık evlisiniz:.....

20-Eşinizle nasıl evlendiniz?

- a) Görücü usulü ile
- b) Kendiniz tanışarak
- c) Aileler tarafından tanıştırılarak
- d) Başka.....

21- Bu, kaçınıcı evliliğiniz:.....

- a) İlk evliliğiniz kaç yıl sürdü?
- b) İlk evliliğinizden kaç çocuğunuz var? En küçüğü kaç yaşında?
- c) İlk evliliğinizin bitme nedeni nedir?
- d) İlk evliliğinizden olan çocuklarınız nerede yaşıyor?

22-Bu eşinizin kaçınıcı evliliği:.....

- a) İlk evliliği kaç yıl sürdü?
- b) İlk evliliğinden kaç çocuğu var? En küçüğü kaç yaşında?
- c) İlk evliliğinin bitme nedeni nedir?
- d) İlk evliliğinden olan çocukları nerede yaşıyor?

23-a) Sizin;

	Yaş	Öğrenim Durumu	Mesleği	Aylık Geliri	Sağ/ Ölü- Öz/Üvey	Medeni Durumu	Sosyal Güvencesi
Anne							
Baba							
Kardeş							
“							
“							
“							

23-b) Eşinizin;

	Yaş	Öğrenim Durumu	Mesleği	Aylık Geliri	Sağ/ Ölü- Öz/Üvey	Medeni Durumu	Sosyal Güvencesi
Anne							
Baba							
Kardeş							
“							
“							
“							

24-Çalışıyorsanız, çocuğunuza / çocuklarınıza kim bakıyor?

- a) Bakıcı b) Yakın akraba c)Kreş / Okul d)Kendine bakabilecek yaşta

25- Eviniz; a) Kira (ücreti) b) Kendi c) Diğer

26- Anneniz ile görüşüyor musunuz? a) Evet (Sıklığı) b) Hayır (Neden?)

- 27-Babanız ile görüşüyor musunuz? a) Evet (Sıklığı) b) Hayır (Neden?)
- 28-Kardeşleriniz ile görüşüyor musunuz? a) Evet (Sıklığı) b) Hayır (Neden?)
- 29- Akrabalarınız ile görüşüyor musunuz? a) Evet (Sıklığı) b) Hayır (Neden?)
- 30-Komşu ilişkileriniz nasıl?
- 31- Kardeşlerinizin çocukları nerede yaşıyor?
- 32-Kurum Bakımına vermediğiniz çocuğunuz var mı?
a) Evet (Neden) b) Hayır
- 33- ANY projesini nereden öğrendiniz?
- 34- ANY ile alma nedeniniz?
- 35-ANY miktarı sizce yeterli mi?
- 36- Çocuğu kurum bakımı altında iken ziyaret ettiniz mi? a) Evet (Sıklığı)
b) Hayır
- 37- Çocuğunuzun yuvada iken sizinle ilişkileri nasıldı?
- 38-Çocuk yuvada iken diğer kardeşleri ile ilişkileri nasıldı?
Yuvada ve yetiştirme yurdunda olan kardeşleri:

Evde olan kardeşi:
- 39- Çocuğu nereden aldınız?
a) Ailesi yanından b) Akralarının yanından c) Yuva / Yurttan
d) Diğer
- 40- Çocuğun ilk kez kimin tarafından kuruluşa teslim edildiğini işaretleyiniz.
a) Anne b) Baba c) Büyükanne/baba d) Akrala e) Polis
f) Bilinmiyor g) Diğer (Belirtiniz)
- 41-Çocuk yanınıza geldiğinde neler hissettiğini düşündünüz?
- 42-Çocuk eve dönünce davranışlarında değişiklikler oldu mu?
a) Evet (Açıklayınız) b) Hayır

43-Çocuk eve dönmeden önce ailenizde en çok kiminle sorun yaşıyordunuz?

- a) Eşimle
- b) Çocuklarımla
- c) Kendi-eşimin anne ve babasıyla
- d) Akrabalarımla
- e) Komşularımla
- f) Hiçbiri

44-Çocuk eve dönünce herhangi bir sorun yaşadınız mı? a) Evet b) Hayır.
Cevabınız evet ise; en çok kiminle yaşadınız?

- a) Eşimle
- b) Çocuklarımla
- c) Kendi-eşimin anne ve babasıyla
- d) Akrabalarımla
- e) Komşularımla
- f) Hiçbiri

45-En çok hangi konuda sorun yaşadınız?

- a) Çocuklarla ilgili.....
- b) Para ile ilgili.....
- c) Aile büyükleri ve akrabalarla ilgili.....
- d) Alışkanlıkları ile ilgili.....
- e) Sorumlulukları ile ilgili.....
- f) Beklentileri ile ilgili.....
- h) Diğer.....

46-Ailenizde halen hangi konularda sorunlar yaşıyorsunuz?

- a) Uyum sorunları (kişilik farklılıkları, alışkanlıklar, sorumluluklar, iletişim vb. nedenlerden kaynaklı sorunlar).
- b) Ekonomik sıkıntılar.
- c) Aile büyükleri ve akrabalar ile ilişkiler.
- d) Çocuklar ile ilgili sorunlar
- e) Olumsuz alışkanlıklar (sigar, alkol, uyuşturucu, kahve alışkanlığı, kumar,...vb)
- f) Bakıma ve ilgiye muhtaç birinin varlığı (Özürlü birey veya ruh sağlığı bozuk birey,.....vb.)

47-Yaşadığınız sorunlara nasıl çözüm buluyorsunuz?

48-Çocuğun herhangi bir sağlık problemi var mı? Varsa belirtiniz.

49-Çocuk şu anda herhangi bir nedenle tıbbi tedavi alıyor mu?

a) Evet (nerede ne tür tedavi aldığını belirtiniz.....b) Hayır

50-Çocuğun anne, baba yada aynı evde yaşayan yakınlarından herhangi birinde aşağıda belirtilen maddelerden biri var mıdır? Eğer varsa bu kişi ile çocuğun yakınlığını belirtiniz.

	<u>EVET</u>	<u>HAYIR</u>	<u>Çocuğa Yakınlığı</u>
a) Kronik Fiziksel hastalıklar			
b) Ruhsal Rahatsızlık			
c) Zihinsel Özur			
d) Alkol/ madde kullanımı			
e) Suç İşleme			
f) İntihar Davranışı			
g) Cinsel İstismar Öyküsü			

51-Çocuk okulöncesi eğitimden yararlandı mı? a) Evet b) Hayır

52-Çocuk sizin yanınızda kreşe / okula başladığında hangi güçlükleri yaşadınız?

53-Çocuk anne-baba ve kardeşleriyle görüşüyor mu?

a) Evet b) Hayır Cevabınız evet ise; hangi sıklıkla görüşüyor belirtiniz.

54-Çocuk yanınıza yerleştikten sonra kurum ile ilişkinizin durumu ne oldu ?

- a) Çocuk istediği zaman yuva / yurda ziyarete gittik.
- b) Çocuk hiç istemediği için gitmedik
- c) Çocuk istedi ama biz gitmedik
- d) Sadece sevk için gittik.
- e) Diğer

55-Kurumdan beklentileriniz?